

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Mia Batinić Angster

**SUPOSTAVNA ANALIZA REČENIČNE
ANAFORE U HRVATSKOM I
TALIJANSKOM JEZIKU**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Mia Batinić Angster

SUPOSTAVNA ANALIZA REČENIČNE ANAFORE U HRVATSKOM I TALIJANSKOM JEZIKU

DOKTORSKI RAD

Mentori:

izv. prof. dr. sc. Ivica Peša Matracki

izv. prof. dr. sc. Marijana Kresić

Zagreb, 2017.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Mia Batinić Angster

A CONTRASTIVE ANALYSIS OF SYNTACTIC ANAPHORA IN CROATIAN AND ITALIAN

DOCTORAL THESIS

Supervisors:
Ivica Peša Matracki, Ph.D.
Marijana Kresić, Ph.D.

Zagreb, 2017

ZAHVALE

Zahvalu prije svega dugujem mentoricama izv. prof. dr. sc. Ivici Peši Matracki i izv. prof. dr. sc. Marijani Kresić na izvrsnom stručnom vodstvu te jako korisnim i vrijednim savjetima prilikom pisanja ovoga rada. Hvala im od srca! Zahvaljujem im objema ne samo na nesebičnom prenošenju znanja i iskustva svih ovih godina otkad se poznajemo, već i na potpori i ljudskoj toplini koja mladom čovjeku na početku znanstvene karijere mnogo znači. Njihova iskrena želja da uspješno završim doktorski studij značila mi je puno.

Neizmjereno hvala Marijani Kresić što mi je pružila priliku da radim na njezinu projektu i na Odjelu za lingvistiku Sveučilišta u Zadru. Puno sam naučila radeći pod njezinim mentorstvom proteklih pet godina. Uključivši me u rad na nekoliko projekata, usmjeravala me i velikodušno učila. Zahvalna sam joj i na tome što mi je povjerila vježbe na kolegiju Sintaksa na kojemu sam otkrila svijet anafore. Hvala joj na trudu, poticaju i svakoj toploj riječi koju mi je u tom razdoblju usmjerila. Hvala i Luciji Šimičić na razumijevanju u proteklom razdoblju. Hvala im objema na poticajnoj radnoj sredini na Odjelu.

Hvala profesoru Johannesu Steenwijku i Lauri Vanelli koji su mi korisnim savjetima pomogli u radu na disertaciji dok sam boravila na Sveučilištu u Padovi. Hvala profesorici Vanelli i što mi je omogućila pristup svojim studentima od kojih su mnogi postali moji ispitanici. Hvala Carlu Geraciju na razgovoru ugodnom o infinitivima. Hvala svim prijateljima i poznanicima u Italiji i Hrvatskoj koji su mi nesebično davali svoje sudove o prihvatljivosti rečenica. Hvala svima s kojima sam imala čast surađivati na bilo koji način, od svakog sam nešto naučila. Veliko hvala Ivani i Ružici što su me bezbroj puta za vrijeme doktorskoga studija velikodušno ugostile u svom domu, osjećala sam se kao kod kuće. Hvala im na prijateljstvu.

Hvala mojoj obitelji na podršci i ljubavi. Hvala osobito mojoj mami koja je uvijek imala razumijevanja za moje ambicije, koja me slušala kad mi je bilo teško i bila mi podrška na putu koji sam odabrala. Hvala mom suprugu Marcu. Osim što je razdoblje pisanja rada proteklo mirno zahvaljujući njegovu strpljenju i razumijevanju, on je često prvi rješavao nedoumice koje sam imala o talijanskom jeziku, a svojim znanjem o korpusnoj lingvistici olakšao mi je pretraživanje korpusa i uštedio mi mnogo vremena. Stoga hvala mu i na znanju i savjetima koje mi je udijelio. Razdoblje u kojem je nastao ovaj rad obilježila su dva nova početka: početak jedne obitelji i početak novoga života. Hvala mom Mauru, koji mi je pravio društvo gotovo od samog početka izrade rada, na svakom pogledu i osmijehu koji me svaki dan podsjećaju na ono najvažnije u životu.

PODATCI O MENTORIMA

Ivica Peša Matracki rođena je 16. prosinca 1961. godine u Zatonu, općina Zadar. Ak. godine 1982./1983. upisala je studij filozofije i ruskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon toga promijenila je program studija i u ak. god. 1983./1984. umjesto ruskoga jezika i književnosti upisala je talijanski jezik i književnost. Diplomirala je 10. srpnja 1989. godine obranivši diplomski rad pod naslovom *Lirski karakter umjetnosti u estetskoj teoriji B. Crocea*.

Poslijediplomski znanstveni studij lingvistike – smjer talijanski jezik upisala je na istom fakultetu ak. god. 1997./1998. Kvalifikacijsku radnju za pristup pisanju doktorata pod naslovom *Osnove tvorbe glagola u suvremenom talijanskom jeziku* obranila je 13. srpnja 2001. godine s ocjenom izvrstan. Doktorirala je 18. travnja 2005. obranivši disertaciju *Tvorba riječi u talijanskom baroku*.

Od 1. kolovoza 2001. zaposlena je kao znanstvena novakinja na znanstveno-istraživačkom projektu br. 0130708, kojemu je voditelj bio dr. sc. Mate Zorić, prof. emeritus. Godine 2002. prešla je na znanstveno-istraživački projekt br. 0130503, koji je vodila dr. sc. Smiljka Malinar. Od 2007. sudjeluje u znanstveno-istraživačkom radu na projektu br. 130-1300869-0635 dr. sc. Masline Ljubičić. Ak. god 2008./2009. prijavila je vlastiti projekt pod naslovom *Jezične promjene u suvremenom talijanskom i srodne promjene u hrvatskom jeziku*. U istraživačko zvanje asistenta na Katedri za talijanski jezik izabrana je 15. siječnja 2002., a od 1. kolovoza 2005. viša je asistentica. U listopadu 2006. izabrana je u znanstveno zvanje znanstvenog suradnika, a 8. ožujka 2007. u znanstveno-nastavno zvanje docenta. U srpnju 2012. izabrana je u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora.

Vodila je reakreditaciju studijskog programa talijanistike koji je dobio vrlo pozitivne recenzije, a za koji je uredila uvodni i opći dio. Od 2007. do 2010. obnašala je dužnost predstojnice Katedre za jezik, a od 2009. do 2013. pročelnice Odsjeka za talijanistiku.

Njezin znanstveni interes usmjeren je u prvome redu problematici leksičke morfologije općenito i leksičke morfologije talijanskog jezika, te morfosintakse i sintakse. Objavljuje opširne znanstvene radove u domaćim i stranim publikacijama, sudjeluje na međunarodnim znanstvenim skupovima s izlaganjima iz gotovo svih područja lingvistike. Organizirala je tri međunarodna skupa u Zagrebu. Urednica je dvaju zbornika s tih skupova. Objavila je znanstvenu monografiju *Formazione delle parole e formazione delle parole in italiano* (2012), a rukopis znanstvene monografije *Sintassi dell'italiano contemporaneo* nalazi se u tisku.

Marijana Kresić rođena je 23. ožujka 1974. u Hannoveru u Njemačkoj. Po završetku gimnazije upisuje studij germanistike i anglistike na Sveučilištu „Leibniz“ u Hannoveru. Prvi državni ispit za profesora njemačkog i engleskog jezika na gimnazijama položila je 1999. godine. Dodatnu kvalifikaciju za podučavanje njemačkog kao stranog jezika stekla je 2000. godine, a 2005. doktorat obranom disertacije na temu „Sprache, Sprechen und Identität“ (*Jezik, govor i identitet*) pri Fakultetu jezičnih i književnih studija u Hannoveru. Od 2000. do 2002. godine koristila je fakultetsku stipendiju za doktorande, a od 2006. do 2007. postdoktorsku stipendiju Sveučilišta za mlade znanstvenice. Od rujna 1995. do lipnja 1996. predavala je njemački jezik na Cardinal Vaughan Memorial School u Londonu. Od 2000. do 2006. godine zaposlena je kao znanstvena novakinja, a od travnja 2006. do kolovoza 2009. kao znanstvena suradnica i zamjenica predstojnice katedre za suvremeni njemački jezik pri Odjelu za germanistiku i primijenjenu lingvistiku Sveučilišta u Hannoveru. Marijana Kresić u Republici je Hrvatskoj 2009. godine izabrana u znanstveno-nastavno zvanje docenta za znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana opće jezikoslovlje. Od rujna 2009. godine do veljače 2014. radila je kao docentica, a od ožujka 2014. do danas radi kao izvanredna profesorica na Odjelu za lingvistiku Sveučilišta u Zadru. Od listopada 2009. do danas obnašala je funkcije zamjenice pročelnika i pročelnice Odjela za lingvistiku Sveučilišta u Zadru.

Marijana Kresić bila je suradnica na više znanstvenih projekata: *Lingvistička analiza pogrešaka i analiza anonimnog autorstva*, *Identitet kao proces utemeljen na znakovima*, *Gramatikalizacija i (inter)subjektivizacija*, *Njemački i hrvatski u dodiru – sociokulturni aspekti i komunikacijske paradigme*. Od 2010. do 2013. godine bila je voditeljica projekta *Transfer kao strategija u učenju stranih jezika* koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (HrZZ). Trenutno je partner na međunarodnom projektu *Coordinated Research in the Experimental Morphosyntax of South Slavic Languages (EMSS)* koji se provodi u suradnji s University College London.

U razdoblju od 2000. do 2016. Marijana Kresić je držala diplomsku i preddiplomsku nastavu iz više predmeta (*Uvod u lingvistiku*, *Sintaktička analiza*, *Analiza pogrešaka*, *Psiholingvistika*, *Ovladavanje inim jezikom*, *Leksikologija i leksikografija*, *Istraživačke metode u lingvistici* i dr.) na Sveučilištu u Hannoveru i Sveučilištu u Zadru te kao gostujuća profesorica na više europskih sveučilišta. Objavila je brojne radove u domaćim i inozemnim časopisima i zbornicima radova sa skupova, poglavlja u znanstvenim knjigama te članke u znanstvenim enciklopedijama. Autorica je jedne monografije, jedne knjige u suautorstvu te urednica jedne knjige i dva broja inozemnih znanstvenih časopisa. Bila je sudionica i (su)organizatorica mnogih domaćih i inozemnih skupova. Članica je četiri međunarodne i jedne domaće znanstvene udruge.

SAŽETAK

Cilj je ovoga rada supostavno istražiti rečeničnu anaforu u hrvatskom i talijanskom jeziku. Predmet su istraživanja povratni izrazi koji su u ovom radu određeni kao posvojne (hr. *svoj, vlastit*; tal. *proprio*) i lične rečenične anafore (hr. *sebe, samog sebe*; tal. *sé, se stesso*) s obzirom na funkciju koju ostvaruju.

Istraživanju prethodi uvod u područje istraživanja i pregled teorijskih razmatranja rečenične anafore. U analizi se primjenjuje teorija Kena Safira (2004a, 2004b) koja komplementarnu distribuciju rečeničnih anafora i zamjenica, kojom upravlja načelo Izraz za tumačenje (FTIP), sagledava kao rezultat njihova nadmetanja za to da u rečenici budu protumačene kao izrazi ovisni o danom antecedentu. U radu se pretpostavlja i postojanje načela interpretacije rečeničnoga konteksta koji omogućuje dostupnost pojedinog izraza za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst: posvojni za posvojne, a kontekst ličnog oporavka za lične izraze.

U analizi sintakse proučavanih izraza polazi se od pretpostavke da razlike u distribuciji istovrijednih izraza u dvama jezicima proizlaze poglavito iz razlika u njihovim ϕ -obilježjima (usp. Burzio 1989, 1991, 1994, *u tisku*), iz njihove pripadnosti različitom tipu anafora (usp. Safir 2004a), kao i iz činjenice da hrvatski i talijanski jezik nemaju u potpunosti podudarne inventare rečeničnih anafora. Naime, raspoložuci različitim izrazima koji u danom kontekstu mogu biti protumačeni kao ovisni o antecedentu, razlikuju se ovisnosne ljestvice u hrvatskom i talijanskom jeziku na kojima su ti izrazi raspoređeni.

Status rečeničnih anafora proučavanih izraza utvrđuje se na temelju njihovih unutarnjih, morfoloških i leksičkih svojstava, a na temelju korpusnih primjera hrvatskoga i talijanskoga jezika opisuje se i teorijski objašnjava njihova rečenična distribucija, i to s obzirom na moguće im antecedente, njihovu komplementarnu distribuciju sa zamjenicama, usmjerenost i domenu unutar koje moraju ostvariti odnos ovisnosti o antecedentu, a analiziraju se i posebnosti pojedinih izraza te izazovi koje empirijski podatci predstavljaju za odabrani teorijski model.

Sustavno je opisana morfologija i osobito sintaksa proučavanih hrvatskih i talijanskih anafora u supostavnoj perspektivi te su ponuđena teorijski relevantna objašnjenja istražene pojave. Potvrđene su pretpostavke o distribucijskim razlikama hrvatskih i talijanskih anafora, a zaključak je empirijske provjere postavki jedne teorije na dvama jezicima da nije posve uspješna u objašnjenju ponašanja talijanskih anafora, dok je optimalna za analizu hrvatskih.

Ključne riječi: anafora, rečenična anafora, anaforičnost, hrvatski, talijanski, povratnost, sintaksa, morfologija, generativna gramatika

ABSTRACT

This thesis analyses the syntactic anaphora in Croatian and Italian in a contrastive perspective. Anaphora can be generally defined as the reference of one expression to another one already mentioned in discourse (cfr. Safir 2004a: 4). Anaphora has been studied from the perspective of syntax and semantics, linguistic typology, pragmatics, textual linguistics and discourse analysis, computational linguistics, language processing and language acquisition.

There are two basic types of anaphora: intrasentential and discourse anaphora. The aim of the present study is the analysis of intrasentential or syntactic anaphora, i.e. binding relations in Croatian and Italian language. A syntactic anaphor is a nominal expression that has no referential value on its own and as such its interpretation is determined by the interpretation of another element expressed in the same sentence (cfr. Huang 2000: 1, Safir 2013: 517). Syntactic anaphors are intrinsically dependent forms and must therefore have an antecedent in the sentence (cfr. Safir 2004a: 9, 2013: 517, Giorgi 109). Anaphora is the term indicating the relation between an anaphor and its antecedent. Syntactic anaphora attracted in the 1970s the attention of scholars (Chomsky 1973, Reinhart 1976). In the '80s has become a central topic in generative grammar and the analysis of anaphoric relations has frequently influenced the development of syntactic theory.

The thesis consists of six chapters. In the introductory chapter, the basic terminology related to the phenomenon of anaphora is explained allowing the author to situate her study in the context of existent theories. In the second chapter, the basic research questions concerning anaphoric dependencies are presented: the distinction between anaphors, pronominals and R-expressions, typology of anaphors and their characteristics. The following chapter presents a review of the theoretical background: after an extensive survey of standard binding theory, different contemporary approaches to anaphora within the generative framework are discussed.

In the fourth chapter, we present the object and the aims of the present study, its theoretical approach and basic hypotheses as well as the methodology used. The object of the analysis are nominal reflexives divided in two classes according to their function:

- a) possessive syntactic anaphors: cro. *svoj, vlastit* vs. it. *proprio*,
- b) personal syntactic anaphors: cro. *sebe, samog sebe* vs. it. *sé, se stesso*.

In this thesis Ken Safir's (2004a, 2004b) approach is adopted: according to Safir the complementary distribution of anaphors and pronominals, although not universal, cannot be accidental for it is attested in a wide variety of languages. He assumes it is the result of the competition between anaphors and pronominals in taking dependent or bound interpretation. According to him different forms (anaphors, nominals and R-expressions) are ranked on a scale on which anaphors are the most dependent forms and they thus outcompete the others in being dependent on a given antecedent in a specific syntactic context. Pronouns are excluded if syntactic anaphors are possible, and this is regulated by the Form to Interpretation Principle (FTIP). In this thesis the existence of another principle is also assumed: the principle of interpretation of the syntactic context, which makes specific expressions available for competition. It is argued that possessive expressions are available in the possessive context, and the context of personal retrieval is necessary for the availability of personal expressions alone, while all other nominal expressions are excluded in that context. This principle assures that possessive and personal anaphors cannot compete with each other.

In the analysis of these expressions the author hypothesises that the distributional differences between the correspondent elements in the two languages are due mostly to the differences in their morphosyntactic or ϕ -features (cfr. Burzio 1989, 1991, 1994, *in press*), to the fact that they belong to different types of syntactic anaphors (pronominal or relational anaphor) (cfr. Safir 2004a), as well as to the fact that Croatian and Italian inventory of syntactic anaphors are not entirely superimposable. Since these two languages have different expressions available for a dependent reading in the same context (while in Croatian both *svoj* and *vlastit* are available in a possessive context, Italian has only one possessive anaphor – *proprio*), their most dependent scales differ as well.

The study presented in this thesis is contrastive and the analysis of the syntactic distribution of anaphors is corpus-based. Two comparable Web corpora have been used: hrWaC v2.2 (Ljubešić & Klubička 2014) for Croatian and itWaC (Baroni et al. 2009) for Italian.

The next two chapters constitute the central part of the thesis: the fifth chapter focusses on possessive anaphors while in the sixth chapter the analysis of personal anaphors is presented. Both chapters are structured in the same way. In the introductory part the concept of possession or the term “personal anaphor” is explained and the relevant possessive or personal anaphors are situated in the context of other possessive or personal expressions. In the next part the author contrasts reflexive and non-reflexive elements in both languages and highlights the particular

behaviour of the reflexive ones. Subsequently the author analyses the status of anaphors and of reflexive elements on the basis of their intrinsic nature, their morphological and lexical properties, as well as the type of syntactic anaphor to which the specific expression belong, i.e. whether it is a pronominal (i.g. *svoj*) or relational anaphor (i.g. cro. *vlastit*, it. *proprio*). Once their anaphoric status is determined, the competitions into which these forms can enter can be predicted. The author presents the scales and some further hypotheses on the distributional properties of the anaphors taken into consideration. For example an expression can be available for the competition only if the syntactic context corresponds to its function or that in a competition between anaphors *svoj* and *vlastit* it is dependent on the atypical antecedent (e.g. in accusative or dative case), the relational anaphor will outcompete the pronominal one. The corpus-based analysis of the syntactic distribution of the anaphors in both languages is thus presented. The author considers their possible antecedents, their complementary distribution with pronouns, their orientation, domain and some distributional particularities. Theoretical explanations are proposed throughout the analysis. This thesis is therefore both descriptive and theoretical.

Our findings show that the competitive theoretical approach applied in the thesis is adequate for the explanation of Croatian anaphoric dependencies, whilst not satisfying for the description of Italian anaphoric system. The problem arises when it seems that the complementarity between Italian anaphors and pronouns lacks and considering Italian *proprio* and *sé* are long-distance anaphors which therefore do not confirm the Local Antecedent licensing (LAL).

Given that also Croatian *svoj* in contemporary use does not always necessarily outcompete non-reflexive possessive pronouns, at first sight it seemed that also Croatian would present a challenge for theoretical assumptions. In the discussion of Croatian examples, it turned out to be a phenomenon affected by the pragmatically conditioned shift of the point of view.

In this thesis Croatian *vlastit* and *samog sebe* are established as syntactic anaphors and, along the other anaphors of Croatian, are described for the first time in a systematic way. This is also the first contrastive analysis of this phenomenon in Croatian and Italian languages that applies the same theoretical approach on both of them. Although Italian anaphors have been treated before in a systematic way (Giorgi 1982, 1984, 1990, 2004, 2006, Burzio 1989, 1991, 1994, *in press*), those studies were always based on the researchers' intuitions, while the corpus-based analysis made us possible to observe some particularities that have not been considered before.

In conclusion this thesis paved the way for the description of the full pattern of anaphora in two languages.

Key words: anaphora, intrasentential anaphora, syntactic anaphora, anaphor, syntactic anaphor, Croatian, Italian, reflexivity, syntax, morphology, generative grammar

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. UVOD U PODRUČJE ISTRAŽIVANJA REČENIČNE ANAFORE.....	8
2.1. Anaforičnost	8
2.2. Podjela imenskih skupina	10
2.3. Koreferencija i ovisnost.....	12
2.4. Neka svojstva imenskih anafora	13
3. PREGLED TEORIJSKIH RAZMATRANJA REČENIČNE ANAFORE.....	16
3.1. Standardna teorija vezanja.....	17
3.1.1. Osnovne postavke standardne teorije vezanja	17
3.1.2. Standardna teorija vezanja pred izazovima.....	25
3.2. Suvremeni teorijski pristupi anafori	27
3.2.1. Teorija predikacije i uvjeta ulančavanja: Reinhart i Reuland (1993, 1995)	27
3.2.2. Teorije pomicanja	32
3.2.3. Teorije slaganja	33
3.2.4. Teorije nadmetanja.....	36
3.2.4.2. Safir (2004a, 2004b).....	38
4. PREDMET, TEORIJSKI OKVIR I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	43
4.1. Hrvatske i talijanske rečenične anafore: definiranje predmeta istraživanja i plan analize	43
4.2. Teorijski okvir, opće pretpostavke i ciljevi istraživanja.....	45
4.3. Metodologija.....	48
4.3.1. Metodologija: supostavna analiza	48
4.3.2. Metodologija: korpusno utemeljena analiza	50
5. POSVOJNE REČENIČNE ANAFORE.....	52
5.1. O posvojnosti.....	52
5.2. Posvojne zamjenice i povratno-posvojni izrazi	56

5.2.1. Posvojne zamjenice.....	56
5.2.2. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku u općejezičnom kontekstu	65
5.2.3. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku.....	74
5.2.4. Zaključno o posvojnim i povratno-posvojnim izrazima u hrvatskom i talijanskom jeziku.....	80
5.3. Uvod u sintaksu posvojnih anafora: morfološka i leksička svojstva posvojnih rečeničnih anafora.....	81
5.3.1. Hrvatske posvojne anafore.....	82
5.3.1.1. Hrvatska posvojna anafora <i>svoj</i>	82
5.3.1.2. Hrvatska posvojna anafora <i>vlastit</i>	89
5.3.2. Talijanska posvojna anafora <i>proprio</i>	94
5.3.3. Zaključno: morfološka i referencijalna gospodarnost.....	98
5.4. Sintaksa posvojnih anafora: korpusno utemeljena analiza	101
5.4.1. Pretpostavke analize: načelo interpretacije rečeničnoga konteksta i ovisnosna ljestvica izraza.....	102
5.4.2. Sintaksa hrvatske anafore <i>svoj</i>	106
5.4.2.1. Od morfološke gospodarnosti do mogućih antecedenta	106
5.4.2.2. Komplementarna distribucija	107
5.4.2.3. Usmjerenost.....	111
5.4.2.4. Domena	119
5.4.2.5. Anafora <i>svoj</i> u infinitivnim konfiguracijama: varijacije u domeni?	123
5.4.2.6. Varijacije u usmjerenosti?	132
5.4.2.7. Komplementarna distribucija pred izazovom jezične uporabe?.....	138
5.4.3. Sintaksa hrvatske anafore <i>vlastit</i>	144
5.4.3.1. Mogući antecedenti	144
5.4.3.2. Komplementarna distribucija	145
5.4.3.3. Usmjerenost.....	148

5.4.3.4. Distribucijska posebnost	158
5.4.3.5. Domena	159
5.4.4. Sintaksa talijanske anafore <i>proprio</i>	161
5.4.4.1. Mogući antecedenti i komplementarna distribucija	161
5.4.4.2. Distribucijska posebnost	168
5.4.4.3. Usmjerenost.....	172
5.4.4.4. Domena: je li <i>proprio</i> lokalna ili nelokalna anafora?	183
5.4.4.4.1. Uvod	183
5.4.4.4.2. Korpusna analiza	189
5.4.4.4.3. Ovisnost na daljinu i s njom u svezi dodatna saznanja o usmjerenosti ...	195
5.5. Zaključak o posvojnim rečeničnim anaforama.....	197
5.5.1. Zaključak o općim pretpostavkama	198
5.5.2. Zaključak o rečeničnoj distribuciji posvojnih rečeničnih anafora	202
5.5.3. Zaključak o izazovima posvojne anafore <i>svoj</i>	204
5.5.4. Zaključak o distribucijskoj posebnosti relacijskih posvojnih anafora	205
6. LIČNE REČENIČNE ANAFORE	208
6.1. O licu i nazivu „lične anafore“	208
6.2. Lične i povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku	209
6.2.1. Lične zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku	210
6.2.2. Povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku.....	213
6.2.3. Zaključno o ličnim i povratnim zamjenicama u hrvatskom i talijanskom jeziku .	220
6.3. Uvod u sintaksu ličnih anafora: morfološka i leksička svojstva ličnih rečeničnih anafora	222
6.3.1. Hrvatska anafora <i>sebe</i>	223
6.3.2. Talijanske anafore <i>sé</i> i <i>se stesso</i>	226
6.3.3. Složene anafore: hr. <i>samog sebe</i> poput tal. <i>se stesso</i>	230
6.4. Sintaksa ličnih anafora: korpusno utemeljena analiza.....	234

6.4.1. Pretpostavke analize: načelo interpretacije rečeničnoga konteksta i ovisnosna ljestvica izraza.....	235
6.4.2. Antecedenti	237
6.4.2.1. Antecedenti hrvatske anafore <i>sebe</i>	237
6.4.2.2. Antecedenti talijanskih anafora <i>sé</i> i <i>se stesso</i>	239
6.4.3. Komplementarna distribucija.....	240
6.4.3.1. Komplementarna distribucija hrvatskih zamjenica i anafore <i>sebe</i>	240
6.4.3.2. Komplementarna distribucija talijanskih zamjenica i anafora <i>sé</i> i <i>se stesso</i> ..	243
6.4.4. Usmjerenost	249
6.4.4.1. Usmjerenost hrvatske anafore <i>sebe</i>	249
6.4.4.2. Usmjerenost talijanskih anafora <i>sé</i> i <i>se stesso</i>	255
6.4.5. Domena	261
6.4.5.1. Domena hrvatske anafore <i>sebe</i>	261
6.4.5.2. Domena talijanskih anafora <i>sé</i> i <i>se stesso</i>	263
6.4.5.2.1. Uvod	264
6.4.5.2.1. Korpusna analiza	265
6.5. Zaključak o ličnim rečeničnim anaforama	270
6.5.1. Zaključak o općim pretpostavkama	270
6.5.2. Zaključak o rečeničnoj distribuciji ličnih rečeničnih anafora.....	273
7. ZAKLJUČAK.....	277
8. LITERATURA	282
ŽIVOTOPIS.....	300

POPIS TABLICA

Tablica 2.1. Rečenična distribucija triju tipova imenskih izraza s obzirom na njihov odnos s antecedentom	11
Tablica 2.2. Odnos triju tipova imenskih izraza i antecedenta u rečenici te s njim u svezi gramatička neovjerenost rečenice (*).....	12
Tablica 3.1. Podjela imenskih izraza s obzirom na obilježja [\pm anaforičan] i [\pm pronominalan]	18
Tablica 3.2. Refleksivizirajuća funkcija i referencijalna neovisnost anafora i zamjenica prema Reinhart i Reuland (1993: 692).....	29
Tablica 4.1. Klasifikacija rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	43
Tablica 5.1. Posvojne zamjenice u usporedbi s ličnima u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	58
Tablica 5.2. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice u jednini: supostavni prikaz	59
Tablica 5.3. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice u množini: supostavni prikaz	60
Tablica 5.4. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice trećega lica jednine u atributno izrečenoj posvojnosti izvedenoj iz predikatne na odabranim primjerima: supostavni prikaz	61
Tablica 5.5. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice trećega lica množine u atributno izrečenoj posvojnosti izvedenoj iz predikatne na odabranim primjerima: supostavni prikaz	62
Tablica 5.6. Obilježenost kategorija relevantnih za zamjenice prema Burzio (2005, <i>u tisku</i>) i Burzio i Tantalou (2007).....	63
Tablica 5.7. Slaganje posvojnih zamjenica i imenica u hrvatskom i talijanskom jeziku na odabranim primjerima: supostavni prikaz.....	63
Tablica 5.8. Slaganje talijanske posvojne zamjenice <i>loro</i> i imenice.....	64
Tablica 5.9. Slaganje posvojne zamjenice i imenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	65
Tablica 5.10. Povratno-posvojna zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz	68

Tablica 5.11. Međujezični pregled korelacije između određenosti i povratno-posvojnog izraza prema Despić (2011, 2015a: 5, 2015b) i Reuland (2011)	69
Tablica 5.12. Međujezični pregled korelacije između određenosti i povratno-posvojnog izraza prema Despić (2011, 2015a, 2015b) i Reuland (2011)	73
Tablica 5.13. Posvojne i povratno-posvojne zamjenice u latinskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	75
Tablica 5.14. Uporaba hrvatske povratno-posvojne zamjenice naspram uporabe talijanskih posvojnih zamjenica za izražavanje povratne funkcije: supostavni prikaz.....	76
Tablica 5.15. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz..	78
Tablica 5.16. Posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz	81
Tablica 5.17. Morfološka određenost s obzirom na lice, broj i rod: <i>svoj</i> naspram nepovratnih posvojnih zamjenica.....	83
Tablica 5.18. Padežna paradigma hrvatske posvojne zamjenice <i>moj</i> u jednini	84
Tablica 5.19. Padežna paradigma hrvatske posvojne zamjenice <i>moj</i> u množini	84
Tablica 5.20. Padežna paradigma hrvatske povratno-posvojne zamjenice <i>svoj</i> u jednini	85
Tablica 5.21. Padežna paradigma hrvatske povratno-posvojne zamjenice <i>svoj</i> u množini	85
Tablica 5.22. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: <i>svoj</i> naspram nepovratnih posvojnih zamjenica.....	89
Tablica 5.23. Padežna paradigma hrvatskoga pridjeva <i>vlastit</i> u jednini	90
Tablica 5.24. Padežna paradigma hrvatskoga pridjeva <i>vlastit</i> u jednini	91
Tablica 5.25. Posvojni izrazi na kontinuumu referencijalnosti.....	98
Tablica 5.26. Ovisnost anafora <i>svoj</i> i <i>vlastit</i> o nenominativnim iskustvenicima: supostavni prikaz.....	150
Tablica 5.27. Podjela glagola s obzirom na otvaranje mjesto indikativu odnosno konjunktivu prema Giorgi (1982: 158-159, 1990: 65)	187
Tablica 5.28. Pregled osnovnih distribucijskih karakteristika posvojnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz	206

Tablica 6.1. Lične zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	210
Tablica 6.2. Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamjenica u hrvatskom jeziku.....	211
Tablica 6.3. Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamjenica u talijanskom jeziku.....	212
Tablica 6.4. Povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz.....	214
Tablica 6.5. Povratna uporaba zamjenica u talijanskom jeziku	214
Tablica 6.6. Padežna paradigma povratne zamjenice u hrvatskom jeziku.....	215
Tablica 6.7. Višefunkcionalnost povratnih zamjenica u španjolskom, talijanskom i hrvatskom jeziku: supostavni prikaz.....	216
Tablica 6.8. Rečenična distribucija nepovratnih i povratnih ličnih zamjenica i nepovratnih i povratnih posvojnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom: supostavni prikaz.....	219
Tablica 6.9. Hrvatski u talijanski lični izrazi: supostavni prikaz	222
Tablica 6.10. Morfološka određenost s obzirom na lice, broj i rod: <i>sebe</i> naspram nepovratnih ličnih zamjenica	223
Tablica 6.11. Padežna paradigma lične zamjenice <i>ti</i> i povratne <i>sebe</i> u jednini	224
Tablica 6.12. Padežna paradigma lične zamjenice <i>vi</i> i povratne <i>sebe</i> u množini	224
Tablica 6.13. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: <i>sebe</i> naspram nepovratnih ličnih zamjenica	226
Tablica 6.14. Određenost s obzirom na lice, broj i rod: povratna i nepovratne lične zamjenice u usporedbi	227
Tablica 6.15. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: <i>sé</i> i <i>se stesso</i> naspram nepovratnih ličnih zamjenica.....	229
Tablica 6.16. Padežna paradigma hrvatske anafore <i>samog sebe</i> u jednini	233
Tablica 6.17. Padežna paradigma hrvatske anafore <i>samog sebe</i> u množini	233
Tablica 6.18. Jednostavne i složene lične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku	234
Tablica 6.19. Pregled osnovnih distribucijskih karakteristika ličnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz	275

POPIS SLIKA

- Slika 1. Prikaz strukture rečenice *Ivanina sestra_i je ugledala sebe_i* i područje c-komande DP-a *Ivanina* i DP-a *Ivanina sestra*21
- Slika 2. Prikaz strukture gramatički neovjerene rečenice **Ivanina sestra_i je ugledala nju_i*22

KRATICE

1	prvo lice
2	drugo lice
3	treće lice
A	akuzativ
D	dativ
engl.	engleski
F	femininum, ženski rod
G	genitiv
hr.	hrvatski jezik
I	instrumental
IND	indikativ
L	lokativ
lat.	latinski
M	masculinum, muški rod
N	neutrum, srednji rod
NOM	nominativ
PL	plural, množina
POS.REFL.	povratno-posvojni izraz
rus.	ruski
SG	singular, jednina
SUBJ	subjunktiv, konjunktiv
tal.	talijanski jezik
V	vokativ
* (**)	gramatički neovjereno, negramatično, neprihvatljivo
? (??)	upitna ili dvojbeno gramatička ovjerenost/gramatičnost/prihvatljivost
✓	gramatički ovjereno, gramatično, prihvatljivo

1. UVOD

U ovom će se radu supostavno analizirati rečenična anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku. Etimologija riječi *anafora* (prema ant. grč. *ἀναφορά* 'nošenje uvis' od *ἀνα* 'gore' i *φέρω* 'nosim') ukazuje na to da se radi o pojavi koja u jeziku podrazumijeva upućivanje jednoga na neki drugi, prethodno spomenuti izraz. Anafora se u ovom značenju prvi put spominje u drugom stoljeću poslije Krista kada Apolonije Diskol opisuje anaforičke zamjenice kao upućivačke riječi koje djeluju na razini teksta.

Tijekom povijesti ova se pojava istraživala iz perspektive sintakse i semantike, tipologije, pragmatike, tekstne lingvistike i analize diskursa, a razmatra se i u računalnoj lingvistici te u teorijama procesiranja i usvajanja jezika.

Unatoč heterogenosti pristupa anafori, uvriježeno je nazivlje prema kojem se engleski termin *anaphora* odnosi na pojavu, dok je *anaphor* tip imenskog izraza. U ovom radu, kao što je uobičajeno u hrvatskom i talijanskom jezikoslovlju, termin „anafora“ rabimo u oba smisla: kako kao naziv za pojavu u cjelini tako i za tip imenskog izraza. Anafora prema tome može biti izraz koji upućuje na neki prethodno spomenuti, koji se pak naziva njegovim antecedentom, a može značiti i odnos među njima. U suvremenoj sintaksi anafora podrazumijeva odnos između dvaju jezičnih elemenata od kojih je tumačenje jednoga određeno tumačenjem drugoga (usp. Huang 2000: 1) te kojemu je svojstveno da se jedan element – anafora – vraća na drugi koji mu prethodi. O anaforičkom se odnosu, naime, govori kada se semantička vrijednost ili referencija jednoga jezičnog izraza odnosi na vrijednost nekog drugog izraza koji je prethodno spomenut (usp. Safir 2013: 515), no ne može se za bilo koji element koji anaforičkome prethodi reći da je njegov antecedent; za ta se dva elementa katkada kaže da su koreferentni (usp. Buring 2005: 1-2).

Ovisno o razini na kojoj se uspostavlja, govori se o dvjema osnovnim vrstama anafore: (unutar)rečeničnoj i nadrečeničnoj ili diskursnoj. Predmet je ovoga rada rečenična anafora, koja je privukla pozornost jezikoslovaca 70-ih godina prošloga stoljeća (Chomsky 1973; Reinhart 1976) te je ubrzo postala jednom od središnjih tema generativne gramatike. Pretpostavlja se (usp. Safir 2004a: 4) da je distribucija anafora uvjetovana sintaktičkim aspektima koji imaju konzistentne posljedice na semantičko tumačenje, stoga može produbiti spoznaje o razumijevanju naravi ljudskog uma i potvrditi pretpostavku o jeziku kao urođenoj ljudskoj

sposobnosti. Različiti su uzorci anaforičkih odnosa mogući u rečenici i mogu se ostvariti uz pomoć različitih jezičnih izraza, no unatoč tomu što se jezici razlikuju u anaforičkim uzorcima koji su u njima mogući, čini se da ipak postoji sustavnost u varijaciji te da je moguće ponuditi neka općejezična pojašnjenja ili generalizacije, stoga ne čudi što je anafora jedan od središnjih predmeta istraživanja suvremene jezične teorije te što su dosadašnja razmatranja ove jezične pojave često značajno utjecala na razvoj sintaktičke teorije (usp. Safir 2004a: 4, 2013: 515, Huang 2000: 1-2).

Radovi koji istražuju rečeničnu anaforu bave se anaforam imenskih skupina, pri čemu se anaforičnim smatra inherentno ovisan imenski izraz bez referencijske vrijednosti koji kao takav mora uspostaviti odnos s antecedentom koji jest referencijalan, i to unutar iste rečenice (usp. Safir 2004: 9, 2013: 517; Giorgi 2004: 109). U ovom ćemo radu u proučavanim jezicima analizirati anaforu kao odnos između leksičkih anafora, koje su obvezno vezane unutar rečenice, i njihovih antecedenata, a analizu ćemo ponajprije provesti u teorijskom okviru generativne gramatike, uzimajući pritom u obzir i funkciju istraživanih izraza. Izrazi koji će biti predmetom našega rada jesu rečenične anafore *sebe*, *samog sebe*, *svoj* i *vlastit* u hrvatskom jeziku te *sé*, *se stesso* i *proprio* u talijanskom jeziku. Izvan dosega ovoga rada ostaju klitike *se* u hrvatskom te *si* u talijanskom jeziku, kao i rečenične anafore kojima se izražava recipročnost ili uzajamnost.¹

Prva teorija anafore razvijena u okviru generativne gramatike teorija je vezanja autora Noama Chomskyja (1981) koja počiva na ideji o podjeli imenskih skupina s obzirom na obilježja anaforičnosti i pronominalnosti, pri čemu su anaforični oni izrazi koji moraju imati antecedent, dok su pronominalni oni koji ga mogu imati. Pošto je njegova teorija, koja je utemeljena na primjerima iz engleskoga jezika, doživjela brojne preinake zbog nedostataka na koje su ukazali empirijski podatci iz drugih jezika, počeli su se razvijati suvremeni teorijski pristupi kojima je cilj nadvladati slabosti standardne teorije vezanja. Jedan od tih suvremenih pristupa anafori razvio je Ken Safir (2004a, 2004b) ugledajući se poglavito na Luigija Burzija (1989, 1991, 1994). Safirov model kompetitivne ili teorije nadmetanja (2004a, 2004b) polazi od pretpostavke da je komplementarna distribucija pronominala i anafora rezultat univerzalnoga načela nadmetanja Izraz za tumačenje (prema engl. *Form to interpretation principle*). Kada se dva potencijalno ovisna izraza u danom kontekstu nadmeću za to da budu protumačeni kao ovisni, ovo načelo osigurava odabir ovisnijega koji kao takav proizlazi iz

¹ Razloge izostavljanja navedenih izraza iz analize pobliže ćemo pojasniti u pogl. 4.1.

jezično specifične hijerarhije izraza uspostavljene prema njihovu stupnju ovisnosti. Safirov (2004a, 2004b) smo model odabrali kao teorijski okvir za analizu hrvatskih i talijanskih rečeničnih anafora.²

Unatoč brojnosti radova koji se bave temom rečenične anafore te popularnosti ove teme u suvremenom jezikoslovlju, u hrvatskom jezikoslovlju gotovo da je potpuno zanemarena, dok je zastupljenija u radovima talijanskih jezikoslovaca.

Možemo navesti samo nekoliko autora koji su do sada analizirali neke od hrvatskih rečeničnih anafora. Mihaljević (1998: 217-233, 259-260) na primjeru hrvatske povratne zamjenice *sebe/se* i povratno-posvojne zamjenice *svoj* tumači teoriju vezanja te kratko govori o osnovnom teorijskom pomaku koji se dogodio u minimalizmu u sagledavanju anafore. Jedan članak (Mihaljević 1990) posvećuje anafori *svoj*, odnosno sustavnijoj analizi njezine distribucije. Kuna (2008), nadovezujući se poglavito na Mihaljevića (1990), proučava odstupanja od uobičajene uporabe zamjenice *svoj* s antecedentom koji je gramatički subjekt. Stojanov (2001) nudi sustavnu razredbu zamjenica i zamjениčkih pridjeva, no analizirajući dijelom i anaforu, ponajprije razrješava probleme nazivlja upućujući primjerice na potrebu razlikovanja anafore od anafora. Birtić i Oraić Rabušić (2013), ne spominjući izrijeком da se bave anaforam, temeljem korpusne analize istražuju položaj zamjениčkoga pridjeva *sam* u povratnim konstrukcijama, tj. u odnosu sa zamjenicom *sebe*. U radu se oslanjaju i na Despića (2011) koji se u sagledavanju anafora teorijski poglavito poziva na Safira (2004a) i Lasnika (1989), a slijedi analize Zlatić (1997a, 1997b) i Marelj (2011).³ U suvremenoj teoriji anafore zapažena su Despićeva recentna razmatranja (2013, 2015a) imenske skupine i odnosa vezanja, povratnih i povratno-posvojnih izraza, anafora *sebe* i *svoj*. Nema, međutim, rada koji sustavno opisuje hrvatske leksičke anafore uključujući u njih i anaforu *vlastit*. Osim toga, proučavanim se izrazima i u gramatikama hrvatskoga jezika posvećuje vrlo malo ili nimalo pozornosti te nisu adekvatno opisani.

Mnogo je više talijanskih jezikoslovaca koji posvećuju pozornost temi rečenične anafore, a i gramatički su opisi ovih talijanskih izraza sustavniji. Iako su se mnogi talijanski jezikoslovci (npr. Cinque 1976, Rizzi 1990a, Manzini 1991, 1992, 1994, Manzini i Wexler 1987, Longobardi 1994, Calabrese 1986, Giusti 2015) u svojim radovima bavili temom anafore, uz

² Motivaciju ćemo za to protumačiti u četvrtom poglavlju.

³ Miloje Despić, Larisa Zlatić i Marijana Marelj jezikoslovci su koji se bave ili su se bavili istraživanjem ove pojave na primjerima iz srpskoga jezika.

Burzija (1989, 1991, 1994, *u tisku*) značajan je doprinos teoriji anafore dala Alessandra Giorgi (1982, 1984, 1990, 2004, 2006, 2007) koja osobitu pozornost posvećuje anaforama *proprio* i *se stesso* te razvija teoriju daljinski vezanih anafora, proučavajući pritom odnos distribucije ovih izraza i glagolskoga načina.

Pregledom postojećih radova možemo utvrditi određene nedostatke postojećih radova o hrvatskim i talijanskim rečeničnim anaforama: ne postoji rad koji bi nudio sustavnu analizu proučavanih izraza u hrvatskom jeziku, nijedan talijanski autor ne temelji svoju analizu na korpusnim primjerima, kao što nijedan ne proučava sustavno ovu pojavu supostavljajući hrvatske i talijanske rečenične anafore slijedeći Safirov (2004a, 2004b) teorijski okvir. Cilj će ovoga rada stoga biti nadvladati te nedostatke. Osim toga, treba istaknuti da u hrvatskom jezikoslovlju nema rada koji predstavlja teorijska razmatranja o anafori, stoga je cilj početnoga, preglednoga dijela rada popuniti tu prazninu te doprinijeti hrvatskim proučavanjima ove pojave.

Poglavlje koje slijedi posvetit ćemo uvodu u područje istraživanja rečenične anafore općenito. Istaknut ćemo razliku između anaforične uporabe zamjenica i anaforičnosti kao određujućega unutarnjeg svojstva anafora, istaknuti razliku između koreferencije i ovisnosti te naglasiti neka bitna svojstva imenskih anafora.

U trećem poglavlju bavit ćemo se razvojem i pregledom teorijskih pristupa rečeničnoj anafori. Izložiti ćemo osnovne postavke standardne teorije vezanja (Chomsky 1981) kao i istaknuti izazove koji su joj se ispriječili te načine na koje su im jezikoslovci nastojali priskočiti. Uslijedit će predstavljanje najistaknutijih suvremenih teorijskih modela u okviru generativne gramatike kojima je cilj nadvladati nedostatke dotadašnjih teorijskih postavki, i to teorije predikacije i ulančavanja, teorije pomicanja, teorije slaganja i teorije nadmetanja. Pritom ćemo osobitu pozornost posvetiti potonjoj, i to poglavito Safirovoj inačici (2004a, 2004b) koju smo odabrali kao teorijski okvir našeg istraživanja.

Četvrto je poglavlje uvod u područje našeg istraživanja. Prije svega, predstaviti ćemo predmet istraživanja, odnosno jedinice iz hrvatskoga i talijanskoga jezika koje ćemo istražiti, kao i kratak plan analize. Definirat ćemo zatim teorijski okvir istraživanja, odnosno osnovna polazišta, opće ciljeve i pretpostavke istraživanja, dok ćemo specifične pretpostavke analize uvesti u dvama poglavljima koji slijede, a koja su posvećena posvojnim rečeničnim anaforama i ličnim rečeničnim anaforama. Na kraju ćemo poglavlja predstaviti metodologiju istraživanja. Objasniti ćemo razloge odabira supostavne analize te motivaciju koja stoji iza odabira rečeničnih anafora iz hrvatskoga i talijanskoga jezika, a potom ćemo predstaviti odabranu metodu

korpusne analize kao i izložiti osnovne informacije o odabranim referentnim korpusima proučavanih jezika.

Peto i šesto poglavlje glavna su poglavlja rada. Peto je posvećeno posvojnim rečeničnim anaforama, a šesto ličnima. Anafore pritom dijelimo na posvojne i lične s obzirom na funkciju koju ostvaruju. Imaju gotovo identičnu strukturu: početni je dio zamišljen kao uvod u dani tip anafore i terminologiju, slijedi supostavni opći opis osobina i paradigmi tih izraza u dvama jezicima oslanjajući se na njihove dotadašnje tradicionalne i suvremene opise kojemu je cilj istaknuti zanimljiva obilježja tih povratnih izraza u odnosu na njihove nepovratne inačice. Zatim se pristupa opisu njihovih unutarnjih svojstava kojima se potvrđuje njihov status rečeničnih anafora, slijedi uvod u analizu njihove sintakse u kojemu se iznose pretpostavke analize, nakon čega nastupa analiza sintakse, odnosno sintaktičke distribucije istraživanih izraza na temelju korpusnog istraživanja. Na kraju svakoga poglavlja nalazi se opširan zaključak u kojem se sažimaju rezultati istraživanja. Oba poglavlja od početka do kraja sadrže isključivo korpusne primjere, osim ako nije navedeno drugačije.

U poglavlju o posvojnim rečeničnim anaforama istražuju se hrvatski izrazi *svoj* i *vlastit* te talijanski *proprio*. Pošto se na početku protumači pojam posvojnosti općenito kao i načini njezina izricanja, ovi se izrazi smještaju u kontekst i oprimjeruje se tip posvojnosti koji se njima može izricati. Posvojne anafore sagledava se zatim u kontekstu drugih posvojnih izraza polazeći od njihova tradicionalnog naziva. Polazimo od supostavnog opisa paradigme i svojstava posvojnih zamjenica, posvećujući pritom posebnu pozornost tumačenju terminoloških razlika između hrvatske i talijanske gramatikografske tradicije, a koje se kasnije uspoređuje s povratno-posvojnim. Povratno-posvojne zamjenice sagledavaju se prvo iz općejezične perspektive u koji se kontekst zatim smještaju hrvatski i talijanski jezik. Naime, ova se dva jezika razlikuju s obzirom na posjedovanje izraza specijaliziranoga za izražavanje povratne posvojnosti što odražava i tipološku implikaciju (Despić 2011, 2015a, 2015b na temelju Reuland 2011) prema kojoj ako jezik ima povratno-posvojni izraz, onda ili ne bilježi određenost uopće ili je bilježi postnominalno. Klasifikaciju jezika koju donose Reuland (2011) i Despić (2011, 2015a, 2015b) podvrgnut ćemo provjeri te ćemo je, ovisno o rezultatima našeg istraživanja, potom modificirati. Zanimljivo je da latinski, predak talijanskoga, u tom smislu pripada skupini jezika u kojoj se nalazi i hrvatski. Ističući specifičnost u rečeničnom ponašanju povratno-posvojnih zamjenica u odnosu na posvojne koje utječu na to da na drugačiji način uspostavljavaju odnos posvojnosti u rečenici, istaknut ćemo da se ista svojstva mogu pripisati i pridjevu *vlastit*, odnosno *proprio*, koji se ponašaju drugačije od posvojnih pridjeva. Na temelju takvoga

razmišljanja uspostaviti ćemo supostavnu paradigmu povratnih posvojnih izraza u odnosu na nepovratne u proučavanim jezicima. Slijedi uvod u sintaksu povratno-posvojnih izraza istražujući njihova morfološka i leksička svojstva na temelju kojih ćemo utvrditi da je riječ o anaforama. Pritom ćemo razlikovati zamjeničke od relacijskih anafora. Na temelju toga oblikovat ćemo pretpostavke o njihovoj sintaktičkoj distribuciji i ustanoviti jezično specifične ovisnosne ljestvice izraza dostupnih za nadmetanje za ovisnost o danom antecedentu. Uslijedit će iscrpna analiza sintaktičke distribucije istraživanih izraza na korpusnim primjerima. Osim analize njihove distribucije s obzirom na antecedente, komplementarnosti sa zamjenicama, usmjerenosti i domene, istražiti ćemo i određene zanimljivosti u njihovoj distribuciji. Pritom ćemo se osobito osvrnuti na hrvatsku anaforu *svoj* čija distribucija u suvremenoj uporabi hrvatskoga jeziku doživljava promjene što će posvjedočiti primjeri u kojima se umjesto nje pojavljuje obična posvojna zamjenica. Ovi će primjeri biti važni za analizu jer predstavljaju izazov za kompetitivno usmjerenu teoriju. Istražiti će se mogući razlozi ove pojave te će se nastojati ponuditi teorijski relevantno objašnjenje. U analizi talijanske anafore *proprio* najviše ćemo pozornosti posvetiti domeni unutar koje mora ostvariti ovisnost o antecedentu oslanjajući se prije svega na razmatranjima Giorgi (1982. i drugi radovi).

Predmet su poglavlja o ličnim anaforama hrvatske anafore *sebe* i *samog sebe* te talijanske *sé* i *se stesso*. Na samom ćemo početku protumačiti odabir naziva koji se može činiti kontradiktornim, a uslijedit će opis i analiza istraživanih izraza. Detaljno će se usporediti paradigme i svojstva ličnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku, a supostavit ćemo i svojstva nepovratnih zamjenica s onima povratnih unutar istoga jezika. S osobitim obzirom pristupit ćemo isticanju specifičnosti povratnih zamjenica pri čemu ćemo navesti i njihovu višefunkcionalost, kako u općejezičnoj perspektivi tako i u hrvatskom i talijanskom jeziku. Oslonit ćemo se pritom na razmatranja Königa (2001, 1998), Geniušienè (1987), Cennamo (1993). Istaknut ćemo motive koji stoje iza odabira da analizom obuhvatimo samo naglašeni oblik povratne zamjenice pozivajući se na Despića (2011), a ističući postojanje jednostavnih i složenih refleksivizacijskih strategija, protumačit ćemo i razloge zbog kojih se konstrukcija koja se sastoji od povratne zamjenice i zamjeničkoga pridjeva *sam* odnosno *stesso* treba smatrati rečeničnom anaforam. Nakon što ustanovimo i supostavimo paradigmu povratnih i nepovratnih ličnih izraza u dvama jezicima, analizirat ćemo unutrašnja svojstva ličnih povratnih izraza odabranih za analizu i potvrditi njihov status rečeničnih anafora. Na temelju toga predvidjet ćemo njihovo sudjelovanje u nadmetanju s drugim potencijalno ovisnim izrazima, ustanoviti ovisnosnu ljestvicu ličnih izraza u dvama jezicima te donijeti osnovne pretpostavke

o njihovoj rečeničnoj distribuciji. Kao i u prethodnom poglavlju, uslijedit će korpusno utemeljena supostavna analiza njihove rečenične distribucije.

Oba poglavlja ponudit će kako opis morfologije i sintakse istraživanih izraza tako i teorijska tumačenja njihove rečenične distribucije. Objašnjenju i razvoju teorijskih razmatranja više će se posvetiti pozornosti u petom poglavlju, dok će se utvrđena načela potom provjeriti na distribuciji ličnih rečeničnih anafora. U sedmom poglavlju donosimo zaključak rada u cjelini s prijedlogom smjernica za daljnja istraživanja.

2. UVOD U PODRUČJE ISTRAŽIVANJA REČENIČNE ANAFORE

U ovom ćemo poglavlju uvesti u područje istraživanja rečenične anafore. Istaknut ćemo osnovna polazišta proučavanja ove pojave, pri čemu ćemo osvrnuti na anaforičnost kao određujuće svojstvo nekih imenskih izraza, protumačiti podjelu imenskih skupina koja je polazište svake teorije rečenične anafore, razgraničiti dva tipa anaforičkog odnosa te predstaviti funkcionalnu pozadinu izraza koji mogu biti rečenične anafore i navesti njihova opća svojstva oko kojih ne postoje prijepori.

2.1. Anaforičnost

Anaforični su, općenito, imenski izrazi koji tumačenje dobivaju posredstvom odnosa uspostavljenim s nekim prethodno spomenutim imenskim izrazom – antecedentom.

Antecedent se može definirati kao izraz koji anaforičnome prethodi i s kojim je u odnosu koreferencije, pri čemu su koreferentni oni izrazi koji imaju istu referenciju⁴ (usp. Buring 2005: 1-2). Antecedent anaforičnog izraza može biti izražen ili negdje u tekstu (v. pr. 2.1) ili u istoj rečenici (v. pr. 2.2).

(2.1) Salinger_i je rođen 1. siječnja 1919. u New Yorku gdje je i odrastao. Godine 1934. otac_j **ga**_{i/*j} je upisao na Vojnu akademiju Valley Forge kraj Waynea...

(2.2) Predsjednik_i je pozvao [premijera Blaira]_j da prenoći u Bijeloj kući i **on**_{*i/j} je prihvatio.

Anaforičnu uporabu u primjeru 2.1. ima lična zamjenica *on* u akuzativu – *ga*, a u 2.2. u nominativu – *on*. Lična se zamjenica u primjeru 2.1. odnosi na imensku skupinu *Salinger* koja je izražena u prethodnoj rečenici, dok se u primjeru 2.2. ona odnosi na antecedirajuću imensku skupinu *premijer Blair* iz iste rečenice. Lične zamjenice, međutim, nisu uvijek nužno anaforične, što potvrđuju sljedeći primjeri:

(2.3) **Ja** sam Šime, a kako se **ti** zoveš?

⁴ Referencija se može shvatiti kao upućivanje na stvarne entitete poput individualnih osoba, stvari i pojava u određenom kontekstu (usp. Palmer 1986: 18).

(2.4) **Ona** se zove Ivana.

U rečenici 2.3. lične se zamjenice *ja* i *ti* odnose izravno na osobe prisutne u komunikacijskoj situaciji, dok u primjeru 2.4. lična zamjenica *ona* može za referenta imati osobu prisutnu u takvoj situaciji.⁵

Zbog toga je potrebno razlikovati anaforičnu uporabu zamjenica od anaforičnosti kao određujućega svojstva pojedinih imenskih izraza. Naime, hrvatski imenski izrazi *sebe* i *svoj* moraju uspostaviti odnos s nekom imenskom skupinom unutar iste (su)rečenice da bi mogli biti protumačeni:

(2.5) Čovjek_i mora raditi na **sebi**_i

(2.6) Roditelj_j najbolje poznaje **svoje**_i dijete i **sebe**_i

(2.7) [Jedna bakica]_i me_j zabrinuto pitala kako da pro_i kupi **sebi**_{i/*j} kartu

Njima je, za razliku od ličnih zamjenica, anaforičnost inherentno ili intrinzično, odnosno unutarnje svojstvo; ona im je, dakle, leksičko i određujuće svojstvo. Leksičke su anafore imenski izrazi koji nemaju sposobnost samostalne referencije, odnosno ne mogu upućivati na stvarne entitete, tj. entitete iz izvanjezične stvarnosti, te im je kao takvima svojstvena ovisnost. Da bi bili protumačeni, takvi izrazi moraju uspostaviti odnos s nekim imenskim izrazom čiji je referent utvrđen i koji se nalazi u istoj (su)rečenici. Takve izraze, obvezno ovisne na razini rečenice, nazivamo rečeničnim anaforama. Iako se u tradicionalnoj gramatici i ti izrazi nazivaju zamjenicama, u radovima koji se bave rečeničnom anaforam oni pripadaju kategoriji anafora, dok su zamjenice izrazi poput onih iz primjera 2.1-2. kojima anaforičnost nije definirajuće obilježje.⁶

Dakle, dok zamjenice mogu imati antecedenta, prisustvo antecedenta u rečenici obvezno je samo ako je u rečenici izražena i anafora. U suprotnom anafora u načelu ne može biti izražena jer je ona obvezno vezana ili ovisna.

⁵ Lična zamjenica *ona* iz primjera 2.4, međutim, ovisno o kontekstu, može imati i anaforičnu uporabu upućujući na imenski izraz prethodno spomenut u tekstu.

⁶ U ovom dijelu govorimo o rečenici ili surečenici kao o području unutar kojega se moraju ostvariti izrazi koji se smatraju rečeničnim anaforama radi potrebe za jednostavnijim pristupom u uvodu u područje proučavanja anafora, no preciznije ćemo definirati to područje, kao i spomenuti moguća odstupanja, kasnije u tekstu (usp. pogl. 2).

S obzirom na to da su ovisne zbog svojstvene im referencijske defektnosti, za anafore se može reći da su upravo njihova unutarnja svojstva zaslužna za njihovu potrebu da uzimaju antecedenta (usp. Reuland 2011: 144). Bouchard (1984) to objašnjava tvrdeći da argument mora biti potpuno određen s obzirom na morfosintaktička odnosno ϕ -obilježja da bi mogao biti protumačen. Naime, zamjenice mogu biti referencijalne zbog toga što su određene s obzirom na morfološka obilježja poput lica, roda i broja, primjerice, dok je takav sadržaj anafora uglavnom osiromašen. Anaforin antecedent ne smije biti inherentno ovisan, odnosno mora biti referencijalno neovisan kako bi anafora mogla posredstvom rečeničnog odnosa s njime biti protumačena. Antecedenti anafori stoga mogu biti R-izrazi, zamjenice te njihova apstraktna ostvarenja pro i PRO. Zaključno, možemo reći da su rečenične anafore inherentno ovisni izrazi bez referencijske vrijednosti koji kao takvi moraju uspostaviti odnos s antecedentom koji jest referencijalan, i to unutar iste rečenice (usp. Safir 2004: 9, 2013: 517, Giorgi 2004: 109, Huang 2000: 1).

2.2. Podjela imenskih skupina

U svim teorijskim pristupima proučavanju anaforičkih odnosa polazi se od podjele imenskih skupina na tri tipa koju je predložio Chomsky 1981. godine. S obzirom na morfosintaktička svojstva i sintaktičku distribuciju razlikuju se:

- a) R-izrazi⁷,
- b) zamjenice,
- c) anafore

R(eferencijalni) su oni izrazi kojima je svojstvena samostalna referencija. To su imena ili vlastite imenice i opće imenice: *Ivan, Petra, profesor, škola* itd. To su, dakle, imenski izrazi kojima je referent u izvanjezičnom svijetu uvijek utvrdiv izravno i neovisno o rečeničnom ili nadrečeničnom kontekstu u kojem se nalaze.

Zamjenice i anafore teže je razlikovati jedne od drugih jer se zamjenicama tradicionalno smatraju i izrazi koji se u suvremenim radovima ubrajaju u anafore. Moglo bi se reći da su zamjenice u teorijama anafore pravi pronominalni izrazi, dok su anafore (često) nepravi pronominalni izrazi. U opisima koji se bave anaforom u zamjenice se svrstavaju samo

⁷ „R“ stoji za „referencijalan“ ili „referirajući“.

nepovratne zamjenice, dok su anafore povratni i recipročni izrazi. Zamjenice su nepovratne zamjenice poput ličnih *ja, ti, on* ili posvojnih *moj, tvoj, njegov* itd. Anafore su tako povratni izrazi poput „povratne zamjenice“ *sebe* i „povratno-posvojne zamjenice“ *svoj*. Osim povratnih, i recipročni izrazi poput *jedan drugog* smatraju se anaforama.

Zaključno možemo reći da se R-izrazi od zamjenica i anafora razlikuju po inherentnom im svojstvu referencijalnosti zahvaljujući kojemu su uvijek neovisni. Zamjenice mogu biti ovisne, ali ne moraju, dok su anafore uvijek obvezno ovisne. Rečenična se distribucija tih triju tipova izraza stoga razlikuje ovisno o tome smiju li, mogu li ili moraju biti ovisni o antecedentu (v. tablicu 2.1).

Tablica 2.1. Rečenična distribucija triju tipova imenskih izraza s obzirom na njihov odnos s antecedentom

BROJ PRIMJERA	PRIMJER	TIP IZRAZA
(2.8)	Roko _i zna da Ivan _j misli na Ivana/Roka _{*i/*j} .	R-izraz
(2.9)	Roko _i zna da Ivan _j misli na njega _{i/*j/k} .	zamjenica
(2.10)	Roko _i zna da Ivan _j misli na sebe _{*i/j} .	anafa

Zamjenice i anafore suprotstavljaju se stoga što, u slučaju da zamjenica u rečenici ima antecedenta, njegov položaj nije isti kao i položaj anaforina antecedenta. Naime, anafore i zamjenice razlikuju se s obzirom na to mora li ili ne mora njihov antecedent biti izražen lokalno. Usporedimo li primjer 2.7. spomenut ranije, a ovdje ponovljen kao 2.7', i 2.11, uviđamo da se anafa i zamjenica u sličnom rečeničnom okruženju različito ponašaju: dok anafa odabire subjektni antecedent iz iste surečenice (v. pr. 2.7'), takav je antecedent neprihvatljiv za zamjenicu (v. pr. 2.11). Istodobno, ako imenski izraz nije ostvaren u istoj surečenici s anafom, ne može je antecediti.

(2.7') [Jedna bakica]_i me_j zabrinuto pitala kako da pro_i kupi **sebi**_{i/*j} kartu

(2.11) Zamolio Hercegovac_i Zagrepčanina_j da pro_j **mu**_{i/*j} posudi 10 eura da može otići kući

Prema tome, tri tipa imenskih izraza razlikuju se među sobom s obzirom na to mogu li se naći u rečenici bez antecedenta, s nelokalnim ili pak lokalnim antecedentom. Gramatički su stoga neovjerene uglavnom rečenice u kojima je ostvarena (v. tablicu 2.2):⁸

- a) anafora bez lokalnog antecedenta,
- b) zamjenica s lokalnim antecedentom,
- c) R-izraz s antecedentom, bilo lokalnim bilo nelokalnim.

Tablica 2.2. Odnos triju tipova imenskih izraza i antecedenta u rečenici te s njim u svezi gramatička neovjerenost rečenice (*)

	R-IZRAZ	ZAMJENICA	ANAFORA
BEZ ANTECEDENTA	✓	✓	*
NELOKALNI ANTECEDENT	*	✓	* ⁹
LOKALNI ANTECEDENT	*	*	✓

2.3. Koreferencija i ovisnost

Iako smo dosad spominjali koreferenciju i koreferentne izraze u kontekstu anaforičnosti i anaforičkih odnosa (usp. pogl. 2.1), potrebno je razgraničiti dva naizgled vrlo slična odnosa: koreferenciju i ovisnost. U povijesti proučavanja anaforičkih odnosa mnogi su razmatrali različitost ovih dvaju odnosa (usp. Keenan 1971, Postal 1971, Evans 1980, Heim 1982, Reinhart

⁸ Potrebno je istaknuti da empirijski podaci iz različitih jezika ukazuju na odstupanja od ovoga. O njima će biti riječi kasnije u tekstu, a budući da je cilj ovoga dijela uvesti općenito u temu područja istraživanja, ograničavamo se za početak na predstavljanje općih razmatranja i osnovnih polazišta u istraživanju rečeničnih anafora.

⁹ Postoje i tzv. anafore vezane ili ovisne na daljinu, no o tome će biti riječi kasnije (usp. pogl. 5.4.4.4. i 6.4.5.2. o domeni talijanskih anafora).

1983, Grodzinsky i Reinhart 1993, Chierchia 1995, Fiengo i May 1994, Safir 2004a, Reuland 2011).¹⁰

Koreferencija i ovisnost razgraničavaju se na temelju razlikovanja dvaju tipova anaforičkih ovisnosti: obvezne i neobvezne. Naime, o koreferenciji se može govoriti u kontekstu anaforičke uporabe zamjenica koje nisu u obveznom suodnosu s antecedentom, dok se ovisnost odnosi na odnos anafore i njezina antecedenta, koji mora obvezno biti izražen u rečenici kako bi bilo moguće tumačenje anafore.¹¹

Koreferencija je odnos identitetskoga podudaranja koji se može uspostaviti međurečenično, dok ovisnost pretpostavlja unutarrečenični odnos. Odnos koreferencije simetričan je, dok je odnos ovisnosti između rečenične anafore i antecedenta asimetričan: ovisnost nije suodnos dvaju izraza, već je to odnos ovisnosti jednoga o drugom izrazu (usp. Safir 2004a: 24).¹² Kad je dvama izrazima dodijeljena ista vrijednost, govorimo o koreferenciji, dok kod ovisnosti nema izravnoga dodjeljivanja vrijednosti, nego se tumačenje ovisnog izraza postiže vezivanjem njega za drugi izraz (usp. Reuland 2011: 29).¹³

Smatra se da koreferencija za razliku od ovisnosti nije strukturalno odnosno sintaktički određena, stoga one ne može biti predmetom istraživanja sintakse anaforičkih ovisnosti.

2.4. Neka svojstva imenskih anafora

Anafore nalazimo među refleksivima ili povratnim izrazima te recipročnim ili uzajamnosnim izrazima. Refleksiv se smatra morfološkim obilježivačem koreferencije među dvama argumentima istoga glagola, dok recipročni izrazi obilježavaju odnos uzajamnosti ili međusobnosti među argumentima čime se prikazana situacija kodira kao takva (usp. Frajzyngier i Curl 2000a: vii, Lichtenberk 1994).

¹⁰ Treba pritom naglasiti da većina njih, međutim, ne govori o ovisnosti nego o vezanju i vezanim varijablama (prema engl. *binding* i *bound variable*), no mi prihvaćamo Safirov (2004a) koncept ovisnosti (prema engl. *dependency* ili *dependency relation*).

¹¹ V. pogl. 2.1.

¹² Usp. pogl. 3.2.4.2.

¹³ Reuland (ibid.) ističe da je ovisnost (tj. „vezanje“) zanimljivo iz evolucijske perspektive jer, dopuštajući neizravno uspostavljanje tumačenja, predstavlja inovaciju u interpretacijskom sustavu koje nadilazi rekurziju.

Funkciju povratnosti mogu imati različiti jezični izrazi: afiksi, imenski refleksivi koji mogu biti jednostavni, složeni ili klitike, povratni glagoli, zamjenice itd. Iako u nekim jezicima i nepovratne lične zamjenice mogu imati povratnu uporabu, u razmatranju anaforičkih ovisnosti uzimaju se u obzir samo izrazi koji imaju isključivo povratnu službu.¹⁴ Refleksivi u rečenici djeluju određujući njezinu argumentnu strukturu; mogu određivati semantičke odnose između argumenta i glagola, odnose među argumentima, glagolsko stanje, perspektivu i informacijsku strukturu rečenice (usp. Frajzyngier i Curl 2000a: vii). Povratni izrazi mogu biti glagolski i imenski, no predmetom su našeg istraživanja isključivo imenski povratni izrazi. 6.4.5.2.

Iako i sami refleksivi mogu imati recipročnu funkciju, u nekim jezicima postoje specifični izrazi koji se mogu smatrati isključivo recipročnima, poput hrvatskoga *jedan drugog*, talijanskoga *l'un l'altro* ili engleskoga *each other*. Recipročnost pretpostavlja pluralnost sudionika. Iako svi jezici mogu izraziti recipročnu situaciju, nemaju svi obilježivače recipročnosti (usp. Frajzyngier i Curl 2000b: viii). Iako je recipročnost odnos ovisnosti, koji je kao takav sintaktički određen, te su izrazi koji izražavaju isključivo uzajamnost podložni strukturalnim uvjetima poput povratnih, riječ je o specifičnom tipu anaforičkog odnosa koji je u osnovi množinski. Budući da kao takvi recipročni izrazi zahtijevaju posebnu pozornost, radi očuvanja strukture rada i konciznosti neće biti predmetom naše analize. Treba, međutim, istaknuti da teorije anafore nastoje odrediti i predvidjeti kako distribuciju povratnih tako i distribuciju recipročnih izraza.

Prije nego što pristupimo pregledu teorijskih pristupa rečeničnim svojstvima anafora, potrebno je istaknuti još neka uobičajena obilježja svojstvena svim imenskim anaforama. Imenske anafore za razliku od zamjenica ne mogu (usp. Giorgi 1982: 125, Safir 2013: 556-557, Zribi-Hertz 1989: 697):

- a) biti referencijalne¹⁵,
- b) imati deiktičnu ili pokazivačku ulogu: ne mogu upućivati na određene kontekstualne koordinate u izvanjezičnoj stvarnosti poput sudionika, prostora i vremena komunikacijskoga čina¹⁶,

¹⁴ To ćemo pobliže pojasniti u pogl. 6, osobito u pogl. 6.2.2.

¹⁵ Usp. pogl. 2.1. i 2.3.

¹⁶ Prema Lyonsu (1977: 636) deiksa se može definirati kao funkcija nekih izraza koja se sastoji u tome da povezuju iskaze s vremensko-prostornim koordinatama komunikacijskoga čina, a dotični se iskazi mogu tumačiti samo na temelju tih koordinata komunikacijskoga čina. Slično o deiksi govore i Vanelli i Renzi (2001: 262). Usp. pogl. 5.2.3.

- c) imati dvostruke antecedente (prema engl. *split antecedents*), tj. anafora ne može poput zamjenice imati podvojene antecedente čiji predstavnici nose odvojene tematske uloge:

(2.12) Ivan_i je Ani_j govorio o njima_{i+j} /njihovoj_{i+j} obitelji

(2.13) *Ivan_i je Ani_j govorio o sebi_{i+j} /svojoj_{i+j} obitelji.

Imenske se anafore među sobom razlikuju po nekim svojstvima, i to (usp. Safir 2013: 559-560):

- a) složenošću ustrojstva: mogu biti klitike, morfološki jednostavni i složeni oblici,
- b) funkcionalnim sastavom: mogu biti ili neodređene ili pododređene s obzirom na morfosintaktička obilježja,
- c) tipom osnove: neke anafore imaju zamjениčku, a neke pridjevsku osnovu; potonje se ne odlikuju funkcionalnim sadržajem jer tradicionalno ne pripadaju kategoriji zamjenica, nego imaju morfološku osnovu kojoj je odrediv leksički sadržaj,
- d) interpretacijom ili funkcijom: anafore mogu imati povratno ili recipročno tumačenje, odnosno mogu biti povratni ili recipročni izrazi.

3. PREGLED TEORIJSKIH RAZMATRANJA REČENIČNE ANAFORE

Nakon što je 70-ih godina 20. stoljeća privukla pozornost jezikoslovaca (npr. Chomsky 1973; Reinhart 1976), rečenična je anafora 80-ih godina postala jednom od središnjih tema generativne gramatike.

U generativnoj je gramatici u središtu zanimanja sintaksa imenske anafore, tj. odnosi vezanja ili ovisnosti među imenskim skupinama u istoj rečenici. Polazi se od podjele imenskih skupina s obzirom na obilježja anaforičnosti i pronominalnosti: anaforični su oni izrazi koji moraju imati antecedent, dok su pronominalni oni koji ga mogu imati. U kanonskoj teoriji vezanja (Chomsky 1981) – razvijenoj kao modul gramatike koji upravlja distribucijom i interpretacijom zamjenica i anafora – anafora je vezana za antecedenta u lokalnoj domeni, zamjenica je u njoj slobodna, dok je R-izraz uvijek slobodan. Lokalna je domena shvaćena kao minimalna upravljačka kategorija koja sadrži vezani element, upravljača i subjekt (uz određena ograničenja), a vezanje se definira u smislu koindeksiranja i c-komande (Reinhart 1976).¹⁷ Iako na jednostavan način izražava komplementarnost između anafora i pronominala, ova se teorija suočila s izazovima kada su se njezine pretpostavke počele provjeravati na primjerima iz različitih jezika. Teorija stoga doživljava brojne preinake, a s vremenom dolazi do izražaja njezina preopterećenost uspostavljanjem dodatnih lokalnih uvjeta vezanosti kao i pretjerana izoliranost u odnosu na druga načela gramatike, zbog čega se razvijaju novi pristupi anafori.

U generativnoj se gramatici može pratiti i razvoj načina na koji se bilježi odnos između anafora i antecedenta. Prvo se u tu svrhu koristi koindeksiranje odnosno bilježenje imenskih skupina istim indeksima ili potpisnicima (npr. Ross 1967, Chomsky 1980, 1981, Lasnik 1989, Fiengo i May 1994), no od pojave minimalističkoga programa (Chomsky 1995) odbija se ideja da su indeksi obilježja imenskih skupina u sintaksi: oni se ne dodaju u tijeku derivacije ili izvođenja jer se smatra da se nijedan gramatički entitet koji nije bio u početnoj numeraciji ili obrojčenju ne smije dodati u tijeku izvođenja (usp. Safir 2013: 525).

Pretpostavka je minimalističkih pristupa (Chomsky 1995 i nastavljači) da se svi fenomeni vezanja mogu izvesti iz središnjih obilježja gramatike i da nema potrebe za uspostavljanjem vezanja kao njezine zasebne sastavnice. Novorazvijene teorije temelje se na (usp. Safir 2013; Reuland 2011): predikaciji i uvjetu ulančavanja (Reinhart i Reuland 1993, 1995), pomicanju (npr. Hornstein 1999, 2007; Kayne 2002; Zwart 2002; Boeckx, Hornstein i Nunes 2007),

¹⁷ Pojam lokalne domene, c-komande i upravljanja detaljno ćemo objasniti u pogl. 3.1.1.

slaganju (npr. Reuland 2001, 2005a, 2005b, 2011; Hicks 2009) i nadmetanju (npr. Levinson 1987, Burzio 1989, 1991; Safir 2004a, 2004b).

Osim strogo generativnih pristupa, ističu se još Bresnanina (2000) razmatranja anafore u okviru leksičke funkcionalne gramatike (poznate kao LFG prema engl. *Lexical-functional grammar*), Pollardova i Sagova (1994) inačica teorije vezanja u okviru gramatike frazne strukture vođene glavom (poznate kao HPSG prema engl. *Head-driven phrase structure grammar*) kao i funkcionalistički i tipološki pristupi poput razmatranja Faltza (1985)¹⁸, Kuna (1987), Königa (2001), Königa i Siemunda (2000), Königa i Gasta (2002), Gasta (2006), Gasta i Siemunda (2006) itd. Od pragmatičkih se pristupa izdvajaju Huangov (1989, 1991) i Levinsonov (1987, 1991). Iz dijakronijske perspektive anaforičkim izrazima pristupaju Keenan (1996, 2002) i Van Gelderen (2000), a od semantičkih treba istaknuti pristupe Chierchije (1995) i Schlenkera (2005). Radi konciznosti rada, međutim, nećemo ponuditi njihov pregled.¹⁹

U nastavku ćemo prvo protumačiti osnovne postavke tzv. standardne ili kanonske teorije vezanja, od koje su krenula sva buduća teorijska razmatranja ove pojave u okviru generativne gramatike, a potom ćemo ukratko predstaviti osnovne ideje aktualnih generativnih pristupa proučavanju rečenične anafore.

3.1. Standardna teorija vezanja

Prvi dio ovoga potpoglavlja posvećujemo tumačenju osnovnih postavki standardne teorije vezanja, nakon čega ćemo predstaviti osnovne empirijske izazove koji su joj se ispriječili.

3.1.1. Osnovne postavke standardne teorije vezanja

Unutar teorije načela i parametara (prema engl. *Principles and parameters theory*) Noam Chomsky 1981. godine u *Lectures on Government and Binding* razvija teoriju vezanja (prema engl. *Binding theory*) kao jednu od podsustava gramatike. Budući da ona predstavlja standard i

¹⁸ Riječ je o knjizi objavljenj 1985. na temelju njegova doktorskoga rada iz 1977. godine.

¹⁹ Nije potrebno tumačiti navedene pristupe jer nisu u skladu sa zahtjevima našega rada, no zainteresirane čitatelje svakako upućujemo na njih kao druge utjecajne pristupe fenomenu rečenične anafore.

temelj svih generativnih pristupa odnosima vezanja, o njoj se može govoriti kao o standardnoj, klasičnoj ili kanonskoj teoriji vezanja.

Teorija se vezanja bavi odnosima među različitim imenskim skupinama, točnije među imenskim izrazima i antecedentima. Pritom imenski izraz može biti vezan ili slobodan. Interpretacija imenskog izraza koji je vezan za antecedent ovisi o potonjem, dok je slobodan izraz onaj koji može imati samostalnu interpretaciju bez potrebe za uspostavom odnosa vezanja ili spone s antecedirajućom imenskom skupinom. Odnos vezanja o kojem je riječ u teoriji vezanja jest odnos između imenskih skupina na argumentnim ili A-položajima, dakle riječ je o teoriji A-vezanja (usp. Chomsky 1986a: 188, Haegeman 1994: 205).

Da bi se mogli definirati odnosi vezanja, imenske se skupine među sobom razlikuju s obzirom na obilježja [\pm anaforičan] i [\pm pronominalan], a riječ je trima vrstama imenskih izraza: anaforama, zamjenicama i R-izrazima. Anafore su anaforične i nepronominalne, zamjenice neanaforične i pronominalne, dok R-izrazi nisu ni anaforični ni pronominalni (v. tablicu 3.1).

Tablica 3.1. Podjela imenskih izraza s obzirom na obilježja [\pm anaforičan] i [\pm pronominalan]²⁰

OBILJEŽJE IMENSKI IZRAZ	[\pm anaforičan]	[\pm pronominalan]
anafa	[+ anaforičan]	[– pronominalan]
zamjenica	[– anaforičan]	[+ pronominalan]
R-izraz	[– anaforičan]	[– pronominalan]

U Chomskyjevoj teoriji vezanja (1981) referencija se imenskog izraza u rečenici određuje njegovim indeksom. R-izrazi sami su po sebi referencijalni što znači da im je indeks dodijeljen neovisno. Anafore karakterizira inherentna nereferencijalnost zbog čega se njihova referencija određuje antecedirajućom im imenskom skupinom koja nosi isti indeks, odnosno

²⁰ Osim ovih triju pretpostavlja se postojanje i treće kategorije koja ima obilježja [+ anaforičan] i [+ pronominalan] – kategorija PRO. Distribucija nevidljive kategorije PRO ograničena je na položaje kojima se ne može dodijeliti upravljačka kategorija. Drugim riječima, PRO prema tzv. PRO-teoremu (Chomsky 1981, 1982) ima isključivo neupravljeni položaj poput subjektnoga položaja nadzornih konstrukcija. Za objašnjenje nadzornih konstrukcija v. pogl. 5.4.2.5. o anafori *svoj* u takvim konstrukcijama.

koindeksiranim im antecedentom. Dva izraza mogu biti koindeksirana pod uvjetom da se ne razlikuju u ϕ -obilježjima, a koindeksacija se smatra sintaktičkim bilježenjem ovisnosti. Zamjenice pak mogu biti protumačene ili referencijalno ili kao vezane varijable, tj. može im biti dodijeljen neovisni indeks ili se njihova referencija podudara s koindeksiranim im antecedentom.

Chomsky (1981, 1986b) razvija teoriju odnosa vezanja koja karakterizira anaforičke odnose kao sintaktičku ovisnost u vidu načela vezanja A, B i C, koja se privremeno mogu oblikovati ovako:

(3.1) Načelo A: Anafora je vezana u lokalnoj domeni.

(3.2) Načelo B: Zamjenica je slobodna u lokalnoj domeni.

(3.3) Načelo C: R-izraz jest slobodan.

Dok anafora mora imati lokalna antecedenta, zamjenica, iako može imati antecedenta, ne smije biti vezana lokalno, a R-izraz mora uvijek biti slobodan, odnosno ne može imati antecedenta. To potvrđuju primjeri poput sljedećih:

(3.3) John_i likes himself_i.

(3.4) *Himself_i likes John_i.

(3.5) *John_i likes himself_j.

(3.6) *John_i likes him_i.

(3.7) *He_i likes John_i.

Vezanje je strukturalno uvjetovano: za ostvarenje odnosa vezanja nije dovoljno da slobodni imenski izraz prethodi anafori, već je nužno postojanje strukturalnog odnosa c-komande između anafore i antecedenta, gdje „c“ stoji za „konstituent“ (prema engl. *constituent*). Vezani element mora biti pod c-komandom antecedenta, stoga se vezanje definira ovako:

(3.8) Vezanje: α vezuje β ako i samo ako α c-komandira β i ako su α i β koindeksirani.

Ako β nije vezana, slobodna je. Vezanje je strukturalni odnos među imenskim skupinama ili izrazima u rečenici, a različiti se imenski izrazi s obzirom na vezanje ponašaju različito, što je definirano načelima A, B i C.

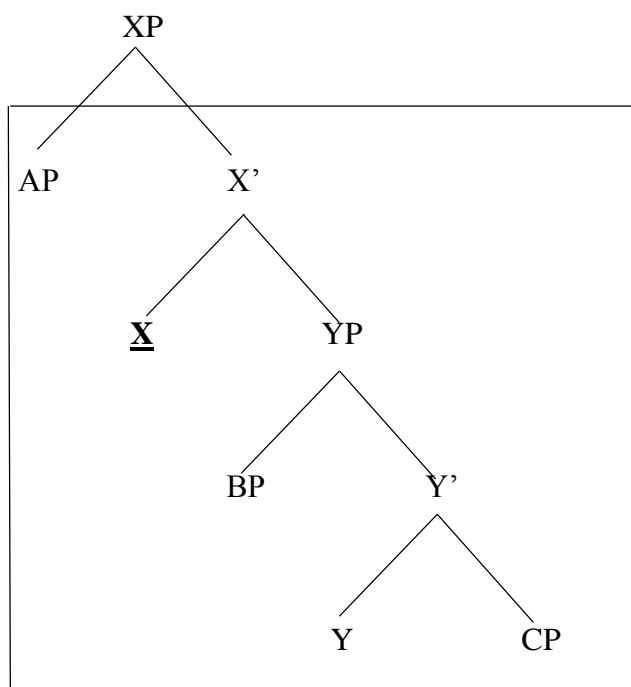
C-komanda, koju prva predlaže Tanya Reinhart (1976), definira se na sljedeći način:

(3.9) C-komanda: α c-komandira β ako i samo ako α ne dominira β i ako svaka γ koja dominira α dominira i β .

Drugim riječima, ako je γ XP, c-komandirajuća domena za svaki element α bit će prvi XP koji sadrži α , a α će c-komandirati svaki drugi element koji se nalazi u njegovoj domeni, a koji on sam ne sadrži (usp. Chomsky 1986b: 162).²¹

C-komanda shematski se može prikazati kao u 3.10. (Cook i Newson 1996: 237-238), gdje element X c-komandira AP, YP i svime unutar YP s obzirom na to da su svi ti čvorovi sadržani unutar XP koji predstavlja prvu maksimalnu projekciju koja dominira X-om.

(3.10)

C-komanda može se i jednostavnije izraziti (usp. Reuland 2011: 29):

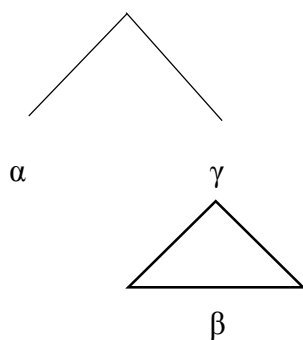
(3.11) α c-komandira β ako i samo ako je α sestra kategoriji γ koja sadrži β

Shematski se može prikazati na kao u 3.12a ili 3.12b:

(3.12) (a) [a [γ ... b ...]]

(3.12) (b)

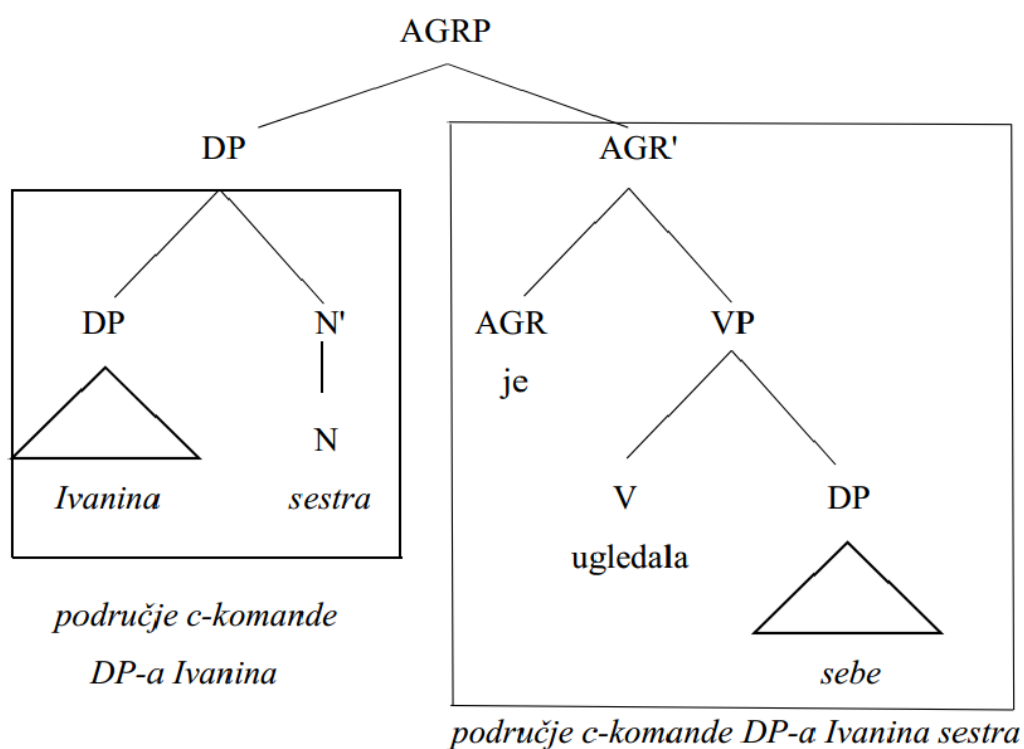
²¹ Strukturalnom konfiguracijom c-komande izražava se superiornost jednoga konstituenta u odnosu na neki drugi konstituent.

Pojednostavljeno rečeno, čvor α c-komandira svoj sestrinski čvor γ i sve čvorove kojima dominira γ .

Primjerice, u rečenici 3.13. anafora *sebe* ne može dobiti interpretaciju od posvojne zamjenice *Ivanina*, dakle ne odgovara referentu koji predstavlja Ivana, nego od imenske skupine *Ivanina sestra* jer anafora *sebe* nije pod c-komandom posvojne zamjenice (v. sliku 1).

(3.13) [Ivanina*_i sestra]_j je ugledala sebe_j.

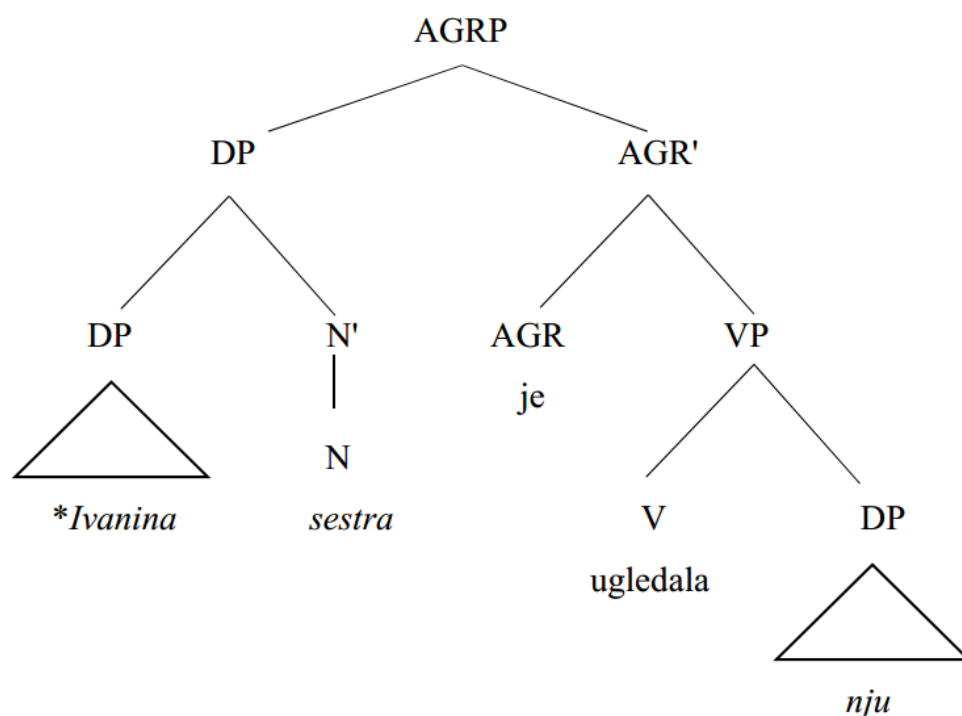

Slika 1. Prikaz strukture rečenice *Ivanina sestra_i je ugledala sebe_j* i područje c-komande DP-a *Ivanina* i DP-a *Ivanina sestra*

Posvojna zamjenica c-komandira elementima N' i N, a čvorom AGR' i svime pod njim, uključujući i objektni DP *sebe*, c-komandira subjektni DP *Ivanina sestra*. Dok subjekt c-komandira objektom, obratno nije moguće, dakle *sebe* ne može c-komandirati subjektom *Ivanina sestra*. S obzirom na to da α *Ivanina sestra* c-komandira β -om *sebe* te da su te dvije imenske skupine koindeksirane, ostvaren je zahtjev vezanja: α vezuje β te je njezin antecedent.

Da je u rečenici 3.13. umjesto anafore *sebe* bila ostvarena zamjenica *ona* (nju_A), ona ne bi mogla biti vezana za antecedent *Ivanina sestra* jer prema načelu B ne smije biti vezana za antecedent unutar iste (su)rečenice (v. pr. 3.13' i sliku 2).

(3.13') [Ivanina_{*i} sestra]_j je ugledala nju_{*j/k}.

Slika 2: Prikaz strukture gramatički neovjerene rečenice **Ivanina sestra_i je ugledala nju_i*

Ostaje pitanje kako se definira lokalna domena. Da nije uvijek riječ o (su)rečenici kao području unutar kojega je vezana anafora, potvrđuje primjer poput sljedećega:

(3.14) Ivana_i ne shvaća Marijin_j negativan stav o sebi_{*i/j}.

U toj rečenici anafora ne dobiva tumačenje uspostavljanjem odnosa s imenskim izrazom *Ivana*, nego s vezačem *Marijin* koji za referenta ima neku Mariju.

Naime, osim c-komande za odnose je vezanja važan odnos upravljanja. Upravljanje je ograničenija inačica c-komande koja samo određenim elementima dopušta da budu upravljači, i to leksičkim glavama, poput N, V, A i P, a definira se kao odnos u kojem:

(3.15) α upravlja β ako i samo ako je α upravljač i ako se α i β međusobno c-komandiraju.

Osim toga, uzmemo li obzir primjere poput 3.16. i 3.16', uviđamo da je u 3.16. antecedent zamjenice preblizu, dok je u primjeru 3.16' dovoljno udaljen da može biti za nj vezan:

(3.16) *John_i likes him_i.

(3.16') John_i thinks that Mary_j likes him_i.

S druge strane, za anaforu vrijedi suprotno:

(3.17) John_i likes himself_i.

(3.17') *John_i thinks that Mary_j likes himself_i.

Nije, dakle, dovoljan odnos c-komande za definiranje vezanja jer domena mora biti dovoljno lokalna. Postoji ograničenje lokalnosti u odnosima vezanja, a relevantna lokalna domena definira se u smislu upravljanja imenskog izraza. Udaljenost između anafore i antedenta mjeri se uz pomoć tzv. upravljačke kategorije ili kategorije upravljanja (prema engl. *governing category*), koja se definira na sljedeći način:

(3.18) β je upravljačka kategorija za α ako i samo ako je β minimalna kategorija koja sadržava α , upravljača od α i SUBJEKT (koji je dostupan alfi).

SUBJEKT, tzv. veliki subjekt, definira se ovako:

(3.19) SUBJEKT kategorije jest njezin najprominentniji imenski element (koji uključuje i obilježja slaganja na glagolu finitne rečenice).

SUBJEKT obuhvaća i imensku skupinu na uobičajenom položaju subjekta – položaju specifikatora od XP kao najprominentniji NP položaj u IP-u, kao i obilježja slaganja u finitnim rečenicama odnosno AGR.²²

²² AGR je nalik NP subjektu s obzirom na to da sadržava morfološka imenska obilježja i koji se stoga može smatrati jednako prominentnim elementom iako nije sam NP položaj (usp. Haegeman 1994: 216-218).

Lokalna domena ili domena vezanja (prema engl. *binding domain*) nekog imenskog izraza, odnosno područje unutar kojega je vezan za vezača, jest njegova upravljačka kategorija. S obzirom na to načela A i B (načelo C ostaje nepromijenjeno) koja upravljaju vezanjem anafora i zamjenica potrebno je preoblikovati na sljedeći način:

(3.20) Načelo A: Anafora je vezana u svojoj kategoriji upravljanja.

(3.21) Načelo B: Zamjenica je slobodna u svojoj kategoriji upravljanja.

Prema tome, kategorija upravljanja za anaforu *sebi* u primjeru 3.22, koji ovdje ponovo donosimo, jest čitava imenska skupina *Marijin negativan stav o sebi* jer sadržava i upravljača anafore *stav* i potencijalnoga vezača, subjekt *Marijin*:

(3.22) Ivana_i ne shvaća [_αMarijin_j negativan stav o sebi_j]

Da smo u toj rečenici umjesto anafore imali zamjenicu, ona ne bi mogla biti vezana posvojnim pridjevom *Marijin* jer je on unutar upravljačke kategorije zamjenice, a zamjenica mora biti slobodna u svojoj kategoriji upravljanja (v. pr. 3.22'). Zato je rečenica 3.22' procijenjena kao gramatički neovjerena.

(3.22') *Ivana_i ne shvaća [_αMarijin_j negativan stav o njoj_j]

Promotrimo sada i razlike između engleskih rečenica 3.23. i 3.23' te 3.24 i 3.24':

(3.23) *John_i expected [_αMary to like himself_i].

(3.23') John_i expected [_αMary to like him_i].

(3.24) [_βJohn_i expected [_αhimself to win]].

(3.24') *[_βJohn_i expected [_αhim_i to win]].

U prvom primjeru 3.23. *himself* je protumačen kao izraz vezan antecedentom *John*, no John je izvan kategorije upravljanja α . α je minimalna kategorija koja sadržava upravljača anafore *himself* – *like* i SUBJEKT *Mary*. Upravljačka kategorija ne sadržava prikladna antecedenta, stoga je načelo A prekršeno i rečenice je procijenjena neovjerenom. U 3.23' *him* ne može biti vezan izrazom *John* jer bi se time kršilo načelo B: *him* kao zamjenica mora biti slobodna u kategoriji upravljanja α .

Rečenica 3.24. primjer je izuzetnog bilježenja padeža (ili ECM prema engl. *Exceptional Case Marking*)²³: u njoj *himself* dobiva Padež od glagola *expect*. Zbog toga njegova kategorija upravljanja nije α nego glavna rečenica β jer je ona minimalna kategorija koja sadržava glagol *expect*, upravljača anafore, i SUBJEKT *John*. U drugoj inačici ove rečenice 3.24' *John* je preblizu jer je β kategorija upravljanja zamjenice *him*. Naime, β je minimalna kategorija jer sadržava upravljača zamjenice *him* – glagol *expect*, stoga je njezina kategorija upravljanja glavna rečenica te odnos vezanja krši načelo B.

U tim se rečenicama oprimjeruje i jedna od temeljnih polazišta standardne teorije vezanja: anafore i zamjenice u komplementarnoj su distribuciji, što proizlazi i iz identične formulacije lokalne domene za načela A i B: zamjenica bi trebala biti slobodna u domeni u kojoj je anafora vezana.

Za načela se standardne teorije vezanja pretpostavlja da se primjenjuju na razini LF.²⁴

3.1.2. Standardna teorija vezanja pred izazovima

Standardna teorija vezanja postavila je temelje koji su polazište svim kasnijim teorijskim razmatranjima odnosa vezanja ili ovisnosti među imenskim skupinama. Tijekom 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća nastojalo se utvrditi jesu li točna njezina predviđanja o komplementarnoj distribuciji anafora i zamjenica, no pošto su se njezina saznanja pokušala primijeniti na druge jezike, uočilo se da empirijski podatci predstavljaju određene izazove za nju.

Empirijski su podatci iz nekih jezika tako doveli u pitanje komplementarnost između anafora i zamjenica, a primijetilo se čak da i engleske zamjenice u kontekstima određenih prijedložnih skupina mogu biti vezane lokalno (npr. Koster 1985, Kuno 1987). Pokazalo se i da anafore u nekim jezicima mogu biti osjetljive na različite domene, koje su nekad manje, a nekad veće od onih koje vrijede za engleski jezik i koje su pretpostavljene načelom A. Pokazalo se, naime, da postoji međujezična varijacija u dopuštenoj strukturnoj udaljenosti između antecedenta i

²³ Upravljanje se u definiciju domene vezanja uvelo poglavito stoga da bi se ona mogla odnositi na vezanje u konstrukcijama s izuzetnim bilježenjem padeža i podizanja.

²⁴ Belletti i Rizzi (1988), međutim, smatraju da bi se načelo A moglo primjenjivati u bilo kojem trenutku izvođenja ovisno o tome gdje bi moglo biti zadovoljeno.

anafora. Podatci iz, primjerice, norveškoga, islandskoga, japanskoga, kineskoga i talijanskoga negiraju obveznu lokalnost anafora (npr. Thráinsson 1976, Anderson 1986, Sigurðsson 1990, Yang 1984, Harbert 1983, Giorgi 1984), zbog čega neki takve anafore smatraju iznimkama i nazivaju ih anaforama vezanima na daljinu (prema engl. *long-distance anaphors*) (npr. Anderson 1986, Koster 1987).²⁵

Jezikoslovci nastoje doskočiti tom problemu na različite načine: nazivajući takve anafore pronominalnima (npr. Chomsky 1982, Battistella i Xu 1990, Everaert 1991, Thráinsson 1991), labavljenjem pojma kategorije upravljanja (npr. Manzini i Wexler 1987), proširenjem lokalne domene za takve anafore (npr. C.-T. J. Huang 1983, Battistella i Xu 1990), pretpostavljanjem pomicanja na razini LF čime se udaljenost promatra kao sekvenca lokalnih ovisnosti (npr. Lebeaux 1983, Chomsky 1986b, Battistella 1989, Cole, Hermon i Sung 1990) ili relativiziranjem pojma SUBJEKT ili potencijalnih antecedenata (npr. Progovac 1992, 1993). Osim toga, uvidjelo se da čak u engleskom jeziku u određenim rečeničnim kontekstima anafore mogu biti nelokalno vezane čime se krši načelo A, poput anafora uz „slikovne“ imenice (prema engl. *picture nouns* poput *picture of himself*) (usp. Pollard i Sag 1994) ili pod utjecajem određenih elemenata koji pripadaju razini diskursa (usp. Cantrall 1974, Kuno 1987, Levinson 1987, 1991, Zribi-Hertz 1989, Huang 1994)²⁶. Dovala se u pitanje i potreba određivanja teorije vezanja isključivo u vidu sintaktičkih konfiguracija: neki jezikoslovci (npr. Wilkins 1988, Jackendoff 1990, Everaert i Anagnostopoulou 1997) tako ispituju utjecaj tematske prominencije antecedenata i anafore na njihov odnos, a pojedini se istraživači pitaju je li argumentna struktura relevantna za oblikovanje uvjeta vezanja (npr. Grimshaw 1990, Clark 1992, Jackendoff 1992). Dok su u nekim jezicima antecendenti anafora isključivo subjektni, u nekima ne moraju biti. I sam termin „anafora“ počelo se preispitivati zbog postojanja anaforičkih oblika različita morfološkoga sastava koji može biti i razlogom razlika u njihovoj distribuciji (usp. Reinhart i Reuland 1993). Osim ovih, sama klasifikacija imenskih skupina tijekom je godina doživjela brojne izmjene, pri čemu su neki jezikoslovci težili proširiti popis obilježja s obzirom na koja se one razlikuju (npr. Lasnik 1989, Thráinsson 1991).

Uz navedene još je problema na koje je naišla standardna teorija vezanja. Zbog brojnih izazova teorija doživljava preinake koje su nastajale iz nastojanja da se pronađu rješenja za njih. S vremenom dolazi do izražaja preopterećenost teorije vezanja uspostavljanjem dodatnih lokalnih

²⁵ O daljinski vezanim anaforama u talijanskom jeziku govorit ćemo u pogl. 5.4.4.4. i 6.4.5.2.

²⁶ U pogl. 5.4.2.7. raspravljamo o aspektu distribucije anafore *svoj* koji je pod takvim utjecajem.

uvjeta vezanosti kao i pretjerana izoliranost u odnosu na druga načela gramatike, zbog čega se razvijaju novi pristupi anafori.

3.2. Suvremeni teorijski pristupi anafori

Teorijski pristupi anafori koji su se razvili kao reakcija na standardnu teoriju vezanja nastoje nadvladati empirijske izazove koji su joj se ispriječili. Njihov je cilj, naime, s jedne strane objasniti varijaciju u jezicima svijeta koja svjedoči o strukturnoj udaljenosti između antecedenta i anafore koja nije u skladu s načelima teorije vezanja, a s druge ponuditi što elegantniji teorijski model s minimalnim brojem načela koji upravljaju njihovom distribucijom za koju se smatra da je izvedena iz središnjih obilježja gramatike s obzirom na to da se od pojave minimalizma (Chomsky 1995) napušta ideja o potrebi uspostavljanja vezanja kao zasebne sastavnice gramatike. Nastoji se osim toga razviti model leksičkih obilježja imenskih izraza za koja se vjeruje da bi mogli objasniti empirijski potvrđenu jezičnu raznolikost koja se ogleda u domenama anafora i distribuciji zamjenica. Iz takvih je nastojanja proizašlo nekoliko pristupa, kao što su teorija predikacije i uvjeta ulančavanja, teorije pomicanja, slaganja i nadmetanja (usp. Safir 2013). U nastavku ćemo prikazati njihove osnovne postavke.

3.2.1. Teorija predikacije i uvjeta ulančavanja: Reinhart i Reuland (1993, 1995)

Teorija predikacije i uvjeta ulančavanja Tanye Reinhart i Erica Reulanda (1993, 1995) jedan je od najutjecajnijih pristupa u proučavanju rečenične anafore nakon kanonske teorije vezanja.

Reinhart i Reuland u članku *Reflexivity* (1993) i kasnije u radu *Pronouns, anaphors and case* (1995) sagledavaju anaforu iz drugačije perspektive koncentrirajući se na predikat (P)²⁷ i njegovu povratnost.²⁸ Polaze od toga da je lokalnost kao posljedica načela A i B rezultat povratnosti kao svojstva predikata te pretpostavljaju da je lokalno vezanje ograničeno uvjetima ulančavanja (prema engl. *Chain Conditions*).

Smatraju da u nekim jezicima nije dovoljno razlikovati anafore od zamjenica jer se ne ponašaju sve anafore na isti način. Uočavaju dva tipa anafora: SE-anafore i SELF-anafore. Prvom tipu

²⁷ Predikat se sastoji od leksičke glave i njegovih argumenata (usp. Reuland 2000: 16).

²⁸ Za predikat se obično smatra da je povratan ako su dva od njegovih argumenata koindeksirana.

odgovara jednostavna nizozemska anafora *zich* 'se', a drugom morfološki složena *zichzelf* 'sebe'. Razlikuju ih s obzirom na funkciju refleksivizacije za koju smatraju da je svojstvena samo SELF-anaforama. Za SE-anafore tvrde da ne mogu djelovati poput refleksivizatora jer su sastavnim dijelom inherentno leksički povratnih predikata, odnosno pojavljuju se uz inherentno povratne glagole poput glagola *gedragen* 'ponašati se':²⁹

(3.25) Max_i gedraagt zich_i /* zichzelf_i /* hem_i .

'Max se/*sebe/*njega ponaša.'

Prema toj funkciji jednostavne anafore nalik su zamjenicama, dok se svojstvom R ili referencijalne ovisnosti obje vrste anafora razlikuju od zamjenica, koje su referencijalno neovisne (v. tablicu 3.2). Obilježje R definira se kao svojstvo izraza da bude određeno s obzirom na morfosintaktička ili ϕ obilježja:

(3.26) Imenska je skupina (NP) + R ako i samo ako je potpuno određena s obzirom na ϕ obilježja (rod, broj, lice) i strukturalni Padež.³⁰

²⁹ Primjere preuzimamo iz Reuland i Everaert (2001: 655), iako sličan primjer navode i Reinhart i Reuland (1993: 691).

³⁰ „Strukturalni Padež“ odnosi se na padež koji je dodijeljen imenskoj skupini zahvaljujući njezinom položaju u S-strukturi, a inherentni se padež s druge strane dodjeljuje predikatnim argumentima. Nominativ i akuzativ tako su strukturalni padeži i dodjeljuju se strukturalnim položajima specifikatoru od AGR, odnosno dopuni od V. Padež pisan velikim početnim slovom u generativnoj se gramatici inače odnosi na apstraktni padež koji ne mora nužno biti vidljiv na površini, odnosno u morfološkom obliku riječi. Chomsky (1986b: 74) tvrdi tako sljedeće: „In some languages, Case is morphologically realised, in others not, but we assume that it is assigned in a uniform way whether morphologically realised or not.“ Teorija Padeža modul je gramatike koji se bavi dodjeljivanjem apstraktnoga Padeža imenskim skupinama i njihovim morfološkim ostvarenjem (usp. Chomsky 1981: 6). Padežni filter načelo je koje osigurava dodjeljivanje padeža, a glasi (Chomsky 1986b: 74): „Svakom fonetski ostvarenom NP-u mora biti dodijeljen (apstraktni) Padež.“ Padež se tako dodjeljuje svim imenskim skupinama padežnim dodjeljivačima, bilo strukturalno bilo inherentno: nominativ, na primjer, subjektu dodjeljuje čvor AGR u S-strukturi, akuzativ objektu dodjeljuje V, a u jezicima s inherentnim Padežom Padeži se dodjeljuju u D-strukturi dodjeljivačima kao što je glagol i određeni su leksičkim unosom pojedinoga glagola. Pretpostavlja se da se strukturalni dodjeljuju nakon pomicanja (zato u S-strukturi), a inherentni prije. Padežni je filter povezan i s dodjeljivanjem tematskih uloga: da bi argumenti mogli dobiti theta-ulogu, oni na neki način moraju biti „vidljivi“, a dodjeljivanjem Padeža imenskoj se skupini osigurava vidljivost (usp. Cook i Newson 1996: 230).

Tablica 3.2. Refleksivizirajuća funkcija i referencijalna neovisnost anafora i zamjenica prema Reinhart i Reuland (1993: 692)

IZRAZ SVOJSTVO	SELF-anafora	SE-anafora	zamjenica
REFLEKSIVIZIRAJUĆA FUNKCIJA	+	–	–
R(EFERENCIJALNA NEOVISNOST)	–	–	+

Glagol poput *haten* 'mrziti' ima samo jedan leksički unos – kao prijelazan glagol (v. pr. 3.27). Postoje i glagoli koji imaju dvostruki unos poput glagola *wassen* 'prati'. Njegov prijelazni unos dopušta SELF-anaforu koja refleksivizira predikat, dok njegov povratni unos dopušta samo SE-anaforu koja ne može imati takvu funkciju jer je sastavnim dijelom glagola (v. pr. 3.28). Ako predikat nije inherentno povratan poput *praten met* 'govoriti s/sa', takvim ga može učiniti SELF-anafora (v. pr. 3.29).³¹

(3.27) Max_i haat zichzelf/*zich_i/*hem_i.

'Max mrzi sebe/*se/*njega'

(3.28) Max wast zich/zichzelf/*hem

'Max se pere/pere sebe/*pere njega'

(3.29) Max_i praat met zichzelf/*zich_i/*hem_i.

'Max govori sa sobom/*SE/*njemu'

Konačno, oni proširuju podjelu imenskih izraza na:

- refleksivizatore: SELF-anafore,
- referencijalno ovisne elemente: SELF-anafore i SE-anafore,
- referencijalno neovisne elemente: zamjenice i R-izraze.

Dakle, iako je objema anaforama svojstvena referencijalna defektnost, samo za složene ističu da mogu služiti kao refleksivizatori, odnosno osigurati da se koargumenti odnose na istoga

³¹ Primjere preuzimamo iz Reuland i Everaert (2001: 655-656) jer su u istom primjeru navedene obje anafore i zamjenica, no primjere s istim glagolima navode i Reinhart i Reuland (1993: 661, 665-666).

referenta, što predikat kojemu pripadaju čini povratnim. Na temelju tih pretpostavki predlažu uvjete A i B koji odgovaraju načelima A i B iz kanonske teorije vezanja:

(3.30) Uvjet A: Povratno obilježen sintaktički predikat jest povratan.

(3.31) Uvjet B: Povratni semantički predikat jest povratno obilježen.

Uvjet A primjenjuje se na sintaktičke predikate, dok se uvjet B primjenjuje na semantičke predikate, a te dvije vrste predikata razlikuju se na ovaj način:

(3.32) Sintaktički predikat (glave) P jest P, svi njegovi rečenični argumenti i vanjski argument od P (subjekt). Sintaktički argumenti od P projekcije su kojima P dodjeljuje theta-ulogu ili Padež.

(3.33) Semantički predikat od P jest P i svi njegovi argumenti na relevantnoj semantičkoj razini.

Pritom vrijedi sljedeće:

(3.34) Predikat je povratan ako i samo ako su dva od njegovih argumenata koindeksirana.

(3.35) Predikat P je povratno obilježen ako i samo ako je ili glava P leksički povratna ili je jedan od argumenata od P SELF-anafora.

U rečenici 3.36. prema tome predikat je povratno obilježen jer sadrži anaforu *sebe*. Iz toga proizlazi da je ta rečenica protumačena kao povratna jer povratni argument *sebe*, dakle izraz koji je [+ REFL], predikat obilježava povratnim. Anafora i antecedirajući koargument od predikata koindeksirani su te je uvjet A zadovoljen. Kad *Ivan* i *sebe* ne bi bili koindeksirani, bio bi prekršen uvjet A s obzirom na to da povratno obilježen predikat mora biti protumačen kao povratan. Rečenica 3.37. s druge strane ne može biti protumačena kao povratna jer ne može biti obilježena kao takva s obzirom na to da sadrži zamjenicu *njega* koja nije povratna, odnosno koja je [– REFL].

(3.36) Ivan_i gleda sebe_i.

(3.37) *Ivan_i gleda njega_i.

Kad je argument predikata anafora, rečenica je povratna jer je SELF-anafora [+ REFL], dok ona takvom ne može biti protumačena kada je argument [– REFL] zamjenica. Budući da su *Ivan* i *njega* koargumenti glagola *gledati*, oni su dijelom semantičkoga predikata *gledati*. U

rečenici poput 3.38. antecedent *John* i *himself* ne tvore semantički predikat jer nisu koargumenti, no tvore sintaktički predikat jer je anafori dodijeljen akuzativ uzme li se u obzir postupak tzv. izuzetnog bilježenja padeža (prema engl. *Exceptional Case Marking*):

(3.38) *John expects himself to win the elections.*

U takvoj se rečenici, međutim, izbjegava zamjenica zbog čega je rečenica 3.38' gramatički neovjerena:

(3.38') **John expects him to win the elections.*

Budući da *John* i *him* nisu koargumenti te ih ne isključuje uvjet A, takvu pojavu nastoje objasniti postavljajući Uvjet ulančavanja (ibid. 698)³²:

(3.39) Uvjet ulančavanja: Maksimalni A-lanac (a_1, \dots, a_n) sadrži točno jednu vezu – a_1 – koja je i [+R] i obilježena s obzirom na strukturalni padež te ima maksimalno jednu vezu obilježenu theta-ulogom.

Pritom A-lanac definiraju kao slijed koindeksiranih elemenata koji se nalaze na A-položajima. A-lanac mora sadržavati točno jednu vezu koja je potpuno određena s obzirom na ϕ -obilježja lica, roda, broja i strukturalnoga Padeža. Oni, naime, pretpostavljaju referencijalnu defektnost kao definirajuće svojstvo anafora, koje su prema tome [– R]. Imenska skupina NP je [+ R] ako je potpuno određena s obzirom na ϕ -obilježja i strukturalni Padež (ibid.: 697). Imenski izraz koji je [+ R] samostalno je referencijalan, dakle može biti ili jest neovisan, dok imenski izraz koji je [– R] mora biti dio lanca. Budući da je SELF-anafora [– R, + REFL], ona u engleskom jeziku u kontekstima izuzetnog bilježenja padeža i kontekstima podizanja može refleksivizirati sintaktički predikat poput *expect* dok je u lancu s *Johnom*. Zamjenica *him* nije dijelom semantičkoga predikata od *expect*, stoga se ne primjenjuje uvjet B, no za njezino je izbjegavanje zaslužan uvjet ulančavanja: *his* ne može tvoriti lanac s antecedentom *John* jer je *his* zamjenica i kao takva je [+ R].

Reinhart i Reuland (1993) smatraju da su samo uvjeti A i B relevantni za odnose vezanja jer oni upravljaju anaforama kao vezanim varijablama. Što se tiče posljedica načela C, oslanjaju se

³² Pri postavljanju uvjeta ulančavanja pozivaju se na Chomskyjevu definiciju lanca (1986b, 1986c) i Rizzija (1990b). Prema Chomskyju (1986b, 1986c) koindeksacija bi se mogla definirati kao A-lanac jedino ako ima samo jedan Padež (na položaju glave) i jednu theta-ulogu.

na Reinhart (1983a) i Grodzinsky i Reinhart (1993) te drže da se ono tiče koreferencije i kao takvo pripada drugom modulu (usp. Reinhart i Reuland 1993: 657).

3.2.2. Teorije pomicanja

Polazište je teorija pomicanja da je pomicanje zaslužno za odnose ovisnosti.³³ Ovakav pristup anafori zastupaju Hornstein (1999, 2001, 2007), Kayne (2002), Zwart (2002) te Boeckx, Hornstein i Nunes (2007).

Hornstein (2001) vezanju posvećuje peto poglavlje knjige *Move! A Minimalist Theory of Construal*. U njemu proširuje svoju hipotezu iz 1999. godine, prema kojoj se obvezni nadzor može izvesti pomicanjem ako se dopusti pomicanje s jednog theta-položaja na drugi pri čemu pomaknuti konstituent ima dvije theta-uloge, smatrajući odnose između kopija ili tragova ostavljenih nakon pomicanja ključnima za odnose vezanja. On smatra da nema potrebe za vezanjem; svodi princip A na uvjete pomicanja te pretpostavlja da je kopija ili trag ostavljen nakon pomicanja izrečen kao anafora u lokalnom kontekstu, a povratni izrazi izlaze na površinu kao posljedica toga kako su kopije izrečene u određenim rečeničnim kontekstima. Načelo C zamjenjuje aksiomom *Scope Correspondence Axiom* koji pretpostavlja da α ima doseg nad β ako α c-komandira β . Polazeći od toga da se zamjenice ne mogu ostvariti ondje gdje je moguća derivacija pomicanja, Hornstein (2007) predlaže da princip B bude izveden derivacijskim nadmetanjem pri čemu će posljedica pomicanja biti povratna morfologija kao *spell-out* ili izrečeni rezultat najniže kopije koja nosi padež.

Kayne (2002) smatra da se pomicanjem ne kodira samo vezanje anafora, nego i vezanje varijabli općenito, pa čak i koreferencija. Zastupa pristup prema kojemu se antecedent danog odnosa koreferencije pomiče iz strukture koja sadrži element koji o njemu ovisi. Odnos između

³³ Prema operaciji pomicanja ili načelu Pomakni α (prema engl. Move α) bilo koja kategorija α može se pomaknuti bilo kamo, odnosno na bilo koji ciljni položaj (usp. Chomsky i Lasnik 1993: 522). Riječ je o operaciji iz teorije vezanja i upravljanja (Chomsky 1981) koja igra ulogu u izvođenju S-strukture iz D-strukture ili LF-a (odnosno logičkog oblika prema engl. *Logical Form*, što je razina prikaza koja sadrži sintaktičke informacije relevantne za semantičku interpretaciju) iz S-strukture, no u potonjem se slučaju govori o prikrivenom pomicanju. Pomakni α generalizira pravila poput NP- ili WH-pomicanja. Za element se u S-strukturi kaže da je pomaknut ako postoji određena veza između njega i praznoga položaja u strukturi koji zauzima trag (ili t prema engl. *trace*) pomaknutog elementa. Operacija pomicanja u minimalizmu (Chomsky 1995) uzima strukturu oblikovanu operacijom spajanja te pomiče jedan od elemenata te strukture na drugi položaj u stablu (usp. Adger 2002: 105).

antecedenta i traga nije nužno odnos kopiranja, iako se smatra da je svaki odnos ovisnosti u početku sestrinski odnos među dvama elementima od kojih se antecedirajuća sestra pomiče.

Zwart (2002) analizira odnos između antecedenta i anaforičkog elementa, baveći se lokalnim anaforičkim odnosom. Smatra da su anafore izvorno poput neodređenih zamjenica koje pravi oblik (npr. oblik SE- ili SELF-anafore) dobiju pravilima izricanja. Pravila izricanja smatra jezično specifičnima: dok se određena kombinacija morfosintaktičkih obilježja u jednom jeziku ostvaruje kao SE-anafora, u drugom se ostvaruje kao SELF-anafora, a u trećem kao zamjenica. Analizira lokalne anafore kao obilježene elemente koji su izrečeni iz generičkoga varijabilnog referencijalnog izraza, odnosno zamjenice, koja dobije koreferencijalnosno obilježje tijekom derivacije. Koreferencijalnost je prema njemu funkcija operacije „spoji“ (prema engl. *Merge*), a ne rezultat kojega interpretativnog mehanizma. Riječ je dakle o pravoj derivacijskoj teoriji.

Boeckx, Hornstein i Nunes (2007) bave se isključivo SELF-anaforama. Tvrde da u engleskom jeziku morfem *self* (npr. u anafori *himself*) odobrava pomicanje objekta na subjektni položaj; u suprotnom je pomicanje zapriječeno jer se ono bez povratnog elementa koji provjerava padež ne može ostvariti. Prema njihovom mišljenju *self*-morfemi nisu anaforični sami po sebi, oni isključuju obilježje Padeža koje bi inače spriječilo (lokalno) pomicanje na A-položaj.

Pristupi koji anaforu sagledavaju iz perspektive pomicanja derivacijske su teorije koje polaze od toga da su odnosi ovisnosti odnosi kopiranja, tj. odnosi između položaja na kojem se konstituent prvotno nalazi i mjesta na kojem završava tijekom pomicanja.

3.2.3. Teorije slaganja

Eric Reuland prvi je jezikoslovac koji anaforu sagledava u okviru slaganja, a svoj pristup razvija u radovima objavljenima u vremenskom razmaku od deset godina (2001a, 2005a, 2005b, 2011). Prema njemu anaforičke odnose karakteriziraju obilježja slaganja koje rabi da bi derivirao načelo A iz općih uvjeta gospodarnosti i uvjeta o tome kako se strukture tumače.

U knjizi *Anaphora and Language Design* (2011) predstavlja minimalističku derivacijsku teoriju kojoj je cilj potvrditi da se sva obilježja anafora i zamjenica mogu objasniti sadržajem njihovih obilježja i načinom na koji neovisna svojstva gramatike tim obilježjima dopuštaju interakciju s rečeničnim okruženjem (ibid.: 58). Svojim pristupom nastoji objasniti interakciju između lančane formacije i leksičkih obilježja anafora. Prihvaća pritom Reinhartin (2000, 2006) pogled

na vezanje, prema kojemu se A(rgumentno)-vezanje, koje se primjenjuje na razini logičke sintakse, definira na sljedeći način: „ α A-vezuje β ako i samo ako je α sestra λ -predikata čiji operator vezuje β .“ Anaforička ovisnost sintaktički se kodira tvorbom lanaca pri čemu se provode operacije provjere obilježja. Osim toga, jedna o temeljnih pretpostavki jest da povratnost mora biti odobrena, bilo obilježavanjem povratnosti anaforom, bilo operacijom na argumentnoj strukturi (u leksikonu³⁴ ili sintaksi).

Ovaj se pristup oslanja na neovisno motivirana pravila sadržana u drugim sastavnicama gramatike (a ne nekoj zasebnoj) i temelji se na morfosintaktičkim obilježjima pronominalnih izraza. Pritom su gramatička pravila univerzalna, dok je leksikon zaslužan za međujezičnu varijaciju jer je u njemu izražen sastav obilježja pronominalnih izraza, koji je međujezično raznolik, s obzirom na to da upravo taj sastav određuje njihovo ponašanje u različitim rečeničnim kontekstima. To se ogleda u pretpostavci o određenosti obilježjima (prema engl. *Feature Determinacy Thesis*) koje glasi ovako (usp. Reuland 2011: 22) „Rečenično vezanje pronominalnih izraza (uključujući anafore) u određenom je kontekstu određeno njihovim morfosintaktičkim obilježjima i načinom na koji ona ulaze u sintaktičke operacije koje su dostupne u danom kontekstu.“

Reuland (2011) tvrdi da se problem kanonske teorije vezanja sastoji u tome što ne uzima u obzir razliku između jednostavnih (tzv. SE-anafora) i morfosintaktički složenih anafora (tzv. SELF-anafora), zbog čega empirijski podatci iz nekih jezika poput frizijskoga i islandskoga ne potvrđuju načelo A. Dok tzv. SE-anafore nisu određene s obzirom na obilježja poput lica, roda i broja, tzv. SELF-anafore – poput engl. *himself, herself, themselves* – jesu. Između anafore i antecedirajuće imenske skupine, koje se među sobom slažu u obilježjima, uspostavlja se lanac, odnosno rečenična veza kojom se odobrava anaforičan odnos između tih dvaju konstituenata.

Razlikuje tzv. sintaksu u užem smislu (prema engl. *Narrow Syntax*), koja je derivacijska, i logičku sintaksu (prema engl. *Logical Syntax*), koja je zaslužna za rečenične odnose. Sintaksa u užem smislu sadržava osnovne operacije, u njoj se ponavlja primjena operacija „spoji“ i „složi“ (prema engl. *Agree*), dok u logičkoj sintaksi eksplicitnima postaju obilježja izlaznog oblika sintakse u užem smislu. Konkretnije, u logičkoj se sintaksi uspostavljaju strukturni

³⁴ Neki su predikati u leksikonu obilježeni kao povratni (usp. Reuland 2011: 62).

odnosi među konstituentima, poput anaforičkih. Anaforički se odnosi odobravaju između imenskih skupina koje su argumenti predikata, dakle u argumentnim kontekstima.³⁵

Prema Reulandu (2011) imenski izrazi ulaze u anaforičke odnose zbog načina na koji njihova leksička obilježja interagiraju ili međudjeluju u derivacijskom, rečeničnom kontekstu. U rečenici poput *Lucy washes herself* 'Lucija pere sebe' glagol se spaja s argumentima – imenskim skupinama *Lucy* i *herself*. Gramatička obilježja anafore *herself* u tom se rečeničnom okruženju podudaraju s gramatičkim obilježjima imenske skupine *Lucy* te je na taj način odobren anaforički odnos među njima. Nema stoga potrebe za posebnim uvjetima vezanja te se eliminiraju indeksi. Dostatna su, naime, opća odnosno temeljna gramatička načela. Obilježja anafora, kada su one u računici, mogu odobriti tvorbu tzv. rečeničnih lanaca među imenskim skupinama. Ukratko, tvorba rečeničnih lanaca i operacija slaganja odgovorne su za anaforičke odnose među anaforama i antecedentima.

Hicks (2009) također zastupa pristup anaforama koji se temelji na operaciji slaganja. On smatra da se anaforički odnosi izvode iz rečenične interakcije između definiranih formalnih obilježja. Pritom uspostavlja obilježja [VAR] i [REFLEXIVE]. „VAR“ stoji za „semantičku varijablu“, dok je obilježje povratnosti relevantno za morfosintaktički jednostavne anafore. Za razliku od Reulanda, međutim, SELF-anafore sagledava kao jednostavne. Anafore poput *himself*, *herself* nisu određene s obzirom na obilježje [VAR] te ono dobiva vrijednost putem slaganja. Obilježja SE-anafora određena su kao [REFLEXIVE]. Dok anafore nisu određene s obzirom na [VAR], zamjenice ulaze u derivaciju s određenim vrijednostima tog obilježja. On pretpostavlja načelo Maksimiziraj gospodarnost obilježja (prema engl. *Maximize Feature Economy*) koje se krši u rečenici poput *Lucy washes her* 'Lucija pere nju' jer se ovisnost može uspostaviti na gospodarniji način, i to tako da operacija „složi“ procijeni obilježje [VAR]. Hicks smatra da je načelo B izvedeno kao posljedica gospodarnosti obilježja pri čemu konteksti u kojima je moglo biti potaknuto vezivanje varijable uz pomoć slaganja ne mogu biti izazvani tim mehanizmom za nelokalno vezane zamjenice.

Opće je polazište radova koji anaforičkim odnosima pristupaju iz perspektive slaganja da se odnos između antecedenta i anafore te zahtjevi c-komande mogu svesti na odnose između elementa ispitivača (prema engl. *probe*) i mete ili cilja (prema engl. *goal*). Element ispitivač pritom uspostavlja vezu između antecedenta i mete ili cilja. Smatra se da odnos slaganja može

³⁵ Usp. Reuland (2011: 35, 61).

utjecati na odnos ovisnosti između anafore i antecedenta te da se lokalnost može svesti na lokalnosna ograničenja operacije slaganja.

3.2.4. Teorije nadmetanja

Teorijske pristupe anafori u okviru nadmetanja prikazat ćemo prvo općenito te s posebnim obzirom na Safirovu teoriju anafore (2004a, 2004b) kao najrazrađeniji pristup koji se temelji na nadmetanju. U općenitu pregledu drugih teorija posebno ćemo se osvrnuti na Safirove preteče, i to osobito na Burzija (1989, 1991) na kojega se Safir najviše ugleda.

3.2.4.1. Teorije nadmetanja općenito s naglaskom na Safirove (2004a, 2004b) preteče

Teoretičari koji anaforu sagledavaju u okviru nadmetanja polaze od pretpostavke da je za komplementarnu distribuciju anafora i zamjenica (i R-izraza) odgovoran mehanizam nadmetanja. Anafore, zamjenice i R-izrazi sagledavaju se kao izrazi koji se među sobom nadmeću u tome da budu vezani za dani antecedent. Distribucija zamjenica sagledava se kao posljedica izgubljena nadmetanja jer se smatra da je zamjenica manje anaforična od anafore zbog čega je u nadmetanju za odabir izraza koji će biti protumačen ovisnim o danom antecedentu anafora nadjačava. Nadmetavalačka teorija pretpostavlja hijerarhiju među izrazima koji su u jeziku dostupni za to da budu protumačeni rečenično ovisnima pri čemu rečenične anafore moraju biti na vrhu hijerarhije te joj je zadatak sustavno određivati rezultat nadmetanja među njima (usp. Safir 2013: 544).

Ovakve ideje o anafori ili njezini začetci mogu se naći u radovima brojnih jezikoslovaca. Prema Reinhartinoj ideji (1983a) R-izrazi u određenim se kontekstima izbjegavaju za to da budu vezani za dani antecedent jer ih u tome nadjačavaju zamjenice i anafore, no pritom se pretpostavlja da i zamjenice poput anafora mogu biti vezane kao varijable.³⁶ Iako izvodi posljedice načela C tvrdeći da se u slučaju da je moguće rabiti neki izraz kao vezanu varijablu izbjegava uporaba bilo kojeg drugog izraza, njezin se teorijski pristup anafori ne može smatrati u potpunosti nadmetavalačkim. Dapače, lokalnu anaforu kasnije s Reulandom (1993) sagledava

³⁶ Riječ je o ideji koju kasnije dodatno razvija s Grodzinskyjem (Reinhart i Grodzinsky 1993).

u teorijskom okviru predikacije i uvjeta ulančavanja (usp. poglavlje³⁷ 3.2.1). Lokalnost imenskih izraza iz perspektive su nadmetavanja istraživali još Bouchard (1984), Levinson (1987, 1991), Hellan (1988), Richards (1997), Williams (2003), no prvom eksplicitnom teorijom može se smatrati Burzijeva (1989, 1991, 1996, *u tisku*), a teorijski najrazrađenijom Safirova teorija anafore (2004a, 2004b).

Safir (2004a, 2004b) razvija teoriju na tragu Reinhartine ideje (1983a) i pristupa Hellana (1988), Levinsona (1987) te, osobito, Burzija (1989, 1991), koji je i njegov izravni preteča. U pristupima potonje trojice prepoznaje se ideja da bi se komplementarnost trebala moći izvesti te da iz nadmetanja među izrazima u istom rečeničnom kontekstu proizlazi uspjeh jednoga od njih koji isključuje druge (usp. Safir 2004a: 73). Burzio (1989) je, međutim, prvi koji eksplicitno ističe da su zamjenice isključene u kontekstima u kojima su moguće anafore navodeći da načelo A ograničava dostupnost rečeničnih anafora te da se posljedice načela B očekuju drugdje. Prije njega Hellan (1988), analizirajući distribuciju norveških *seg*, *seg selv*, *ham selv* i zamjenica, primjećuje da složeni *selv*-oblici nadjačavaju jednostavni *seg* i obične zamjenice te da su zamjenice moguće ondje gdje nisu ostali navedeni izrazi. Levinson (1987) ističe da u staroengleskom nema izraza koji služe isključivo kao rečenične anafore pa se povratnima tumače zamjenice koje tako preuzimaju ulogu rečeničnih anafora. To proizlazi i iz pretpostavke da je distribucija zamjenica, odnosno posljedice načela B, rezultat izgubljena nadmetanja (usp. Safir 2013: 545). Burzio (1989) primjećuje još jednu bitnu pretpostavku nadmetavalačke teorije anafore: u jezicima u kojima je anafora ograničena na antecedente u trećem licu povratnost izražavaju zamjenice prvoga i drugoga lica. Praznine u paradigmi nekih povratnih izraza u prvom i drugom licu rezultiraju kršenjem načela B tradicionalne teorije vezanja, a pretpostavka o tome ugrađena je u temelje teorije nadmetanja. Naime, u jeziku s prazninama u paradigmi rečeničnih anafora zamjenica je izraz koji proizlazi iz nadmetanja kao optimalan kandidat za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu (usp. Safir 2013: 545-546).³⁸

Burzio (1989, 1991) gradi svoj pristup polazeći od morfološke gospodarnosti anafora koju smatra njihovom određujućom karakteristikom: da bi bila vezana, imenska skupina mora biti maksimalno pododređena. Što je anafora pododređenija, to je sposobnija u većem broju

³⁷ U daljnjem tekstu koristimo kraticu *pogl.*

³⁸ S obzirom na to da je ta pretpostavka empirijski dobro potvrđena distribucijom zamjenica u jezicima s takvim prazninama u sustavu rečeničnih anafora, za pristup koji anaforu sagledava u svjetlu nadmetanja može se reći da je relevantan.

konteksta nadjačati zamjenicu u nadmetanju za to da bude vezana za antecedent. U tome će primjerice hrvatska anafora *sebe* biti uspješnija od talijanske anafore *sé*: dok je potonja ograničena na antecedente trećega lica i nadjačava zamjenice samo u tim kontekstima, hrvatska je anafora kompatibilna s antecedentom bez obzira na njegovo lice.³⁹

Burzijev pristup (1989, 1991) izravno prethodi Safirovu (2004a, 2004b) utoliko što tretira komplementarnost na sličan način. Smatra da je određena sintaktičkom teorijom nadmetanja, za razliku od primjerice Levinsona (1987, 1991) čiji pristup počiva na pragmatičkim načelima razvijenima na temelju Griceovih pragmatičkih maksima (1989).⁴⁰

3.2.4.2. Safir (2004a, 2004b)

Safir u knjizi *The Syntax of Anaphora* (2004a) predstavlja i razvija svoju teoriju anafore na primjeru impresivnoga broja svjetskih jezika te je iste godine propituje i razrađuje primjenjujući je na specifične kontekste s primjerima iz poglavito engleskoga jezika u knjizi *The Syntax of (In)dependence* (2004b).⁴¹

Safirovo (2004a, 2004b) je polazište da je komplementarna distribucija anafora i zamjenica preraširena pojava u jezicima svijeta da bi se mogla smatrati slučajnom te je smatra posljedicom nadmetanja među potencijalno ovisnim izrazima, pri kojem jedan izraz nadjačava ostale, koji se slijedom toga u istom kontekstu izbjegavaju.

Prije svega, on razlikuje dva oblika kokonstruala, pri čemu pod nazivom „kokonstrual“ podrazumijeva odnos potpuna identitetskoga podudaranja među dvama imenskim izrazima u diskursu: koreferenciju i ovisni identitet (usp. 2004a: 24). O ovisnoj se referenciji može govoriti kada referencijska vrijednost jezičnog izraza A jedino može biti određena kao funkcija

³⁹ Za više informacija o tome v. pogl. 6.4.2.1.

⁴⁰ U posljednjem radu koji posvećuje anafori Burzio (*u tisku*), oslanjajući se na svoje prethodne radove (poglavito Burzio 1994) i Cardinaletti i Starke (1999), sagledava talijansku anaforu i dalje slijedeći ideju o nadmetanju, no ovaj put u duhu optimalnosne teorije (prema engl. *optimality theory*) (Prince i Smolensky 1993, 2004), lingvističke teorije koja se temelji na ideji o odabiru optimalnog izlaznog oblika kao rezultata nadmetanja među kandidatima s obzirom na univerzalna ograničenja koja su jezično specifično hijerarhizirana. Inače, Wilson još 2001. godine razvija pristup anafori u okviru optimalnosne teorije na temelju Burzijevih dotadašnjih razmatranja anafore.

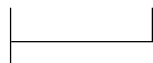
⁴¹ U knjizi u kojoj razvija svoju teoriju (2004a) oslanja se na empirijske podatke iz gotovo šezdeset jezika što je rijetkost u teorijskom istraživanju anafore.

tumačljiva sadržaja jezičnog izraza B. Pritom se o ovisnom identitetu govori kad se identiteti antecedenta i ovisnog izraza podudaraju, pri čemu je ovisan izraz onaj čija referencijska vrijednost ovisi o drugom izrazu. Koreferenciju s druge strane definira kao odnos u kojem dva jezična izraza imaju istu vrijednost, što znači da biraju istoga referenta u diskusu.⁴²

Safir (2004a, 2004b) smatra da i zamjenice, koje nisu morfološki određene kao inherentno ovisni izrazi poput rečeničnih anafora, mogu imati vezano tumačenje, odnosno da mogu biti protumačene kao ovisni identiteti. Dok je koreferencija simetričan odnos, za asimetrični ovisni identitet vrijedi: ako A ovisi o B, onda B ne može ovisiti o A. Ovisni identitet jedini je oblik tzv. kokonstruala koji je pod utjecajem struktura formalne sintakse. Budući da sintaksa izravno ograničava samo ovisni identitet, a ne i koreferenciju, samo ovisni identitet može imati sintaktički prikaz. Indekse smatra neprikladnim sredstvom bilježenja odnosa ovisnosti jer je riječ o asimetričnom odnosu. Preuzima stoga Higginbothamove (1983, 1985) „strelice“ koje ne izražavaju inherentna obilježja imenskih izraza koje povezuju, nego način na koji je uspostavljen odnos među njima. Imenski izrazi pritom su pisani kosim slovima.

U primjeru 3.40. jedan kraj koji nalikuje na sidro (\mid) predstavlja antecedent o kojemu ovisi izraz obilježen drugim krajem tzv. strelice koji nalikuje na udicu ($_ \mid$).

(3.40) *Svatko voli svoju majku.*

Napustivši indeksaciju, u potpunosti napušta i ideju o vezanju te govori isključivo o ovisnosti kao relevantnom odnosu u kojem sudjeluju rečenične anafore. Pojmovi ovisnosti i nadmetanja čine srž njegove teorije anafore.

Sintaksom anafore – isključivo odnosom ovisnih identiteta i antecedenata, ne i koreferencijom – upravlja načelo Izraz za tumačenje (ili FTIP prema engl. *Form to interpretation Principle*). Iz njega se izvodi komplementarnost između anafora i zamjenica, što je u kanonskoj teoriji vezanja izraženo načelima A i B. Ovo jedinstveno načelo upravlja nadmetanjem među potencijalno ovisnim imenskim izrazima za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu. Rezultat je njegova djelovanja odnos ovisnosti uspostavljen među ovisnim imenskim izrazom i antecedentom.

⁴² O razgraničavanju odnosa koreferencije i ovisnosti pisali smo općenito u pogl. 2.3.

Imenski izrazi dostupni u pojedinom jeziku rangirani su na ljestvici s obzirom na njihov relativan stupanj ovisnosti. Anafore, kao izrazi koje nemaju deiktički potencijal, odlikuju se najvećim stupnjem ovisnosti, slijede ih zamjenice koje mogu ali ne moraju biti ovisne, a na dnu se ljestvice nalaze R-izrazi kojima je referencijalnost svojstvena i koji su kao takvi neovisni izrazi. FTIP s ovisnosne ljestvice odabire oblike odnosno izraze koji će predstaviti tzv. ovisno tumačenje (prema engl. *dependent reading*) u određenom kontekstu, dobivene derivacije potom uspoređuje s obzirom na izraz koji u njima ima tumačenje 'ovisan o antecedentu', a rezultat je procjene uspostavljenog odnosa derivacija s optimalnim izrazom, odnosno s onim kojemu je svojstven najveći stupanj ovisnosti. Budući da je rečeničnim anaforama svojstvena inherentna ovisnost, one u nadmetanju nadjačavaju zamjenice. S obzirom na to da ljestvica sadrži sve potencijalno ovisne izraze, među kojima i R-izraze, u slučaju da u jeziku za određeno tumačenje nije dostupna leksička anafora, zamjenica kao sljedeći dostupan izraz za takvo tumačenje koji nadjačava R-izraze proizlazi iz djelovanja FTIP-a kao optimalan izraz. Dakle, i zamjenice prema ovom pristupu mogu biti lokalno ovisne.⁴³ FTIP upravlja nadmetanjem među izrazima dostupnima na ovisnosnoj ljestvici te određuje je li moguće tzv. ovisno tumačenje danog izraza u određenom rečeničnom kontekstu.

Safir (2004a) smatra da se na temelju unutarnjih svojstava potencijalno ovisnih izraza ne može neposredno predvidjeti njihova distribucija, već samo njihova dostupnost u jezičnom sustavu za nadmetanje s drugim dostupnim izrazima kojim upravlja načelo FTIP. Ono što kvalificira izraz da bude dostupan za nadmetanje u određenom rečeničnom kontekstu za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu jesu njegova određenja u leksikonu, i to (usp. Safir 2013: 549):

- morfološka ili ϕ -obilježja,
- određenje s obzirom na obilježje [\pm anaforičan] (po kojem se razlikuju anafore od zamjenica),
- ketegorijska osnova: s obzirom na prisustvo/odsustvo zamjeničke osnove anafore se dijele na zamjeničke i relacijske.

Iz FTIP-a izvode se posljedice izražene načelima B i C iz klasične teorije vezanja koje izravno slijede iz izgubljena nadmetanja: zamjenice i R-izrazi izbjegavaju se za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu ondje gdje je za to tumačenje dostupan ovisniji izraz – rečenična

⁴³ Treba istaknuti da mogu, ali ne moraju.

anafora. FTIP je stoga odgovaran za komplementarnu distribuciju anafora i zamjenica: zamjenice su isključene u rečeničnim kontekstima u kojima je dostupna anafora.

Safir (2004a) uz FTIP uvodi i specifična načela, od kojih izdvajamo sljedećih nekoliko:⁴⁴

- Pragmatičko izbjegavanje (prema engl. *Pragmatic obviation*) prema kojemu x i y čine par izraza koji izbjegavaju jedan drugi ako FTIP ne dopušta da y bude protumačen ovisnim o x, odnosno u kontekstu u kojem FTIP ne dopušta „ovisno tumačenje“ danog izraza.
- Odobrenje lokalnog antecedenta (ili LAL prema engl. *Local antecedent licensing*) prema kojemu anafora mora biti c-antecedirana u domeni D, pri čemu je domena D za x definirana kao maksimalna proširena projekcija koja sadrži x. Ovo načelo odgovara obveznom vezanju anafora izraženom u načelu A kanonske teorije vezanja.
- Lokalno povratno načelo (ili LRP prema engl. *Locally reflexive principle*) prema kojemu je identitetski specifična anafora ovisna o svojem koargumentu ako ga ima.
- Načelo neovisnosti (ili INP prema engl. *Independence principle*) prema kojemu vrijedi: ako X c-komandira Y, onda Y nije antecedent od X.

Među načelima koja predlaže razlikuju se tzv. unarna (prema engl. *unary constraints*) od tzv. nadmetavalačkih algoritamskih ograničenja (prema engl. *c(ompetitive)-algorithmic constraints*). FTIP uvrštavamo u potonji tip ograničenja s obzirom na to da je riječ o nadmetavalačkom algoritmu koji odabire optimalan izlazni oblik uspoređujući konvergentne derivacije. Specifična načela poput Pragmatičkog izbjegavanja, LAL-a, LRP-a i INP-a unarna su ograničenja jer njihova primjena ne podrazumijeva usporedbu struktura ili operacija.⁴⁵ Prema Safiru (2004a, 2004b) riječ je o univerzalnim načelima, a ono što je dostupno u pojedinom kontekstu ovisi o morfološkom inventaru svakoga pojedinog jezika te činiteljima koji ograničavaju koji se izrazi među sobom mogu nadmetati u danom slučaju.

Safirov teorijski okvir sintaktički je, nije utemeljen na funkciji koju ima rečenica, jer se pretpostavlja da funkcije rečenica, pri čemu se ponajprije misli na kokonstrualne odnose koje dopuštaju, poglavito ovise o nadmetanjima koja određuju njihovu sintaksu (usp. Safir 2004a: 102). Izgrađuje teoriju pretpostavljajući da je komplementarna distribucija imenskih izraza

⁴⁴ Osim ovih, navodi i neka dodatna specifična načela i pravila, no ona nisu relevantna za rečenična okruženja kojima se bavi ovaj rad, stoga smo ih izostavili.

⁴⁵ Usp. Safir (2004a: 227-228).

rezultat nadmetanja kojim upravlja algoritam nazvan Izraz za tumačenje (FTIP), dok ostala načela razvija analizirajući problematične pojave na koje nailazi u svojem istraživanju distribucije imenskih izraza koji su u većoj ili manjoj mjeri ovisni. Osim što je od drugih pristupa koji odnose ovisnosti sagledavaju iz perspektive nadmetanja teorijski najrazrađenija, od ostalih se suvremenih pristupa Safirov izdvaja velikom deskriptivnom moći koju utvrđujemo na temelju duga popisa jezika iz kojih uzima u obzir širok spektar anaforičkih odnosa.⁴⁶

⁴⁶ Za popis jezika koje uzima u obzir v. Safir (2004a: 301-302).

4. PREDMET, TEORIJSKI OKVIR I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Pošto smo uveli u područje istraživanja rečenične anafore općenito te protumačili teorijske postavke temeljnih generativnih pristupa ovoj jezičnoj pojavi, preostaje nam odrediti predmet ovoga rada odnosno predstaviti jezične jedinice koje ćemo analizirati kao i sam plan njihove obradbe, prikazati teorijske postavke, osnovne pretpostavke i ciljeve istraživanja te, konačno, opisati metodologiju kojom ćemo se pri analizi služiti.

4.1. Hrvatske i talijanske rečenične anafore: definiranje predmeta istraživanja i plan analize

U ovom radu istražujemo rečenične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku.⁴⁷ S obzirom na to da rečenične anafore mogu biti povratni i recipročni imenski izrazi, u istraživanim jezicima možemo pretpostaviti sljedeću klasifikaciju rečeničnih anafora s obzirom na njihovu interpretaciju (usp. tablicu 4.1):⁴⁸

- a) povratne izraze: hr. *sebe, (se,) samog sebe, svoj, vlastit*; tal. *sé, (si,) se stesso, proprio*,
- b) recipročne izraze: hr. *jedan drugog*; tal. *l'un l'altro*.

Tablica 4.1. Klasifikacija rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

JEZIK TIP REČENIČNE ANAFORE	HRVATSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK
POVRATNI IZRAZI	<i>sebe, (se), samog sebe, svoj, vlastit</i>	<i>sé, (si), se stesso, proprio</i>
RECIPROČNI IZRAZI	<i>jedan drugog</i>	<i>l'un l'altro</i>

⁴⁷ Termin „rečenična anafora“ (prema engl. *syntactic anaphor*) preuzimamo od Safira (2004a, 2013). Iako je među jezikoslovcima ustaljeno izraze poput onih koji su predmetom našega rada nazivati jednostavno anaforama, smatramo korisnim terminološki razlikovati rečenične od nadrečeničnih anafora.

⁴⁸ Za talijanski jezik usp. Giorgi (1982, 1984), Burzio (1991, u tisku).

S obzirom na strukturnu složenost među njima razlikujemo:

- a) klitike: hr. *se*; tal. *si*,
- b) jednostavne anafore: hr. *sebe, svoj, vlastit*; tal. *sé, proprio*,
- c) složene anafore: hr. *samog sebe, jedan drugog*; tal. *se stesso, l'un l'altro*.

Kao što smo već spomenuli u pogl. 2.4. iz analize ćemo izostaviti recipročne anafore s obzirom na to da zaslužuju posebnu pozornost zbog njihove pluralne naravi te radi konciznosti rada. Ni klitike neće biti predmetom našeg istraživanja jer njihov status anafora nije uvijek neupitan te zbog toga što imaju specifičnu narav i rečeničnu distribuciju.⁴⁹

Anafore koje istražujemo razvrstat ćemo s obzirom na njihovu funkciju na:

- a) lične rečenične anafore: hr. *sebe, samog sebe*; tal. *sé, se stesso*,
- b) posvojne rečenične anafore: hr. *svoj, vlastit*; tal. *proprio*.

Analizi ćemo podvrgnuti, dakle, sljedeće rečenične anafore: hr. *sebe* (zasebno i u kombinaciji sa *sam*), *svoj, vlastit* naspram tal. *sé* i *se stesso, suo, proprio*. S obzirom na funkciju anafora koje su predmetom našega rada podijelit ćemo i glavna poglavlja na dva: *Posvojne rečenične anafore* i *Lične rečenične anafore*. Prvo ćemo od tih poglavlja posvetiti posvojnim anaforama, a uslijedit će analiza ličnih anafora. Započinjemo analizirajući posvojne anafore jer se njihovi inventari u hrvatskom i talijanskom jeziku ne podudaraju s obzirom na to da hrvatski ima jednu anaforu više (v. tablicu 4.1) te stoga što predstavljaju svojevrzne izazove kako za opis tako i za teorijski pristup koji smo odabrali.

U svakom ćemo poglavlju na početku uvesti u tip rečeničnih anafora kojima se ono bavi i objasniti odabir naziva, a potom ćemo supostavno definirati i opisati njihove paradigme i morfologiju uspoređujući ih s nepovratnim oblicima istoga tipa imenskih izraza. Poći ćemo pritom od tradicionalnih naziva tih izraza kao što su „povratno-posvojne zamjenice“ i „povratne zamjenice“, a u njihovu opisu oslanjat ćemo se kako na hrvatsku i talijansku gramatikografsku tradiciju tako i na njihove suvremene opise. Ondje gdje bude potrebe za tim istaknut ćemo nedostatke dosadašnjih opisa, koje ćemo argumentirati i nastojati nadvladati. Postupno ćemo zatim dokazivati specifičnu narav povratnih u odnosu na nepovratne izraze najavljujući njihovu pripadnost rečeničnim anaforama. Uslijedit će uvod u sintaksu proučavanoga tipa rečeničnih

⁴⁹ Tu ćemo odluku pobliže pojasniti u poglavlju koje se bavi tipom anafora među kojima nalazimo klitike, odnosno u 6. poglavlju o ličnim anaforama.

anafora u kojem ćemo analizi podvrgnuti njihova morfološka i leksička svojstva. Na temelju njih utvrdit ćemo njihov status anafora te predvidjeti nadmetanja u koja će ući za to da budu protumačeni kao izrazi ovisni o danom antecedentu. Pošto utvrdimo njihov status anafora, kao i tip rečenične anafore kojem pripadaju (zamjenička ili relacijska anafora), postaviti ćemo osnovne pretpostavke o njihovoj sintaksi koje ćemo potom provjeriti istraživanjem referentnih korpusa. Na temelju primjera iz korpusa opisat ćemo i teorijski objasniti njihovu rečeničnu distribuciju, i to s obzirom na moguće im antecedente, njihovu komplementarnu distribuciju sa zamjenicama, usmjerenost i domenu unutar koje moraju ostvariti odnos ovisnosti o antecedentu. Osim toga, analizirat ćemo i eventualna odstupanja i varijacije, distribucijske posebnosti pojedinih izraza te izazove koje empirijski podatci predstavljaju za odabrani teorijski model, koje ćemo nastojati nadvladati.

Analizom korpusa nećemo obuhvatiti uvjete distribucije proučavanih izraza ovisnih unutar imenske skupine, a pri pretraživanju primjera izbjegavat ćemo kontekste s leksički povratnim glagolima, za koje smatramo da mogu utjecati na distribuciju anafora, kao i kontekste u kojima je anafora sastavnim dijelom višerječnih izraza (prema engl. *multi-word expressions*) ili sveza riječi koje su u većoj ili manjoj mjeri frazeologizirane. U takvim se svezama riječi, naime, može pretpostaviti specifična distribucija ovih izraza (usp. Batinić i Angster *u tisku*)⁵⁰.

4.2. Teorijski okvir, opće pretpostavke i ciljevi istraživanja

Osnovni je cilj ovoga rada supostavno istražiti rečeničnu anaforu u hrvatskom i talijanskom jeziku. Smatramo da razlike u njihovoj distribuciji u istraživanim jezicima proizlaze poglavito iz razlika u ϕ -obilježjima analiziranih izraza, iz njihove pripadnosti različitom tipu anafora, kao i iz činjenice da hrvatski i talijanski jezik nemaju u potpunosti podudarne inventare rečeničnih anafora. Naime, ovi jezici raspolažu različitim izrazima koji u danom kontekstu mogu biti protumačeni kao ovisni i koji su jezično specifično raspoređeni na ljestvici s obzirom na njihov relativan stupanj ovisnosti.

Teorijsko polazište ovoga rada u duhu je teorija koje distribuciju rečeničnih anafora i zamjenica sagledavaju kao rezultat njihova nadmetanja za to da u određenom rečeničnom kontekstu budu

⁵⁰ Batinić i Angster (*u tisku*) supostavno analiziraju distribuciju i tumačenje hrvatskog izraza *svoj*, talijanskoga *suo* i njemačkoga *sein* kada su sastavnim dijelom višerječnih izraza, i to hr. *u svoje vrijeme*, tal. *a suo tempo*, njem. *zu seiner Zeit*.

protumačene kao izrazi ovisni o danom antecedentu. Distribuciju zamjenica sagledavamo u većoj mjeri kao posljedicu distribucije rečeničnih anafora. Pretpostavljamo postojanje hijerarhije među imenskim izrazima – anaforama, zamjenicama i R-izrazima – koja omogućuje predviđanje rezultata nadmetanja prema kojem će izraz koji se odlikuje većim stupnjem svojstvene mu ovisnosti, tj. anafora kao morfološki i referencijalno najgospodarniji izraz, pod uvjetom da je dostupan u danom rečeničnom kontekstu, nadjačati pritom ostale izraze koji u određenom jeziku u tom istom okruženju mogu kao potencijalno ovisni izrazi biti dostupni za nadmetanje. Time se odlikuju Safirove teorijske postavke razvijene 2004. godine i nadahnute poglavito ranijim radovima Luigija Burzija iz 80-ih i s početka 90-ih godina. Hijerarhiju izraza prema tome prikazujemo na tzv. ovisnosnoj ljestvici, a uvjerenja smo da ona proizlazi iz njihovih unutarnjih, i to leksičkih i morfoloških obilježja (usp. Safir 2004a, 2004b, Burzio 1989, 1991, 1994, u tisku). Proučavane anafore analizirat ćemo s obzirom na njihovu:

- a) određenost s obzirom na morfološka obilježja lica, broja i roda,
- b) određenost s obzirom na kategoriju padeža,
- c) referencijalnost,
- d) deiktichnost,
- e) leksičko određenje s obzirom na obilježja [\pm anaforičan] i [\pm R].

Osim svojstvenim im obilježjima, na temelju kojih predviđamo njihovu dostupnost za nadmetanje te određujemo položaj na ljestvici ovisnosti, njihovu distribuciju možemo dijelom predvidjeti i na temelju tipa anafore kojem pripadaju – zamjeničkom ili relacijskom tipu (usp. Safir 2004a). Distribucijom potencijalno ovisnih imenskih izraza u danom rečeničnom okruženju upravlja jedinstveno sintaktičko načelo Izraz za tumačenje (FTIP), a u analizi će nam biti relevantna i ostala specifična načela koja poput Pragmatičkog izbjegavanja, Odobrenja lokalnog antecedenta i Lokalnog povratnog načela (Safir 2004a).⁵¹ Uvest ćemo i nekoliko izmjena u njegova teorijska razmatranja, odnosno pretpostavit ćemo:

- Određenost anafora i s obzirom na obilježje referencijalnosti, tj. [$-$ R], uz [$+$ anaforičan].

⁵¹ Iako Safir (2004a, 2004b) napušta bilježenje odnosa među anaforam i antecedentom indeksima ili potpisnicima koje zamjenjuje strelicama, mi ćemo indeksaciju ipak koristiti, no isključivo kao praktično sredstvo bilježenja ovisnosti s ciljem omogućavanja lakšega praćenja rada odnosno razumijevanja čitatelja. Služit ćemo se bilježenjem anafore i antecedenta samo kurzivom kad radi potrebe argumentacije neće biti potrebe za isticanjem tumačenja anafore ovisnom o jednom antecedentu, a ne nekom drugom, također dostupnom u rečenici.

- Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta koje omogućuje dostupnost izraza za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst. Za posvojne izraze pretpostavljamo posvojni rečenični kontekst koje osigurava da tumačenje izraza bude posvojno, dok za lične rečenične anafore pretpostavljamo kontekst ličnog oporavka.⁵²
- Podešenost ovisnosne ljestvice izraza na funkciju izraza kako u nadmetanju za jedan rečenični kontekst ne bi istodobno sudjelovali i posvojni i lični izrazi. Ljestvica prema tome može biti podešena na posvojnu ili ličnu funkciju.

Osim ovih općih, teorijske pretpostavke specifične za posvojne i lične rečenične anafore pobliže ćemo predstaviti u poglavljima koja ćemo im posvetiti, i to u pogl. 5.4.1. i 6.4.1.⁵³

Oslonit ćemo se i na dosadašnje analize izraza koje proučavamo. S obzirom na to da je u hrvatskom jezikoslovlju malo radova posvećeno rečeničnoj anafori, nemamo puno oslonaca. Uzet ćemo u obzir razmatranja Mihaljevića (1990), zatim Kune (2008), Marelj (2011), Zlatić (1997a, 1997b), no samo analizirajući posvojnu anaforu *svoj*; pri analizi anafore *samog sebe* osvrnut ćemo se na analizu Birtić i Oraić Rabušić (2013), no ponajviše ćemo se oslanjati na Despića (2011, 2013, 2015a) čiji su opisi „srpsko-hrvatskih“ anafora *sebe* i *svoj* izrađeni djelomično slijedeći Safirova teorijska razmatranja (2004a). Analizirajući hrvatski izraz *vlastit* nećemo se moći osvrnuti ni na koji prethodni rad s obzirom na to da mu do sada u našem jezikoslovlju nije posvećena posebna pozornost za koju vjerujemo da zaslužuje kao rečenična anafora.

Budući da naš rad supostavlja hrvatski i talijanski jezik te s obzirom na to da je talijanska anafora mnogo zastupljenija u radovima talijanskih jezikoslovaca za razliku od hrvatske u hrvatskom jezikoslovlju, pri analizi obaju jezika oslonit ćemo se na Burzijeva teorijska rješenja (1989, 1991, 1994, 1996, 2005, *u tisku*), a pri analizi ćemo se talijanskih anafora, osim na njega, u najvećoj mjeri pozivati na radove Alessandro Giorgi (1982, 1984, 1990, 2004, 2006), koja se od svih talijanskih jezikoslovaca najviše i najsustavnije bavila ovim talijanskim izrazima. Istaknut je njezin je doprinos teoriji anafore općenito u području proučavanja daljinski vezanih anafora, pojave koju dovodi ponajprije u vezu s glagolskim načinom, a kao takve u talijanskom jeziku razmatra *proprio* 'vlastit' i *sé* 'sebe'.

⁵² Za tumačenje ličnog oporavka v. pogl. 6.4.1.

⁵³ Tijekom analize doći ćemo do samostalnih teorijskih razmatranja i rješenja neovisno o Safirovoj teoriji, no njihov razvoj i motivaciju koja stoji iza njih ostavljamo za poglavlja 5. i 6. s obzirom na to da su vezana za analizu koja će tek uslijediti.

U radu ćemo se po potrebi osvrnuti i na druge jezikoslovce koji analiziraju anafore, poput Faltza (1985), Manzini (1983), Pice (1987), Zribi-Hertz (1989), Reulanda (2011), Königa (2001, 1998), Königa i Siemunda (2000) i drugih.

Pristupe navedenih jezikoslovaca nećemo ovdje detaljno i u cijelosti izlagati s obzirom na to da ćemo u analitičkim poglavljima koji slijede tumačiti njihove pojedine aspekte po potrebi i ovisno o specifičnoj pojavi vezanoj za istraživane anaforičke odnose koju budemo proučavali.

Konačno, osnovni su ciljevi istraživanja sljedeći:

- sustavno opisati morfologiju i osobito sintaksu proučavanih hrvatskih i talijanskih rečeničnih anafora s naglaskom na njihovu rečeničnu distribuciju, i to s obzirom na antecedente koje mogu imati, njihovu komplementarnu distribuciju sa zamjenicama, usmjerenost, domenu ovisnosti i eventualne varijacije,
- ponuditi teorijski relevantna objašnjenja istraženih pojava te
- empirijski provjeriti postavke i predviđanja jedne teorije anafore na primjeru dvaju jezika.

4.3. Metodologija

Metodološka je podloga rada supostavni pristup rečeničnim anaforama u hrvatskom i talijanskom jeziku te korpusna analiza. U nastavku ćemo objasniti odabir supostavnoga pristupa kao i motivaciju za odabir jezika na kojima će se vršiti analiza, a potom ćemo predstaviti tip korpusne analize koju ćemo u analizi primjenjivati, kao i rabljene referentne korpusne hrvatskoga i talijanskoga jezika.

4.3.1. Metodologija: supostavna analiza

Ovom smo radu dali dvostruki zadatak: ponuditi supostavni opis rečenične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku te provjeriti pritom pretpostavke jednoga teorijskoga pristupa pojavi rečenične anafore. Za empirijsku provjeru postavki i predviđanja Safirove (2004a, 2004b) teorije anafore odabrali smo rečenične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku. Analizi rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku pristupit ćemo supostavno ili kontrastivno.

Supostavna analiza može se shvatiti kao dopuna tipološkom proučavanju jezika, koje svoje zaključke temelji na uzorku većeg broja jezika. Odabrali smo je jer smatramo da se na temelju iscrpne analize ove pojave u dvama jezicima najučinkovitije mogu provjeriti odabrane teorijske postavke i da se do uvida koje je takvom analizom moguće steći ne bi moglo doći proučavanjem samo jednoga od njih. Naš stav motiviran je Safirovom (2013: 567) opaskom dosadašnjim analizama rečeničnih anafora. On, naime, kao nedostatak dosadašnjih istraživanja anafore ističe nedovoljan broj radova koji bi se bavili usporedbom čitava uzorka rečenične anafore u dvama jezicima. Jedino se, smatra, takvim supostavnim pristupom mogu provjeriti pretpostavke nadmetavalačke teorije koju predlaže. Naime, istovrijedni izrazi u dvama jezicima mogu imati različitu distribuciju kao posljedicu toga što se nadmeću s različitim izrazima, što je pak rezultat razlika u njihovim inventarima dostupnih izraza. Da bi se supostavljanjem anaforičkih odnosa dvaju jezika nadvladao ovaj nedostatak, neophodne su daljnje analize pojedinih anaforičkih sustava. Detaljni opisi jednoga sustava nužni su za međujezičnu usporedbu, stoga radovi koji rasvjetljuju morfološku različitost anaforičkih obilježivača opisujući izraze koji imaju status rečeničnih anafora u pojedinom jeziku mogu voditi k napretku međujezične usporedbe. Takvi su radovi preduvjet za provjeru objašnjenja koje Safir (2004a, 2004b) nudi za anaforičke odnose.

Iako analizom nećemo obuhvatiti cjelokupan anaforički sustav proučavanih jezika, ponudit ćemo sustavan usporedni opis odabranih jedinica koje čine bitan dio anaforičkoga sustava hrvatskoga i talijanskoga jezika, kao i teorijski objasniti stanje u sintaksi anafore u dvama jezicima. Time ćemo napraviti prvi korak u analizi čitava anaforičkog sustava ovih dvaju jezika te utrti put budućim istraživanjima ove pojave koja bi zasigurno trebala obuhvatiti i detaljnu analizu recipročnih anafora, kako bi analiza anaforičkih sustava ovih jezika bila potpuna.

Iza odabira jezika također stoji motivacija. Naime, dok smatramo da će Safirova teorija (2004a, 2004b) ponuditi optimalnu podlogu za objašnjenje hrvatskih rečeničnih anafora, pretpostavljamo da bi ona mogla biti manje uspješna u tumačenju distribucije talijanskih rečeničnih anafora. Naime, labavi odnos komplementarnosti između talijanskih rečeničnih anafora i zamjenica ili čak njezin povremeni izostanak mogao bi predstavljati izazov za teoriju iza koje stoji motivacija temeljena na ideji o isključivosti zamjenica u kontekstima u kojima su ostvarive anafore. Iako je komplementarna distribucija hrvatskih anafora i zamjenica gotovo neupitna, treba, međutim, istaknuti i da bi ponašanje jedne hrvatske anafore u određenim kontekstima moglo ugroziti vjerodostojnost pojedinih aspekata ove teorije. Naime, u suvremenoj se uporabi hrvatskoga jezika ponekad događa da se rabi zamjenica ondje gdje

bismo očekivali posvojnu anaforu *svoj*, no mi ćemo pomno pristupiti toj pojavi i nastojati za nju ponuditi teorijski relevantno objašnjenje. Taj je izazov jedan od razloga zbog kojih smo odlučili analizom prvo obuhvatiti posvojne anafore, a potom prijeći na lične.⁵⁴ Razlike koju pokazuju u komplementarnosti između anafora i zamjenica ova dva jezika čine optimalnima za ispitivanje postavki odabrane teorije.

Osim što ćemo supostavnom analizom dvaju jezika steći bolji uvid u teorijske slabosti i njezine dobre strane, očekujemo da će ona doprinijeti i deskriptivnom aspektu rada. Pretpostavljamo da uspoređujući dva jezika možemo naići na probleme u jednom od njih kojih ne bismo bili svjesni da taj jezik ne supostavljamo drugome, a očekujemo da će nam usporedba omogućiti i brži pronalazak rješenja za eventualne probleme u analizi, koja će biti i valjanija ako je potvrđena u dvama jezicima nego što bi bila kad bi vrijedila samo za jedan od njih, te stjecanje boljeg razumijevanja istraživane pojave u obama jezicima.

4.3.2. Metodologija: korpusno utemeljena analiza

Sintaktička svojstva rečeničnih anafora analizirat ćemo na temelju građe prikupljene iz referentnih korpusa hrvatskoga i talijanskoga jezika. Analizi korpusa pristupit ćemo kvalitativno, a ne kvantitativno jer je zadatak rada deskriptivno-objasnidbeni, cilja se dakle na opis do sada nedovoljno opisane ili uopće neopisane pojave.

Za potrebe istraživanja hrvatske rečenične anafore analizirat će se korpus jezika s Mreže hrWaC v2.2 (Ljubešić i Klubička 2014), dok će se za potrebe istraživanja ove pojave u talijanskom jeziku analizirati korpus talijanskoga jezika s Mreže itWaC (Baroni i dr. 2009). Riječ je o korpusima koji pripadaju zbirci opsežnih korpusa poznatoj pod imenom WaCky korpusi a koja obuhvaća mrežne korpusne i drugih europskih jezika, poput engleskoga, njemačkoga, francuskoga, slovenskoga (usp. Baroni i dr. 2009: 1). Svi ti korpusi izrađeni su povlačenjem tekstova s Mreže, sadrže više od jedne milijarde riječi svaki, što ih čini jednima od najopsežnijih javno dostupnih jezičnih izvora za dane jezike, te su opskrbljeni osnovnom lingvističkom anotacijom, tj. tagirani su po vrstama riječi i lematizirani (usp. *ibid.*, Ljubešić i Klubička 2014: 1). Korpusi hrWaC v2.2 i itWaC odabrani su promišljeno s ciljem da u većoj mjeri budu međusobno usporedivi. Osim već navedenih obilježja karakterističnih za sve WaCky korpusne,

⁵⁴ Usp. pogl. 4.1.

treba istaknuti da su i hrvatski i talijanski korpus javno dostupni *online* na istom mrežnom sučelju koji podržava sustav *Sketch Engine*, što pretragu u njima čini usklađenom, te sadržavaju tekstove s Mreže koji su, kako smo primijetili, tematski slični, što uostalom Ljubešić i Klubička ističu općenito za mrežne korpusne europskih jezika (ibid.: 6). Dok hrWaC v2.2 sadržava 1 397 757 548 tokena ili pojava, na itWaC-u ih je 1 909 698 363.

Prema Tognini-Bonelli (2001) postoje dva osnovna pristupa korpusnoj analizi: analiza vođena korpusom (prema engl. *corpus-driven approach*) i analiza temeljena na korpusu (prema engl. *corpus-based approach*). U radu se koristimo korpusno utemeljenom analizom zbog sljedećih razloga:

- Nije nam relevantna kvantitativna analiza podataka jer nam je cilj opisati anaforičke uzorke u određenim kontekstima i utvrditi točno određene aspekte rečenične distribucije proučavanih izraza.
- Polazimo od unaprijed zadanih teorijskih pretpostavki koje želimo podvrgnuti provjeri na empirijskim podacima.

U radu ćemo prikazati odabrane korpusne primjere. Pri navođenju primjera iz korpusa pojedine ćemo rečenice prilagoditi radi zornosti, iako ih nećemo lektorirati. Prilagodba će se prije svega sastojati od kraćenja primjera i izostavljanja pojedinih dijelova iz rečenice koji nisu važni za argumentaciju, dok ćemo od jezičnih izmjena samo po potrebi ispraviti razmake te dodati dijakritičke znakove.⁵⁵ Pri argumentaciji ćemo se osim navođenjem korpusnih primjera služiti metodom zamjene jednog imenskog izraza u rečenici drugim kako bismo provjerili bi li i u tom slučaju rečenica bila gramatički ovjerena ili određeno njezino tumačenje prihvatljivo.⁵⁶

Očekujemo da će nam istraživanje korpusa ukazati na određene aspekte rečenične distribucije istraživanih anafora kao i njihove distribucijske posebnosti kojih u suprotnome ne bismo bili svjesni te da će nam omogućiti da dođemo do empirijski relevantnih spoznaja o anaforičkim odnosima u hrvatskom i talijanskom jeziku.

⁵⁵ Pojedine će rečenice stoga počinjati malim slovom ili biti bez interpunkcijskih znakova.

⁵⁶ Tako ćemo, primjerice, u rečenici preuzetoj iz korpusa povratno-posvojnu zamjenicu zamijeniti posvojnomo, kako bismo ispitali bi li rečenica s nepovratnim izrazom u istom kontekstu bila gramatički ovjerena, odnosno bi li bila prihvatljiva ako bismo nepovratni izraz protumačili ovisnim o danom antecedentu kao što je to izraz kojemu je povratnost svojstvena.

5. POSVOJNE REČENIČNE ANAFORE

U ovom ćemo poglavlju supostavno analizirati posvojne rečenične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku. Za početak ćemo pojasniti sam koncept posvojnosti te ćemo u kontekst izraza kojima se izriče posvojnost smjestiti izraze koji su predmetom ovoga poglavlja. Usporedit ćemo potom povratne posvojne izraze s nepovratnima i utvrditi specifično ponašanje povratno-posvojnih. Njihov status rečeničnih anafora utvrdit ćemo na temelju analize njihovih morfoloških i leksičkih svojstava. Uslijedit će korpusno utemeljena analiza rečenične distribucije hrvatskih i talijanskih posvojnih anafora, a na kraju ćemo u zaključku sažeti rezultate istraživanja.

5.1. O posvojnosti

U jezikoslovlju se govori o posvojnosti kada je jezično izražen odnos između dvaju entiteta od kojih jedan posjeduje drugi ili mu ovaj na neki način pripada. Odnos je posvojnosti binaran te se u jeziku uspostavlja između dvaju konstituenata: posjednika ili posesora (prema engl. *possessor*) i posjedovanoga ili posesuma (prema engl. *possessee, possessum*) (usp. Heine 1997: 4). S obzirom na to da referent posjednika u nekom smislu posjeduje referenta posjedovanoga, za odnos posvojnosti između dvaju konstituenata kaže se i da je asimetričan (usp. Koptjevskaja-Tamm 2001: 961).

Različite vrste posvojnosti mogu biti izražene jezikom, a prema Heine (1997: 34-35) mogu se svesti na: fizičku, trenutačnu, trajnu ili stalnu, neotuđivu, apstraktnu, neživu neotuđivu i neživu otuđivu posvojnost. Dakle, logičko i semantički različiti odnosi svode se pod nazivnik posvojnosti i neki od njih udaljuju se više ili manje od prototipa. Posvojnim izrazima i konstrukcijama izriču se različite vrste odnosa te se ni za jedan jezik, čini se (usp. Herslund i Baron 2001: 1), ne može tvrditi da ima izraz ili konstrukciju koja bi služila isključivo za izricanje nečega oko čega bi se svi složili da je riječ o posjedovanju. Jezici se služe različitim sredstvima za izricanje posvojnosti, ne postoji univerzalno jezično sredstvo za izricanje određene vrste posvojnosti niti su sve vrste posvojnosti gramatikalizirane u svim jezicima. Zbog svega navedenoga teško je jednoznačno odrediti jezikom izražen odnos posvojnosti.⁵⁷ Ipak,

⁵⁷ Zbog toga se u jezikoslovlju često poziva na definiciju pojma koju je ponudio Seiler (1983: 4) definirajući posvojnost u semantičkom smislu kao biokulturnu domenu odnosa između ljudskoga posjedovatelja i njegovih

riječ je o univerzalnoj jezičnoj semantičko-sintaktičkoj kategoriji za čije izražavanje postoje konvencionalizirana sredstva u svim do sada proučavanim jezicima (usp. Heine 1997: 1, 227, 2001: 312, Matasović 2002: 151-152).

U jezikoslovlju je općeprihvaćeno (usp. Herslund-Baron 2001: 4) da se posvojnost u jeziku može izraziti na tri načina, i to kao: predikatna (5.1), atributna ili adnominalna (5.2) i vanjska posvojnost (5.3).⁵⁸

(5.1) hr. *On ima mačku.*

tal. *Lui ha un gatto.*

(5.2) hr. *Pregazio je njegovu mačku.*⁵⁹

tal. *Ha investito il suo gatto.*

(5.3) hr. *Uhvatio ju je za rep.*

tal. *L'ha preso per la coda.*

Kod predikatne posvojnosti (5.1) odnos između posjednika i posjedovanoga eksplicitno se uspostavlja glagolom (*imati, posjedovati, pripadati* i sl.). Kod atributne (5.2) odnos posvojnosti pretpostavljen je, a posjednik je izražen kao atribut posjedovanoga. Za posvojnost kažemo da je izražena kao vanjska (5.3) kad posjednik nije dijelom iste imenske skupine kao i posjedovano, već je izražen kao glagolski argument. Vanjska se posvojnost svrstava između predikatne i atributne jer s predikatnom dijeli svojstvo uspostavljanja odnosa posvojnosti

krvnih srodnika, dijelova tijela, predmeta koji mu pripadaju, njegovih intelektualnih i kulturnih proizvoda, to jest kao odnos između dijelova i cjeline nekog organizma: “Semantically, the domain of POSSESSION can be defined as bio-cultural. It is the relationship between a human being and his kinsmen, his body parts, his material belongings, his cultural and intellectual products. In a more extended view, it is the relationship between parts and wholes of an organism.”

U temelju kategorije posvojnosti, smatra Koptjevskaja-Tamm (2001: 961) polazeći od Taylorova opisa prototipa posvojnosti (1989. (1. izd.), 1995: 202-203), stoji dugotrajan asimetričan odnos između dvaju entiteta u kojemu za svaki posjedovani entitet postoji jedan ljudski posjednik koji ga ima pravo koristiti.

⁵⁸ Hrvatske su rečenice preuzete iz korpusa te su potom prevedene na talijanski jezik. Za opis korpusa v. pogl. 4.3.2.

⁵⁹ Primjer je prilagođen prema izvornom korpusnom primjeru: *Ideju za ovo strašno djelo King je dobio nakon što je njegovu mačku Shmuckeya pregazio automobil.*

glagolom, a zajedničko joj je s atributnom to što posvojnost nije izrečena eksplicitno leksički, nego je pretpostavljena (usp. *ibid.*: 15).

Posvojne rečenične anafore, kojima se bavi ovo poglavlje, naći ćemo u kontekstima izricanja posvojnosti kao atributnog odnosa, a potrebno je istaknuti da se upravo za imenske izraze kojima se izriče posjednik u atributnoj posvojnosti kaže da su posvojni. Dakle, posvojni izrazi ili posvojnici definirani su kao takvi temeljem odnosa koji ostvaruju s drugom imenskom riječi koja predstavlja posjedovani predmet (v. pr. 5.2). To naime ne možemo reći za izraze posjednika ni u predikatno ni u vanjski izraženoj posvojnosti. Tako posjednici *On* i *ju* u pr. 5.1. i pr. 5.3. nisu posvojni izrazi. U atributno ili adnominalno izraženom odnosu posvojnosti (usp. Koptjevskaja-Tamm 2001: 960-961) posjednik i posjedovano dijelom su iste imenske skupine u kojoj je posjedovano izraženo kao glava skupine, a posjednik kao njezin modifikator odnosno zavisni član, dakle atribut.⁶⁰

U hrvatskom jeziku posjednik u atributnoj posvojnosti može biti izražen (usp. Kuna 2003: 164, 2012: pogl. 2.3.3)⁶¹: posvojnim pridjevom (5.4), posvojnomo zamjenicom (5.5), povratno-posvojnomo zamjenicom *svoj* (5.6), imenicom i zamjenicom u genitivu (5.7), različitim prijedložnim skupinama (npr. 5.8a/b):^{62 63}

(5.4) U koliko se mjeri iskorištavaju *zaposlenikovi* potencijali?

⁶⁰ Posvojni izrazi katkad se mogu naći i u kontekstima s glagolima koji eksplicitno izražavaju posvojnost, poput: a) posvojnoga pridjeva u *pro* (npr. *Dijete ima mamine gene*; b) posvojne zamjenice u *Dijete ima njegovo prezime* ili *pro (Dijete) ima tvoje oči* i c) posvojne rečenične anafore, i to povratno-posvojne zamjenice ili pridjeva *vlastit* u *Svaka znanost ima svoje principe* i *Art film posjeduje vlastitu opremu za snimanje*. Međutim i tada je posvojni izraz dijelom imenske skupine unutar koje se izriču posjednik i posjedovano te tako posvojni izraz predstavlja posjednika u prije svega atributno izraženu odnosu između njega i posjedovanoga. Naime u rečenicama poput *Dijete ima mamine gene* posrijedi su dva posjednika – jedan (*mama*) je u atributnu odnosu s posjedovanim, a drugi (*dijete*) u predikatno izraženu odnosu s posjedovanim (*geni*). U imenskoj skupini *mamini geni* odnos između posvojnog izraza (*mamini*) i posjedovanoga (*geni*) atributno je izražen.

⁶¹ Za više informacija o izražavanju posvojnosti u hrvatskom jeziku v. Kuna (2012, 2003, 1999), Matasović (2002, 2000), Mićanović (2000, 2001).

⁶² Svi su primjeri preuzeti iz korpusa.

⁶³ U literaturi se ponekad navode i imenice i zamjenice u dativu kao sredstva izricanja atributne posvojnosti. Kuna (2003: 164) dativno izricanje smatra graničnim načinom izražavanja posvojnosti između atributne i vanjske, a kasnije vanjskim (2012: pogl. 4.3). Mi također vjerujemo da bi trebalo biti klasificirano kao sredstvo vanjskog izricanja posvojnosti, no kako to nije primarni cilj našeg istraživanja niti utječe na našu analizu, nećemo to dalje argumentirati niti ćemo o tome raspravljati.

(5.5) Otkrivaju se *njihovi* potencijali.

(5.6) Kroz različite pustolovne aktivnosti polaznici programa otkrivaju *svoje* unutarnje potencijale i pomiču granice vlastitih mogućnosti.

(5.7) Razina vještina *zaposlenika* vrlo je visoka.

(5.8) (a) Nije poželjno primanje u radni odnos članova obitelji *od zaposlenika*.

(b) Velike oči u *školaraca*.

Ovdje ćemo osobito istaknuti potrebu uvrštavanja pridjeva *vlastit* u sredstva kojima se izriče posjednik atributne posvojnosti. Naime, uvidom u postojeće radove o izricanju atributne posvojnosti u hrvatskom jeziku (npr. Kuna 2003, 2012), primjećujemo da je ovaj izraz izostavljen iz analiza, a kao posvojna anafora predmetom je ovoga rada te ju je važno predstaviti kao posvojni izraz što oprimjeruju sljedeće rečenice:

(5.9) Danas imamo *vlastitu* državu kojoj možemo slobodno kreirati vlastitu sudbinu.

(5.10) Danas su ljudi toliko deprimirani *vlastitim* životom, financijskom situacijom i mora im netko biti kriv.

Marković ga u „Uvodu u pridjev“ (2010: 91) uvrštava u skupinu pridjeva koji izražavaju posvojnost i odnos, a ako pretpostavimo da je taj odnos povratan, pridjev bismo *vlastit* mogli smatrati povratnim posvojnim pridjevom.⁶⁴

Talijanski jezik raspolaže većinom sredstava koja se i u hrvatskom jeziku rabe za izricanje posjednika u atributnoj posvojnosti. U njegovu sustavu, međutim, nema denominalno ili odimenski izvedenih posvojnih pridjeva, odnosno pridjeva izvedenih sufiksalsnom tvorbom iz imenice⁶⁵, kao ni povratno-posvojne zamjenice koja bi bila istovrijedna hrvatskom izrazu *svoj*, ali posjeduje izraz koji odgovara hrvatskom pridjevu *vlastit* – *proprio*.

Opisu inventara posvojnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku i analizi sličnosti i razlika u distribuciji ovih izraza u dvama jezicima treba prethoditi supostavni pregled posvojnih izraza s kojima su anafore u komplementarnoj distribuciji.

⁶⁴ Naravno, on se od drugih posvojnih pridjeva u hrvatskom jeziku razlikuje utoliko što nije tvoren od vlastitih imenica.

⁶⁵ Načelno, i talijanski jezik ima kategoriju riječi „posvojni pridjev“, međutim hrvatska i talijanska gramatikografska tradicija razlikuju se u tome što se smatra posvojnim pridjevima (više o tome u pogl. 5.2.1).

5.2. Posvojne zamjenice i povratno-posvojni izrazi

U nastavku ćemo supostavno prikazati paradigme posvojnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku, opisat ćemo njihove osnovne značajke te rasvijetliti osnovne sličnosti i razlike među njima. Utvrdit ćemo kojim povratno-posvojnim izrazima raspolažu ovi jezici te uvesti u analizu morfologije i sintakse posvojnih anafora.

5.2.1. Posvojne zamjenice

Kada govorimo o posvojnim zamjenicama, mislimo na riječi koje imaju ulogu posjednika u rečenicama poput ovih:

(5.11) hr. Uzeo je moju knjigu.⁶⁶

tal. Ha preso il mio libro.

(5.12) hr. Markova knjiga novija je od moje.

tal. Il libro di Marco è più nuovo del mio.

Pritom je razlika između pr. 5.11. i 5.12. sadržana u tome što je u primjeru 5.11. posjedovani predmet izražen eksplicitno, dok je u 5.12. imenica s ulogom posjedovanoga implicitna (usp. Giusti 2010: 359). U hrvatskoj gramatikografskoj tradiciji (usp. Barić i dr. 1997, Silić i Pranjković 2007) uobičajeno je shvaćanje kategorije riječi posvojnih zamjenica oprimjereno rečenicama 5.11. i 5.12, koje pak zbog njihove pridjevske morfologije ubrajamo u skupinu pridjevskih zamjenica.⁶⁷ U opisima talijanskoga jezika (usp. Cordin 2001a: 619, Dardano i Trifone 2007: 209-210, 248-249, Serianni 1988: 228, 2006: 267), međutim, *mio* 'moj' u

⁶⁶ Primjer 5.11. preuzet je iz korpusa, a rečenica 5.12. iz nje je izvedena.

⁶⁷ Zamjenice se u tradicionalnim opisima hrvatskoga jezika dijele na imeničke i pridjevske, i to prema funkciji, ovisno o tome „zamjenjuju li imenice ili pridjev“ (Barić i dr. 1997: 203). Mišljenja smo da ih je bolje dijeliti u ove dvije vrste ovisno o njihovoj morfologiji, što uostalom smatra i Marković (2012: 321) tvrdeći da ta podjela ima smisla ako se temelji na tome imaju li zamjenice mociju (pridjevske) ili ne (imeničke). Problematične su međutim lične zamjenice trećega lica jednine koje se, za razliku od ličnih zamjenica prvoga i drugoga lica, prema tom kriteriju moraju ubrojiti u pridjevske zamjenice (ibid.).

prednominalnoj ili predimeničkoj (v. pr. 5.11) i pronominalnoj ili zamjениčkoj (v. pr. 5.12) uporabi ne smatra se istom vrstom riječi: samo će u drugom primjeru *mio* biti klasificiran kao posvojna zamjenica, dok će se u prednominalnoj uporabi nazivati posvojnim pridjevom.⁶⁸ Iako istopisni, ovi se posvojni izrazi, dakle, tradicionalno u gramatikama talijanskog jezika definiraju kao dvije odvojene vrste riječi ovisno o rečeničnom kontekstu u kojemu se nalaze, odnosno o tome stoje li ili ne uz imenicu unutar imenske skupine. Iako u opisu ovih riječi dolaze do različita ishoda, i hrvatski i talijanski gramatikografi, međutim, polaze od činjenice da je riječ o izrazima dvojake naravi: zamjениčke i pridjevske.

Kako bismo rabili jedinstveno nazivlje pri opisu obaju jezika, ovdje ćemo se prikloniti hrvatskoj gramatikografskoj tradiciji te ćemo ove izraze – bilo hrvatske, bilo talijanske – nazivati zamjenicama neovisno o njihovu položaju, i to prije svega zato što se u hrvatskom jeziku posvojnim pridjevima imenuju posvojni izrazi izvedeni iz općih i vlastitih imenica sufixima: *-ov*, *-ev*, *-ljev*⁶⁹ na osnovu imenica muškoga roda i *-in* na osnovu imenica ženskoga roda, npr. *Ivan* > *Ivanov sin*, *sestra* > *sestrin sin*. Talijanski jezik, naime, ne raspolaže takvim izrazima, a u konstrukciji funkcionalno istovrijednoj hrvatskoj s posvojnim pridjevom posjednik nije obilježen morfološki nego je izražen sintaktički, i to genitivnom prijedložnom skupinom (PP prema engl. *prepositional phrase*) *di X* 'od X', npr. *il figlio di Ivan*. Iako posvojni pridjevi izvedeni iz imenica nisu predmetom ovoga rada, zbog ove je razlike između hrvatskoga i talijanskoga radi izbjegavanja nejasnoća potrebno prihvatiti hrvatsku tradicionalnu podjelu posvojnih izraza na pridjeve i zamjenice, stoga ćemo posvojne izraze o kojima govorimo u daljem tekstu nazivati zamjenicama. Osim toga, naš je odabir motiviran još jednim razlogom. Točno je da se posvojni izrazi o kojima govorimo odlikuju pridjevskom morfosintaksom i mogu imati atributni položaj djelujući kao modifikatori glave imenske skupine, no to nije dovoljan razlog da ih se ne naziva zamjenicama, a i nije neuobičajeno da se i u drugim jezicima riječi s tim značajkama kategoriziraju kao zamjenice (ili zamjениčke riječi). Zamjenice je, naime, teško univerzalno odrediti kao vrstu riječi jer joj pripada heterogena skupina riječi (usp. Bhat 2004:

⁶⁸ Neki su jezikoslovci čak predlagali (usp. Satta 1981: 16, Dardano i Trifone 1997: 248-249, Brunet 1980: 167 prema citatu u Serianni 1988: 228, 2006: 267) da bi se posvojne izraze u pronominalnoj uporabi, odnosno u slučajevima kada se ne pridjevaju imenici, moglo smatrati „poimeničenim pridjevima” jer ne zamjenjuju imenicu nego se ona podrazumijeva.

⁶⁹ To su alomorfi istoga morfema.

1-2)⁷⁰, no one su pretežito, kao i posvojni izrazi kojima se bavimo, funkcionalne riječi s manjkom samostalna sadržaja, kojima je temeljna odlika izražavanje gramatičkog odnosa s drugim riječima u rečenici.⁷¹ Treba pritom istaknuti i to da pridjevi čine otvorenu vrstu riječi, dok je ograničen inventar zamjenica, koje čine zatvorenu vrstu riječi. Tako se u hrvatskom jeziku može tvoriti neograničeno mnogo posvojnih pridjeva, dok se broj posvojnih zamjenica ne može povećavati.

Paradigma posvojnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku uspostavljena je prema paradigmi ličnih zamjenica.⁷²

Tablica 5.1. Posvojne zamjenice u usporedbi s ličnima u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

JEZIK	HRVATSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK
-------	----------------	------------------

⁷⁰ Polazeći od različitih funkcija koje imaju riječi koje se tradicionalno nazivaju zamjenicama, Bhat (2004) nudi podjelu zamjenica na prave odnosno lične zamjenice i prooblike ili zamjeničke riječi. Ističe (ibid.: 215), između ostaloga, da prooblici u funkciji imenskih modifikatora ili određivača nalikuju pridjevima. Marković (2012: 322-343) primjenjuje Bhatovu podjelu zamjenica na inventar hrvatskih zamjenica. Prave su zamjenice prema tome lične zamjenice prvoga i drugoga lica, dok su sve ostale, uključujući i posvojne, prooblici ili zamjeničke riječi. Slažemo se s predloženom kategorizacijom ovih riječi, međutim zamjenice kao termin za vrstu riječi smatramo hiperonimom u odnosu na prave zamjenice i prooblike, stoga ćemo se zadržati na tome da su posvojni izrazi kojima se bavimo zamjenice, a čitatelje zainteresirane za kategorizaciju hrvatskih zamjenica upućujemo na taj rad.

⁷¹ Inače, Babić i dr. (2007: 481) tvrde da se pridjevne zamjenice, iako zamjenjuju pridjeve i sklanjaju se poput njih, od pridjeva razlikuju upućivačkim značenjem i nekim sintaktičkim osobinama.

⁷² Dokazom za to može poslužiti i činjenica da su se u službi posvojnih zamjenica trećega lica u hrvatskom jeziku rabile lične zamjenice u genitivu sve do 13. st., kada se kao inovacija u južnoslavenskim jezicima počinju rabiti posvojne zamjenice (Marković 2012: 331), a da u talijanskom jeziku i danas službu posvojne zamjenice trećeg lica množine obavlja odgovarajuća lična zamjenica. O tome da to nije nimalo čudna pojava u jezicima svijeta, svjedoči i to što se u nekim slavenskim jezicima zadržala uporaba lične zamjenice u genitivu u službi posvojne trećega lica, a isto vrijedi i za jedan romanski jezik – rumunjski (usp. Rudder 2012, *online* inačica). Osim toga, potvrdu za to da su lične zamjenice izvorom posvojnim nalazimo i u tvorbi posvojnih zamjenica trećega lica dodavanjem sufiksa –ov i –in na osnovu genitiva ličnih zamjenica odgovarajućega lica: *njega* + -ov > *njeg-ov*, *nje* + (zi)in > *njez-in*, *njih* + ov > *njih-ov* (usp. Marković ibid., Matasović 2008: § 290).

BROJ	LICE	LIČNE ZAMJENICE	POSVOJNE ZAMJENICE	LICE	LIČNE ZAMJENICE ⁷³	POSVOJNE ZAMJENICE
SG	1	ja	moj	1	io	mio
	2	ti	tvoj	2	tu	tuo
	3 M, N	on, ono	njegov	3 M, F	lui, lei/egli, ella	suo
	3 F	ona	njezin/njen			
PL	1	mi	naš	1	noi	nostro
	2	vi	vaš	2	voi	vostro
	3 M, F, N	oni, one, ona	njihov	3	loro	loro

Kako je prikazano u tablici 5.1, posvojnu zamjenicu *moj* imamo prema ličnoj zamjenici prvoga lica jednine *ja*, *tvoj* prema *ti*, *njegov* prema *on* i *ono*, *njezin/njen* prema *ona*, *naš* prema *mi*, *vaš* prema *vi* i *njihov* prema ličnim zamjenicama trećega lica množine *oni*, *one*, *ona*. Na odgovarajući paralelizam između ličnih i posvojnih zamjenica nailazimo i u talijanskom jeziku: *mio* < *io*, *tuo* < *tu*, *suo* < *lui*, *lei*, *nostro* < *noi*, *vostro* < *voi*, dok je posvojna zamjenica trećeg lica množine „posuđena“ iz paradigme ličnih zamjenica: *loro* = *loro*.

Da bismo utvrdili osnovne sličnosti i razlike među posvojnim zamjenicama u hrvatskom i talijanskom jeziku, usporedit ćemo njihove paradigme (v. tablicu 5.2. i tablicu 5.3).

Tablica 5.2. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice u jednini: supostavni prikaz ⁷⁴

JEZIK		HRVATSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK
BROJ	LICE	M, F, N	M, F

⁷³ Osim navedenih oblika, postoje oblici *esso*, *essa* za treće lice jednine, no znače neživo, te *essi*, *esse* za treće lice množine koje su za razliku od *loro* određene s obzirom na rod. O uporabi ličnih zamjenica u talijanskom jeziku i razlici među pojedinim oblicima raspravljamo u pogl. 6.2.1. Usp. tablicu 6.1.

⁷⁴ Navode se nominativni oblici.

SG	1	moj, moja, moje	mio, mia
	2	tvoj, tvoja, tvoje	tuo, tua
	3 M/N	njegov, njegova, njegovo	suo, sua
	3 F	njezin, njezina, njezino njen, njena, njeno	
PL	1	naš, naša, naše	nostro, nostra
	2	vaš, vaš, vaše	vostro, vostra
	3	njihov, njihova, njihovo	loro

Tablica 5.3. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice u množini: supostavni prikaz ⁷⁵

JEZIK		HRVATSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK
BROJ	LICE	M, F, N	M, F
SG	1	moji, moje, moja	miei, mie
	2	tvoji, tvoje, tvoja	tuoi, tue
	3 M/N	njegovi, njegove, njegova	suoi, sue
	3 F	njezini, njezine, njezina njeni, njene, njena	
PL	1	naši, naše, naša	nostri, nostre
	2	vaši, vaše, vaš	vostri, vostre
	3	njihovi, njihove, njihova	loro

Posvojne zamjenice obaju jezika inherentno su određene s obzirom na lice i broj poput ličnih zamjenica te se među sobom razlikuju s obzirom na tri lica i dva broja: jedninu i množinu.

⁷⁵ Ibid.

Hrvatske posvojne zamjenice trećega lica jednine k tome su inherentno određene s obzirom na rod: njihovi oblici razlikuju se s obzirom na muški, ženski i srednji rod. Budući da su oblici za muški i srednji rod sinkretični, razlikujemo *njegov* za muški i srednji rod te *njezin* ili *njen* za ženski rod. Dakle, razlika u rodu posvojnih zamjenica trećega lica jednine očituje se u samom korijenu riječi: *njeg-*, *nje(z)-* što je posljedica njihove etimologije: tvorene su prema genitivu lične zamjenice odgovarajućega roda (usp. Marković 2012: 331, Matasović 2008: § 290).⁷⁶ Distinkcija po rodu neutralizira se u množini hrvatskih zamjenica, tako da *njihov* odgovara svim trima rodovima, dok su talijanske posvojne zamjenice neodređene s obzirom na rod u svim licima⁷⁷ i neovisno o broju (usp. Batinić i Angster *u tisku*). Prikazat ćemo tu razliku u dvama sustavima posvojnih zamjenica preoblikujući posvojnost izrečenu predikatno u atributno izrečenu posvojnost rabeći pritom treće lice jednine i množine (v. tablicu 5.4. i 5.5).

Tablica 5.4. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice trećega lica jednine u atributno izrečenoj posvojnosti izvedenoj iz predikatne na odabranim primjerima: supostavni prikaz

	PREDIKATNO IZREČENA POSVOJNOST	>	ATRIBUTNO IZREČENA POSVOJNOST		
			HRVATSKE POSVOJNE ZAMJENICE	TALIJANSKE POSVOJNE ZAMJENICE	
(5.13) (a) hr. On ima knjigu. ⁷⁸		>	Ovo je njegova knjiga.	Questo è il suo libro.	3 SG
tal. Lui ha un libro.					
(b) hr. Dijete ima knjigu.		>	Ovo je njezina knjiga.	Questo è il suo libro.	3 SG
tal. -					
(c) hr. Ona ima knjigu.		>	Ovo je njezina knjiga.		
tal. Lei ha un libro.					

⁷⁶ Usp. fusnotu 72.

⁷⁷ Tako u talijanskom ne postoje zasebni oblici posvojne zamjenice trećega lica jednine prema *lui* i *lei* koji bi se razlikovali s obzirom na rod.

⁷⁸ Primjer 5.13a preuzet je iz korpusa, dok su primjeri b i c izvedeni iz njega.

Tablica 5.5. Hrvatske i talijanske posvojne zamjenice trećega lica množine u atributno izrečenoj posvojnosti izvedenoj iz predikatne na odabranim primjerima: supostavni prikaz

	PREDIKATNO IZREČENA POSVOJNOST	>	ATRIBUTNO IZREČENA POSVOJNOST		
			HRVATSKE POSVOJNE ZAMJENICE	TALIJANSKE POSVOJNE ZAMJENICE	
(5.14) (a) hr. Oni/[Ivan i Marko] imaju kuću. ⁷⁹		>	Ovo je njihova kuća.	Questa è la loro casa.	3 PL
tal. Loro/[Ivan e Marco] hanno una casa.					
(b) hr. One/[Ana i Marina] imaju kuću.					
tal. Loro/[Anna e Marina] hanno una casa.					

Ova oblična izdvojenost hrvatskih posvojnih zamjenica trećega lica u odnosu na zamjenice prvoga i drugoga lica koje su jedna drugoj više nalik, odnosno sinkretičnije su, kao i činjenica da se oblici trećega lica jednine razlikuju u rodu što nije slučaj za treće lice množine, odgovaraju pretpostavci Burzija (2005, *u tisku*) i Burzija i Tantalou (2007) koji ističu da postoji tendencija da manje unutarnjih razlika postoji među članovima kategorija koje su intuitivno obilježene ili sadržajnije. Prema njima, kada je riječ o kategorijama koje su bitne za zamjenice, prvo i drugo lice obilježenija su od trećega lica, množina od jednine, nenominativni oblici od nominativnih te ženski rod od muškoga i srednjega. Pritom su članovi obilježene kategorije sinkretičniji, odnosno odlikuju se manjim razlikama među sobom, dok su manje obilježene kategorije manje sinkretične i njihovi su članovi različitiji (v. tablicu 5.6).

⁷⁹Primjer 5.14a preuzet je iz korpusa (izvorno *Oni imaju kuću*), dok su primjeri b i c izvedeni iz njega.

Tablica 5.6. Obilježenost kategorija relevantnih za zamjenice prema Burzio (2005, *u tisku*) i Burzio i Tantalou (2007)

KATEGORIJE	LICE	BROJ	PADEŽ	ROD
NEOBILJEŽENE (MANJE SINKRETIČNE)	treće	jednina	nominativni oblik	muški, srednji
OBILJEŽENE (SINKRETIČNIJE)	prvo, drugo	množina	nenominativni oblici	ženski

Svojstvo je hrvatskih i talijanskih posvojnih zamjenica da imaju mociju, odnosno onoliko oblika koliko u jeziku ima rodova. Prema tome, hrvatske posvojne zamjenice u svim licima razlikuju tri morfološka oblika s obzirom na tri gramatička roda: muški (*moj-ø*), ženski (*moj-a*) i srednji (*moj-e*), a talijanske s obzirom na dva: muški (*mi-o*) i ženski (*mi-a*). One se, poput pridjeva, slažu u rodu i broju s imenicom koju modificiraju, odnosno glavom imenske skupine u kojoj se nalaze (v. tablicu 5.7).

Tablica 5.7. Slaganje posvojnih zamjenica i imenica u hrvatskom i talijanskom jeziku na odabranim primjerima: supostavni prikaz

	M	F	N	
(5.15) (a) hr.	moj poklon	moja kuća	moje selo	SG
tal.	il mio regalo	la mia casa	-	
(b) hr.	moji pokloni	moje kuće	moja sela	PL
tal.	i miei regali	le mie case	-	

Izuzetak je od toga talijanska posvojna zamjenica 3. lica množine *loro*, koja je morfološki nepromjenjiva. Njezina specifična narav proizlazi iz činjenice da je preuzeta iz paradigme ličnih zamjenica. Točnije, iz dijakronijske perspektive, karakteristiku neslaganja s glavom zadržava po uzoru na svoga pretka iz latinskoga jezika – *illorum*, što je genitiv množine pokazne

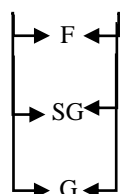
zamjenice muškoga roda *ille* (usp. Burzio u tisku: 25). Ako je izražen član, slaganje u rodu i broju s posjedovanim očituje se samo na članu (usp. Cordin 2001a: 620) (v. tablicu 5.8).⁸⁰

Tablica 5.8. Slaganje talijanske posvojne zamjenice *loro* i imenice

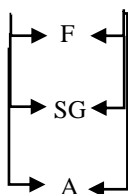
	M	F	
(5.16) (a)	il loro orologio	la loro/*lora casa	SG
(b)	i loro/*lori orologi	le loro/*lore case	PL

Hrvatske posvojne zamjenice, osim u rodu i broju, s imenicom se slažu i u padežu⁸¹:

(5.17) (a) Nema više moj-e kuć-e.

(b) Kupili su moj-u kuć-u.

⁸⁰ Inače, od jezika koji imaju članove razlikuju se oni koji uz posvojne izraze bilježe članove te oni koji istodobno ne mogu bilježiti i član i posvojni izraz. U talijanskom jeziku, za razliku od primjerice engleskoga, njemačkoga i španjolskoga, član u većini slučajeva prethodi posvojnoj zamjenici, bez obzira na to je li ona izražena pronominalno ili prednominalno. Član se izostavlja u nekim kontekstima (usp. Giusti 2010: 363-368): obvezno uz imenice koje znače rodbinske odnose i koje nisu umanjnice (npr. *mio figlio*, **il mio figlio*) te u vokativnoj uporabi i u kontekstima kada slijedi imenicu (npr. *Amore mio!*, *a casa mia*), a neobvezno kad je posvojni izraz dijelom imenskog predikata uz glagole poput *essere*, *sembrare*, *divenire* (usp. Cordin 2001a: 622) (npr. *la penna è mia/la penna è la mia*) ili u frazeologiziranim svezama riječi.

⁸¹ Padež je na imenici ostvaren kao konfiguracijsko ili upravljačko obilježje jer njome upravlja glagol (usp. Marković 2012: 112), a zamjenica se u padežu slaže s padežom imenice.

Prema tome, posvojne su zamjenice mete koje obilježja slaganja dobivaju od svojih kontrolora, odnosno imeničkih glava skupine u kojoj se nalaze.⁸² Vratimo se na primjer 5.15a i usporedimo u tablici 5.9. konačno obrasce slaganja između posvojne zamjenice i imenice u dvama jezicima.

Tablica 5.9. Slaganje posvojne zamjenice i imenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

	HRVATSKI JEZIK		TALIJANSKI JEZIK
	<div> <div>meta</div> <div>kontrolor</div> </div>		<div> <div>meta meta</div> <div>kontrolor</div> </div>
(5.18) (a)	<div> <div>moj-a</div> <div>kuć-a</div> </div> <div> <div>obilježje: ROD</div> <div> <div>vrijednost: F</div> <div>obilježje: BROJ</div> <div>vrijednost: SG</div> <div>obilježje: PADEŽ</div> <div>vrijednost: NOM</div> </div> </div>	(b)	<div> <div>la mi-a cas-a</div> </div> <div> <div>obilježje: ROD</div> <div> <div>vrijednost: F</div> <div>obilježje: BROJ</div> <div>vrijednost: SG</div> </div> </div>

Dakle, kako smo vidjeli, i hrvatske i talijanske posvojne zamjenice imaju dvojaku narav (usp. Graffi 1994: 71): razlikuju se među sobom u licu i broju (neke i u rodu) poput ličnih zamjenica, a dobivaju sročnosna obilježja roda, broja (i padeža) upravo zahvaljujući naravi pridjeva (npr. u hr. *njegov, njegova, njegovo, njegovi, njegove, njegova* kao *velik, velika, veliko, veliki, velike, velika*; u tal. *mio, mia, miei, mie* poput *bello, bella, belli, belle*).

5.2.2. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku u općejezičnom kontekstu

⁸² O terminologiji slaganja – o obilježjima, vrijednostima, meti, kontroloru – v. Corbett (2006).

Neki jezici, osim posvojnih, posjeduju zamjenice kojima se izriče i posvojnost i povratnost. Povratno-posvojne zamjenice u tim će jezicima, kao što su primjerice latinski, ruski i hrvatski (5.19a-c), biti u komplementarnoj distribuciji s posvojnim zamjenicama (ili u pr. 5.19a i 5.19b s ličnima u funkciji posvojnih) (5.20a-c):⁸³

(5.19) (a) lat. Petrus amat eius_{i/j} felem.

Petar voli 3SG.M.G mačku

(b) rus. Petr_i ljubit ego_{i/j} koshku.

Petar voli 3SG.M.G mačku

(c) hr. Petar_i voli njegov-u_{i/j} mačku.

Petar voli POS.3SG.M-SG.F.A mačku

'Petar voli njegovu mačku'

(5.20) (a) lat. Petrus_i amat su-um_i felem.

Pietro ama POS.REFL-SG.M.A gatto

(b) rus. Petr_i ljubit svoj-u_{i/*j} koshku.

Petar voli POS.REFL.3SG.M-SG.F.A mačku

(c) hr. Petar_i voli svoj-u_{i/*j} mačku.

'Petar voli svoju mačku'

Tako primjerice u hrvatskom primjeru 5.19c posvojna zamjenica nije koindeksirana sa subjektom jer mačka nije Petrova, nego pripada nekom drugom posjedniku koji u rečenici nije izrečen. Isto se vidi i u primjerima iz latinskoga i ruskoga, iako treba istaknuti da u ovim jezicima ne postoje izdvojeni oblici za posvojne zamjenice u trećem licu jednine te tu funkciju preuzimaju lične zamjenice u genitivu jednine: lat. *eius* i rus. *ego*. U primjerima pod 5.20, budući da je mačka Petrova, umjesto posvojne zamjenice rabi se poseban oblik posvojne zamjenice – povratno-posvojna zamjenica. Povratno-posvojna zamjenica u pr. 5.20a-c koindeksirana je sa subjektom i ne može se odnositi ni na koga drugoga.

⁸³ Primjeri nisu korpusno utemeljeni, nego su za potrebe argumentacije preuzeti iz Batinić i Angster (*u tisku*).

Ako izoliramo imensku skupinu u kojoj se nalaze posjednik i posjedovano, odnosno ako izdvojimo iz rečeničnoga konteksta tri ovdje oprimjerena načina izricanja atributne posvojnosti u hrvatskom jeziku u kojima je posjednik izrečen posvojnim izrazom, možemo primijetiti jednu zanimljivost. Iako je uobičajeno da adnominalni posvojni izrazi upućuju na referenta posjednika kao u pr. 5.21. i 5.22, u primjeru 5.23. odnos između posjednika *svoja* i posjedovanoga *mačka* ne govori nam mnogo toga o tom posvojnomo odnosu jer je nemoguće utvrditi referenta za adnominalni posvojni izraz koji je ujedno i povratan.

(5.21) *Petrova* mačka

(5.22) *njegova* mačka

(5.23) **svoja* mačka

Za interpretaciju posjednika u pr. 5.23. mora biti uspostavljen odnos između povratno-posvojne zamjenice i antecedirajućega joj izraza ostvarenog unutar iste rečenice. Tek se utvrđivanjem njezina antecedenta može analizirati odnos posvojnosti. Možemo stoga utvrditi da postoje dva načina uspostavljanja atributne posvojnosti na razini rečenice: neposredna i posredna. Odnos posvojnosti između posjednika i posjedovanoga uspostavljen je neposredno ako je posjednik izrečen posvojnim izrazom: posvojnim pridjevom ili posvojnomo zamjenicom. Kada je posjednik pak izražen povratno-posvojnomo zamjenicom, odnos posvojnosti između posjedovanoga i posjednika ostvaruje se ako je prethodno uspostavljen koreferentan odnos između povratno-posvojnog izraza i njegova antecedenta. Tumačenje odnosa posvojnosti, dakle, u potonjem slučaju odvija se posredstvom odnosa između povratno-posvojnog izraza i nekog drugog izraza u rečenici i kao takav predstavlja složeniji proces.⁸⁴

Vratimo se na povratno-posvojne zamjenice. U vezi s distribucijom povratno-posvojnog izraza u jezicima, treba istaknuti da oni postoje samo u jezicima koji rabe posebnu, povratnu zamjenicu za objekt. Haspelmath (2008: 50), naime, na temelju istraživanja distribucije povratnih posvojnih izraza u jezicima oblikuje sljedeću univerzaliju ("Universal 3"):

⁸⁴ U dostupnoj literaturi o posvojnosti nismo naišli na razlikovanje posrednog i neposrednog uspostavljanja posvojnosti, a naša su nas razmatranja o povratno-posvojnomo izrazu navela na zaključak da je takvo razlikovanje dobrodošlo i potrebno radi isticanja specifičnosti odnosa posvojnosti u kojem posjednika predstavlja povratni izraz.

(5.24) „Ako jezik rabi posebnu povratnu zamjenicu za adnominalnoga posjednika koji je koreferentan sa subjektom, onda rabi i posebnu povratnu zamjenicu za objekt, ali ne i obratno.“

Zamjenički sustav talijanskoga jezika, za razliku od hrvatskoga, ne raspolaže povratno-posvojnom zamjenicom (v. tablicu 5.10).

Tablica 5.10. Povratno-posvojna zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

		HRVATSKI	TALIJANSKI
LICE			
SG	1	svoj	-
	2		
	3		
PL	1		
	2		
	3		

Istraživani jezici uklapaju se prema tome u tipologiju Reulanda (2011) i Despića (2011, 2015a, 2015b) (v. tablicu 5.10) koji dovode u vezu bilježenje određenosti i postojanje povratno-posvojnih izraza u jezicima svijeta dolazeći pritom do sljedećega zaključka: ako jezik ima posebni povratno-posvojni izraz, onda ili nema određeni član (uključujući i njima slične obilježivače određenosti) uopće ili ga ima ali ga bilježi postnominalno (npr. sufiksarno). S druge strane, jezici koji prednominalno bilježe određenost članovima i njima sličnim obilježivačima sustavno ne posjeduju povratno-posvojne izraze (ibid.).⁸⁵

⁸⁵ Reuland pritom neprecizno navodi talijanski među jezicima koji nemaju posvojnu anaforu. Despić u svojoj tvrdnji govori o ekskluzivnim povratnim posvojnim izrazima, a ne o posvojnim anaforama, što mu omogućuje da točno klasificira talijanski kao jezik bez takvoga izraza i s prednominalno izraženim određenim članom (v. tablicu 5.11). Kao što ćemo vidjeti u sljedećem potpoglavlju, talijanski jezik ima posvojnu anaforu *proprio*, no ne služi isključivo izricanju povratnosti i posvojnosti jer može imati i službu intenzifikatora.

Reuland (2011: 166-167) se, naime, pita kako je moguće da jezici toliko različiti poput islandskoga, rumunjskoga ili slavenskih jezika imaju posvojne anafore, dok engleski, nizozemski, njemački ili moderni grčki nemaju te zaključuje da to ne može biti slučajno. Primjećuje potom da postoji korelacija između međujezične distribucije posvojnih anafora i određenosti: dok jezici koji ih imaju bilježe određenost afiksom ili klitikom iza imenice ili je uopće ne bilježe, jezici koji ih s druge strane nemaju bilježe određenost članom ispred imenice.

Despić (2011: 123, 2015b: 3) razvija njegovu ideju implicirajući generalizaciju 5.25. te eksplicitno tvrdi da jezici koji s druge strane određenost bilježe prednominalno ili članom ili nekim drugim sredstvom nalik članu sustavno nemaju povratno-posvojne izraze.

(5.25) „Ako jezik ima povratno-posvojni izraz, ili ne bilježi uopće određenost ili je bilježi postnominalno“⁸⁶

Drugim riječima, ekskluzivni ili „posvećeni“ (prema engl. *dedicated*) povratno-posvojni izrazi dostupni su samo u jezicima koji ili ne bilježe određenost ili je bilježe postnominalno. Talijanski jezik u skladu s njihovom tipologijom izražava određenost članovima prednominalno i istodobno nema izdvojen izraz posvećen izražavanju povratnosti i posvojnosti, a hrvatski jezik (kao uostalom i latinski i ruski koje smo gore spomenuli, v. pr. 5.19-20), koji nema članove, raspolaže takvim izrazom – *svoj*.

Tablica 5.11. Međujezični pregled korelacije između određenosti i povratno-posvojnog izraza prema Despić (2011, 2015a: 5, 2015b) i Reuland (2011)⁸⁷

	JEZICI BEZ POVRATNO-POSVOJNIH IZRAZA
JEZICI KOJI PREDNOMINALNO	nizozemski, engleski, njemački, talijanski, španjolski, moderni grčki (Reuland 2011), afrikaans, frizijski, misantla totonac, portugalski (Despić 2011, 2015)

⁸⁶ Motivaciju za takvo oblikovanje generalizacije, a ne da tvrdi da jezik ima povratno-posvojni izraz ako ne bilježi određenost ili je bilježi postnominalno, nalazi u činjenici da postoje jezici „in which definiteness marking is completely absent or encoded postnominally, but which still do not have reflexive possessive forms“ (Despić 2011: 123).

⁸⁷ Ovaj smo dio preveli i prilagodili na hrvatski jezik, odnosno unijeli smo izmjene prema zahtjevima našega rada. Naveli smo i ime autora u zagradi koji navodi jezike koji zagradi prethode.

IZRAŽAVAJU ODREĐENOST ⁸⁸	
	JEZICI S IZDVOJENIM POVRATNO-POSVOJNIM IZRAZOM
JEZICI KOJI POSTNOMINALNO IZRAŽAVAJU ODREĐENOST	bugarski, islandski, rumunjski (Reuland 2011), danski, farski, koromfe, makedonski, norveški, švedski (Despić 2011, 2015)
JEZICI KOJI NE IZRAŽAVAJU ODREĐENOST	latinski, ruski (Reuland 2011), bjeloruski, kineski, češki, dolkha newar, hindski, urdski, japanski, kannada, kašmirski, korejski, lezgijski, malajalamski, mosetén, staroslavenski, perzijski, poljski, praslavenski, ruski, srpski, hrvatski, slovački, slovenski, sorbski, tamilski, tajski, turski, ukrajinski (Despić 2011, 2015)

Njihova⁸⁹ klasifikacija rumunjskoga (v. tablicu 5.11) kao jezika koji ima izdvojen izraz posvećen izražavanju povratne posvojnosti nije točna. Pregledom izvora koji su nam dostupni (Cojocar 2003, Gönczöl Davies 2008, Vasilescu 2015: 277-308), naime, utvrđujemo da takav izraz ne postoji. U rumunjskom se jeziku (usp. Gönczöl Davies 2008: 52) neki posvojni izrazi mogu koristiti u službi povratnosti, odnosno posvojni izrazi mogu biti koreferentni sa subjektom, no jasno je da im to nije jedina služba jer se mogu rabiti i kao samo posvojni izrazi. Cojocar (2003: 73) tako navodi da se posvojni oblici trećega lica jednine *său, sa, săi* rijetko koriste, ali se preferiraju kad posjedovani objekt pripada subjektu rečenice, a Gönczöl Davies (2008: 52) kaže da se više koriste kad je posjednik ista osoba kao i subjekt iskaza. Ima izraz istovjetan talijanskom *proprio – propriu*. Rumunjski prema tome ne bi trebao biti među jezicima s izdvojenim povratno-posvojnim izrazom.

⁸⁸ Treba istaknuti da markerima određenosti Despić smatra članove i „obilježivače nalik članovima“ (prema engl. *article-like markers*). Iako ne govori eksplicitno na kakve obilježivače misli, sudeći prema jezicima koje navodi, riječ je uglavnom o afiksima; sigurno je da ne uzima u obzir određenost morfološki izraženu na hrvatskim i srpskim pridjevima. Ako se govori o izricanju određenosti, a ne određenim članovima ili sufiksima, netko bi mogao dovesti u pitanje predloženu tipologiju s obzirom na to da u hrvatskom u neobilježenoj uporabi pridjevi prethode imenici te se stoga određenost izražava prednominalno, no mi ćemo se držati toga da je riječ o članovima i afiksalsnom bilježenju određenosti.

⁸⁹ Točnije, Reulandova (2011: 166-167), no Despić (2011, 2015) donosi i jezike koje je naveo Reuland, stoga klasifikaciju smatramo njihovom.

Uzmemo li kao točnu predloženu korelaciju prema kojoj jezici s prednominalno izraženim određenim članom nemaju posvećeni povratno-posvojni izraz, mogli bismo zaključiti da živući romanski jezici načelno pripadaju toj skupini. Znakovito je za smještanje romanskih jezika u predloženu tipologiju to što se (usp. Rainer 2004: 1701) latinski povratno-posvojni izraz *suus* u vulgarnom latinskom proširio u uporabi u službi nepovratnoga posvojnog izraza u trećem licu (jednine, negdje i množine) izgubivši tako povratno-posvojnu ekskluzivnost i istodobno popunivši prazninu u paradigmi posvojnih izraza za treće lice jednine⁹⁰, a ta se pojava vremenski otprilike podudara s početkom uporabe člana. Koliko nam je poznato (usp. Haiman i Benincà 1992), među retoromanskim jezicima nema jezika koji ne bilježi određenost prednominalno, a mogli bismo pretpostaviti da romanski jezici koji prednominalno bilježe određeni član potvrđuju Despić-Reulandovu korelaciju. Slijedom toga, mogli bismo tvrditi da nijedan romanski jezik osim latinskoga nema ekskluzivni povratno-posvojni izraz.

S druge strane, prema našim izvorima (v. dolje), slavenski jezici beziznimno imaju povratno-posvojni izraz. Mi ćemo među slavenske jezike bez člana i s povratno-posvojnomo zamjenicom dodati kašupski⁹¹, a mogli bismo pretpostaviti da je postojala i u izumrlom polapskom jeziku te zaključiti da svi slavenski jezici imaju izdvojenu povratno-posvojnu zamjenicu (v. tablicu 5.12).

Čini se, međutim, da starija stanja jednoga slavenskoga jezika predstavljaju svojevrsan izazov za korelaciju koju su postavili Reuland (2011) i Despić (2011, 2015a, 2015b). Naime, u slovenskim tekstovima 16. stoljeća primjetna je uobičajena i česta uporaba člana.⁹² O tome da nije riječ o običnoj pokaznoj zamjenici s deiktičnom službom, svjedoče konteksti u kojima se član rabi – u naslovima (5.26a-d) ili na subjektivnom položaju na početku prve rečenice poglavlja (5.27a-b) i sl. Tako u djelima Primoža Trubara iz 1557. (1582), 1562. i 1564. godine⁹³ (usp. Vinkler, Grdina (ur.) 2005) nalazimo sljedeće primjere:

(5.26) (a) *ta slovenski kolendar* (naslovnica)

'slovenski kalendar'

⁹⁰ Latinski jezik nije imao izdvojeni posvojni izraz u trećem licu jednine već je tu službu preuzimala lična zamjenica u genitivu.

⁹¹ U kašupskom povratno-posvojna zamjenica glasi *swój* (usp. Stone 1993: 788).

⁹² Iz osobne usmene komunikacije s Johannesom Steenwijkom koji mi je 9. studenoga 2015. ukazao na tu zanimljivost i preporučio izvore.

⁹³ Riječ je o sljedećim djelima: „Articuli oli deili te prave, stare vere kersčanske“ (1562), „Cerkovna ordninga“ (1564) i „Ta slovenski kolendar kir vselei terpi“ (1557, 1682).

(b) Articuli oli deili *te* prave, stare vere kersčanske (naslov, naslovnica)

'Članci ili djela prave, stare kršćanske vjere'

(c) *Ta* prvi articul (podnaslov, ibid.: 60)

'Prvi članak'

(5.27) „*Ta* večni leben, ie en dar inu šenkiga Božya skuzi Jezusa Cristusa, našiga gospoda.“ (ibid.: 31),

'Vječni život dar je poklonjen od Boga preko Isusa Krista, našega gospodina'

Istodobno, rabi se i povratno-posvojna zamjenica:

(5.28) „Inu ty ludy bi morali taku v ti telesni inu večni smerti ostati, de bi nim ta Syn Božy, naš odvetnik inu ohranenik ne bil hpomočan s to *svoio* martro prišal“ (ibid.: 243)

'I (ti) ljudi bi morali tako u toj tjelesnoj i vječnoj smrti ostati, da nam taj Sin Božji, naš odvjetnik i hranitelj^(?) ne bi bespomočan u toj *svojoj* mucii došao'

Dakle, moguće je da slovenski jezik 16. stoljeća, posjedujući i povratno-posvojni izraz i određeni član, dovodi u pitanje Despićevu generalizaciju 5.25. (2011: 123, 2015b: 3) prema kojoj povratno-posvojni izrazi postoje samo u jezicima bez člana.

Prema tome, njegovu bismo apsolutno oblikovanu implikaciju mogli preoblikovati u tendenciju. Pritom možemo ispustiti iz nje „određenost“ – kao preširok pojam koji implikaciju čini nedovoljno preciznom, osobito kad uzmemo u obzir da postoje jezici koji određenost bilježe prednominalno, ali na pridjevu poput hrvatskoga – i eksplicitno istaknuti „određeni član ili obilježivač određenosti nalik članu“:

(5.29) Jezik koji ima povratno-posvojni izraz vjerojatno ili uopće nema određeni član odnosno obilježivač određenosti nalik članu ili ga ima i bilježi ga postnominalno.

Bez obzira na to, korelaciju posjedovanja izdvojena povratno-posvojnog izraza s načinom izražavanja određenosti koju su uočili Reuland (2011) i Despić (2011, 2015a, 2015b) ipak treba shvatiti kao izrazito dobro potvrđenu tendenciju. Mi smo, naime, istražujući dalje ustanovili da je, osim već istaknutih romanskih i slavenskih jezika, potvrđuju još neki jezici koje ćemo ubrojiti među:

- a) jezike koji prednominalno izražavaju određenost i nemaju povratno-posvojni izraz: arapski, malteški⁹⁴;
- b) jezike koji postnominalno izražavaju određenost i imaju povratno-posvojni izraz: moderni istočnoarmenski (*ir*)⁹⁵,
- c) jezike koji ne bilježe određenost i imaju povratno-posvojni izraz: litvanski (*sàvo*)⁹⁶, estonski (*oma*)⁹⁷ i sanskrt (*svá-*)⁹⁸.

Sukladno tome Reulandov (2011) i Despićev (2011, 2015) prikaz jezika (v. tablicu 5.11) može se nadopuniti. Donosimo stoga prikaz upotpunjen jezicima za koje smo utvrdili da potvrđuju tipologiju jezika s obzirom na tendenciju da u jezicima postoji korelacija između toga raspolažu li povratno-posvojnim izrazom i načinom na koji izražavaju određenost (v. tablicu 5.12).

Tablica 5.12. Međujezični pregled korelacije između određenosti i povratno-posvojnog izraza prema Despić (2011, 2015a, 2015b) i Reuland (2011)⁹⁹

	JEZICI BEZ POVRATNO-POSVOJNIH IZRAZA
JEZICI KOJI PREDNOMINALNO IZRAŽAVAJU ODREĐENOST	nizozemski, engleski, njemački, talijanski, španjolski, moderni grčki (Reuland 2011), afrikaans, frizijski, misantla totonac, portugalski (Despić 2011, 2015), arapski, malteški, ostali romanski jezici
	JEZICI S IZDVOJENIM POVRATNO-POSVOJNIM IZRAZOM

⁹⁴Iako prema Borg i Azzopardi-Alexander (1997: 207) malteški jezik ima povratno-posvojnu zamjenicu, riječ je o strategiji pri kojoj se za bilježenje posvojnosti i povratnosti istodobno koristi genitiv zamjenice i povratna zamjenica sa značenjem 'sebe' koja je tvorena od imenice *nifs* 'dah' i sufigirane joj klitičke zamjenica (usp. ibid.: 94).

⁹⁵O povratno-posvojnime izrazu *ir* Giorgi i Haroutyunian govorile su 24. 9. 2015. na međunarodnom znanstvenom skupu Talijanskoga društva za lingvistiku (SLI) u Valletti na Malti. Određenost se u armenskom izražava sufiksno (usp. Dum-Tragut 2009: 108).

⁹⁶Usp. Ambrazas i dr. (1997: 192-193).

⁹⁷Larsson (2001: 250) tvrdi da se povratno-posvojni izraz *oma* razvio pod utjecajem latvijskoga jezika, a navodi sljedeće primjere: *Ma loen oma raamatut*. 'Čitam svoju knjigu.' *Sina loed oma raamatut*. 'Čitaš svoju knjigu'.

⁹⁸Usp. Vine (1997) i Grestenberger (2012).

⁹⁹Izmjene koje smo unijeli istaknuli smo masnim slovima.

JEZICI KOJI POSTNOMINALNO IZRAŽAVAJU ODREĐENOST	bugarski, islandski, rumunjski (Reuland 2011), danski, farski, koromfe, makedonski, norveški, švedski (Despić 2011, 2015) ¹⁰⁰ , moderni istočnoarmenski
JEZICI KOJI NE IZRAŽAVAJU ODREĐENOST ¹⁰¹	latinski, ruski (Reuland 2011), bjeloruski, kineski, češki, dolkha newar, hindski, urdski, japanski, kannada, kašmirski, korejski, lezgijski, malajalamski, mosetén, staroslavenski, perzijski, poljski, praslavenski, ruski, srpski, hrvatski, slovački, slovenski, lužičkosrpski, tamilski, tajski, turski, ukrajinski (Despić 2011, 2015), kašupski, polapski, sanskrt, litvanski, estonski

5.2.3. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku

Za hrvatski smo jezik utvrdili da, poput ostalih slavenskih jezika, posjeduje izdvojeni izraz za istodobno bilježenje povratnosti i posvojnosti. To je povratno-posvojna zamjenica *svoj*. Ovaj je izraz, kao i u drugim jezicima koji njime raspolažu, u komplementarnoj distribuciji s nepovratnim posvojnim izrazima, odnosno posvojnim zamjenicama. Osim toga, primijetili smo da se odnos posvojnosti u kojem je posjednik izražen povratno-posvojnim izrazom razlikuje od

¹⁰⁰ Treba, međutim, istaknuti da je za norveški i švedski karakteristična dvostruka određenost, odnosno u tim se jezicima ne bilježi određenost samo postnominalno nego i prednominalno, stoga bi u budućim istraživanjima korelacije između određenosti i posjedovanja izdvojenoga povratno-posvojnog izraza to svakako trebalo uzeti u obzir.

¹⁰¹ Ovdje bismo mogli spomenuti još jedan jezik koji, iako ne posjeduje povratno-posvojni izraz, ima zanimljivu strategiju za bilježenje povratnosti i posvojnosti, a pritom nema određeni član. Riječ je o finskom jeziku. Kao aglutinativan jezik, ima niz posvojnih sufikasa koji se razlikuju s obzirom na tri lica, a u prvom i drugom licu razlikuju se i s obzirom na jedninu i množinu. Posvojni sufiksi izražavaju posvojnost bilo samostalno bilo da ih prati lična zamjenica u genitivu, npr. fin. (*minun*) *velje-ni*, hr. (*mene*) *brat-moj* 'moj brat', fin. (*meidän*) *talo-me*, hr. (*nas*) *kuća-naša* 'naša kuća'. Posvojni sufiks uvijek je obavezan za izražavanje posvojnosti, dok lična zamjenica u genitivu to nije. Naime, dok istodobno prisustvo ili odsustvo lične zamjenice u genitivu uz sufikse prvoga i drugoga lica ne utječe nužno na značenje, ona nije izražena kad se uspostavlja povratna posvojnost, za što je dovoljna uporaba posvojnoga sufiksa. Samostalna uporaba posvojnoga sufiksa u trećem licu, dakle znači da je riječ o povratno-posvojnoj radnji, npr. posvojni sufiks: *Hän ajaa autonsa kotiin*, 'On vozi svoj auto kući', a ne lična zamjenica + posvojni sufiks: **Hän ajaa hänen autonsa kotiin*, 'On vozi svoj auto kući' (usp. Karlsson 1998: 98).

odnosa posvojnosti u kojem je posjednik nepovratan izraz. Naime, za uspostavu odnosa posvojnosti u kojemu je posjednik izražen povratno-posvojnim izrazom, kao i za tumačenje referenta posjednika u tom slučaju, nužno je postojanje koreferentnog odnosa između toga izraza i njegova antecedenta jer je jedino posredstvom tog odnosa moguće uspostaviti odnos posvojnosti.

Kao što smo utvrdili, iako je latinski jezik imao povratno-posvojnu zamjenicu, njegovi jezici potomci koji su se razvili u analitičnije jezike koji prednominalno bilježe član (osim rumunjskoga), među kojima i talijanski, ne raspolažu izrazom koji bi imao isključivo povratno-posvojnu službu (v. tablicu 5.12). Latinski je imao jedan oblik zamjenice za izražavanje posvojnosti u trećem licu i zaseban oblik rezerviran za izražavanje povratnosti i posvojnosti. Kao što smo već spomenuli, u vulgarnom latinskom povratno-posvojna zamjenica proširila se i na uporabu u nepovratnim kontekstima, a kao rezultat u talijanskom jeziku imamo oblik posvojne zamjenice trećega lica koji etimološki odgovara latinskoj povratno-posvojnoj zamjenici.

Tablica 5.13. Posvojne i povratno-posvojne zamjenice u latinskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

		POSVOJNE ZAMJENICE		POVRATNO-POSVOJNE ZAMJENICE	
		LATINSKI	TALIJANSKI	LATINSKI	TALIJANSKI
SG	1	meus	mio	-	-
	2	tuus	tuo		
	3	(eius) ¹⁰²	suo	suus	
PL	1	noster	nostro	-	
	2	vester	vostro		
	3	eorum	loro	suus	

¹⁰² Lat. *eius* lična je zamjenica u genitivu koja se rabila u funkciji posvojne.

Što se tiče mjere u kojoj koristi sintezu odnosno analizu, latinski je sličniji hrvatskom jeziku, sintetički je jezik te ne posjeduje član, ali njegova povratno-posvojna zamjenica ograničena je na treće lice:

(5.30) (a) *Petrus_i amat su-um_i felem.*

Petar voli POS.REFL-SG.M.A mačku.

'Petar voli svoju mačku'

(b) *[Titus et Petrus]_i amant su-um_i felem.*

Tit i Petar vole POS.REFL-SG.M.A mačku.

'Tit i Petar vole svoju mačku'

Za prvo i drugo lice rabi posvojne zamjenice s povratnom službom, primjerice:

(c) *Tu_i amas tu-um / *su-um_i felem.*

Ti voliš POS.2SG.- SG.M.A/ POS.REFL- SG.M.A mačku.

'Ti voliš svoju mačku'

Talijanski jezik, u nedostatku izdvojene povratno-posvojne zamjenice, također rabi posvojne zamjenice za izražavanje povratne funkcije, ali za razliku od latinskoga, za sva lica (v. tablicu 5.14).

Tablica 5.14. Uporaba hrvatske povratno-posvojne zamjenice naspram uporabe talijanskih posvojnih zamjenica za izražavanje povratne funkcije: supostavni prikaz

HRVATSKI JEZIK				
SG	1	Ja volim	<i>svoju</i>	mačku.
	2	Ti voliš		
	3	On voli		
PL	1	Mi volimo		
	2	Vi volite		
	3	Oni vole		

TALIJANSKI JEZIK					
SG	1	Io amo	il	<i>mio</i>	gatto.
	2	Tu ami		<i>tuo</i>	
	3	Lui ¹⁰³ ama		<i>suo</i>	
PL	1	Noi amiamo		<i>nostro</i>	
	2	Voi amate		<i>vostro</i>	
	3	Loro ¹⁰⁴ amano		<i>loro</i>	

U talijanskom se jeziku u kontekstima u kojima je antecedent trećega lica osim posvojnih zamjenica *suo* i *loro* rabi i pridjev *proprio*¹⁰⁵:

(5.31) (a) Lui ama il *proprio* gatto.

(b) Loro amano il *proprio* gatto.

Baš kao i za hrvatski pridjev *vlastit*, možemo reći i za ovaj talijanski pridjev da izražava odnos i posvojnost. Hrvatski jezik, dakle, raspolaže pridjevom koji je istovjetan talijanskom pridjevu *proprio* a čija je uporaba u nekim slučajevima analogna onoj povratno-posvojnih zamjenica. Uočavamo analogiju između dvaju pridjeva preuzmemo li gore istaknuti primjer 5.20c i zamijenimo li povratno-posvojnu zamjenicu *svoj* pridjevom *vlastit* ili pridjevom *proprio* u talijanskoj inačici:

(5.32) hr. Petar_i voli vlastit-u_{i/*j} mačku.

Petar voli POS.REFL-SG.F.A mačku.

¹⁰³ Umjesto *lui* ovdje bi mogla stajati i sinonimna joj zamjenica *egli* ili pak *lei* i njoj sinonimna *ella*. Više o uporabi ličnih zamjenica u talijanskom jeziku i razlici među njima v. u pogl. 6.2.1.

¹⁰⁴ Umjesto *loro* ovdje bi mogle stajati i zamjenice *essi* ili *esse* koje pak čuvaju razliku u rodu. Više o uporabi ličnih zamjenica u talijanskom jeziku i njihovoj razlici v. *ibid.*

¹⁰⁵ Više o uporabi i svojstvima izraza *proprio* govorit ćemo u nastavku poglavlja o posvojnim anaforama (v. pogl. 5.3). Također, treba istaknuti da posvojne zamjenice *suo* i *loro* mogu i ne moraju imati povratnu funkciju, odnosno ne odnose se nužno na antecedenta *lui* odnosno *loro* u rečenicama u tablici 5.14, no više o tome u nastavku (v. *ibid.*).

tal. Pietro_i ama il proprio_{i/*j} gatto.

Petar voli ČLAN.SG.M POS.REFL- SG.M mačku.

Za razliku od talijanskog *proprio*, uporaba hrvatskoga pridjeva *vlastit* nije ograničena na treće lice. Ako ove pridjeve uvrstimo u popis posvojnih izraza kojima se izriče posjednik u atributnoj posvojnosti, uvidjet ćemo da nalikuju povratno-posvojnoj zamjenici *svoj*:

(5.33) *svoja mačka

(5.34) hr. *vlastita mačka

tal. *il proprio gatto

I u primjeru 5.34, baš poput 5.33, naime, nemoguće je utvrditi referenta posjednika, a jedini je način da se protumači izraženi odnos posvojnosti posredstvom odnosa izraza *vlastit* ili *proprio* s antecedentom kao u pr. 5.32.

Prema tome, možemo zaključiti da su i *vlastit* i *proprio* povratni izrazi te ćemo ih uvrstiti u povratno-posvojne izraze hrvatskoga odnosno talijanskoga jezika (v. tablicu 5.15).

Tablica 5.15. Povratno-posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

POVRATNO-POSVOJNI IZRAZI		
HRVATSKI JEZIK		TALIJANSKI JEZIK
<i>svoj</i>	<i>vlastit</i>	<i>proprio</i>

Nadalje, treba istaknuti ključnu razliku između povratnih i nepovratnih posvojnih izraza. Posvojni izrazi (v. pr. 5.35a i 5.36a) imaju ili mogu imati deiktičnu narav¹⁰⁶, a narav je povratno-posvojnih (v. pr. 5.35b-c i 5.36b) anaforična (usp. Graffi 1994: 72).¹⁰⁷

(5.35)¹⁰⁸ hr. (a) Njegova mačka nije pobjegla.

(b) *Svoja mačka nije pobjegla.

(c) *Vlastita mačka nije pobjegla.

(5.36) tal. (a) Il suo gatto non è scappato.

(b) Il *proprio gatto non è scappato.

Ono što je razvidno iz primjera 5.37b-c i 5.38b jest to da povratno-posvojni izrazi ne mogu biti deiktični: moraju imati antecedenta u istoj rečenici, u suprotnom je rečenica gramatički neovjerena. Posvojne zamjenice, s druge strane, osim što jesu ili mogu biti deiktične, mogu imati i anaforičnu uporabu (v. pr. 5.37d i 5.38a), no u hrvatskom je jeziku to moguće samo pod određenim okolnostima (ne na razini surečenice primjerice (usp. pr. 5.37a i 5.37d) kao što jest u talijanskom (v. pr. 5.38a)).

(5.37)¹⁰⁹ hr. (a) Marin_i je ugledao njegovu_{*i/j} mačku.

(b) Marin_i je ugledao svoju_{i/*j} mačku.

¹⁰⁶ Deiksa je pojava u jeziku koja podrazumijeva izraze koji, da bi bili protumačeni, zahtijevaju poznavanje određenih kontekstualnih koordinata poput identiteta sudionika komunikacijskoga čina i njihova smještanja u prostor i vrijeme (usp. Vanelli i Renzi 2001: 262). Deiksa se prema tome dijeli na ličnu ili osobnu, prostornu i vremensku. S obzirom na izražavanje deikse jezični izrazi mogu biti: a) inherentno, intrinzično ili leksički deiktični – npr. lične zamjenice prvoga i drugoga lica, posvojne zamjenice prvoga i drugoga lica (usp. ibid.: 266-268), b) deiktični u pojedinim kontekstima, ali im deiktičnost nije svojstvena – npr. lične zamjenice trećega lica, posvojne zamjenice trećega lica (usp. ibid.: 268), c) nedeiktični: pojedini izrazi ne mogu ni u kojem slučaju izražavati deiksu – npr. povratne i povratno-posvojne zamjenice (usp. pogl. 5.3.1. i 6.3.1). Ovdje navedeni deiktični izrazi izražavaju osobnu deiksu. Karakteristično je za takvu deiktičnu uporabu izraza da može biti popraćena ostentativnim pokretom ruke: pri njihovom se izricanju može pokazivati na referenta (usp. Cordin i Calabrese 2001: 556-558).

¹⁰⁷ Tu ćemo razliku primijetiti i uspoređujući lične s povratnim zamjenicama (v. pogl. 6.2).

¹⁰⁸ Primjeri su osmišljeni za potrebe argumentacije.

¹⁰⁹ Ibid.

(c) Marin_i je ugledao vlastitu_{i/*j} mačku.

(d) Petar_i ima mačku_j. Marin_k je ugledao njegovu_i mačku_i.

(5.38) tal. (a) Marino_i ha visto il suo_{i/j} gatto.

(b) Marino_i ha visto il proprio_{i/*j} gatto.

Zanimljiva je ta razlika u anaforičnosti hrvatskih i talijanskih posvojnih zamjenica Tal. *proprio* u 5.38b zamjenjiv je sa zamjenicom *suo* (5.38a), a da pritom rečenica ostane gramatički ovjerena, što u hrvatskom jeziku nije moguće (usp. 5.37c i 5.37a). To upućuje na to da se talijanske posvojne zamjenice i povratno-posvojni izraz *proprio* ne moraju nužno pojaviti u različitom kontekstu, odnosno da nisu uvijek u komplementarnoj distribuciji.

Više ćemo o svojstvima i uporabi povratno-posvojnih pridjeva, kao uostalom i povratno-posvojne zamjenice *svoj*, govoriti u nastavku ovoga poglavlja. Za sada je dovoljno utvrditi da pridjevi *vlastit* i *proprio* u nekim kontekstima djeluju poput hrvatske povratno-posvojne zamjenice *svoj* te da su dijelom sustava povratno-posvojnih izraza dvaju jezika.

5.2.4. Zaključno o posvojnim i povratno-posvojnim izrazima u hrvatskom i talijanskom jeziku

Do sada smo utvrdili da hrvatski i talijanski jezik izražavaju atributnu ili adnominalnu posvojnost, ali se dijelom razlikuju sredstva koja za to rabe. Oba jezika raspolažu posvojnim izrazima kojima se izriče posjednik u atributno izraženu odnosu posvojnosti između posjednika i posjedovanoga. Iako se u talijanskim gramatikama navode posvojni pridjevi kao mogući posvojni izrazi, utvrdili smo da samo hrvatski jezik ima posvojne pridjeve izvedene sufiksalsnom tvorbom iz općih i vlastitih imenica. Oba jezika imaju na raspolaganju posvojne zamjenice, a pod taj smo nazivnik sveli i tzv. talijanske posvojne pridjeve zbog potrebe za uporabom jedinstvena nazivlja. Posvojne se zamjenice u obama jezicima mogu izricati prednominalno i pronominalno, pri čemu je posjedovano izraženo eksplicitno u prvome slučaju ili implicitno u potonjem. Takva uporaba odražava činjenicu da posvojne zamjenice imaju dvojaku narav. Zamjenička svojstva preuzimaju od imenskih ličnih zamjenica, dok se njihova pridjevska narav očituje u morfosintaktičkom ponašanju.

Talijanski jezik ima samo nepovratne posvojne zamjenice, dok hrvatski jezik ima na raspolaganju i izraz posvećen istodobnom izražavanju posvojnosti i povratnosti. Uspoređujući

nepovratne i povratne posvojne zamjenice, utvrdili smo da se atributna posvojnost može izraziti neposredno i posredno. Izriče se neposredno kad je posjednik izražen nepovratnim posvojnim izrazom. Kad je posjednik, međutim, izražen povratno-posvojnomo zamjenicom, odnos između posjednika i posjedovanoga nepotpuno je određen te je odnos posvojnosti moguće protumačiti samo posredstvom odnosa posjednika s antecedentom. Među povratne posvojne izraze ubrojili smo i hrvatski pridjev *vlastit* i talijanski pridjev *proprio*. Bitno određenje povratno-posvojne zamjenice *svoj* i pridjeva *vlastit* i *proprio* čini njihova nesposobnost izražavanja deikse, što je za posvojne zamjenice s druge strane uobičajeno. U tome su nalik povratnim ličnim zamjenicama koje se na isti način razlikuju od nepovratnih ličnih zamjenica (usp. pogl. 6.2).

Posvojne izraze u dvama jezicima možemo dakle podijeliti na nepovratne i povratne te sustave utvrđene u dvama jezicima supostavno prikazati kao u tablici 5.16.

Tablica 5.16. Posvojni izrazi u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

JEZIK	NEPOVRATNI POSVOJNI IZRAZI		POVRATNI POSVOJNI IZRAZI	
	POSVOJNI PRIDJEVI	POSVOJNE ZAMJENICE	POVRATNO-POSVOJNA ZAMJENICA	POVRATNO-POSVOJNI PRIDJEV
HRVATSKI JEZIK	<i>npr. Ivanov, kraljev, Jakovljev, Ivanin, kraljičin...</i>	<i>moj, tvoj, njegov, njezin (njen), naš, vaš, njihov</i>	<i>svoj</i>	<i>vlastit</i>
TALIJANSKI JEZIK	-	<i>mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro</i>	-	<i>proprio</i>

5.3. Uvod u sintaksu posvojnih anafora: morfološka i leksička svojstva posvojnih rečeničnih anafora

U ovom ćemo dijelu poglavlja preispitati anaforičnu narav posvojnih izraza za koje smo utvrdili da su povratni. Morfološki ćemo ih opisati i pružiti potvrde za njihov status anafora na temelju

njihovih unutarnjih, morfoloških i leksičkih svojstava. To će poslužiti kao uvod u analizu sintakse proučavanih izraza.

Opisat ćemo morfološka i leksička svojstva posvojnih anafora. Pod leksičkim svojstvima podrazumijevamo inherentna odnosno intrinzična ili unutarnja svojstva. Na temelju njih ispitat ćemo imaju li *svoj*, *vlastit* i *proprio* status anafora, odnosno utvrditi mogu li *svoj* i *vlastit* u hrvatskom, odnosno *proprio* u talijanskom jeziku, biti dostupni za to da u rečenici budu protumačeni ovisnima o antecedentu. Na temelju morfoloških i leksičkih svojstava ovih izraza moguće je, naime, predvidjeti nadmetanja za takvo tumačenje u koja će ući s drugim izrazima kojima jezici raspolažu. Rezultate ćemo, pak, tih nadmetanja moći provjeriti jedino u sintaksi (v. pogl. 5.4).

5.3.1. Hrvatske posvojne anafore

Opis unutarnjih svojstava posvojnih rečeničnih anafora započinjemo analizirajući hrvatske anafore.

5.3.1.1. Hrvatska posvojna anafora *svoj*

Do sada smo izraz *svoj* nazivali zamjenicom u skladu s tradicionalnom podjelom na vrste riječi. Zamjenica *svoj* međutim specifična je po nizu značajki u odnosu na posvojne zamjenice, s kojima ju je najzahvalnije usporediti s obzirom na to da s njima dijeli posvojnost kao funkciju koju izražava zbog čega ih se može očekivati u sličnim rečeničnim kontekstima.

Krenut ćemo od njezina morfološkog profila i leksičkih značajki za koje vjerujemo da imaju utjecaja na njezino sintaktičko ponašanje.

Za razliku od nepovratnih posvojnih zamjenica, *svoj* se ne može odnositi na određeno lice, broj ili rod, stoga kao njegovo prvo svojstvo navodimo **neodređenost s obzirom na obilježja lica, broja i roda** ili **φ-defektnost** (v. tablicu 5.17) (usp. Marelj 2011: 206).¹¹⁰

¹¹⁰ Treba razlikovati neodređenost od pododređenosti (prema engl. *underspecification*). Anaforu *svoj* karakterizira neodređenost s obzirom na obilježja lica i broja, dok su talijanske anafore određene s obzirom na lice (v. pogl. 6.3.1), zbog čega je u tom slučaju preciznije govoriti o pododređenosti.

Tablica 5.17. Morfološka određenost s obzirom na lice, broj i rod: *svoj* naspram nepovratnih posvojnih zamjenica

ZAMJENICA	LICE	BROJ	ROD
<i>svoj</i>	-	-	-
nepovratne posvojne zamjenice	+	+	-/+ ¹¹¹

Zbog te karakteristike *svoj* nema referencijalnu moć što se ogleda primjerice u njegovoj nemogućnosti da predstavi nekog posjednika i uputi na neka posjednikova svojstva kao što to čine *moj*, *tvoj*, *njegov*, *njihov* itd. koji mogu odrediti posjednika kao govornika, sugovornika ili nekoga drugog sudionika, muškoga ili ženskoga (ako je riječ o živim referentima) ili omogućiti da više od jednoga entiteta bude protumačeno posjednikom odnosno posjednicima. Posvojne zamjenice trećeg lica određene su i s obzirom na rod, stoga je njihova referencijalna moć veća od ostalih nepovratnih posvojnih zamjenica. U svakom slučaju *svoj* za razliku od nepovratnih posvojnih zamjenica ne dopušta tumačenje, tj. identificiranje kojega entiteta posjednikom, te se odlikuje potpunom referencijalnom defektnošću.

Kao drugu ćemo značajku navesti stoga **nereferencijalnost**¹¹², koja proizlazi iz prve.

Rekli smo da se hrvatske posvojne zamjenice slažu u rodu, broju i padežu s imenicom koja je glava imenske skupine u kojoj se nalaze (v. pogl. 5.2.1), no nismo prikazali padežne paradigme jer za to nije bilo potrebe. Da bismo istaknuli jednu važnu razliku između nepovratnih posvojnih zamjenica i povratne i time rasvijetlili još jednu značajku izraza *svoj*, usporedit ćemo njegovu padežnu paradigmu s onom jedne posvojne zamjenice. Odabrali smo zamjenicu prvog lica

¹¹¹ Rodno su određene samo posvojne zamjenice trećega lica jednine, međutim za razliku od nepovratnih posvojnih zamjenica, zamjenica *svoj* sustavno je određena manjkom sadržaja karakterističnih za dana obilježja.

¹¹² Referencijalnost shvaćamo kao svojstvo jezičnog izraza da se odnosi na konkretni entitet iz izvanjezične stvarnosti koji predstavlja, pri čemu taj entitet nazivamo njegovim referentom, a referencija predstavlja odnos koji jezični izraz uspostavlja s referentom. Točnije, referencija je upućivanje na stvarne entitete poput individualnih osoba, stvari i pojava u određenom kontekstu (usp. Palmer 1986: 18).

jednine *moj* jer se deklinira po zamjeničkoj deklinaciji kao i *svoj*¹¹³, a – za razliku od zamjenica prvoga i drugoga lica množine koje također slijede tu paradigmu – *moj* i *svoj* (kao uostalom i *tvoj*, *naš*, *vaš*) u G, D, L i A jednine imaju po dva moguća oblika (usp. Silić i Pranjković 2007: 123-124).

Tablica 5.18. Padežna paradigma hrvatske posvojne zamjenice *moj* u jednini

	SG		
	M	N	F
NOM	moj	moje	moja
G	mojeg(a)/mog(a)		moje
D/L	mojem(u)/mom(u/e)		mojoj
A ŽIVO	mojeg(a) mog(a)	moje	moju
A NEŽIVO	moj		
V	moj	moje	moja
I	mojim		mojom

Tablica 5.19. Padežna paradigma hrvatske posvojne zamjenice *moj* u množini

	PL		
	M	N	F
NOM	moji	moja	moje
G	mojih		

¹¹³ Mogli smo jednako tako odabrati posvojnu zamjenicu drugoga lica, ali ne i zamjenice trećega lica jer se one u načelu dekliniraju po imeničkoj deklinaciji. U stvarnoj uporabi, međutim, govornici hrvatskoga jezika dekliniraju i zamjenice trećega lica po zamjeničkoj deklinaciji.

D/L/I	mojim(a) ¹¹⁴		
A	moje	moja	moje
V	moji	moja	moje

Tablica 5.20. Padežna paradigma hrvatske povratno-posvojne zamjenice *svoj* u jednini

	SG		
	M	N	F
NOM	(svoj)	(svoje)	(svoja)
G	svojeg(a)/svog(a)		svoje
D/L	svojem(u)/svom(e/u)		svojoj
A ŽIVO	svojeg(a)/svog(a)	svoje	svoju
A NEŽIVO	svoj		
V	—	—	—
I	svojim		svojom

Tablica 5.21. Padežna paradigma hrvatske povratno-posvojne zamjenice *svoj* u množini

	PL		
	M	N	F
NOM	(svoji)	(svoja)	(svoje)
G	svojih		
D/L/I	svojim(a) ¹¹⁵		

¹¹⁴ Oblik s naveskom u DLI množine obvezan je u pronominalnoj uporabi zamjenice, dok se u prednominalnoj ne rabi. To vrijedi isključivo za množinu.

¹¹⁵ Ibid.

A	svoje	svoja	svoje
V	—		

Usporedimo li paradigme nepovratne posvojne zamjenice i povratno-posvojne zamjenice *svoj*, uočavamo da padežna paradigma potonjega ima praznine. Iako je za hrvatsku gramatikografsku tradiciju uobičajeno da se navodi njegov nominativni oblik, mi smo ga ogradili zagradama.¹¹⁶ Kada se *svoj* upotrebljava u nominativu na subjektnom položaju, riječ je o njegovoj pravoj pridjevskoj uporabi (usp. Marelj 2011: 216). Nalazimo ga tako u nominativu na primjer u značenju 'samostalan', 'nezavisan' (v. pr. 5.39) ili u frazeologiziranim svezama riječi poput *biti svoj*, *biti svoj na svome*, *ne biti sav svoj* (v. pr. 5.40-42).

(5.39) Razmišljao sam o tome i odlučio sam da ću se time pozabaviti kada završim sa studiranjem i nađem svoj stan i *budem svoj* čovjek.

(5.40) Dale nakon toga više nije *bio svoj*. Potonuo je u depresiju iz koje se više nije izvukao.

(5.41) A danas *smo svoji na svome*.

(5.42) Izgledao je izgubljeno... kao da *nije sav svoj*.¹¹⁷

Odgovor na pitanje postoji li nominativni oblik izraza *svoj* u smislu u kojem zanima nas u ovom radu, odnosno postoji li nominativ anafore *svoj*, treba potražiti u sintaksi. Za početak, na pitanje čije je što odgovara se nominativnom imenskom skupinom. Ako bismo posvojnu zamjenicu iz odgovora na to pitanje zamijenili zamjenicom *svoj*, rečenica ne bi bila gramatički ovjerena. O tome svjedoči rečenica 5.43. koja je ovjerena jer se u njoj nalazi posvojna zamjenica u nominativu, dok smo dobili neovjerenu rečenicu 5.43' zamijenivši je zamjenicom *svoj*.

(5.43) Čija je ovo olovka? Moja.

(5.43') Čija je ovo olovka? **Svoja*.

¹¹⁶ Treba, međutim, reći da se u opisima hrvatskoga jezika ne navodi čitava paradigma povratno-posvojne zamjenice *svoj*, već se eventualno istakne da se zamjenica *svoj-ø*, *svoj-a*, *svoj-e* deklinira kao zamjenica prvoga lica jednine (v. primjerice Silić i Pranjeković 2007: 125-126, Babić i dr. 2007: 483). Ne navodi se, dakle, da postoje praznine u njezinoj paradigmi.

¹¹⁷ Zanimljivo može biti primjerice da je *ne biti sav svoj* u značenju 'biti lud, ne biti normalan' inačica suprotna značenja od *biti svoj* u značenju 'biti normalan', dok ne postoji sveza riječi *biti sav svoj* s tim značenjem.

Anafora *svoj* dakle ne može se ostvariti kao rečenično samostalan izraz u subjektnoj službi. Osim toga, nema ni vokativni oblik. To također proizlazi iz morfološke neodređenosti i referencijalne nemoći ovog izraza. Primjerice, rečenice 5.44. i 5.45. gramatički su ovjerene, no zamijenimo li posvojnu zamjenicu *moj* sa *svoj* (v. pr. 5.44' i 5.45'), dobit ćemo neovjerene rečenice:

(5.44) Puno sam te voljela, sestro *moja* po duši...

(5.44') *Puno sam te voljela, sestro *svoja* po duši...

(5.45) Dragi *moj* profesore...

(5.45') *Dragi *svoj* profesore...

Izraz *svoj* karakterizira, dakle, i **nepotpunost padežne paradigme**, odnosno **pododređenost s obzirom na kategoriju padeža**.¹¹⁸

Za rečenične anafore općenito vrijedi da ne mogu biti korištene za deiksu što oprimjeruju i primjeri iz prethodnoga poglavlja (v. pr. 5.35-38) kao i primjeri 5.44. i 5.45. koje smo upravo spomenuli. Nedeiktichnost izraza *svoj* ogleda se u njegovoj referencijalnoj nemoći koja slijedi iz njegove inherentne neodređenosti. Potvrde za to nalazimo i u primjerima 5.46. i 5.47. prema kojima ne možemo reći to što je u njima izrečeno misleći pritom na nečiju mačku i koristeći se možda usput i popratnim ostentativnim pokretom rukom, pokazujući na primjer prstom u mačkina vlasnika.¹¹⁹

(5.46) *To je *svoja* mačka.To

(5.47) *Vidi, eno *svoja* mačka!

S druge strane posvojne zamjenice mogu imati deiktichnu uporabu, pa tako rečenica 5.48. ima smisla i gramatički je ovjerena.

(5.48) To je *njegova* mačka.

¹¹⁸ Padežna paradigma nekog izraza provjeriva je u sintaksi, kako smo i vidjeli u argumentaciji, te nije unutarnje svojstvo izraza u pravom smislu te riječi. Prikazana padežna paradigma međutim slijedi odnosno predviđiva je iz pododređenosti analizirana izraza pa smo je kao takvu ovdje naveli, a između ostaloga i s ciljem isticanja potrebe za drugačijim pristupom opisu ovog izraza s obzirom na to da je očigledno da njegova usporedba s posvojnomo zamjenicom *moj*, bez isticanja njegove posebnosti, nije dovoljno informativna.

¹¹⁹ Giorgi (2004: 109) ističe tu karakteristiku anafora.

Dodajemo stoga popisu i **nemogućnost izricanja deikse** kao značajku izraza *svoj*.

Konačno, karakteriziraju ga sljedeće značajke:

- neodređenost ili podređenost s obzirom na lice, broj i rod: \varnothing -defektnost,
- pododređenost s obzirom na padež,
- nereferecijalnost,
- nedeiktichnost.

U nemogućnosti da bude referencijalan i da izriče deiksu ogleda se anaforično svojstvo izraza *svoj*: ne može biti protumačen neovisno o antecedentu. Dakle, zbog toga što ne može biti referencijski samostalan, ne može biti rečenično neovisan poput posvojne zamjenice. Ovisnost mu je svojstvena, dakle inherentna ili intrinzična, odnosno *svoj* je leksički određen kao anafora.

Treba istaknuti da anafore nisu jedini izrazi koji ne mogu biti deiktichni; prema Safiru (2013: 557) ni nenaglašene zamjenice ili klitike, primjerice, ne mogu se rabiti za deiksu. Izraz koji nije deiktichan nije nužno anafora, ali nedeiktichnost je svojstvena svakoj anafori (usp. Giorgi 1990, Safir 2004a). Safir (ibid. 558) tvrdi da ni morfološka pododređenost (prema engl. *underspecification*) ni nesposobnost izricanja deikse nisu dovoljni preduvjeti za definiranje izraza anaforam, no smatramo da ovima treba pridodati i nemogućnost referiranja kao posljedicu morfološke pododređenosti kao uvjet koji zajedno s prethodnima čini skup određujućih svojstava anafora.¹²⁰ Naime, nenaglašene zamjenice ili klitike možda nisu eksplicitno deiktichne (teško možemo zamisliti da pokretom ruke potvrđujemo njihovu deiktichnost), no one su u hrvatskom jeziku za razliku od anafore *svoj*, određene s obzirom na lice, broj i rod, stoga ipak jesu referencijalne. Tako u rečenici 5.49, primjerice, možemo utvrditi na kojeg se referenta odnosi *ti*: s obzirom na to da nosi obilježja drugoga lica jednine, odnosi se na sugovornika.

(5.49) Rekao sam *ti*.

¹²⁰ Thráinsson (1991) primjerice tvrdi da se razlika između anafora i zamjenica može utvrditi na temelju svojstava referencijalnosti i deiktichnosti, stoga bi s obzirom na njih trebalo razlikovati imenske skupine.

Možemo dakle zaključiti da je *svoj* u leksikonu obilježen kao [– R] jer nije referencijalan, odnosno kao [+ anaforičan] te da je dostupan za to da bude protumačen kao ovisan o antecedentu u posvojnim kontekstima (v. tablicu 5.22).¹²¹

Tablica 5.22. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: *svoj* naspram nepovratnih posvojnih zamjenica

IZRAZ \ OBILJEŽJE	[± R]	[± anaforičan]
<i>svoj</i>	[– R]	[+ anaforičan]
nepovratne posvojne zamjenice	[+ R]	[– anaforičan]

S obzirom na unutarnja svojstva po kojima se *svoj* razlikuje od nepovratnih posvojnih zamjenica, utvrđujemo da je *svoj* anafora, a nepovratne posvojne zamjenice nazivat ćemo jednostavno zamjenicama. Budući da polazimo od pretpostavke da je temeljem unutarnjih svojstava anafora (usp. Safir 2004a, 2004b, 2013: 560) moguće predvidjeti s kojim će se izrazima nadmetati za anaforično tumačenje u kontekstu u kojemu je takvo tumačenje izraza potrebno, pretpostavljamo da će se *svoj* nadmetati s posvojnim zamjenicama i posljedično biti s njima u komplementarnoj distribuciji.¹²²

5.3.1.2. Hrvatska posvojna anafora *vlastit*

Pridjev *vlastit* po mnogo čemu specifičan je pridjev koji kao takav zaslužuje veću pozornost od one koja mu je do sada pridana u hrvatskoj gramatikografiji i uopće u opisima hrvatskih pridjeva. Naime, istražujući, nismo naišli na postojeće radove koji bi ukazali na posebno vladanje ovoga pridjeva i njegovu anaforičnu narav, što je jedan od ciljeva ovoga rada.

¹²¹ Iako se obilježje [± R] može činiti suvišnim s obzirom na to da je svaki [+ anaforičan] izraz ujedno i [– R] te obratno, smatramo ga korisnim. Slično smatraju i Reinhart i Reuland (1993) ističući da je NP [+ R] ako nosi puno određenje za φ-obilježja i strukturalni padež.

¹²² Komplementarna distribucija bit će rezultat njihova nadmetanja (usp. Safir 2013: 560).

Pridjevi se definiraju kao „riječi kojima se izriču svojstva predmeta i pojava, označenih drugim vrstama riječi, i odnosi među njima“ (Barić i dr. 1995: 173). Kako ističe Marković (2012: 293), kategorijalno pridjevsko značenje, a time i univerzalno određenje ove kategorije riječi, jest svojstvo. Opisnim je pridjevima svojstveno opisivanje predmeta, a ostale pridjeve određuje izražavanje odnosa prema predmetu.

Pridjevi su za razliku od zamjenica punoznačne riječi, imaju sadržaj koji nije moguće svesti na skup obilježja u kojima se sastoji funkcionalni sadržaj zamjenica. Prema tome, nećemo moći utvrditi referencijalnu nemoć pridjeva *vlastit* na temelju njegove pododređenosti ili neodređenosti s obzirom na lice, broj i rod. Opisat ćemo njegov morfološki i leksički profil, a budući da je njegovo temeljno svojstvo izražavanje odnosa, i to odnosa posvojnosti, pokušat ćemo temeljem načina na koji izražava taj odnos utvrditi je li referencijski slab i ujedno obvezan vezati se za neki drugi izraz da bi bio protumačen.

Od kategorija koje su inherentne hrvatskim pridjevima, pridjev *vlastit*, baš kao i posvojni pridjevi – s kojima su funkcionalno usporedivi s obzirom na to da izriču posvojnost – ne može se stupnjevati, odnosno nema komparativ niti superlativ: **vlastitiji*, **najvlastitiji*. Osim toga, komparativ i superlativ ne mogu se iskazati ni sintaktički: **više/*manje vlastit*, **najviše/*najmanje vlastit*. Ima mociju: *vlastit-ø*, *vlastit-a*, *vlastit-o*. Razlikuju se dva vida: neodređeni (*vlastit*) i određeni (*vlastiti*). Neodređeni vid sklanja se po imeničkoj deklinaciji koja se još naziva imeničko-pridjevskom, neodređenom, I. vrstom ili a-vrstom (usp. Marković 2012: 311), a određeni po zamjениčkoj deklinaciji koja se još naziva zamjениčko-pridjevskom, određenom, II. vrstom ili g-vrstom (usp. Marković 2012: 312-313).

Tablica 5.23. Padežna paradigma neodređenoga vida hrvatskoga pridjeva *vlastit* u jednini

I. VRSTA: IMENIČKA DEKLINACIJA			
	M	N	F
NOM	(vlastit)		(vlastita)
G	vlastita		vlastite
D	vlastitu		vlastitoj
A	vlastitø	vlastito	vlastitu

V	-	-
L	vlastitu	vlastitoj
I	vlastitim	vlastitom

Tablica 5.24. Padežna paradigma određenoga vida hrvatskoga pridjeva *vlastit* u jednini

	II. VRSTA: ZAMJENIČKA DEKLINACIJA			
	M		N	F
NOM	vlastiti		vlastito	vlastita
G	vlastitog(a)			vlastite
D	vlastitom(u/e)			vlastitoj
A	ŽIVO	vlastitog(a)	vlastito	vlastitu
	NEŽIVO	vlastiti		
V	-			-
L	vlastitom(e)			vlastitoj
I	vlastitim(a)			vlastitom

U stvarnoj uporabi govornici rijetko razlikuju deklinaciju pridjeva *vlastit* ovisno o tome izražava li određeni ili neodređeni vid te prevladava zamjenička deklinacija čak i neodređenoga vida. Određeni oblik, kao i kod ostalih pridjeva, moguće je nedvojbeno utvrditi samo u nominativu muškoga roda, a ima vrlo ograničenu uporabu.

Nominativ određenoga vida pridjeva ostvariv je jedino uz posvojnu zamjenicu, i to slijedeći je:

(5.50) Jedini život čiju vrijednost možeš prosuditi jest *tvoj vlastiti*, a ta vrijednost ovisi o tome kako ćeš živjeti.

(5.51) Ne samo da *njegov vlastiti* teatar svjetskog značaja permanentno održava svoj program, nego...

Vlastit tada ima pojačajnu funkciju, intenzifikator je, a ne anafora.¹²³ Važno je za našu argumentaciju i to što, iako u drugim padežima može slijediti i povratno-posvojnu zamjenicu, u nominativu u svojstvu intenzifikatora može slijediti samo posvojne zamjenice, što dodatno potvrđuje leksičku anaforičnost povratno-posvojne zamjenice (v. pogl. 5.3.1.1). Zamijenimo li, naime, posvojnu zamjenicu *njegov* u rečenici 5.51. povratno-posvojnomo, rečenica je neovjerena:

(5.51') *Ne samo da *svoj vlastiti* teatar svjetskog značaja permanentno održava svoj program, nego...

Nominativno smo mjesto neodređenoga vida pridjeva *vlastit* kao i vokativno za oba vida zabilježili unutar zagrada iz istoga razloga iz kojega smo ostavili praznine u paradigmi anafore *svoj* (usp. tablice 5.20. i 5.21. u pogl. 5.3.1.1).

Nominativni oblik pridjeva *vlastit* koristi se u hrvatskom jeziku, za što nalazimo potvrdu i u osnovnoj jezikoslovnoj terminologiji: svima nam je, naime, dobro poznata podjela imenica na opće, vlastite i zbirne. Katkad se, osim toga, može naići na sintagmu *vlastito vozilo* među natuknicama u oglasima za posao koje poslodavci navode kao preduvjete za zapošljavanje. Navodimo nekoliko potvrda za to iz korpusa:

(5.52) Takva raštrkanost obiteljskih ognjišta dala je ime budućem naselju, Selca, jer je ta *vlastita imenica*, zapravo, množinski oblik imenice selo.

(5.53) Kasnije je imenica oros otpala, a kontrahirani pridjev Adrion postao *vlastito ime* za naše Biokovo.

Treba istaknuti da je pritom riječ o ustaljenim sintagmama u kojima *vlastit* znači 'koji pripada vlasniku' pri čemu je vlasnik shvaćen općenito, *vlastit* se dakle tada odnosi na uopćena vlasnika, arbitrarna, a ne nekog određenog referenta. Da je riječ o ograničenoj uporabi i da je *vlastit* slab u referencijalnom smislu, potvrđujemo pokušamo li ga analogno primjerima 5.54. pridjenuti drugim imenicama. Rezultat su imenske skupine koje su ili gramatički neovjerene ili im je ovjerenost vrlo upitna (v. pr. 5.55).¹²⁴

(5.54) *vlastita imenica; vlastito vozilo, ime*

¹²³ O pojačajnoj službi izraza *vlastit* više u pogl. 5.4.3.3.

¹²⁴ U analizi ćemo korpusa kasnije utvrditi da su moguća odstupanja od toga. Anafora *vlastit* pokazuje, naime, određene distribucijske posebnosti, o kojima ćemo, kao i o njezinu mogućem abitrarnom tumačenju zahvaljujući kojemu se može iznimno rabiti u nominativu u subjektnoj službi, raspraviti u pogl. 5.4.3.4.

(5.55) ??/**vlastita* mačka, knjiga, riječ, *vlastito* stablo

Da provjerimo našu tvrdnju prema kojoj nominativna uporaba pridjeva *vlastit* čini imensku skupinu neovjerenom, uzet ćemo primjer rečenice iz korpusa (v. pr. 5.56) u kojoj ulogu subjekta ima imenska skupina *njegov otac*. Zamijenimo li *njegov* s *vlastit*, rečenica postaje neovjerenom odnosno nemogućom u hrvatskom jeziku:

(5.56) *Njegov otac ima* njemačke korijene a majka talijanske.

(5.56') **Vlastit(i) otac ima* njemačke korijene a majka talijanske.

Pokušamo li, pak, zamijeniti posvojnu zamjenicu nekim posvojnim pridjevom (v. pr. 5.56"), dobit ćemo gramatički potpuno ovjerenu rečenicu.

(5.56") *Ivanov otac ima* njemačke korijene a majka talijanske.

Sve navedeno ide u prilog tomu da se *vlastit* ne može samostalno odnositi na referenta, no kako bismo dobili dodatni dokaz za našu pretpostavku, podvrgnut ćemo ga i testu koji smo primijenili u pogl. 5.3.1.1. za utvrđivanje razlike između anafore *svoj* i nepovratnih posvojnih zamjenica, i to dajući odgovor na pitanje čije je što, stoga ponovno navodimo korpusni primjer 5.57, ali ovoga puta posvojnu zamjenicu zamjenjujemo pridjevom *vlastit* te je rezultat neovjerena rečenica (v. pr. 5.57').

(5.57) Čija je ovo olovka? Moja.

(5.57') Čija je ovo olovka? **Vlastita*.

Baš kao ni *svoj*, *vlastit* ne može samostalno predstaviti nekog posjednika kao što to čine posvojne zamjenice ili, čak u većoj mjeri – s obzirom na to da se izravno odnose na specifičnoga referenta jer im je referencijalnost svojstvena – posvojni pridjevi (v. pr. 5.57").

(5.57") Čija je ovo olovka? *Ivanova*.

Posvojna zamjenica može biti referencijalna, posvojnem je pridjevu referencijalnost inherentna (on je R-izraz), dok je *vlastit*, kako smo vidjeli, **referencijalno nemoćan**.¹²⁵

Osim nominativa, ostavili smo praznim i vokativno mjesto u paradigmi jer njegova vokativna uporaba rečenicu čini gramatički neovjerenom (usp. pr. 5.44 i 5.45. iz pogl. 5.3.1.1) :

(5.44") *Puno sam te voljela, sestro *vlastita* po duši...

¹²⁵ Za informacije o mogućim odstupanjima v. pogl. 5.4.3.4.

(5.45'') *Dragi *vlastiti* profesore...

Dakle, *vlastit* ima nepotpunu padežnu paradigmu. Provjerimo još funkcionira li *vlastit* u tipičnom deiktičnom kontekstu u kojem se pokazalo da ne funkcionira anafora *svoj* (usp. pr. 5.46. i 5.47. iz pogl. 5.3.1.1):

(5.46') *To je *vlastita* mačka.

(5.47') *Vidi, eno *vlastita* mačka!

Ne možemo reći ni 5.46' ni 5.47', a da to budu gramatički ovjerene rečenice. Prema tome, ni *vlastit* se **ne može rabiti u službi deikse**.

Dakle, utvrdili smo da pridjev *vlastit* karakterizira:

- nereferencijalnost,
- pododređenost s obzirom na padež,
- nedeiktičnost.

Time smo potvrdili da je *vlastit* specifičan pridjev koji treba biti predmetom istraživanja hrvatskih rečeničnih anafora. Možemo zaključiti da je u hrvatskom jeziku, uz anaforu *svoj*, i *vlastit* dostupan za to da u posvojnim kontekstima bude protumačen kao ovisan o antecedentu, što slijedi iz toga što je u leksikonu obilježen kao [– R], odnosno kao [+ anaforičan].

Osim što anafora *vlastit* pripada kategoriji pridjeva, a ne zamjenica kao *svoj*, važno je istaknuti da njezin korijen *vlast-*, za razliku od anafore *svoj*, ne pripada funkcionalnoj nego punoznačnoj riječi. Anafore koje sadrže „smislenu“ osnovu (prema engl. *meaningful*) Safir (usp. 2013: 561) razlikuje od tzv. zamjeničkih anafora, kakva je *svoj*, i naziva ih relacijskim anaforama. Pretpostavljamo da ova razlika između dviju hrvatskih posvojnih anafora – jedne izvorno zamjeničke i druge relacijske – može imati utjecaja na njihovu distribuciju i tumačenje.

5.3.2. Talijanska posvojna anafora *proprio*

Pridjev *proprio* značenjska je istovrijednica hrvatskoga pridjeva *vlastit* i znači 'koji je čiji, koji nekom/nećem pripada', odnosno 'koji pripada samo ili isključivo određenoj osobi ili nekim

osobama a ne drugima; od njega, od nje, od njih' (usp. Sabatini i Coletti 2011, GDI 2013¹²⁶, Pianigiani 1907).

Kao i pridjevu *vlastit*, nije mu svojstveno opisivanje predmeta, već izražavanje odnosa prema predmetu. Izražava, dakle, vrstu vrijednosti koja može biti izražena samo apsolutno. Izražava posvojnost ili pripadnost, stoga nema komparativni i superlativni stupanj: **più proprio*, **il più proprio*, **proprioissimo*. Nešto, naime, čije jest ili nije, nešto čemu pripada ili ne pripada.

Talijanski pridjevi ne mogu morfološki izražavati određenost kao hrvatski, no baš kao i određeni oblik hrvatskoga pridjeva *vlastit*, talijanski *proprio* rabi se za pojačavanje posvojnosti uz posvojnu zamjenicu te u toj funkciji može slijediti bilo koju posvojnu zamjenicu (usp. Cordin 2001a: 628, pogl. 5.3.1.2):

(5.58) mi permetto di limitarmi a certi aspetti che per le *mie proprie* ricerche mi sono più familiari.

'Dopustit ću si da se ograničim na određene aspekte koji su mi za moja vlastita istraživanja poznatiji'

(5.59) Il *tuo proprio* corpo è un santuario.

'Tvoje vlastito tijelo je svetište'

(5.60) Voglio soffermarmi, tuttavia, sulla creatività dell'amore umano e cristiano, codesta creatività che è la *nostra propria*...

'Želim se zaustaviti na kreativnosti ljudske i kršćanske ljubavi, te kreativnosti koja je *naša vlastita*'

(5.61) È la *vostra propria* energia di guide che dice, "Eccoci!"

'Vaša vlastita energija vođe kaže: „Evo nas!“'

Talijanski jezik nema padeže, stoga ne možemo provjeriti ima li praznine u paradigmi kao za anafore *svoj* i *vlastit*, no možemo provjeriti ima li *proprio* vokativnu ili subjektnu službu.

Zamijenimo li posvojnu zamjenicu *mio* (v. pr. 5.62) ili *suo* (v. pr. 5.63) pridjevom *vlastit* u vokativnoj uporabi (v. pr. 5.58' i 5.59'), rečenice neće biti gramatički ovjerene.

(5.62) Figlio *mio*, amore *mio*. *Mio* grande tesoro!

(5.62') *Figlio *proprio*, amore *proprio*. *Proprio* grande tesoro!

¹²⁶ GDI naša je kratica za *Grande Dizionario di Italiano* (v. 8. poglavlje „Literatura“).

'Sine moj/*vlastit(i), ljubavi moja/*vlastita. Moje/*Vlastito veliko zlato'

(5.63) Cristo, Figlio *Suo*!

(5.63') *Cristo, figlio *proprio*!

'Kriste, Sine Njegov/*vlastit'

I u talijanskom jeziku moguća je subjektna uporaba pridjeva *proprio*, no također u ustaljenim imenskim sintagmama, poput *nome proprio* 'vlastito ime' i *bene proprio* 'vlastito dobro' (v. pr. 5.64. i 5.65).

(5.64) Il suo *nome proprio* fu Arsenio

'Njegovo vlastito ime bilo je Arsenio'

(5.65) Il *bene proprio* ed il bene comune... sono realtà dinamiche distinte e al tempo stesso unite in modo inestricabile.

'Vlastito dobro i zajedničko dobro... dinamične su stvarnosti koje su udaljene jedna od druge i ujedno neraskidivo ujedinjene'

Kao potvrda za to da je subjektna uporaba talijanskoga *proprio*, kao i hrvatskoga *vlastit*, uglavnom ograničena na ustaljene sintagme i znači 'koji pripada vlasniku' u smislu pripadnosti uopćenu, arbitrarnu vlasniku, poslužiti će druge imenske skupine s pridjevom *proprio* koje smo osmislili po istom uzorku, a koje odlikuje ili gramatička neovjerenost ili eventualno vrlo upitna gramatička ovjerenost:

(5.66) (a) ??/*il libro *proprio*

'vlastita knjiga'

(b) la borsa *propria*

'vlastita torba'

Osim toga, provjerimo li testom zamjene može li *proprio* funkcionirati u slobodnoj rečeničnoj uporabi u službi subjekta, i to unutar imenske skupine također s glavom *bene* 'dobro' kao u pr. 5.67, uvidjet ćemo da ne može jer je rezultat zamjene gramatički neovjerena rečenica (v. 5.67').

(5.67) Il *suo* bene più prezioso è però una statua...

(5.67') *Il *proprio* bene più prezioso è però una statua...

'Međutim, najcjenjenije njegovo/*vlastito dobro jest jedan kipić'

Proprio se, dakle, **ne može rabiti u subjektnoj i vokativnoj službi**.¹²⁷ Da bismo konačno mogli utvrditi da izrazu *proprio* nije svojstvena referencijalnost, moramo provjeriti može li se samostalno odnositi na nekog referenta posjednika dajući odgovor na pitanje čije je što. Dok su gramatički ovjerene i originalna korpusna rečenica sa zamjenicom *mio* (v. pr. 5.68) i naša prilagođena inačica sa zamjenicom trećega lica jednine (5.68'), rečenica u kojoj je odgovor na pitanje *proprio* (v. pr. 5.68'') gramatički je neovjerena.

(5.68) Di chi è questo cappello? Penso sia il *mio*.

(5.68') Di chi è questo cappello? Penso sia il *suo*.

(5.68'') Di chi è questo cappello? *Penso sia il *proprio*.

'Čija je ovo kapa? Mislim da je moja/njegova/*vlastita'

Proprio se ne može samostalno odnositi na nekog referenta, dakle **nereferencijalan je**.

Pridjev *proprio* po svemu sudeći, dakle, neće funkcionirati ni u tipičnom deiktičnom kontekstu kao ni dosad utvrđene anafore *svoj* i *vlastit*. Provjerimo to na primjerima:

(5.69) (a) *Questo è il *proprio* gatto.

(b) *Guarda, ecco il *proprio* gatto!

Neovjerenost rečenica u kojima *proprio* ima deiktičnu službu (5.69a-b) potvrda je za to da **ne može biti deiktičan** (usp. Giorgi 2004).

Dakle, značajke su pridjeva *proprio*:

- nereferencijalnost,
- nemogućnost subjektne i vokativne uporabe,
- nemogućnost izricanja deikse (ibid.).

Možemo stoga zaključiti da će u talijanskom jeziku *proprio* biti dostupan za to da bude protumačen kao ovisan o antecedentu u posvojnim kontekstima što proizlazi iz toga što je u leksikonu obilježen kao [– R], odnosno kao [+ anaforičan].

Izvorna kategorijalna pripadnost anafore *proprio* punoznačnoj riječi čini je relacijskom, a ne zamjениčkom anaforom (usp. Safir 2004a: 194, 2013: 561). Talijanski jezik nema zamjениčke

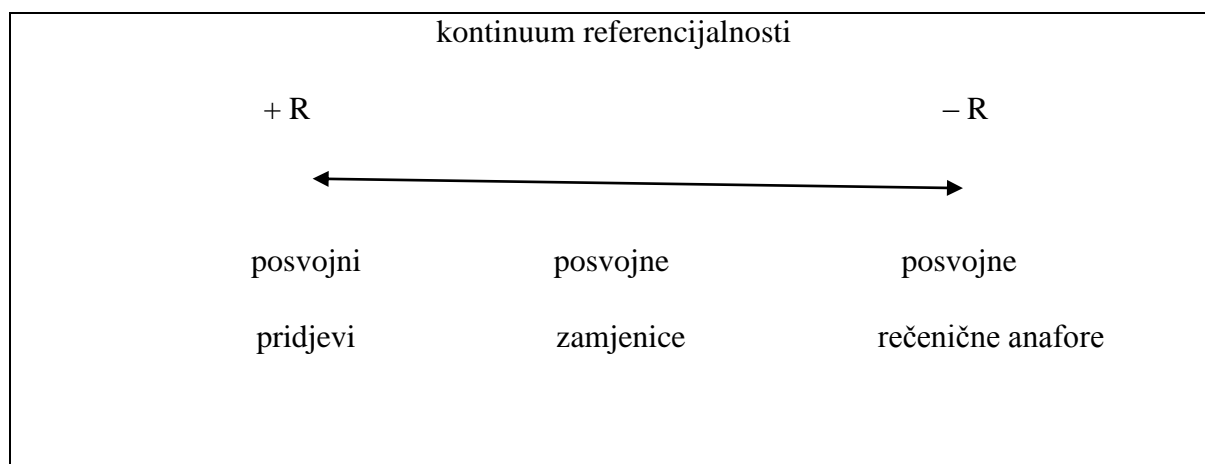
¹²⁷ Postoje odstupanja od ovoga. *Proprio* može naime biti arbitrarno protumačen pri čemu može imati subjektivni položaj, no za raspravu o distribucijskoj posebnosti i abitarnom tumačenju anafore *proprio* v. pogl. 5.4.4.2.

posvojne anafore za razliku od hrvatskoga koji ima anaforu *svoj*. Iako se talijanska posvojna anafora može nadmetati samo sa zamjenicama, smatramo da će njezina leksička narav i pripadnost relacijskim anaforama utjecati na sintaktičko ponašanje i tumačenje.

5.3.3. Zaključno: morfološka i referencijalna gospodarnost

Povratno-posvojni izrazi *svoj*, *vlastit* i *proprio*, koje smo kao takve utvrdili u pogl. 5.2.3. i 5.2.4, ne mogu biti deiktični. Posvojni izrazi tvore kontinuum s obzirom na referencijalnost te ih je moguće smjestiti na pravcu omeđenom dvama polovima koje predstavljaju referencijalni (+ R) i nereferecijalni izrazi (– R). Posvojni su pridjevi R-izrazi kao inherentno referencijalni, posvojne zamjenice mogu biti referencijalne, a anafore su inherentno nereferecijalne, odnosno inherentno ovisne (v. tablicu 5.25).

Tablica 5.25. Posvojni izrazi na kontinuumu referencijalnosti

Na tom se kontinuumu hrvatski i talijanski razlikuju utoliko što talijanski nema posvojne R-izraze, a od anafora nema zamjeničku posvojnu anaforu poput hrvatskoga *svoj*, već samo relacijsku *proprio*. Može se govoriti i o dihotomiji „jak : slab“ u Burzijeve duhu (1994, *u tisku*)¹²⁸, te razlikovati anaforu *svoj* kao morfološki slabu od morfološki jakih anafora *vlastit* i *proprio*. Budući da, za razliku od zamjenica i R-izraza, povratno-posvojni izrazi ne mogu biti (rečenično) neovisni, moraju biti leksički obilježeni kao [+ anaforični]. Posvojne anafore, koje

¹²⁸ Burzio (*u tisku*) oslanja se na Cardinaletti i Starke (1999) te Burzio (1994).

smo utvrdili kao takve u pogl. 5.3.1. i 5.3.2, morfološki su pododređeni i/ili referencijalno slabi izrazi za razliku od zamjenica i R-izraza.

Prema Burziju (1989), anaforični su oni izrazi koji su neodređeni s obzirom na morfosintaktička obilježja, stoga pretpostavlja načelo morfološke gospodarnosti:

(5.70) „Morfološka gospodarnost: Vezani NP mora biti maksimalno pododređen.“

Načelo morfološke gospodarnosti osigurava da u nadmetanju između zamjenice i anafore za to da budu vezani za antecedent pobijedi anafora, a ne zamjenica. Inherentna neodređenost ili pododređenost anafore razlogom je njezine potrebe za vezanjem za antecedent koji nije neodređen.

Analizirajući hrvatske i talijanske posvojne anafore, vidjeli smo, međutim, da morfološku pododređenost ili neodređenost nije uvijek moguće utvrditi. Morfološku gospodarnost utvrdili smo za anaforu *svoj*, dok ona ne slijedi prirodno iz unutarnjih svojstava anafora *vlastit* i *proprio*.

Budući da su i *svoj* i *vlastit* referencijalno nemoćni, rješavanju ovoga problema mogla bi pomoći Burzijeva (1991, 1994) reformulacija morfološke gospodarnosti u referencijalnu:

(5.71) „Referencijalna gospodarnost: Vezani NP mora biti maksimalno referencijalno pododređen.“

Iako je to točno, postoji jedna bitna razlika između anafore *svoj* s jedne strane i anafora *vlastit* i *proprio* s druge, što će, vjerujemo, imati utjecaja na njihovo tumačenje i distribuciju. Naime, morfološka pododređenost anafore *vlastit* i *proprio*, za razliku od anafore *svoj*, ne slijedi iz njihova unutarnja sadržaja zato što njihov sadržaj ne čini skup obilježja (usp. Safir 2004: 194) kao što je to slučaj s anaforam *svoj*. Anafora *svoj*, naime, zamjenička je, dok su anafore *vlastit* i *proprio* izvorno pridjevske kategorijalno, zbog čega su dijelom opterećene semantičkim sadržajem. Naime, smatramo da će semantički zaostatak prisutan u leksičkom obliku relacijske anafore utjecati na njezino tumačenje i distribucijska svojstva.

Burzijevo načelo morfološke gospodarnosti ne može osigurati nadmetanje relacijskih posvojnih anafora *vlastit* i *proprio* s drugim izrazima dostupnima u dvama jezicima za to da u određenom kontekstu budu protumačeni kao ovisni o antecedentu, a njegovo načelo referencijalne gospodarnosti, iako je naše analize potvrđuju, nije dovoljno za objašnjenje nadmetanja za ovisnost o antecedentu. Nužno je, naime, utvrditi tip osnove rečeničnih anafora na temelju koje možemo definirati je li riječ o zamjeničkoj ili relacijskoj anafori.

Osim morfoloških, dakle, potrebno je uzeti u obzir i unutarnja leksička svojstva anafora. Na temelju jednih i drugih moguće je predvidjeti nadmetanja u koja će ući s drugim izrazima za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu u određenom sintaktičkom kontekstu, a distribucija anafora kao rezultat anafora ovisit će i o određenim sintaktičkim načelima i pragmatičkim ograničenjima.

Osim toga, iako su hrvatska anafora *vlastit* i talijanska *proprio* značenjske istovrijednice i obje su relacijske anafore, pretpostavljamo da one u istim rečeničnim kontekstima neće imati identičnu distribuciju unatoč tome što će njome upravljati isto načelo. Razlogom je tomu činjenica da se ovisnosne ljestvice izraza u ovim dvama jezicima neće podudarati, što pak proizlazi iz razlika u hrvatskom i talijanskom inventaru posvojnih anafora kao i drugih (potencijalno ovisnih) posvojnih izraza koji će sudjelovati u nadmetanju za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu.

Osim navedenoga, smatramo da je u pravu Lasnik (1989) kada predlaže hijerarhiju referencijalnosti, odnosno hijerarhiju izraza s obzirom na referencijalnost:

(5.72) „Manje referencijalan izraz ne može vezati referencijalniji izraz.“

Ovu ćemo formulaciju preoblikovati u duhu safirovske teorije o anafori kao ovisnom identitetu u sljedeću:

(5.72') Referencijalniji izraz ne može ovisiti o manje referencijalnom izrazu.

ili

(5.72'') Manje referencijalni izraz ne može c-antecedirati izraz koji je referencijalniji od njega.

Prema tome, R-izraz ne može biti ovisan o zamjenici, zamjenica ne može biti ovisna o (relacijskoj) anafori, relacijska anafora ne može biti ovisna o zamjeničkoj anafori (5.72'), odnosno zamjenička anafora ne može c-antecedirati relacijsku anaforu, relacijska anafora i uopće anafora ne može c-antecedirati zamjenicu, zamjenica ne može c-antecedirati R-izraz (5.72'').

Budući da smo utvrdili da su anafore nereferecijalne, ići ćemo korak dalje i tvrditi da je nereferecijalnost inherentno svojstvo koje im onemogućuje da same u ijednom kontekstu budu antecedenti, stoga utvrđujemo sljedeću generalizaciju:

(5.73) Anafora ne može biti antecedent.

5.4. Sintaksa posvojnih anafora: korpusno utemeljena analiza

Do sada smo utvrdili status anafora za posvojne izraze *svoj* i *vlastit* u hrvatskom jeziku te za talijanski *proprio*, no ostala su nam pritom otvorena pitanja na koja odgovore moramo potražiti u sintaksi. Utvrdili smo da ovi izrazi u leksikonu nose pozitivnu vrijednost anaforičnosti, odnosno da nose obilježje [+ anaforičan]. Naime, unutarnja, morfološka i leksička, svojstva anafora određuju ih kao inherentno ovisne izraze koji se mogu nadmetati za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu, a osim toga, omogućuju da se predvidi rezultat nadmetanja: anafore će nadjačati suparničke zamjenice, koje su leksički neanaforične, tj. obilježene kao [– anaforičan].

Njihova konačna distribucija slijedi iz nadmetanja s drugim oblicima i podložna je određenim sintaktičkim i pragmatičkim načelima. Dakle, njihova leksička i unutarnja svojstva ne mogu u potpunosti odrediti njihovo sintaktičko ponašanje, na temelju njih moguće ih je tek predvidjeti. U hrvatskom jeziku više je izraza koji se nadmeću za tzv. ovisno tumačenje, i to za veći broj mogućih mjesta u paradigmi, stoga očekujemo da će računica u hrvatskom biti složenija od one u talijanskom jeziku.

Da bismo opisali sintaksu posvojnih rečeničnih anafora *svoj*, *vlastit* i *proprio*, njihovu ćemo rečeničnu distribuciju podvrgnuti:

- a) korpusnoj analizi – opisujući je s obzirom na moguće im antecedente, komplementarnost u odnosu na zamjenice, usmjerenost i domenu, i
- b) teorijskoj raspravi.

Podvrgnut ćemo ove izraze temeljitoj sintaktičkoj analizi kako bismo utvrdili jesu li u komplementarnoj distribuciji sa zamjenicama i eventualno drugim anaforama te ponuditi objašnjenje. Osim toga, analizirat ćemo ih s obzirom na njihovu distribuciju, odnosno komplementarnost sa zamjenicama, moguće antecedente, usmjerenost, domenu i eventualne posebnosti u vezi s njihovom distribucijom, te utvrditi sintaktička načela koji njima upravljaju. S obzirom na to da se njihovi inventari ne podudaraju u istraživanim jezicima i nije ih moguće u potpunosti paralelno analizirati, prvo ćemo provesti analizu hrvatskih, a potom talijanske anafore. Ondje gdje to bude potrebno i moguće, uspoređivat ćemo talijanske s hrvatskim anaforama.

5.4.1. Pretpostavke analize: načelo interpretacije rečeničnoga konteksta i ovisnosna ljestvica izraza

Posvojna je anafora izraz koji je u posvojnim rečeničnim kontekstima ovisan o antecedentu. Naše je teorijsko polazište da za tumačenje 'ovisan o antecedentu' neće biti odabrana zamjenica ako je u jeziku dostupna anafora jer je zamjenica manje ovisna od anafore.¹²⁹ Naša je temeljna pretpostavka da su anafore i zamjenice načelno u komplementarnoj distribuciji, što je rezultat nadmetanja među dostupnim imenskim izrazima kojim pak upravlja jedinstveno sintaktičko načelo (P 5.0).

Posvojne anafore nadmetat će se za to da budu protumačene kao ovisne o antecedentu s drugim posvojnim izrazima koje jezik ima na raspolaganju (v. P 5.1 dolje). U posvojnim su kontekstima za nadmetanje za tumačenje 'ovisan o antecedentu' u hrvatskom jeziku dostupne tri vrste imenskih izraza: anafora, zamjenica i R-izraz. Od anafora dostupne su dvije anafore (*svoj*, *vlastit*), zatim posvojne zamjenice i kao R-izrazi posvojni pridjevi, koji su dostupni samo u slučaju antecedenta u trećem licu. U talijanskom su jeziku dostupne samo jedna anafora (*proprio*) i zamjenice. Anafore su, kako smo vidjeli, morfološki i/ili referencijalno pododređene, zamjenice su morfološki određene, ali nemaju inherentan semantički sadržaj jer su funkcionalne riječi, dok R-izrazi imaju i morfološki i semantički sadržaj kao punoznačne riječi (usp. Safir 2004a: 69, Burzio 1989, 1991, 1994).

Da bi izrazi uopće bili dostupni za to da budu protumačeni kao ovisni, mora im odgovarati kontekst. Dakle, utvrdit ćemo sljedeće:

P 5.1a: Izraz je dostupan za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst.

Za posvojne izraze riječ je o kontekstu u kojemu tumačenje izraza mora biti posvojno, stoga pretpostavljamo:

P 5.1b: Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta: posvojni rečenični kontekst.

Smatramo da uvjet za odgovarajuće kontekstualno tumačenje izraza koji su u komplementarnoj distribuciji mora biti *a priori* zadovoljen. Zadovoljavanje ovoga preduvjeta osigurava isključivanje mogućnosti da *svoj*, odnosno talijanski *proprio*, bude u komplementarnoj

¹²⁹ Anafora je naime ovisna sama po sebi, takva je inherentno, stoga je u leksikonu označena kao [+anaforična].

distribuciji ne samo s posvojnim zamjenicama nego i s anaforam *sebe*, odnosno *sé*, i ličnim zamjenicama ili nekim drugim imenskim izrazima koji nisu posvojni.

Određene anafore i određene zamjenice mogu se među sobom nadmetati samo pod uvjetom da je ostvaren kontekst koji odgovara njihovu sadržaju.

Pod ovim uvjetom, u rečeničnim kontekstima u kojima jedan izraz treba biti protumačen kao ovisan o danome antecedentu, u nadmetanje za takvo tumačenje u hrvatskom jeziku ulaze posvojne zamjenice i dvije anafore: *svoj* i *vlastit*. Možemo pretpostaviti da će u kontekstima u kojima su ostvareni potrebni uvjeti u nadmetanju za tumačenje 'ovisan (o antecedentu)' anafora nadjačati zamjenicu:

anafora >> zamjenica.

Drugim riječima, anafora *svoj* na ovisnosnoj se ljestvici među izrazima dostupnima za to tumačenje nalazi iznad zamjenica, dakle ovisnija je od zamjenica:

svoj >> zamjenica {moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov} ¹³⁰.

Isto bismo mogli pretpostaviti i za anaforu *vlastit*:

vlastit >> zamjenica {moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov}.

Budući da dvije anafore ulaze u računicu za nadmetanje s posvojnim zamjenicama, iako su obje anafore ovisnije same po sebi od zamjenica, teže je predvidjeti konačnu ljestvicu izraza jer nije jednostavno utvrditi poredak među dvjema anaforama.

Kako bismo utvrdili njihov poredak na ljestvici, treba uzeti u obzir njihova leksička i unutarnja svojstva jer na temelju njih možemo predvidjeti koliko su ovisni i oblikovati pretpostavke o njihovoj distribuciji. Kao što smo već utvrdili (v. pogl. 5.3.1.1), *svoj* je zamjenička anafora, a *vlastit* relacijska. Zamjenička anafora izvorno pripada funkcionalnoj riječi čiji je sadržaj sveden na skup obilježja, njezina matrica obilježja pokazuje semantičku prazninu i jedino je određuju nereferencijalnost i anaforičnost. *Vlastit*, s druge strane, kategorijski određen kao pridjev s punoznačnom morfološkom osnovom, semantički je složeniji te svakako opterećeniji sadržajem i slijedom toga obilježeniji od anafore *svoj*. Vjerujemo da se u relacijskoj anafori *vlastit* zadržao djelić značenja njezine morfološke osnove te da će, iako izbljedio, taj semantički zaostatak utjecati na njezinu distribuciju i tumačenje, a da će zamjenička anafora

¹³⁰ Zamjenice navedene u vitičastoj zagradi i odvojene zarezima treba čitati s rastavnim veznikom „ili“, npr. „moj ili tvoj“.

svoj zbog neopterećenosti sadržajem biti osjetljivija na uvjete lokalnosti. Prema tome, možemo pretpostaviti sljedeće:

P 5.2: Od dviju anafora, od kojih je jedna zamjenička a druga relacijska, relacijska će biti manje ovisna.¹³¹

Mogli bismo, prema tome, pretpostaviti sljedeću ljestvicu:

Hrvatska ovisnosna ljestvica (inačica a): *svoj* >> *vlastit* >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

Na temelju različite naravi anafora *svoj* i *vlastit*, možemo donijeti i uvjet pod kojim se isključuje ljestvica a:

P 5.3: Ako se pronominalna i relacijska anafora nadmeću za to da budu protumačene kao ovisne o atipičnom antecedentu, pobijedit će relacijska anafora.

Atipični antecedent: nenominativni/nesubjektivi, bezlični, PRO_{arb}.

Ljestvicu smo nazvali inačicom a jer bismo trebali uzeti u obzir mogućnost da među tim dvjema anaforama neće uvijek biti nadmetanja, zbog čega bismo mogli pretpostaviti i ljestvicu u kojoj bi se *svoj* i *vlastit* prikazivali kao međuzamjenjive anafore, dakle na istom položaju na ljestvici. Inačica b ljestvice vrijedila bi u kontekstima u kojima anafore *svoj* i *vlastit* nisu u komplementarnoj distribuciji:

Hrvatska ovisnosna ljestvica (inačica b): {*svoj, vlastit*} >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

¹³¹ Moglo bi se reći da ovime zastupamo mišljenje suprotno Safirovu (2004) kad je riječ o tome kako se ponašaju različite anafore kad se među sobom nadmeću. Prema njegovoj generalizaciji (2004: 86) „od dviju anafora ovisnija je ona koja je referencijalno određenija, a među ne-anaforama referencijalno određeniji izraz manje je ovisan“. Prema našem mišljenju „referencijalno određenije“ anafore bliskije su ne-anaforama od „referencijalno manje određenih“ anafora, stoga bi se eventualno moglo očekivati da će od dviju anafora biti manje ovisna ona koja je referencijalno određenija. Mi zapravo smatramo da je zbunjujuće i nedosljedno govoriti o referencijalno više i manje određenim anaforama, s obzirom na to da smo utvrdili da anafore nisu referencijalne. Bolje bi bilo stoga govoriti u skladu s određenjem posvojnih anafora kao relacijskih i zamjeničkih te utvrditi P2, dakle: *svoj* >> *vlastit*.

U kontekstima s antecedentom u trećem licu jednine dostupni su za nadmetanje i R-izrazi – posvojni pridjevi, stoga donosimo pomoćnu ljestvicu dostupnu samo za treće lice jednine:

Hrvatska pomoćna ovisnosna ljestvica (3SG):

{ *svoj* >> *vlastit*

svoj, vlastit } >> zamjenica {*njegov, njezin*} >> R-izraz (posvojni pridjev)

Vjerujemo da će iz provjere pretpostavke P 5.3 proizaći i konteksti u kojima će *svoj* i *vlastit* biti u komplementarnom odnosu.

U talijanskom jeziku, pod uvjetom da je zadovoljen kontekst posvojnosti, u nadmetanje za to da budu protumačeni kao ovisni o antecedentu ulaze anafora *proprio* i zamjenice *suo* i *loro*. Ostale zamjenice ne ulaze u računicu jer je *proprio* dostupan za tumačenje samo ako je antecedent u trećem licu. Pretpostavljamo sljedeću ovisnosnu ljestvicu u talijanskom jeziku:

Talijanska ovisnosna ljestvica: *proprio* >> zamjenica {*suo, loro*}

Navođenje drugih zamjenica u ljestvici bilo bi suvišno jer one ne mogu imati suparnike, one ne ulaze u nadmetanje ni s jednim drugim izrazom. Naime, kad je antecedent u prvom i drugom licu, u nedostatku ovisnijega izraza, optimalna će za to da bude protumačena kao ovisna u posvojnom kontekstu biti odgovarajuća zamjenica:

zamjenica {*mio, tuo, vostro, loro*}

Istaknuli smo na početku potrebu zadovoljavanja pragmatičkog konteksta posvojnosti. Međutim, kako u računicu ne bi ušli izrazi različita sadržaja, i sama bi ljestvica morala biti podešena s obzirom na funkciju. Prema tome, ljestvice koje smo gore istaknuli podešene su na posvojnu funkciju. Dakle, ovo su konačne ljestvice:

Funkcija: posvojna

P 5.4: Hrvatska ovisnosna ljestvica:

a) *svoj* >> *vlastit* >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

b) {*svoj, vlastit*} >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

Hrvatska pomoćna ovisnosna ljestvica (3SG):

{ *svoj* >> *vlastit*

svoj, vlastit } >> zamjenica {*njegov, njezin*} >> R-izraz (posvojni pridjev)

P 5.5: Talijanska ovisnosna ljestvica:

proprio >> zamjenica {*suo, loro*}

5.4.2. Sintaksa hrvatske anafore *svoj*

U nastavku slijedi analiza rečenične distribucije hrvatske posvojne anafore *svoj* utemeljena na korpusnim primjerima.

5.4.2.1. Od morfološke gospodarnosti do mogućih antecedenta

Anaforu *svoj*, kao što smo ranije utvrdili, karakterizira morfološka gospodarnost, a njezina neodređenost s obzirom na obilježja čini je kompatibilnom s velikim brojem potencijalnih antecedenta (usp. Safir 2003: 79). Činjenica da *svoj* ima praznu matricu obilježja znači da je očekuje više nadmetanja.

Mogući antecedenti anafore *svoj*, dakle, dijelom proizlaze iz njezine morfološke pododređenosti, stoga njezin antecedent može:

- imati obilježje prvoga (5.74), drugoga (5.75) ili trećega lica (5.76) te može biti u jednini (5.74-76a) ili u množini (5.74-76b):

(5.74) (a) *Ja* nemam *svojeg* zastupnika.

(b) *Mi* znamo *svoju* povijest...

(5.75) (a) *Ti* čekaš *svojeg* izbavitelja.

(b) *Vi* se bojite *svojih* čitatelja.

(5.76) (a) *On* sluša *svoje* "prijatelje"...

(b) *Kolekcionari* diljem svijeta već su počeli slati *svoje* ponude.

- biti muškoga (5.77), ženskoga (5.78) ili srednjega roda (5.79):

(5.77) *Igor Mirković* koncipirao je *svoj* rad kao nostalgični spomenar...

(5.78) *Ona* ulazi u sukob sa *svojim* nadležnim episkopom...

(5.79) *Hrvanje* nema *svoga* izumitelja.

Hrvatski jezik potvrđuje Faltzovu (1985) hijerarhiju lica koja vrijedi za povratne izraze prema kojoj jezik koji ima poseban refleksivni marker za drugo lice, ima ga i za treće, a ako ima marker za prvo lice, ima ga i za drugo. Dakle, ako jezik ima poseban refleksiv za vrijednost lica s desne strane ljestvice, ima ga i za vrijednost lica s lijeve strane: $3 > 2 > 1$.

Budući da *svoj* ne sadrži obilježja lica, broja ili roda koja bi ga činila nesročnim s antecedentom, hrvatski jezik potvrđuje Burzijeve formulacije o slaganju anafore (1989):

(5.80) „Morfološki oblik ovisna oblika ne može imati obilježje slaganja (ϕ) koje bi bilo u konfliktu s njegovim antecedentom“,

koju Safir (2004a: 72) preoblikuje u načelo Slaganje antecedenta (prema engl. *Antecedent Agreement*):

(5.81) „Morfološki oblik izraza koji se tumači kao ovisan identitet ne može imati obilježje slaganja koje bi bilo u konfliktu s antecedentom.“

5.4.2.2. Komplementarna distribucija¹³²

U posvojnem rečeničnom kontekstu *svoj* je protumačen ovisnim o dostupnom antecedentu (v. pr. 5.82. i 5.83).

(5.82) Ivan_i voli svoju_i majku.

(5.83) pro_i molimo studente_j da pro_j provjere svoje_{*i/j} rezultate

Zamijeni li anaforu zamjenica, ona ne može biti protumačena kao izraz ovisan o antecedentu. U suprotnom rezultat je gramatički neovjerena rečenica:

(5.82') *Ivan_i voli njegovu_i majku

(5.83') *pro_i molimo studente_j da pro_j provjere njihove_j rezultate

Zamjenice se u posvojnim kontekstima ni u rečenici 5.82" ni u rečenici 5.83" ne mogu tumačiti kao ovisni identiteti te se mogu odnositi samo na referenta koji nije izražen u rečenici, dakle:

¹³² Usp. pogl. 5.4.2.7.

(5.82'') Ivan_i voli njegovu_{*i/j} majku

(5.83'') pro_i molimo studente_j da pro_j provjere njihove_{*j/k} rezultate

Prema tome, ako se u istom rečeničnom kontekstu dva imenska izraza nadmeću za to da budu protumačeni ovisnima, jedan će nadjačati drugi. Za ta se dva izraza – zamjenicu i anaforu – kaže da su u komplementarnoj distribuciji.

S obzirom na to da *svoj* kao neodređen s obzirom na obilježje [ličan] dopušta i antecedente prvoga i drugoga lica, zamjenice i anafore u komplementarnoj su distribuciji i u tim slučajevima, što potvrđuje isključenje ovisnoga tumačenja zamjenica u sljedećim primjerima:¹³³

(5.74) (a') Ja nemam svojeg/*mojeg zastupnika.

(b') Mi znamo svoju/*našu povijest.

(5.75) (a') Ti čekaš svojeg/*tvojeg izbavitelja.

(b') Vi se bojite svojih/*vaših čitatelja.

Ondje gdje je dostupna anafora za tumačenje 'ovisna o antecedentu' isključena je zamjenica, što predviđa pretpostavljena ovisnosna ljestvica anafora >> zamjenica, odnosno za posvojni kontekst *svoj* >> zamjenica, prema kojoj je anafora *svoj* ovisniji izraz od zamjenice.

Komplementarna distribucija zamjenica i anafora, međutim, nije rezultat pretpostavljene ljestvice. Rezultat nadmetanja proizlazi iz načela Izraz za tumačenje FTIP (prema engl. *Form to Interpretation principle*) koji u pojednostavljenoj inačici (usp. Safir 2004a: 50, 57, 2013: 548) glasi:

(5.84) „Ako x c-komandira y i z nije najovisniji dostupni izraz na položaju y u odnosu na x, onda y ne može biti izravno ovisan o x.“¹³⁴

Naime, ljestvica, kao prikaz izraza koji se među sobom mogu nadmetati za ovisno tumačenje, predviđa nadmetanja u koje ulazi anafora kako bi bila protumačena kao ovisna. Iako je ljestvica uspostavljena izvan konkretnoga sintaktičkog konteksta, za razliku od Safira (usp. 2004a: 80) smatramo da ljestvica mora odgovarati određenu kontekstu, stoga i ona mora biti podešena ili

¹³³ Za potrebe argumentacije modificiramo primjere 5.72. i 5.73. navedene u pogl. 5.4.2.1.

¹³⁴ C-komandu pritom treba shvatiti na sljedeći način (usp. Safir 2004a: 74): „C-komanda: X c-komandira Y ako je X sestra od Z i Z dominira Y.“

konfigurirana s obzirom na funkciju izraza, kako u nadmetanje s posvojnim izrazima ne bi ulazili i, primjerice, recipročni izrazi. U danom sintaktičkom kontekstu (usp. *ibid.*) nadmetat će se za to da budu protumačeni kao ovisni samo izrazi koji su konfiguracijski dopušteni. To da od svih izraza dostupnih na podešenoj ljestvici u derivaciji bude odabran najovisniji dostupni izraz, osigurava algoritam kojemu je zadatak „usporediti moguće derivacije koje se razlikuju samo u odabiru izraza dostupnog za ovisno tumačenje, dok se odnos ovisnosti među dvama imenskim izrazima smatra konstantnim“ (*ibid.* 81), a glasi ovako:

(5.85) „Algoritam FTIP: Input je dana numeracija ili obrojčenje i rezultirajući LF koji sadrži imenski izraz A potencijalno ovisan o i c-komandiran od imenskog izraza B. Zamijeni sljedeći najovisniji izraz za leksički sadržaj od A (meta) u danoj numeraciji. Ako nova testna numeracija dopušta da bude izveden neki LF koji dopušta isti ovisnosni odnos a da se pritom derivacija ne sruši, onda nije dostupno tumačenje po kojemu bi izraz koji je meta bio ovisan o B, ali ako se testna derivacija sruši, onda ponovi proces s još ovisnijim izrazom u svojstvu mete, i tako sve dok više ne bude (potencijalno)¹³⁵ ovisnih oblika koji se mogu testirati. Ako nema zamjene ovisnijim izrazom za metu koji dopušta da derivacija konvergira, ovisno je tumačenje dostupno za metu.“

Inače, derivacija u minimalističkom programu (Chomsky 1995) započinje numeracijom ili obrojčenjem, odnosno odabirom morfoloških oblika iz leksikona od kojih će se izvoditi derivacija ili izračun. Na njih se primjenjuju operacije spoji (prema engl. *Merge*) i pomakni (prema engl. *Move*) koje postupno izgrađuju rečeničnu strukturu sve dok se ne iscrpe sve odabrane jedinice iz leksikona. Kada se to dogodi, derivacija može biti izrečena u bilo kojem trenutku što znači da se sintaktično stablo daje fonetskom sučelju. Stablo se, naravno, može i dalje izgrađivati operacijama „spoji“ i „pomakni“ sve dok se dodaju nove jedinice iz leksikona, a rezultat je tih operacija, primijenjenih nakon što se struktura predala fonetskom sučelju, upotpunjena rečenična struktura koja zadovoljava interpretativno sučelje, dakle LF. Tijekom izgradnje stabla odnosno rečenične strukture poštuje se načelo gospodarnosti ili ekonomije na način da se ili uspoređuju uspješne derivacije s ciljem utvrđivanja je li odabrana najgospodarnija ili se svaka operacija tijekom derivacije procjenjuje kako bi se osiguralo da je među ostalim potezima koji su do tog trenutka mogli biti napravljeni upravo taj najgospodarniji.

¹³⁵ Ovu smo riječ dodali u izvornu definiciju. Naime, FTIP podjednako se primjenjuje ne samo na inherentno ovisne izraze, odnosno rečenične anafore, nego i na druge imenske izraze koji se nadmeću s anaforama za to da budu protumačene ovisnima o danom antecedentu. Smatramo da je stoga radi preciznost potrebno govoriti o potencijalno ovisnim oblicima ili izrazima.

Derivacija konvergira, odnosno ne urušava se ako su zadovoljeni svi uvjeti u trenutku kada je je pojedini LF oblikovan na temelju dane numeracije, odnosno ako je zadovoljeno Načelo pune interpretacije (prema engl. *Full Interpretation*) koje zahtijeva da svaki element na sučeljima LF i PF dobije prikladnu interpretaciju, tj. da bude licenciran ili odobren u relevantnom smislu (usp. Chomsky 1986).¹³⁶

Okosnica je FTIP-a nadmetanje uspješnih odnosno konvergentnih derivacija. Zadatak je FTIP-a usporediti konvergentne derivacije (dakle sve one koje ispunjavaju Načelo pune interpretacije) koje se razlikuju samo u odabiru izraza uporabljenoga za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu. FTIP stoga pokreće niz derivacija koje služe provjeri toga može li određeni izraz biti protumačen ovisnim o antecedentu te, ako može, u kojoj mjeri. Provjerava se dakle ovisnost izraza koje jezik ima na raspolaganju za tzv. ovisno tumačenje da bi se konačno odabrao najovisniji među njima koji vodi konvergentnoj derivaciji. U svakoj derivaciji provjerava se izraz koji je ovisniji od onoga koji je ostvaren u aktualnoj rečenici. FTIP procjenjuje potencijalno ovisni izraz s obzirom na dani antecedent. Pri usporedbi derivacija, odnosno pri zamjeni izraza u testirajućim LF izračunima, važno je paziti na to da se ne narušava odnos ovisnosti uspostavljen između antecedenta i potencijalno ovisnog izraza.¹³⁷

FTIP, pojednostavljeno, djeluje na sljedeći način:

Dani input:

- (5.86) (a) obrojčenje: Ivan, voli, Ivanovu, majku
(b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli Ivanovu* majku]

Test:

- (5.87) (a) obrojčenje: Ivan, voli, njegovu, majku
(b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli njegovu* majku]

Test:

- (5.88) (a) obrojčenje: Ivan, voli, svoju, majku
(b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli svoju* majku]

- (5.89) Output, rezultat FTIP-a: *Ivan voli svoju* majku.

¹³⁶ Usp. Safir (2004a: 81-82).

¹³⁷ Usp. ibid.: 82-83.

Dani input sadrži metu *Ivanov* (*Ivanovu_A*) čija se vrijednost identificira vrijednošću onoga koji voli, agensa *Ivana*. Meta se, odnosno njezino svojstvo ovisnosti, procjenjuje s obzirom na antecedirajući izraz *Ivan*.

Budući da je *Ivanov* posvojni izraz, kako bi se dani input usporedio s drugim mogućim derivacijama, mora se pratiti hijerarhija potencijalno ovisnih izraza izražena ovisnosnom ljestvicom koja vrijedi za posvojne kontekste u hrvatskom jeziku. Izraz *Ivanovu_A* u izračunu se zamjenjuje sljedećim dostupnim kandidatom za prosudbu, a s obzirom na to da posvojnem pridjevu kao R-izrazu na hrvatskoj ovisnosnoj ljestvici prethodi posvojna zamjenica, odabrani izraz za prosudbu jest *njegov* (*njegovu_A*). Budući da se ovaj izraz ne tumači ovisnim o danom antecedentu, derivacija se ruši, a proces se mora ponoviti s još ovisnijim izrazom na mjestu mete. Sljedeći je na hrvatskoj ovisnosnoj ljestvici izraz *svoj*. Zamjenom posvojne zamjenice *njegov* anaforom *svoj* (*svoju_A*) dobili smo optimalnu konvergentnu derivaciju jer se *svoj* tumači ovisnim o antecedentu *Ivan*.

Algoritam FTIP u konačnici odabire konvergentni izlazni oblik: „*Ivan* voli *svoju* majku.“

FTIP aktivira još jedno načelo. Naime, na output FTIP-a djeluje načelo Pragmatičko izbjegavanje (prema engl. *Pragmatic Obviation*) koje Safir (2004a: 50, 2004b: 26) također smatra univerzalnim:

(5.90) „Ako FTIP ne dopušta *y* da bude protumačen izravno ovisnim o *x*, onda *x* i *y* tvore par čiji se članovi međusobno izbjegavaju.“¹³⁸

Pragmatičko izbjegavanje načelo je koje opisuje odnos između dvaju imenskih izraza. Budući da je u primjeru na kojemu smo objasnili funkcioniranje algoritma FTIP isključena posvojna zamjenica *njegov* za to da bude protumačena ovisnom o danom antecedentu *Ivan*, zamjenica *njegov* je slijedom toga načela „izbjegavajući“ izraz u odnosu na *Ivan*. Treba istaknuti, međutim, da načelo pragmatičkog izbjegavanja ne određuje strukturalni odnos između dvaju imenskih izraza, to je zadatak FTIP-a (usp. Safir 2004b: 26-27).

5.4.2.3. Usmjerenost

¹³⁸ Posljednji je dio načela prilagođen na hrvatski prema izvorniku koji glasi: „then *x* and *y* form an obviate pair“

U nekim jezicima anafore mogu biti ovisne samo o NP-u koji ima određenu gramatičku službu u rečenici (usp. Büring 2005: 58¹³⁹). Anafore su često usmjerene na subjektne antecedente, odnosno mogu biti ovisne isključivo o antecedentu koji ima službu subjekta u rečenici, što prema generalizaciji Pierrea Pice (1987) vrijedi za jednostavne anafore kao što su *svoj* ili *sebe* u hrvatskom jeziku.¹⁴⁰ Da je i anafora *svoj* ovisna o subjektnom antecedentu, kako tvrdi i jezikoslovci koji su do sada istraživali ovu anaforu (Zlatić 1997a, 1997b, Despić 2011, 2013), potvrđuju svi do sada navedeni primjeri, no da bismo to sa sigurnošću mogli utvrditi, treba provjeriti je li zaista tako u rečenicama u kojima anafori prethode i subjekt i objekt. Stoga provjerimo to na primjeru rečenica u kojima osim subjekta anafori prethodi i objekt:

(5.91) [Dr. Milivojević]_i dao nam_j je svoju_{i/*j} definiciju emocija

(5.92) Sandro_i im_j je poslao svoj_{i/*j} sažetak izlaganja¹⁴¹

(5.93) [naš član Damir Skelin]_i uhvatio se pera i pro_i poslao nam_j svoj_{i/*j} osvrt na spomenutu regatu

(5.94) pro_i poslao sam ti_j svoje_{i/*j} bilježnice

(5.95) Papa_i mu_j je govorio o svojoj_{i/*j} zadaći, putovanjima u inozemstvo i službi Crkvi.

(5.96) par_i ga_j je pozvao na svoje_{i/*j} vjenčanje

(5.97) Saznali smo [kako [pro_i ju_j je pridobio za svoj_{i/*j} novi film]]

(5.98) [mr. Halusek]_i ih_j je primio u svoj_i dom.

U rečenicama 5.91-5.98. anafora se ne nalazi uvijek u istom rečeničnom kontekstu. U njima je najčešće izražen glagol koji otvara mjesto troma argumentima. Odnos ovisnosti može se uspostaviti između antecedenta i anafore koji su u koargumentnom odnosu,¹⁴² ali *svoj* na

¹³⁹ Büring (2005) ne govori o ovisnosti, nego o vezanju.

¹⁴⁰ Kada je riječ o anaforama koje su subjektno usmjerene, u nekim se radovima govori i o terminu SUBJEKT pisanom velikim slovima koji se odnosi kako na gramatički subjekt u uobičajenom smislu te riječi tako i na obilježivač slaganja fleksijskoga čvora. Više o tome v. pogl. 3.1.1. Mi ćemo ovdje radi jednostavnosti pisati „subjekt“ malim slovima.

¹⁴¹ Primjer je prilagođen prema izvornom korpusnom primjeru: *Zanimljivo je što se Sandro sam prijavio za taj simpozij na internet stranicu American mathematical society i poslao im svoj sažetak izlaganja.*

¹⁴² Dva su argumenta u koargumentnom odnosu ako su argumenti istoga predikata (usp. Reinhart i Reuland 1993, Safir 2004a). Za informacije o načelu lokalne povratnosti (prema engl. *Locally Reflexive Principle*) između anafore i antecedenta na koargumentnom položaju v. pogl. 5.4.2.4.

raspolaganju ima dva dostupna antecedenta, jedan u ulozi subjekta, drugi u ulozi objekta. U rečenicama 5.95. i 5.98. *svoj* se nalazi unutar prijedložne skupine te mu je kao i u prethodnim primjerima dostupan antecedirajući imenski izraz u službi objekta - bilo izravnoga (kao u pr. 5.96-5.98) bilo neizravnoga (kao u pr. 5.95) – koji mu je fizički čak bliži od subjekta. *Svoj* je međutim dostupan samo za to da bude protumačen ovisnim o antecedirajućem argumentu s gramatičkom ulogom subjekta, u suprotnom rečenica bi bila gramatički neovjerena.

Anafora *svoj*, dakle, bira subjekt za antecedent čak i u slučajevima kada joj je dostupan i bliži antecedent. Ono što potonji isključuje kao potencijalni antecedent jest njegova gramatička uloga objektna, stoga možemo utvrditi da *svoj* karakterizira usmjerenost na subjektni antecedent.

U ruskom jeziku antecedent anafori *svoj* nije uvijek subjektna imenska skupina u nominativu. I dativni ili genitivni doživljavači (prema engl. *experiencer*) prihvatljivi su kao njezini antecedenti (usp. Franks 1995: 253-255):

(5.99) malo u menja svojih boljaček

'Malo je u mene mojih/*svojih boli'

I u nekim drugim jezicima zabilježena je nesubjektna usmjerenost nekih anafora uz psihološke glagole, odnosno glagole psihološkoga stanja (usp. Levin 1993: 188).¹⁴³ U hrvatskom jeziku nailazimo na rečenične kontekste s posvojnim zamjenicama uz psihološke glagole ili konstrukcije koje izražavaju psihološko stanje pri čemu se potvrđuje njihova sposobnost usmjerenosti na nenominativne izraze, i to:

a) dativne izraze:

(5.100) Žao *nam* je našeg predsjednika

(5.101) Dosta *mi* je *mojih* svakodnevnih nevolja

(5.102) Nedostaju *mi moji* prijatelji

(5.103) Ako su *vam* dosadili *vaši* lusteri...

b) akuzativne izraze:

(5.104) Brine *te tvoja* različitost

¹⁴³ Primjerice u engleskom, finskom i talijanskom (usp. Huang 2000: 94-95).

(5.105) Muče *me moji* kilogrami

(5.106) Zabavljaju *me moje* misli

(5.107) Strah *me mojih* prevelikih očekivanja

Anafora *svoj* u danim rečenicama s antecedentima izraženima u dativu ili akuzativu koji predstavljaju logički subjekt i imaju semantičku ulogu iskustvenika, iskusitelja ili doživljavača (prema engl. *experiencer*) uzrokuje gramatičku neovjerenost rečenica:

a) dativni iskustvenici:

(5.100') *Žao *nam* je *svojeg* predsjednika

(5.101') *Dosta *mi* je *svojih* svakodnevnih nevolja

(5.102') *Nedostaju *mi svoji* prijatelji

(5.103') *Ako su *vam* dosadili *svoji* lusteri...

b) akuzativni iskustvenici:

(5.104') *Brine *te svoja* različitost

(5.105') *Muče *me svoji* kilogrami

(5.106') *Zabavljaju *me svoje* misli

(5.107') *Strah *me svojih* prevelikih očekivanja

Ovi primjeri pokazuju da je distribucija anafore *svoj* osjetljiva na gramatičku ulogu antecedenta u rečenici i da njezin antecedent može biti jedino nominativna subjektna imenska skupina. Stoga, dok je primjerice rečenica 5.100' neovjerena, ovjerenom smatramo ne samo rečenicu 5.100", nego bi to bila i rečenica 5.100''' u kojoj anafori prethodi nominativni subjektni NP:

(5.100'') *Žao *nam* je *svojeg/svog* predsjednika

(5.100''') Žao *nam* je *našeg* predsjednika

(5.100''') *pro* žalimo za *svojim* predsjednikom

Kuna (2008: 205) smatra da *svoj* može imati dativni antecedent s ulogom doživljavača, no naša dosadašnja analiza pokazuje suprotno potvrđujući Kučandinu (1998: 7) i tvrdnju Belaja i Kučande (2007: 4) da dativ ne može biti antecedent povratno-posvojne zamjenice. No, pogledajmo primjere kojima Kuna argumentira svoju hipotezu:

(5.108) *Ivanu* je žao *svoje* sestre.

(5.109) *Ivanu* je udobno u *svojoj* kući.

(5.110) *Josipu* se ne ide sa *svojom* ženom u kazalište.

Kuna ove rečenice procjenjuje ovjerenima. Nalazimo i u korpusu jedan sličan primjer koji možemo procijeniti ovjerenim i koji bi kao takav mogao poslužiti kao korpusna potvrda Kuninoj tvrdnji:

(5.111) *Isusu* je žao *svoga* naroda i Jeruzalema.

Mogli bismo se složiti s Kunom da su ovi primjeri – ako ne svima, onda barem nekim govornicima hrvatskoga jezika – prihvatljivi, no kako onda objasniti našu analizu primjera 5.100'-5.107'? Ključna razlika u našim i Kuninim primjerima sastoji se u naravi antecedenta: dok su u našim primjerima zamjenice antecedenti anafore, u njegovim su primjerima na položaju antecedenta R-izrazi. Zamijenimo li zamjeničke antecedente u našim primjerima R-izrazima, dobivamo sljedeće rečenice:

a) dativni iskustvenici:

(5.100'") *Ljudima* je žao *svojeg* predsjednika

(5.101'") ??*Ivanu* je dosta *svojih* svakodnevnih nevolja

(5.102'") **Ivanu* nedostaju *svoji* prijatelji

(5.103'") *Ako su *stanarima* dosadili *svoji* lusteri...

b) akuzativni iskustvenici:

(5.104'") **Ivana* brine *svoja* različitost

(5.105'") **Djevojke* muče *svoji* kilogrami

(5.106'") **Ivana* zabavljaju *svoje* misli

(5.107'") */??*Ivana* je strah *svojih* prevelikih očekivanja

Od svih primjera, izvorni govornik hrvatskoga mogao bi prihvatiti samo primjer 5.100'"" kao ovjeren; primjer 5.101' s dativnim antecedentom kao i primjer 5.107' s akuzativnim antecedentom određeni pojedinci možda bi i mogli prihvatiti, no to je vrlo upitno. Ono što je ključno istaknuti jer pokazuje da ni dativni R-antecedent nije bezuvjetno moguć antecedent

anafori *svoj* jest to što posljednje dvije rečenice (v. pr. 5.102"-103") s dativnim antecedentom, kao i sve primjere s akuzativnim antecedentom osim možda posljednjega 5.107", odlučno možemo odbaciti i ocijeniti gramatički neovjerenima. Razlog zbog kojega izvorni govornici hrvatskoga jezika odbacuju te primjere jest strukturalne naravi. U njima je naime posvojna anafora *svoj* dijelom subjekta i stoga u nominativu za razliku od primjera 5.101" i 5.107" koji bi se mogli prihvatiti jer je anafora dijelom nenominativne, genitivne imenske skupine.

Prema tome, mogli bismo utvrditi sljedeće:

- a) pronominalni nenominativni izrazi neprihvatljivi su antecedenti anafore *svoj*,
- b) ako bi se nenominativni (dativni i akuzativni) R-izrazi procijenili kao prihvatljivi antecedenti anafore *svoj*, to bi bilo moguće samo pod uvjetom da sama anafora nije dijelom subjektnog NP-a.

Ne treba čuditi to što su nenominativni R-izrazi nekim govornicima prihvatljiviji od nenominativnih pronominalnih (pod gore navedenim uvjetom b). Antecedente, naime, također možemo promatrati na hijerarhijskoj ljestvici, i to ljestvici neovisnosti, prema kojoj je R-izraz nadređen zamjenici, stoga i prominentniji antecedent, jer mu je referencijalnost svojstvena za razliku od zamjenice koja može biti i neovisna i (neobavezno) ovisna¹⁴⁴:

Ljestvica neovisnosti za antecedente: R-izraz >> zamjenica

U vezi s nenominativnim antecedentima anafori *svoj*, ako ih se prihvati kao moguće, treba istaknuti da psihološki glagoli u tom slučaju imaju utjecaja na komplementarnu distribuciju anafore *svoj* i posvojnih zamjenica. Pogledajmo sljedeće primjere s kombinacijom:

- a) nenominativni antecedent + psihološki glagol:
 - (5.112) najviše joj_i je žao njezine_{i/j} prve zlatne medalje
 - (5.112') Ivani_i je najviše žao svoje_{i/*j} prve zlatne medalje
- b) nominativni antecedent + psihološki glagol:
 - (5.112'') pro_i najviše žali za njezinom_{*i/j} prvom zlatnom medaljom
 - (5.112''') pro_i najviše žali za svojom_{i/*j} prvom zlatnom medaljom

¹⁴⁴ Zamjenica može biti ovisna, ali nije obvezno ovisna poput anafore te nije ovisna unutarrečenično.

Naime, kada je nenominativni antecedent u trećem licu, posvojna zamjenica može imati anaforičnu uporabu i kovarirati s antecedentom, a može biti protumačena i neovisno (v. pr. pod a: 5.112. i 5.112'), dok to nije slučaj kad je antecedent nominativni (v. pr. pod b: 5.112" i 5.112'''). Uz nominativni antecedent posvojna je zamjenica protumačena neovisnom (v. pr. 5.112'') i u komplementarnoj je distribuciji s anafom (v. pr. 5.112''').

Psihološki glagoli u rečenicama u kojima je zamjenica, preuzimajući ulogu anafore, protumačena ovisnom o antecedentu uzrokuju rečeničnu dvosmislenost. Razlogom je tomu narav zamjenica, koje mogu biti protumačene ovisnima ili neovisnima, što najbolje oprimjeruju upravo rečenice sa psihološkim glagolima.

Vratimo se sada na primjer 5.92. s početka ovoga potpoglavlja. Zamijenimo li u rečenici anaforu *svoj* zamjenicom *njegov* (v. pr. 5.92'), vidimo da, za razliku od anafore, zamjenica na istom položaju ne može biti protumačena kao ovisna o subjektnom antecedentu jer takvo tumačenje uzrokuje gramatičku neovjerenost rečenice.

(5.92) Sandro_i im_j je poslao svoj_{i/*j/k} sažetak izlaganja

(5.94') Sandro_i im_j je poslao njegov_{*i/*j/k} sažetak izlaganja

Na isti način, zamjena anafore zamjenicom u rečenici 5.113/113', potvrđuje da zamjenica ima antisubjektnu usmjerenost u istom rečeničnom okruženju u kojem je anafora obvezno ovisna o subjektnom antecedentu:

(5.113) Papa_i mu_j je govorio o svojoj_{i/*j} zadaći, putovanjima u inozemstvo i službi Crkvi.

(5.113') Papa_i mu_j je govorio o njegovoj_{*i/j/k} zadaći, putovanjima u inozemstvo i službi Crkvi.

Zamjenica, naime, pritom ne može biti protumačena ovisnom o subjektu, nego može biti ili objektno usmjerena ili potpuno neovisna.¹⁴⁵ Naime, subjektna usmjerenost anafore blokira subjektnu usmjerenost zamjenice te je antisubjektna usmjerenost zamjenice (Safir 2004a) posljedica subjektne usmjerenosti anafore. Možemo stoga potvrditi Safirovu (ibid.: 55) tvrdnju prema kojoj za distribuciju zamjenica nije odgovorno zasebno sintaktičko načelo (načelo B u kanonskoj teoriji vezanja), već je njihova distribucija izvedena kao posljedica rečenične distribucije ovisnijih izraza.

¹⁴⁵ Da bi zamjenica bila kovarijantna s antecedentom, mora se s njim slagati u broju i rodu ako je u jednini, npr. (5.113'') *Papa_i mu_j je govorio o njezinoj_{*i/*j/k}/njihovoj_{*i/*j/k} zadaći, putovanjima u inozemstvo i službi Crkvi.*

Na temelju korpusne analize uviđamo da postoji mogućnost usmjerenosti anafore *svoj* i na arbitrarno ili proizvoljno protumačenu praznu zamjenicu PRO, fonološki neostvaren pronominalni NP na subjektnom položaju infinitivne rečenice (usp. Manzini 1983. i Giorgi 1990. za tal. *proprio*). PRO_{arb}, naime, za razliku od PRO-a iz infinitivnih konstrukcija pod obvezatnom kontrolom subjekta i objekta, nije pod nadzorom ni subjekta ni objekta iz glavne rečenice, a može ga se otprilike tumačiti sa značenjem 'netko' (usp. Carnie 2006: 410) te ima semantičko obilježje [+ ljudsko] (usp. Mihaljević 1998: 234) (v. pr. 5.114-118).

(5.114) Preskakanje užeta može dati jako dobre rezultate s obzirom na utrošeno vrijeme, a pri tome je vrlo važno PRO_{arb} slušati *svoje* tijelo kako biste smanjili rizik od povreda.

(5.115) Ipak, važno je PRO_{arb} slušati *svoju* djecu tijekom tinejdžerskih godina jer je to ključno vrijeme kada se formira njihov identitet i kada preuzimaju kontrolu nad svojim uvjerenjima i vrijednostima.

(5.116) važno je PRO_{arb} poštovati *svoje* osjećaje

(5.117) Jednu večer žalila se na sve one koji su tvrdili da pri donošenju životnih odluka uvijek treba PRO_{arb} slijediti *svoje* srce.

(5.118) Mislim da je najbolje PRO_{arb} slijediti *svoje* srce.

Treba istaknuti, međutim, da je takvih potvrda u korpusu manje od potvrda takve usmjerenosti anafore *vlastit*, no o tome će biti više riječi u pogl. 5.4.3.3. Bez obzira na to, arbitrarno ili proizvoljno protumačen PRO_{arb} neovjeren je antecedent zamjenicama što potvrđuju sljedeći primjeri:

(5.114') *Preskakanje užeta može dati jako dobre rezultate s obzirom na utrošeno vrijeme, a pri tome je vrlo važno PRO_{arb} slušati *naše* tijelo kako biste smanjili rizik od povreda.

(5.115') *Ipak, važno je PRO_{arb} slušati *moju* djecu tijekom tinejdžerskih godina jer je to ključno vrijeme kada se formira njihov identitet i kada preuzimaju kontrolu nad svojim uvjerenjima i vrijednostima.

(5.116') *važno je PRO_{arb} poštovati *njihove* osjećaje

Distribucija zamjenica i anafora u hrvatskom jeziku potvrđuje da antisubjektne usmjerenosti zamjenica proizlazi iz subjektne usmjerenosti anafora, za što je zaslužno jedinstveno načelo FTIP koje upravlja njihovom distribucijom.

5.4.2.4. Domena

U prethodnom potpoglavlju vidjeli smo da je anafora *svoj* osjetljiva na gramatičku funkciju antecedenta te da je njezin optimalni antecedent subjekt. Što se, međutim, događa ako je riječ o složenoj rečenici koja ima na raspolaganju dva subjekta? Hoće li *svoj* moći biti ovisan o obama subjektnim antecedentima, što će uzrokovati dvosmislenost rečenice, ili će pak moći biti ovisan samo o jednome? Ako može ovisiti samo o jednome, kakav će taj antecedent biti i o čemu ovisi njegov odabir?

U rečenici 5.119. anafora *svoj* može biti protumačena kao ovisna o imenskom izrazu *pro* koji koverira s R-izrazom *Antonio*, ali ne može za antecedenta odabrati subjektni imenski izraz iz glavne rečenice:

(5.119) Barbara_i kaže Antoniju_j da pro_j pokupi svoje_{*i/j} stvari.

Dakle, ovaj primjer sugerira to da je *svoj* osjetljiv na udaljenost antecedenta i može samo ovisiti o najbližem subjektnom antecedentu, i to čini se o onome unutar iste surečenice. Da je *svoj* ovisan lokalno, potvrđuju i sljedeći primjeri:

(5.120) pro_i smo mu_j rekli da pro_j uzme svoje_{*i/j} stvari i napusti kuću

(5.121) [Prava mama]_i bi joj_j rekla da pro_j razmisli o svom_{*i/j} ponašanju

(5.122) Doktor_i naredi robotici_j da pro_j pokupi svojim_{*i/j} usisivačem ta Srca

(5.123) možda ipak pro_{*i} natjera vladajuće_j da pro_j promisle o svojoj_{*i/j} odluci

(5.124) Kristi_i nas_j pozivlje da pro_j uzmemo svoj_{*i/j} križ

(5.125) pro_{*i} pozivamo vas_j da pro_j preuzmete svoj_{*i/j} besplatni broj

(5.126) [D. M.]_i je zatražio od [B. B.]_j da pro_j ponudi svom_{*i/j} ujaku...

(5.127) pro_i poručujem gradonačelniku_j da pro_j kaže svom_{*i/j} frendu...

Anafora *svoj*, naime, mora biti ovisna o antecedentu unutar određenog područja koje se naziva njezinom domenom. Prema tome, možemo utvrditi sljedeće:

(5.128) Anafora *svoj* mora biti ovisna o subjektnoj imenskoj skupini unutar surečenice u kojoj se i sama nalazi.

Ili drugim riječima:

(5.128') Anafora *svoj* mora biti ovisna o komandirajućem subjektu unutar iste surečenice.

Udaljenost između anafore i antecedenta koji je odobrava podložna je određenim ograničenjima (usp. Safir 2004a: 77, 150, 2004b: 39). Anafore su, naime, podložne načelu Odobrenje lokalnog antecedenta (ili LAL prema engl. *Local Antecedent Licensing*)¹⁴⁶ koje je zaslužno za njihovu lokalnost:

(5.129) „Odobrenje lokalnog antecedenta (LAL): Anafora mora biti c-antecedirana unutar domene D.“

(5.130) „Domena D: Domena za X jest minimalna maksimalna proširena projekcija koja sadrži X.“¹⁴⁷

(5.131) „X c-antecedira Y ako X kovarira s Y i X c-komandira Y.“

Pojam c-antecedencije obuhvaća odnos ovisnosti anafore o antecedentu u kojemu se pretpostavlja da je uobičajeno da anafora bude i c-komandirana i ovisna o antecedentu, iako postoje i atipični slučajevi u kojima je LAL zadovoljen iako antecedent i anafora nisu u odnosu c-komande, zbog čega koristi pojam kovarijacije. Pojam c-antecedent podrazumijeva c-komandu i kovarijaciju koja se shvaća kao odnos simetrične suovisnosti koji može biti izražen na sljedeći način (Safir 2004a: 107):

(5.132) „Ako je X c-antecedent Y-a, onda X c-komandira Y-om te je ili Y ovisan o X ili je X ovisan o Z, te je Y ovisan o Z.“

Što se tiče minimalne maksimalne projekcije, Safir (2004a: 77) je tumači na sljedeći način: ako se uzme u obzir pretpostavka o VP-internom subjektu, VP je minimalna maksimalna projekcija koji dominira nad komplementom ili dopunom i njegovom sestrom, leksičkom glavom V, pri čemu VP specifikator sadrži subjekt. Dakle subjekt odnosno trag subjekta u VP-u nalazi se u istoj domeni kao izravni objekt glagola; ako s druge strane VP uzima IP dopunu, VP je

¹⁴⁶ LAL je Safirova inačica (2004a i 2004b) načela A iz kanonske teorije vezanja, dok iz načela FTIP prirodno proizlaze posljedice načela B i C iz kanonske teorije vezanja.

¹⁴⁷ Iz definicije domene D eliminira se pojam upravljanja, a da bi obuhvatio područje upravljačke kategorije, uvodi pojam proširene projekcije.

minimalna maksimalna projekcija IP specifikatora od IP dopune, i to ako IP nije maksimalna projekcija, ali ne ako je CP dopuna V-a.¹⁴⁸

Proširenom projekcijom Safir (2004a: 150) smatra projekciju koja uključuje svaku maksimalnu projekciju koja dominira leksičkom glavom (V, N, A, C i IP) u duhu Van Riemsdijka (1990, 1998) i Grimshawa (1989). Navodi pritom primjer proširene projekcije od N, u kojemu će „sve kćeri imenskoga čvora iznad N (npr. DP) biti sadržane u istoj proširenoj projekciji toga N sve dok dominaciju ne preuzme neki drugi leksički element, koji bi u slučaju izravnog objekta bio primjerice V“¹⁴⁹. Proširenu projekciju uvodi kako bi i prijedložni objekti mogli biti ovisni o subjektu unutar VP-a.

Osim LAL-a, Slaganje antecedenta¹⁴⁹ suzuje skupinu elemenata koji mogu biti dostupni s obzirom na dani antecedent u određenoj rečeničnoj strukturi. Njihov je zadatak izbaciti neke nadmetače koji bi inače u rečenici bili dostupni za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu u određenom kontekstu (usp. Safir 2004a: 77-78).¹⁵⁰ U hrvatskom je jeziku nemoguće tumačenje anafore *svoj* ovisnom o subjektom antecedentu iz glavne rečenice umjesto o subjektu iz njezine surečenice jer anafora prema LAL-u na tom položaju ne može biti odobrena:

(5.133) **pro* pretpostavljali smo da *pro* ima *svoje* tajno mjesto

Slaganje antecedenta u hrvatskom je jeziku irelevantno s obzirom na to da anafore mogu biti ovisne o antecedentu bilo kojega lica što je izravna posljedica njihova inherentna nedostatka morfoloških vrijednosti slaganja. Ono je međutim važno za anafore nekih jezika poput engleskoga u kojemu su anafore poput *himself*, *herself*, *themselves* određene s obzirom na rod i/ili broj što ih čini kompatibilnima s manjim brojem antecedenata. U sljedećoj rečenici primjerice izraz *herself* ne može biti dostupan za to da bude protumačen ovisnim o antecedentu jer krši uvjet slaganja:

(5.134) **He* killed *herself*.¹⁵¹

¹⁴⁸ Safir (ibid.) nadzorne infinitivne konstrukcije i finitne ili ovremenjenje rečenice smatra CP-om, dok za dopune izuzetnog padežnog bilježenja (ECM) tvrdi da su IP.

¹⁴⁹ V. pogl. 5.4.2.1.

¹⁵⁰ Tako primjerice u rečenici 5.134. izraz *herself* nije dostupan za to da bude protumačen ovisnim o subjektu iz glavne rečenice.

¹⁵¹ Primjer je preuzet iz Safir (2004a: 78).

Slaganje antecedenta, koje ćemo u ovome radu preoblikovati u Kompatibilnost anafore i antecedenta – jer slaganje nije primjenjivo za relacijske anafore – djelovat će prilikom distribucije talijanske anafore *proprio* (v. pogl. 5.4.4.1).

Osim što je anafora *svoj* podložna načelu LAL, mora biti zadovoljen još jedan uvjet kako bi ona bila protumačena ovisnom o danom antecedentu: antecedent u domeni D mora biti subjekt (usp. pogl. 5.4.2.3). Rekli smo i da su zamjenice za razliku od anafora antisubjektivno usmjerene. Promotrimo sljedeći primjer:

(5.135) Kuftić_i nas_j je pozvao na svoje_{i/*j} imanje i [_{TP0}pro_i zamolio nas_j [_{CP}da [_{TP1}pro_j javno objavimo njegovu_{i/*j} ponudu]]]

Posvojna zamjenica kovarira sa subjektom, ali sa subjektom glavne rečenice (ovdje pro_i)¹⁵²; ne može kovarirati s najbližim joj antecedirajućim subjektom (ovdje pro_j), odnosno može biti protumačena isključivo kao neovisna o lokalnom antecedirajućem subjektu. S druge strane, zamijenimo li posvojnu zamjenicu anaforam *svoj* (v. pr. 5.135'), ona kovarira s lokalnim subjektom (pro_j).

(5.135') Kuftić_i nas_j je pozvao na svoje_{i/*j} imanje i [_{TP0}pro_i zamolio nas_j [_{CP}da [_{TP1}pro_j javno objavimo svoju_{i/*j} ponudu]]]

Prema tome, antisubjektivna usmjerenost zamjenica ograničena je na domenu D u kojoj je anafora ovisna o antecedentu, tj. c-antecedirana, odnosno rezultat je subjektivne usmjerenosti anafore pod uvjetom iskazanom načelom LAL. Drugim riječima, domena D za zamjenice je negativna domena, odnosno: Zamjenica ne može biti c-antecedirana i kovarirati s antecedentom unutar domene D.

Uz LAL, za odnose ovisnosti među koargumentima¹⁵³ Safir (2004a: 108) uvodi posebno načelo Lokalno povratno načelo (ili LRP prema engl. *Locally Reflexive Principle*):

(5.136) „Lokalno povratno načelo (LRP): Anafora koja je identitetski specifična (prema engl. *an identity-specific anaphor*) ovisna je o svojem koargumentnom antecedentu, ako ga ima.“

¹⁵² Osim toga, može se odnositi i na izvanrečenični entitet (njegovu_k), no to u ovom trenutku nije važno za argumentaciju.

¹⁵³ Koargumente Safir (ibid.: 203) shvaća kao argumente koji su semantički odabrani od istoga „uzimača“ argumanata prema njegovoj leksičkoj argumentnoj strukturi.

Anafore koje su podložne ovom načelu naziva identitetski specifičnima (prema engl. *identity-specific anaphors*) jer bilježe ovisnost specifičnu za identitet te se razlikuju od recipročnih ili uzajamnosnih anafora, kod koji se sudionici odnosa prikazanog predikatom ne podudaraju. Načelo LRP djeluje, dakle, kad je *svoj* na koargumentnom položaju s antecedentom.¹⁵⁴

Vratimo se sada na trenutak FTIP-u i Pragmatičkom izbjegavanju da pokažemo na primjeru kako međudjeluju LAL i ta dva načela. U primjeru 5.137. dostupna je povratna posvojna zamjenica *svoj*, koju odobrava LAL te koja kao takva pobjeđuje u nadmetanju s drugim dostupnim izrazima – posvojnomo zamjenicom *njegov* i posvojnomo pridjevom tj. R-izrazom *Ivanov* – za to da bude protumačena ovisnom o antecedentu.

(5.137) *Ivan voli svoju/*njegovu/*Ivanovu majku.*

S druge strane, u primjeru 5.138. anafora *svoj* nije dostupna za to da bude protumačena o udaljenom subjektu *on* jer nije odobrena od LAL-a u tom području. Jedini su dakle nadmetači za takvo tumačenje *Ivanov* i *njegov*. R-izraz *Ivanov* ne može biti protumačen ovisnim o antecedentu *on*, stoga u nadmetanju za to tumačenje pobjeđuje *njegov*.

(5.138) *On je rekao da Marko voli *svoju/njegovu/*Ivanovu majku.*

Imenski izraz *Ivanov* u primjeru 5.137. shodno načelu Pragmatičkog izbjegavanja bit će obilježen kao izbjegavajući izraz u odnosu na antecedirajući mu imenski izraz *on*. Drugim riječima, uporaba posvojnoga pridjeva *Ivanov* za lokalnu interpretaciju ovisnosti izbjegnuta je. Neuspjelo uspostavljanje odnosa ovisnosti jednoga izraza o drugome rezultira izbjegavanjem.

5.4.2.5. Anafora *svoj* u infinitivnim konfiguracijama: varijacije u domeni?

Do sada su u svim primjerima rečenice bile finitne. Potrebno je provjeriti ponašanje anafore u nefinitnim surečenicama, odnosno u kontekstima s infinitivnom surečenicom. Infinitivni konteksti, naime, često su se pokazali kao prozirne domene za fenomene koji su inače lokalni (usp. Wurmbrand 2003: 1) poput anafora koje su inače unutarrečenično ovisni elementi. Faltz (1985) primjećuje da morfološki jednostavne anafore mogu biti nelokalne, dok su složene uvijek lokalne. Pica (1987) primjećuje da je ovisnost na daljinu anafora koje mogu biti nelokalne, osim što su morfološki jednostavne i usmjerene na subjekt, ograničena na određene

¹⁵⁴ To se odnosi i na anaforu *sebe*.

kontekste – infinitivne rečenice (npr. ruski, češki)¹⁵⁵ ili na konjunktivne, odnosno subjunktivne rečenice (npr. islandski).

Infinitivne rečenice mogu se podijeliti na dvije vrste nadzornih konstrukcija. Razlikuju se dva tipa nadzornih konstrukcija s infinitivnim dopunama: jedne su uvedene glagolom s nadzornim subjektom (prema engl. *subject-control verbs*), dok drugu uvode glagoli s nadzornim objektom (prema engl. *object-control verbs*). U infinitivnim surečenicama koje su pod nadzorom subjekta upravo se subjekt glavne rečenice shvaća kao subjekt surečeničnoga nefinitnoga glagola, dok u infinitivnim surečenicama pod kontrolom objekta shvaćeni subjekt odgovara objektu iz glavne rečenice (usp. Buring 2005: 48).

Nadzor (prema engl. *control*) je odnos između kontrolora i shvaćenoga ili implicitnoga subjekta (Landau: 2000: 1). Na mjestu subjekta infinitivne rečenice pretpostavlja se prazna kategorija PRO koja kao fonološki neizražen pronominalni NP predstavlja shvaćeni subjekt. Dakle, nadzor je odnos između PRO-a i njegova nadzornika ili kontrolora.

Glagoli s kontrolom subjekta u hrvatskom su jeziku glagoli poput: *obećati*, *početi*, *odlučiti*, *pokušati*, *namjeravati*, *planirati* (v. pr. 5.139-152). Kako ističu Gnjatović i Matasović (2013: 240-241), to su uglavnom glagoli kognitivnih procesa ili *verba sentiendi*, glagoli obećavanja, glagoli započinjanja ili završavanja te konativni glagoli i modalni glagoli.¹⁵⁶

Kada takav glagol uvodi infinitivnu rečenicu, PRO infinitivne surečenice kovarira sa subjektom iz glavne rečenice:

(5.139) Oduševljeni *Kawasaki* uzeo je mikrofoni i *pro* počeo *PRO* vikati *svoje* ime

(5.140) U njihovu je uspjehu *pro* počela *PRO* gledati *svoj* uspjeh

(5.141) *prognanici* su se počeli *PRO* vraćati u *svoje* obnovljene i novosagrađene kuće na tim područjima

(5.142) [*njegov otac*] je odlučio *PRO* završiti *svoj* život

(5.143) *On* je odlučio *PRO* posvetiti *svoj* život najpotrebnijima: napuštenima, bolesnima, odbačenima...

(5.144) [*Osoblje škole*] je po završetku dodatnog usavršavanja odlučilo *PRO* predstaviti program Inicijativa mladića *svojim* učenicima

(5.145) *Nacional* je pokušao *PRO* nametnuti *svoju* igru

¹⁵⁵ Usp. Rappaport (1986) i Progovac (1992, 1993) za ruski, Dotlačil (2005) za češki jezik.

¹⁵⁶ Vidjet ćemo kasnije, međutim, da je potrebno revidirati popis glagola pod nadzorom subjekta jer bi se neki od nevedenih skupina glagola trebali smatrati restrukturirajućima.

- (5.146) [*Slavni Škot*] je (...) ¹⁵⁷ odmah pokušao *PRO* izvesti neki *svoj* 'poseban udarac'
- (5.147) *Borovo* je pokušalo *PRO* nastaviti *svoj* razvojni put
- (5.148) [*Ruža Tomašić*] je u jednosatnom gostovanju na Hrvatskoj televiziji pokušala *PRO* reinterpretirati *svoju* zapaženu izjavu
- (5.149) Prije dvije godine *pro* sam namjeravao *PRO* proširiti *svoj* sadašnji posao
- (5.150) *ona* je namjeravala *PRO* podići *svoj* novac iz banke
- (5.151) *Tina* je planirala *PRO* krstiti *svoja* dva predivna blizanca
- (5.152) *pro* je planirao *PRO* otići *svojoj* obitelji

Anafora *svoj*, iako identificirana sa subjektom iz glavne rečenice, ne ovisi o njemu izravno, već je izravno ovisna o lokalnom subjektom *PRO*-u. Subjektni *PRO* pod nadzorom je subjekta glagola ishodišne ili glavne rečenice te je antecedent anafore *svoj*. Da nismo pretpostavili prazni *PRO*, vjerovali bismo da anafora *svoj* može biti ovisna o udaljenu antecedentu, a s obzirom na to da je u surečenici s infinitivom, mislili bismo da je njezina domena zapravo finitna rečenica. Pretpostavljeni *PRO* potvrđuje lokalnost anafore.

Infinitivne konstrukcije pod nadzorom objekta, s druge strane, u hrvatskom su jeziku relativno rijetke i za njih bi se moglo tvrditi da predstavljaju obilježenu jezičnu pojavu, a upravo su one najzanimljivije za istraživanje eventualne ovisnosti anafora na daljinu.

Naime, opće je poznato da u nekim slavenskim jezicima anafora *svoj* može biti vezana ili ovisna na daljinu (prema engl. *long-distance bounded anaphor*). Takva je primjerice ruska anafora *svoj* (usp. Rappaport 1986, Progovic 1992, 1993). Daljinski vezane anafore nisu isključivo vezane na daljinu, no to mogu biti (usp. Huang 2000: 90-91), što vrijedi i za rusku anaforu *svoj*. Zbog takve je njezine naravi ova rečenica dvosmislena:

- (5.153) Profesor_i je poprosil asistentaj_j *PRO*_j čitat' svoj_{i/j} doklad.¹⁵⁸

'Profesor je zamolio asistenta da pročita svoj/njegov izvještaj'

U ovoj rečenici *PRO* kovarira s objektom iz glavne rečenice, dakle riječ je o objektnoj nadzornoj konstrukciji. *Svoj* može biti protumačen kao ovisan bilo o lokalno dostupnom antecedentu – *PRO*-u kovarijantnim s objektom iz glavne rečenice (*asistent*) – bilo o udaljenu antecedentu, tj. subjektom NP-u *profesor* iz glavne rečenice. Oba su tumačenja ovjerena.

¹⁵⁷ Iz izvornoga je primjera ispušten ovaj dio: *pomalo bahato u svom stilu*.

¹⁵⁸ Primjer je preuzet iz Rappaport (1986: 104) koji ga prenosi iz Rozental' (1974), a kasnije ga prenosi i Progovic (1992: 674).

U hrvatskom jeziku u rečenici istovjetnoj ruskoj 5.153. objektna surečenica ne može biti uvedena infinitivom (v. pr. 5.154a), nego mora biti finitna i uvedena rečeničnim veznikom *da* da bi bila gramatički ovjerena (v. pr. 5.154b-c). Pritom je anafora ovisna o lokalnom subjektom antecedentu, dok zamjenica o njemu ne može biti ovisna.

(5.154) (a) *Profesor_i je zamolio asistenta_j PRO pročitati svoj izvještaj.

(b) Profesor_i je zamolio asistenta_j [_{CP}da [_{TP}pro_j pročita svoj_{*i/j} izvještaj]]].

(c) Profesor_i je zamolio asistenta_j [_{CP}da [_{TP}pro_j pročita njegov_{i/*j/k} izvještaj]]].

Moguće je da ovaj hrvatski nedostatak konteksta identičnoga onome u ruskom navodi istraživače hrvatske (i srpske) anafore da *a priori* odbace mogućnost toga da bi i ona u određenim okolnostima mogla biti ovisna na daljinu. Hrvatska se posvojna anafora *svoj* stoga navodi kao zanimljiv slučaj u kontekstu slavenskih posvojnih anafora jer je njezina distribucija ograničena isključivo na lokalnu domenu, dok se finitna, ovremenjena odnosno domena obilježena vremenom (prema engl. *tensed domain*) navodi kao domena unutar koje su ovisne i istovjetne anafore u ruskom, češkom i poljskom jeziku (usp. Büring 2005: 67).

Provjerimo stoga pažljivo infinitivne konstrukcije pod nadzorom objekta u hrvatskom jeziku. U načelu, uvode ih kauzativni glagoli kojima se izriče zapovijed, dopuštenje ili nužnost predikacije, poput sljedećih: (*na*)*tjerati*, *nagovoriti*, *zamoliti*, *dopustiti*. Zbog njihove bismo ih semantike mogli nazvati jusivnima i necesitativnima, a slijedeći Gnjatović i Matasović (2013: 240) mogli bismo ih podijeliti u dvije skupine: jusivne ili prohibitivne i facilitativne, permissivne ili adhortativne.¹⁵⁹

Ovi glagoli u hrvatskom od surečenice koju uvode u većini slučajeva zahtijevaju da bude finitna (v. pr 5.155-159). Drugim riječima, možemo smatrati neobilježenim obilježjem tih glagola projiciranje CP-a s finitnom rečenicom, odnosno glagolom.

(5.155) Tjerali su je [_{CP}da [_{TP}pije iz nekog vrča]]

(5.156) oni su me nagovorili [_{CP}da [_{TP}pro je pošaljem na Doru]]

(5.157) on me zamolio [_{CP}da [_{TP}ga ja dolazim ispovijedati]]

(5.158) sustav školovanja im je dopustio [_{CP}da [_{TP}pro participiraju u edukaciji i prenošenju kompetencija]]

¹⁵⁹ Za cjelovitiji popis glagola s kontrolom objekta v. Gnjatović-Matasović (2013).

(5.159) naši novinari su ih pustili [_{CP}da [_{TP}pro uživaju u razgledavanju]]

Dakle, uobičajena argumentna struktura glagola {*natjerati*, *nagovoriti*, *zamoliti*, *dopustiti*, *zabraniti*}, odnosno njihov supkategorizacijski okvir jest sljedeći: [NP _ NP_{A/D} CP_C“da” TP].

Oni, međutim, mogu uvesti i infinitivnu rečenicu, što potvrđuju sljedeći primjeri:

a) (*na*)*tjerati*:

(5.160) Tjerali su me jesti sol i papar

(5.161) ...da su me tjerali učiti njemački jezik

(5.162) nakon što me Slaven natjerao napraviti ekstremno tanku pušku

(5.163) pro je mladog čovjeka natjerao noću postavljati plakate po kvartu

b) *nagovarati*:

(5.164) Počinjalo je tako da bi me nagovarali ići onamo.

c) *zamoliti*:

(5.165) Rekla je da ju je Gospa zamolila činiti tako kao pokoru za grješnike.

d) *dopustiti*:

(5.166) Englezima gotovo da nisu dopustili pucati na gol.

e) *zabraniti*:

(5.167) Supruga mi je najstrože zabranila kupovati knjige jer nam je stan već prekrcan.

Prema tome, osim „da“ CP dopune s finitnim glagolom, glagoli {*natjerati*, *nagovoriti*, *zamoliti*, *dopustiti*, *zabraniti*} mogu imati i infinitivnu CP dopunu u kojoj položaj subjekta zauzima PRO. Nas zanima kako se ponaša anafora *svoj* u tim kontekstima. Analizirajući korpus, naišli smo na ove dvije rečenice:

(5.168) ja_i to nisam dopustila PRO_j unijeti u svoj_i stan

(5.169) Nisam siguran bi li on_i na takav način, neprimjeren u svakom slučaju, dopustio PRO_j razgovarati o svom_i intimnom životu

Iako obje rečenice „zvuče“ pomalo čudno jer je iz njih izostavljena imenska skupina s gramatičkom ulogom neizravnog objekta koju pretpostavlja argumentna struktura glagola *dopustiti*, možemo protumačiti anaforu *svoj* ovisnom o subjektu iz glavne rečenice, a ne o lokalnom PRO-u. Da provjerimo lakše ovo tumačenje, možemo u njih dodati neizravni objekt:

(5.168') ja_i mu_j to nisam dopustila PRO_j unijeti u svoj_{i/j} stan

(5.169') Nisam siguran bi li im_j on_i dopustio PRO_j razgovarati o svom_{i/?j} intimnom životu

U objema bismo rečenicama mogli zamisliti dva moguća tumačenja: ono u kojem *svoj* ovisi o lokalnom PRO-u koji kovarira s objektom iz glavne rečenice ili o udaljenu subjektom antecedentu iz ishodišne rečenice. Rečenica 5.168' s potonjim tumačenjem bolje zvuči od pr. 5.169' s istim tumačenjem, iako bi prema našoj jezičnoj intuiciji za ovisno tumačenje o udaljenu antecedentu obje bolje zvučale s posvojnomo zamjenicom umjesto anafore:

(5.168'') ja_i mu_j to nisam dopustila PRO_j unijeti u moji_{i/*j} stan

(5.169'') Nisam siguran bi li im_j on_i dopustio PRO_j razgovarati o njegovom_{i/*j} intimnom životu

Bez obzira na to, rečenice 5.168' i 5.169' s anaforom mogle bi se smatrati dvosmislenima, a za anaforu *svoj* mogli bismo prema tome reći da pokazuje značajke anafore koja može biti vezana i na daljinu.

Međutim, pogledajmo sada ove dvije rečenice iz korpusa:

(5.170) Ona_i im_j nije dopuštala PRO_j osnivati svoja_{*i/j} kulturna društva¹⁶⁰

(5.171) pro_i vam_j je zabranio PRO_j slaviti svoje_{*i/j} heroje

Sasvim je sigurno da je u ovim rečenicama anafora ovisna o PRO-u u svojoj gore utvrđenoj lokalnoj domeni D gdje PRO kovarira s NP-om iz glavne rečenice koji ima gramatičku funkciju neizravnog objekta.

Modificirajući rečenice 5.160. i 5.161. u 5.160' i 5.161', dobili bismo također rečenice koje su ili neprihvatljive ili na granici prihvatljivosti kao izuzetno čudne:

(5.160') ?/*pro_i tjerali su me_j PRO_j jesti svoja_{*i/?j} jela

(5.161') ?/*Oni_i su me_j tjerali PRO_j učiti svoj_{*i/?j} jezik

Glagol *pustiti* nalik glagolu *dopustiti* koji za razliku od potonjega otvara mjesto izravnom objektu također može projicirati:

a) „da“ CP s finitnom rečenicom:

(5.172) Mislim da je Bela bio odličan mentor, svakog je pustio da radi po svome, a opet je bio svakome pri ruci da mu pomogne savjetom kako bi film odveo u pravcu kako je to autor zamislio.

¹⁶⁰ Primjer je prilagođen prema izvornom korpusnom primjeru: *Ona ne samo da je de iure ozakonila izdvajanje Boke iz Hrvatske, već je potirala historijsku svijet Hrvata u Boki, tako što im nije dopuštala osnivati svoj kulturna društva.*

(5.173) Najbolja sam bila kada su me pustili da oponašam Janis Joplin.

b) infinitivnu CP dopunu:

(5.174) Mladi ga je odvjetnik, za početak, pustio čekati oko četvrt sata.

(5.175) Francuska ni svoje vojnike nije pustila svjedočiti u Haagu.

(5.176) Kućni savjet je reka da nan je to bija prvi i zadnji put da su nas pustili slavit u skloništu.

Uzet ćemo rečenicu 5.174. i preoblikovati je u 5.174' na način da PRO bude pod nadzorom izravnog objekta iz glavne rečenice te da je u infinitivnoj surečeničnoj dopuni izražena anafora *svoj*:

(5.174') Odvjetnik_i ga_i je pustio PRO_j čekati u svom_{i/*j} uredu oko četvrt sata.

Zamijenimo li glagol *pustiti* glagolom *ostaviti*, tumačenje je rečenice isto:

(5.174'') Odvjetnik_i ga_i je ostavio PRO_j čekati u svom_{i/*j} uredu oko četvrt sata.

Naime, anaforu *svoj* u ova dva primjera ne tumačimo ovisnom o lokalno dostupnom subjektnom PRO-u koji kovarira s objektom iz glavne rečenice, nego o subjektu iz glavne rečenice. Ovo je iznenađujuće jer bi to potvrdilo naše sumnje iz primjera 5.168. i 5.169. te bi to značilo da je zaista moguće da anafora *svoj* nije isključivo lokalna te da u određenim okolnostima može biti ovisna na daljinu.

Pokušajmo međutim promijeniti perspektivu te promotrimo ove rečenice kao da dvije surečenice u njima čine jednu cjelinu:

(5.174') [Odvjetnik_i ga_i je pustio čekati u svom_{i/*j} uredu oko četvrt sata.]

(5.174'') [Odvjetnik_i ga_i je ostavio čekati u svom_{i/*j} uredu oko četvrt sata.]

Ovako ih gledajući, čini se da anafora *svoj* ne može nego imati jedan mogući antecedent, i to subjektni NP *odvjetnik*. Naime, gledano iz ove perspektive čini se da *pustio čekati* i *ostavio čekati* tvore cjelinu. Ako na taj način protumačimo ove rečenice, potvrđuje se lokalna narav anafore *svoj*. Izgleda da bismo tako mogli protumačiti i rečenice koje su nam se ranije činile potvrdom za moguću daljinsku ovisnost anafore *svoj*:

(5.168) [ja_i to nisam dopustila unijeti u svoj_i stan]

(5.169) [Nisam siguran bi li on_i dopustio razgovarati o svom_i intimnom životu]

Za ovakvo tumačenje ovih rečenica nalazimo inspiraciju u recentnim teorijskim radovima o infinitivnim konfiguracijama. Naime, glagoli koji otvaraju mjesto infinitivnoj dopuni, a s njom zajedno čine smislenu cjelinu, nazivaju se restrukturirajućim glagolima (Rizzi 1976), odnosno za takve infinitivne kontekste kaže se da su restrukturirajući, a hrvatske rečenice u kojima smo naišli na ono što smo ranije shvaćali ovisnošću anafore na daljinu mogli bismo tumačiti uz pomoć restrukturiranja.¹⁶¹ Takve infinitivne dopune, naime, nemaju subjekt odnosno PRO, stoga anafore ne mogu ovisiti o lokalnom subjektu jer je nedostupan.

Iako se u teorijama 80-ih godina isticao rečenični status kontrolnih infinitiva, bilo u obliku CP-a ili IP-a, i to zbog ideje o uniformnosti frazne strukture, a što je kasnije dodatno bilo isticano na temelju PRO-teorema, nadzorne infinitivne konstrukcije međutim u novije se vrijeme dijele na dvije skupine: infinitive koji imaju subjekt i infinitive koji nemaju subjekt – nerestrukturirajuće i restrukturirajuće. Chierchia još 1984. tvrdi da su kontrolni infinitivi besubjektni predikati u sintaksi i semantici, a da im se pridodaje subjekt kasnije u kontekstu sredstvima načela semantičke/pragmatičke kontrole. Wurmbrand (2003) upravo na tom tragu tvrdi da su neki infinitivi besubjektni sintaktički i semantički.

Prema Wurmbrand (ibid.), naime, infinitivne konstrukcije nemaju jedinstveno ustrojstvo, već se one među sobom razlikuju. Nemaju sve infinitivne dopune istu rečeničnu odnosno funkcionalnu strukturu iznad VP-a, a razlike u rečeničnom ustrojstvu postoje zbog njihova različita tumačenja. Iako prema Wurmbrand restrukturirajući predikati dijele ista semantička obilježja, semantika nije dovoljna da bi se odredilo dopušta li ili ne određena konstrukcija restrukturiranje. Polazeći od pretpostavke da infinitivne konfiguracije ne čine jedinstven skup, ona ih (pojednostavljeno) dijeli na restrukturirajuće i nerestrukturirajuće pri čemu restrukturirajući mogu biti leksički i funkcionalni.

Još je 1955. godine Gunnar Bech razvio prvu podjelu infinitivnih dopuna u njemačkom na koherentne i nekoherentne infinitive pri čemu koherentni oblikuju neovisnu rečeničnu domenu, dok nekoherentni ne pokazuju rečenično ponašanje. Aissen i Perlmutter (1976) ističu da određeni infinitivi ne funkcioniraju kao neovisna rečenica jer čine rečenično jedinstvo s glavnom rečenicom. Rizzi (1976) takve infinitive naziva restrukturirajućima jer su prošli kroz postupak restrukturiranja u kojemu se umetnuti infinitiv i glagol iz glavne rečenice reanaliziraju

¹⁶¹ Prototipni primjer glagola koji s infinitivnom dopunom čine jedinstvenu cjelinu jesu modalni glagoli.

kao jedan složeni glagol. Restrukturiranje je dakle, ukratko, postupak preoblikovanja dvorečenične u jednorečeničnu strukturu.¹⁶²

Obilježja restrukturirajućih glagola jezično su specifična, a problem u njihovu prepoznavanju predstavlja i činjenica da postoji i varijacija među govornicima istoga jezika. Glagoli za koje je tipično u svim do sada istraživanim jezicima da uvode infinitive s restrukturirajućim obilježjima jesu: modalni glagoli (*morati, moći, smjeti, htjeti*), glagoli kretanja (*doći, ići*), aspektualni (*početi, završiti, nastaviti*) i kauzativni glagoli (*natjerati*, engl. *make, let* itd.). Za njih se kaže da su restrukturirajući, dok se, s druge strane, nerestrukturirajućima uglavnom smatraju faktivni i propozicijski glagoli poput *zaboraviti, odlučiti, pokušati*, zatim npr. engl. *regret, assume, claim*.¹⁶³

Iako postoje i dvorečenični pristupi, restrukturirajuće glagole s infinitivom Wurmbrand (ibid.: 136, 226-227) smatra jednorečeničnim konfiguracijama. Dok su nerestrukturirajući infinitivi generirani kao rečenični komplementi ili dopune (CP/IP) koje sadrže PRO, restrukturirajući su infinitivi manje kategorije, uglavnom se smatra da su VP dopune, odnosno dopune sačinjene od gologa VP-a pri čemu su uklonjena sva obilježja vezana za C i T (usp. ibid.: 10, Landau 2000: 79).

Ono što je ključno za našu analizu jest činjenica da su restrukturirajući infinitivi besubjektni VP-ovi. Drugim riječima, u restrukturirajućim kontekstima nema infinitivnog subjekta PRO zbog čega anafora nema o čemu ovisiti unutar infinitivne surečenice u kojoj se nalazi. Točnije infinitivne surečenice u tom slučaju ni nema jer infinitivna dopuna s glagolom iz glavne rečenice čini jedinstvenu rečenicu.

Ono što se prividno činilo sposobnošću anafore *svoj* da bude ovisna o udaljenju antecedentu odbacili smo interpretirajući te kontekste kao restrukturirajuće. Rasvijetlili smo postojanje ovih glagola u hrvatskom jeziku, čija nas je dosadašnja analiza u okviru uobičajenih nadzornih konstrukcija s PRO-om na subjektnom položaju infinitivne dopune vodila na zaključak o daljinskoj ovisnosti anafore *svoj* i time nam onemogućila precizniju interpretaciju anaforičkih odnosa u takvim kontekstima. Time smo istaknuli potrebu za nužnom reanalizom tzv. glagola

¹⁶² Usp. Wurmbrand (2003: 5-6).

¹⁶³ Wurmbrand (ibid.: 6-7) navodi glagole u engleskom jeziku, a mi smo ovdje prenijeli samo one hrvatske istovrijednice koje mogu otvoriti mjesto infinitivnoj dopuni te za koje mislimo da bi se, uz nužne daljnje analize, mogli potvrditi kao restrukturirajući odnosno nerestrukturirajući glagoli.

pod nadzorom subjekta i objekta u hrvatskom jeziku.¹⁶⁴ Budući da je restrukturiranje, koliko nam je poznato, neistražena pojava u hrvatskom jeziku, a restrukturirajući su glagoli jezično specifični, potrebno je dalje istražiti restrukturiranje u hrvatskom jeziku te, naravno, s njim u svezi distribuciju anafora.¹⁶⁵

5.4.2.6. Varijacije u usmjerenosti?

Utvrdili smo u pogl. 5.4.2.3. da je *svoj* anafora usmjerena na subjektni antecedent, no čini se da to nije beziznimno tako. Korpusnom smo analizom, naime, pronašli rečenice koje dovode u pitanje njezinu strogu subjektnu usmjerenost.

U rečenici 5.178, primjerice, anafora *svoj* ovisna je o objektu.

(5.178) [Takva osoba]_i mora staviti [svaku stvar]_j na svoje_{*i/j} mjesto

Ovaj nas primjer može navesti na sumnju da bi za to mogla biti odgovorna argumentna struktura i semantika dvoprijelaznih glagola (prema engl. *ditransitive verbs*) stavljanja koji otvaraju mjesto dvjema dopunama – izravnom objektu i mjesnoj PP dopuni s NP-om u akuzativu (usp. Carnie 2006: 373, Haspelmath 2013). Za njih je karakterističan supkategorizacijski okvir [NP _ NP PP] te je riječ o glagolima poput: *staviti, spremiti, odnijeti, odvesti, poleći, dodati* koji otvaraju mjesto NP-u s tematskom ili 9-ulogom teme ili predmeta (prema engl. *theme*) i PP-u koji ima ulogu cilja (prema engl. *goal*)¹⁶⁶, dakle <agens, tema, cilj>. Međutim, da razlog ne može biti semantika glagola, potvrđuju primjeri 5.179-184. u kojima se anafora *svoj* ne može tumačiti ovisnom o objektnom antecedentu kao u primjeru 5.178, već isključivo o subjektnom NP-u.

¹⁶⁴ Tako primjerice modalni glagoli nisu jednostavni glagoli s kontrolom subjekta, već su to glagoli restrukturiranja.

¹⁶⁵ Za analizu distribucije i tumačenja anafore u infinitivnim kontekstima u češkom jeziku koja je također djelomično u vezi s restrukturiranjem v. Dotlačil (2005):

(5.177) *Pavlina_i Honzovi_j dovolila PRO_j zpívat svou_{i/j} písničku.*

'Pavlina je dopustila Honzi da pjeva svoju/njezinu pjesmu'

¹⁶⁶ Budući da se glagolom stavljanja mijenja mjesto temi, mogli bismo tvrditi da glagoli stavljanja otvaraju mjesto temi i mjesnom cilju ili, jednostavno, da se uspostavljanjem semantičke uloge cilja ostvaruje dihotomija lokacija : destinacija.

(5.179) pro_i spremite [već iznošene velike ogrlice] $_j$ u $svoju_{i/*j}$ kutiju sa nakitom, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja

(5.180) Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću ih $_j$ spremit u $svoju_{i/*j}$ kutiju uspomena za uspomenu na 8. c

(5.181) Samo se treba pobrinuti da [neki klinac] $_i$ ne uzme ga $_j$ i odnese pro_j u $svoju_{i/*j}$ kutiju sa igračkama

(5.182) pro_i šarmira žene $_j$ i pro_i odvodi ih $_j$ u $svoj_{i/*j}$ krevet

(5.183) Ivanka je jedne davne noći kucala na njena vrata krvava, rasječena lica. Pijani muž ju je bio zvjerski istukao. Pro_i otvorila joj $_j$ je tada – sjećala se – pro_i očistila je $_j$ i pro_i previla joj $_j$ rane i pro_i plegla je $_j$ u $svoj_{i/*j}$ krevet...

(5.184) prije nego što pro_i dodate treću $_j$ ili trećeg $_k$ u $svoj_{i/*j/*k}$ krevet, pročitajte iskustva naših čitateljica

Ono u čemu se razlikuje primjer 5.178. od ovih primjera jest to što u pr. 5.178. objektom argumentu NP prethodi kvantifikator. Utjecaj kvantifikatora *svaki* na antecedenciju anafore *svoj* prvi primjećuje Mihaljević (1990: 152), kasnije prenosi i Kuna (2008: 202). Treba istaknuti da takav utjecaj na usmjerenost anafore nema bilo koji kvantifikator, nego kvantifikator *svaki* koji omogućuje njegovo distribucijsko tumačenje. Da provjerimo ovu hipotezu, modificirat ćemo primjere s objektima u množini (5.179. i 5.180) umetanjem objektnoga kvantifikatora *svaki* u rečenicu:¹⁶⁷

(5.179') pro_i spremite [svaku ogrlicu] $_j$ u $svoju_{i/*j}$ kutiju, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja.

(5.180') Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću [svaku bobicu] $_j$ spremit u $svoju_{i/*j}$ kutiju

Zanimljivo je to što u ovim primjerima s glagolima stavljanja objektni kvantifikator blokira subjektnu usmjerenost anafore. Ono što omogućuje objektnu usmjerenost anafore jest

¹⁶⁷ Treba istaknuti da smo, preoblikujući izvorne korpusne primjere, uklonili dopune mjesnoga NP-a unutar PP-a, a to smo napravili stoga što oni, modificirajući i time dodatno određujući objektni imenski izraz, onemogućuju distribucijsko tumačenje objekta:

(5.179'') pro_i spremite [svaku ogrlicu] $_j$ u $svoju_{i/*j}$ kutiju ~~sa nakitom~~, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja.

(5.180'') Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću [svaku bobicu] $_j$ spremit u $svoju_{i/*j}$ kutiju ~~uspomena~~

distribuirano tumačenje NP-a u službi izravnog objekta glagola stavljanja koji otvaraju mjesto PP-u u akuzativu.

Da isključivo kvantifikator *svaki* utječe na promjenu usmjerenosti inače subjektno ovisne anafore, potvrđuju primjeri u kojima kvantifikatori *neki* i *svi* ne mijenjaju njezinu usmjerenost:

(5.179'') pro_i spremite [neke ogrlice]_j u svoju_{i/*j} kutiju, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja.

(5.180'') Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću [sve bobice]_j spremit u svoju_{i/*j} kutiju

Budući da kvantifikator *svaki* uzrokuje distribuirano tumačenje, treba istaknuti da anaforu, kako ističe Mihaljević (ibid.) antecedira svaki član skupa pojedinačno, a ne kvantifikatorska skupina (ili QP prema engl. *quantifier phrase*) u cijelosti. Možemo stoga utvrditi sljedeće:

(5.185) Kada je A identitetski ovisan o B, onda za svako distribuirano tumačenje B, A ovisi o svakom distribuiranom atomu od B.¹⁶⁸

Potvrdu za to da je distribuirano tumačenje objektnog NP-a zaslužno za objektnu usmjerenost anafore *svoj* pružaju brojni drugi primjeri, poput sljedećih:

(5.186) pro stavi *svaku* na *svoj* tanjurić

(5.187) Na pari pro otopite sve tri vrste čokolade, *svaku* u *svojoj* tećici sa pola dcl vrhnja za šlag.

(5.188) pro naribajte posebno mliječnu i bijelu čokoladu pa *svaku* u *svojoj* zdjelici pomiješajte

(5.189) različite namirnice pro pohranjujemo *svaku* u *svoju* posudu

(5.190) pro ubacuju *svaku* u *svoju* kašetu, kao na tvorničkoj traci.

(5.191) Čak pro sam ih *svaku* u *svoj* kut potjerao

(5.192) Ubuduće pro ih svrstavajte *svaku* u *svoj* koš

¹⁶⁸ Ovdje smo preoblikovali Safirovo načelo ograničenja koargumentne ovisnosti (2004a: 104) koje se odnosi na koargumente predikata P, prilagodivši ga potrebama argumentacije slučaja koji proučavamo, a koje glasi: „Coargument Dependency Constraint (CDC): If A is identity dependent on B and A and B are coarguments, then for any distributed interpretation of B, A depends on every distributed atom of B in the same way.“

(5.193) pro lagano zakrenite *svaku* u *svojem* smjeru

(5.194) pro stavili smo *svaku* u *svoje* dvorište

(5.195) Ako je, onda izreži to što imaš na kocke, veličine jednog kolača, stavi *svaku* na *svoj* tanjurić i preko stavi šlag tako da se ne vidi što je ispod.

(5.196) Uspjela sam udomiti dvoje mladih tijekom četvrtog tjedna, a ostala dva sam stavila *svakog* u *svoj* kavez dok ih nisam udomila.

(5.197) Jesi li ih odvojila i stavila *svaku* u *svoj* kavezić?

Utvrđujemo dakle sljedeće:

(5.198) Kada objektu prethodi kvantifikator *svaki* koji odobrava njegovo distribuirano tumačenje, objekt s PP dopunom tvori malu surečenicu ili klauzu (prema engl. *small clause*)¹⁶⁹ u kojoj je odobrena ovisnost anafore.

Osim kvantifikacije, mi smatramo da i vrsta izražene posvojnosti između posjednika i posjedovanoga doprinosi objektnoj usmjerenosti anafore. I sama semantika glagola dijelom ima utjecaja na interpretaciju ovisnosti. Pretpostavka koju dijele svi ti glagoli jest da određeni predmet pripada određenom mjestu. Promotrimo za početak korpusni primjer 5.178. koji prvi put nismo naveli u cijelosti zbog čega ga ovdje ponavljamo:

(5.178') [Takva osoba]_i mora staviti [svaku stvar]_j na svoje_{*i/j} mjesto te pro_i stalno hoda za ukućanima i pro_i poredava i [najsitnije stvari]_k "na neko, uvijek isto, svoje_{*i/*j/k} mjesto"

Naime, u dijelu *pro_i poredava i [najsitnije stvari]_k "na neko, uvijek isto, svoje_{*i/*j/k} mjesto"* objektni NP nije kvantificiran, a NP u PP-u izražava stalno ili trajno mjesto predmetnoga NP-a.

S obzirom na to da, kako tvrdi Mihaljević (ibid.), i implicitna kvantifikacija utječe na odabir objektnoga antecedenta, mogli bismo pretpostaviti da je logička struktura NP-a *najsitnije stvari*

¹⁶⁹ Mala surečenica ili klauza (prema engl. *small clause*) termin je iz generativne gramatike koji, ukratko, podrazumijeva konstrukciju [NP XP] koja može biti ostvariva kao dopuna glagola, dopuna prijedloga, subjekt rečenice ili čak subjekt male rečenice (usp. Haegeman 1994: 123-126, Balazs 2012: 1). U teoriji upravljanja i vezanja male se rečenice smatraju konstituentima (npr. Stowell 1981, Chomsky 1981), no to nije općeprihvaćeno stajalište (ne smatraju ih konstituentima npr. Bresnan 1978. i Williams 1983) te se i danas vode rasprave o njihovom statusu.

zapravo *svaka stvar* te da je zbog toga anafora ovisna o subjektu. Korpus nam nudi i druge primjere u kojima objektni NP također nije kvantificiran, a ipak anafora ovisi o njemu:

(5.199) Jedno [ovakvo opasno stanje]_i vraća stvari_j na svoje_{*i/j} mjesto.

(5.200) pro_i vratila je stvari_j na svoje_{*i/j} mjesto

(5.201) on je mađioničar_i koji_i sve_j stavlja na svoje_{*i/j} mjesto

Ove se rečenice ipak razlikuju od rečenice 5.178, i to tako što se u primjerima 5.199-201. generalizira pripadnost svake stvari određenom mjestu na odnos između stvari ili svega i njihova mjesta. Imenske skupine u njima su protumačene uopćeno kao generičke, a generičke imenske skupine, kako ističe Mihaljević (ibid.) smatraju se univerzalno kvantificiranima.

Ipak, pripadnost određenog predmeta nekom prostoru, spremištu, mjestu koje mu je namijenjeno i predodređeno, odnosno koje označava njegovo stalno mjesto boravka preduvjet je koji mora biti ostvaren da bi bila moguća nesubjektna usmjerenost anafore *svoj*. Jedino tada objekt može biti protumačen kao prikladan antecedent. Da nije tako, onda bi rečenica 5.178, izvorno s glagolom *staviti*, jednako funkcionirala i s glagolom *premjestiti* koji za razliku od glagola *staviti* (v. pr. 5.178)¹⁷⁰ pretpostavlja promjenu mjesta predmeta ili teme. Međutim, rečenice 5.178" i 5.178"' nisu gramatički ovjerene:

(5.178") *[Takva osoba]_i mora premjestiti [svaku stvar]_j na svoje_{*i/j} mjesto

(5.178"') *[Takva osoba]_i mora premjestiti [svaku stvar]_j s police na svoje_{*i/j} mjesto

S druge strane, rečenica je s glagolom *premjestiti* ovjerena ako anafora nije izražena unutar ciljnoga ili odredišnoga posjednika, već ishodišnoga:

(5.178''') [Takva osoba]_i mora premjestiti [svaku stvar]_j sa svoga_{*i/j} na neko drugo mjesto

To potvrđuje da mjesni NP unutar PP-a u službi posjednika mora biti shvaćen kao stalno ili trajno mjesto posjedovanoga predmeta ili teme. Da glagol stavljanja nije ključan čimbenik koji anaforu usmjerava na objekt umjesto na subjekt, potvrđuje, osim prethodnoga, i sljedeći primjer u kojemu je anafora ovisna o subjektu unatoč dostupnome objektu zbog toga što je posjednik protumačen kao trenutačno, a ne stalno mjesto boravka objektnog predmeta:

¹⁷⁰ Radi lakšega praćenja, ovdje ponavljamo primjer (5.178): [Takva osoba]_i mora staviti [svaku stvar]_j na svoje_{*i/j} mjesto.

(5.202) pro_i je stavljao [$vaše_j$ glasove] $_k$ u svoju $_{i/*j/*k}$ kutiju¹⁷¹

Da je odnos pripadnosti ili posvojnosti važan, potvrđuje i ovaj primjer u kojemu je anafora iznimno ovisna o objektnom antecedentu, iako bez kvantifikatora, kako eksplicitno izrečenoga tako i implicitnoga:

(5.203) Bend koji postoji tek četiri godine, a kažu da je pro_i spasio [$rock'n'roll_j$] i pro_i vratio ga $_j$ svojim $_{i/*j}$ korijenima, bluesu.

Tomu je tako jer se odnos između NP-a *rock'n'roll* i NP-a *korijeni* uz glagol *vratiti* može protumačiti kao neotuđiva posvojnosti. Isto se događa i u sljedećim rečenicama u kojima se neotuđivom (ili barem stalnom) tumači pripadnost objektnog NP-a posjedniku: vojnika njihovoj obitelji ili domovini (v. pr. 5.204), učenika njihovim domovima (v. pr. 5.205) ili jedne manifestacije (*Igara*) njezinim izvorštima (v. pr. 5.206).

(5.204) pro_i povrati svoje $_i$ vojnike $_j$ iz Afganistana gdje pro_j čuvaju guzice [svjetskim mešetarima i zločincima] $_k$, pro_i vrati ih $_j$ svojim $_{i/*j/*k}$ obiteljima i svojoj $_{i/*j/*k}$ Domovini.

(5.205) Nakon kratke edukacije učenici $_i$ su se s palim hrvatskim braniteljima oprostili zajedničkom molitvom, te pro_i se vratili u školski autobus $_j$ koji $_j$ ih $_i$ je vratio svojim $_{i/*j}$ domovima.

(5.206) Teško je i povjerovati da u Gradu nema takvog ljudskog potencijala koji $_i$ bi Igre $_j$ vratio svojim $_{i/*j}$ izvorštima, dakle tom istom gradu i njegovoj čeljadi, kakva jest da jest.

Za usmjerenost je anafore *svoj* na objektni antecedent važna vrsta odnosa posvojnosti izrečena u rečenici, a ne samo glagol *vratiti* – također dvoprijelazan c-seleksijske strukture [NP _ NP NP] i s-seleksijske <agens, tema, cilj> – čemu svjedoče rečenice s istim ili sličnim rečeničnim kontekstom u kojima je anafora *svoj* usmjerena na subjektni, a ne na objektni antecedent:

(5.207) Franjo $_i$ je svukao odijelo $_j$ i pro_i vratio ga $_j$ svom $_{i/*j}$ ocu

(5.208) Bez osobne cjelovite promjene unutar svakoga od nas, s vremenom će se stvoriti novi problem $_i$ koji $_i$ nas $_j$ vraća na svoj $_{i/*j}$ iskonski uzrok, a koji je, opet, gledajući u globalu, doveo do prethodne bolesti ili problema.

¹⁷¹ Primjer je prilagođen prema izvornom korpusnom primjeru: *Da, vjerujem da velika većina nije željela na vlast dovesti lopova, da velika većina uistinu vjeruje u neke od parola i zastrašivanja kojima je svojedobno Sanader, a danas Kosor, olako stavljao vaše glasove u svoju kutiju.*

Posvojna anafora *svoj* usmjerena je, dakle, na objektni NP u rečeničnim kontekstima s glagolima stavljanja ili vraćanja u kojima se odnos posvojnosti između predmeta ili teme u objektnoj službi i cilja i izvora tumači bilo kao neotuđiv bilo kao stalan.

Zaključno, možemo utvrditi da je anafora *svoj* ovisna o objektnom NP-u pod utjecajem:

- a) kvantifikatora *svaki* koji uzrokuje distribuirano tumačenje objektnog NP-a,
- b) generičkoga tumačenja objektnoga NP-a i
- c) odnosa stalne ili neotuđive posvojnosti između posjedovanoga i posjednika.

5.4.2.7. Komplementarna distribucija pred izazovom jezične uporabe?

U suvremenoj uporabi hrvatskoga jezika svjedočimo pojavi za koju bi se moglo tvrditi da dovodi u pitanje komplementarnu distribuciju posvojne anfore *svoj* i posvojnih zamjenica s obzirom na to da se ponekad ondje gdje se po svim našim pretpostavkama i strukturalnim zakonitostima očekuje anafora može ostvariti posvojna zamjenica.

Ovu pojavu oprimjeruju sljedeće rečenice:

(5.209) Po završetku transakcije, vidim poruku: Uzmite VAŠU karticu.¹⁷²

¹⁷²Zanimljiv je širi kontekst ove rečenice, stoga ga prenosimo u cijelosti kako je naveden u korpusu (riječi pisane velikim tako su istaknute u izvornom primjeru):

Poštovani, već sam dugo vaša komitentica i veoma zadovoljna načinom vašeg poslovanja, ali ima nešto što me jednako tako dugo iritira i opetovano mi bode oči svaki put kad se koristim vašim bankomatom. Po završetku transakcije, vidim poruku: Uzmite VAŠU karticu. Ovo je doista česta, ali svejedno velika pogreška - nije stvar u odabiru 'pristojnije' ili 'nepristojnije' opcije, odnosno VAŠU u ovom slučaju nije oblik 'iz poštovanja'. Tu treba stajati povratno-posvojna zamjenica SVOJU, koja se, bez obzira na to persirate li osobu ili ne, rabi u navedenom obliku. Povratno-posvojna zamjenica govori da nešto pripada licu o kojemu je riječ u rečenici (u ovom je slučaju to subjekt: Uzmite (vi) SVOJU (ne vašu) karticu). Ona zamjenjuje sve posvojne zamjenice, a povratna je zato sto se radnja 'vraća' na subjekt, npr. Ja imam SVOJU knjigu, a ti si SVOJU izgubio. Pri korištenju bankomata uglavnom nema dvojbe ni zabune pri poruci koju gramatički netočno odašiljate, ali do zabune i te kako može doći: Blanka je izgubila NJEZINU knjigu. Pod pretpostavkom da je ova rečenica gramatički točna, značenje joj je da je Blanka izgubila knjigu od, recimo, neke svoje prijateljice. Ako pak želimo reci da je Blanka izgubila Blankinu knjigu, reći ćemo: Blanka je izgubila SVOJU knjigu.

Riječ je naime o pismu upućenom banci čije usluge autorica teksta koristi. U pismu se autorica žali o u normativnu smislu pogrešnoj uporabi posvojnih zamjenica na bankomatima banke tumačeći ispravnu uporabu posvojnih i

ili

(5.210) pro_i pozivamo Vas_j da pro_j dođete na druženje pol sata prije filma i [da pro_j preuzmete vaš $_{i/j}$ besplatan primjerak]

Ovi primjeri naizgled proturječe zakonitosti koju smo, slijedeći Safira (2004a, 2004b), utvrdili kao temelj naše teorije prema kojoj vrijedi sljedeće: ondje gdje je dostupan ovisniji izraz za to da bude protumačen kao ovisan o antecedentu isključen je izraz koji je u usporedbi s njim manje ovisan, za što je zaslužno načelo FTIP. Prema tome bi posvojna zamjenica u ovoj rečenici morala biti isključena kao izraz koji bi mogao biti protumačen kao ovisan o antecedirajućem subjektu jer je dostupna anafora *svoj*, no u istom su kontekstu izvornom govorniku hrvatskoga jezika prihvatljive i anafora i zamjenica jer obje, čini se, dobro funkcioniraju (usp. pr. 5.209. i 5.210. s pr. 5.209' i 5.210').

(5.209') Po završetku transakcije, pro_i vidim poruku: pro_j uzmite svoju $_{i/j}$ karticu.

(5.210') pro_i pozivamo Vas_j da pro_j dođete na druženje pol sata prije filma i [da pro_j preuzmete svoj $_{i/j}$ besplatan primjerak]

U ovim bi rečenicama, dakle, jednako ovisne bile i anafora i zamjenica. Prema teoriji koju slijedimo, to ne bi smjelo biti moguće, stoga se s razlogom pitamo zašto dolazi do odstupanja i pod kojim je uvjetima to moguće te kako se ta pojava može objasniti.

U primjeru 5.209. mogući je razlog pragmatički motivirano hiperkorektno obraćanje govornika sugovorniku iz poštovanja. Moguće je da je tako i u drugom primjeru 5.210.¹⁷³

Komplementarna je distribucija zamjenica i anafore *svoj*, izgleda, narušena ne samo u kontekstima s drugim licem množine (o čemu svjedoče dosad navedeni primjeri kao i dolje navedeni primjeri pod a)¹⁷⁴, već i u kontekstima s drugim licem jednine (pr. pod b), kao i prvim licem množine (pr. pod c) i jednine (pr. pod d):

povratno-posvojnih zamjenica. Ovdje nećemo raspravljati o sadržaju njezine poruke niti o normi. Nas naime zanima isključivo koja motivacija stoji iza intuicije izvornoga govornika, kojemu je rečenica 5.209. potpuno prihvatljiva.

¹⁷³ Unatoč tome što je lako moguće da je riječ o većem broju sugovornika, zbog čega se normativno ne bi trebalo koristiti drugo lice množine u obraćanju iz poštovanja, no to i nije tako relevantno jer iz jezične uporabe sasvim je jasno da to ne priječi izvornoga govornika hrvatskoga jezika da rabi tu formu i u obraćanju većem broju sugovornika.

¹⁷⁴ Veća je vjerojatnost da je u primjerima pod a (5.211-213) riječ o stvarnoj množini, nego u pr. 5.209-210.

a) 2. lice množine:

(5.211) vrlo je vjerojatno da ćete se uhvatiti u razmišljanju o tome kako [da *pro* obnovite vašu vezu]

(5.212) Javite se, dođite dogodine u selo vaših predaka, [*pro* obnovite vaše kuće], *pro* uredite vaše okućnice.

(5.213) *pro* uzmite vaše stare četkice sa kojima ne nanosite make up na lice

b) 2. lice jednine:

(5.214) *Ti* si *tvoj* dio svakako pošteno odradio

(5.215) *pro* razmisli o *tvojem* pitanju u okviru tehnologije

(5.216) Malo *pro* razmisli o *tvom* tonu i načinu pisanja

(5.217) *Ti* si *tvoj* komentar otvorio *PRO* ovako me citirajući...

(5.218) *pro* reci *tvoja* dobra i loša iskustva....

c) 1. lice množine:

(5.219) pitanje je na što *pro* usmjeravamo našu pažnju

(5.220) Izradom liste unaprijed *pro* usmjeravamo naše ponašanje i izbjegavamo utjecaj raznih reklamnih poruka i primamljivih ponuda

(5.221) *pro* usmjeravamo našu energiju prema siromašnima i potrebitima

(5.222) u predstavi *mi* predstavljamo naše grupe

d) 1. lice jednine:

(5.223) Otprilike *pro* znam *moju* veličinu, ali svaki kroj je drugačiji.

(5.224) I *ja* znam *moje* pretke, daleko unazad.

(5.225) *pro* uzeo sam *moju* školsku torbu, naprtio učiteljičin bor na rame i krenuo.

(5.226) Jedan od njih uperio je pušku u mene i tada sam shvatio da moram izići, no *pro* uzeo sam *moju* pušku.

Da je komplementarnost narušena, osim navedenih (v. pr. 5.209-226), prikazuje i rečenica 5.227. u kojoj se naizmjenice koriste anafora i zamjenica, a obje su protumačene ovisnima o antecedentima koji su kovarijantni:

(5.227) Tamo *pro* srećemo *svoje* partnere i klijente, *pro* dogovaramo poslove i *pro* predstavljamo *našu* turističku ponudu.

Rečenica 5.227. može se oblikovati i ovako, a da njezin sadržaj ostane isti:

(5.227') Tamo *pro* srećemo *naše* partnere i klijente, *pro* dogovaramo poslove i *pro* predstavljamo *svoju* turističku ponudu.

Kada je antecedent u prvom i drugom licu, odabir zamjenice umjesto anafore ne uzrokuje rečeničnu dvosmislenost. Naime, nije dvojbeno na koga se odnose zamjenice izražene u rečenicama 5.211-226. jer se ne mogu odnositi na kojega drugog referenta osim onoga izraženog antecedirajućim im izrazom u rečenici. Dakle, tumačenje zamjenice ovisno je o tumačenju njezina antecedenta, baš kao što je to slučaj kada je na njezinu mjestu anafora. Upravo stoga što je interpretacija jednoznačna i nedvosmislena, izvorni govornik procjenjuje rečenice 5.211-226. gramatički ovjerenima.

To se ne može međutim reći za kontekste u kojima je antecedent u trećem licu. Da u takvim kontekstima nije svejedno koji će se odabir napraviti, potvrđuju sljedeće rečenice:

(5.228) (a) Naime, kad su začuli pjev Sirena, *Orfej* je uzeo *svoju* liru i svirao još ljepše od Sirena, zaglušujući njihove glasove.

(b) Naime, kad su začuli pjev Sirena, *Orfeji* je uzeo njegovu_j liru i svirao još ljepše od Sirena, zaglušujući njihove glasove.

(5.229) (a) *Anne Hathaway* je ponijela *svoj* kipić i promijenila haljinu.

(b) *Anne Hathaway*_i je ponijela njezin_j kipić i promijenila haljinu.

(5.230) (a) I ovaj put *pro* su već prije Eura vidjeli *svoju* reprezentaciju u finalu, ako ne i sa trofejom.

(b) I ovaj put *pro*_i su već prije Eura vidjeli njihovu_j reprezentaciju u finalu, ako ne i sa trofejom.

Naime, zamjenica ne može imati tumačenje ovisno o antecedentu u trećem licu, te bi izvorni govornik tako protumačenu rečenicu procijenio gramatički neovjerenom (ili bi njezinu ovjerenost eventualno procijenio vrlo upitnom).

Smatramo da tumačenje zamjenice ovisnom o antecedentu prvoga i drugoga lica iz iste surečenice, koje je protivno našim teorijskim predviđanjima i pretpostavljenim sintaktičkim zakonitostima, omogućuje činilac pragmatičke naravi, koji ćemo nazvati pragmatički motiviranim pomakom perspektive ili točke gledišta.

Zribi-Hertz (1989) bavi se utjecajem perspektive na povratne zamjenice (prema engl. *point of view*). U tome slijedi Cantralla koji 1974. prvi primjećuje da ondje gdje se mogu rabiti i anafora i zamjenica u istom strukturalnom kontekstu odabir izraza ovisi o odabranoj narativnoj perspektivi diskurzivnog protagonista ili govornika. Perspektivu razmatraju i Kuno (1972, 1983, 1987), Kuroda (1973), Frajzyngier (2000a), Lyutikova (2000), Reuland (2011), a ona se može sagledavati kao fokus empatije (usp. Lyutikova *ibid.*: 247, Zribi-Hertz 1989: 704).

Zribi-Hertz (*ibid.*) uvodi pojam subjekta svijesti (prema engl. *subject of consciousness*) kao kategoriju gramatike diskursa za koju kaže da je semantičko obilježje koje je pridano referentu čije su misli ili osjećaji preneseni isječkom diskursa, bilo da su izraženi ili ne. Minimalni subjekt svijesti nositelj je obilježja [+ živo], a može biti shvaćen i kao govornik ili primatelj poruke, bilo da jest ili nije eksplicitno spomenut u diskursu.

Domena perspektive ili točke gledišta definira se kao količina diskurza koja uključuje jednu i samo jednu narativnu točku gledišta (*ibid.* 714), a perspektiva može biti objektivna i subjektivna. Dok je objektivna perspektiva uvijek jedinstvena u pojedinom diskursu, subjektivnih može biti onoliko koliko je dostupnih subjekata svijesti. Kada pristupa rečenici iz objektivne perspektive, govornik nastoji prikazati stanje stvari onakvim kakvo ono zaista jest, dakle opisuje činjenice kao da su dijelom objektivne stvarnosti, a kada joj pristupa subjektivno, prikazuje stanje stvari iz perspektive subjekta svijesti, pri čemu odabrani subjekt svijesti postaje filter kroz koji su provučene činjenice.

Mi nećemo ulaziti u dubinu problematike kojom se bavi Zribi-Hertz u svojem članku jer će za našu argumentaciju sasvim dostatna biti i ta osnovna razmatranja. Naime, spomenuti autori ne bave se perspektivom na primjeru problema na kakav smo mi naišli u suvremenoj uporabi hrvatskoga jezika, no njihove ideje razvijene ponajprije u svrhu objašnjenja konteksta uporabe anafora s daljinskim antecedentima u nekim jezicima i logofora¹⁷⁵ poslužit će nam kao osnova

¹⁷⁵ Logoforičnost podrazumijeva pojavu u kojoj se prikazuje perspektiva nekog unutarnjeg protagonista diskursa, a ne govornika ili pripovjedača kao vanjskoga protagonista (usp. Huang 1994: 184-185). U nekim afričkim jezicima primjerice postoji izdvojena paradigma logoforičnih zamjenica koje upućuju na antecedenta čiji se govor, misli, osjećanja i opće stanje svijesti prenose (usp. *ibid.*, Clements 1975: 141).

za tumačenje pojave odstupanja od predviđene komplementarnosti zamjenica i anafora, koju smo do ovoga poglavlja empirijski i potvrdili.

Vratimo se dakle na problem kojim se ovdje bavimo. Možemo reći da je u rečenici u kojoj se nalazi anafora, događaj prikazan iz objektivne perspektive i stoga se poštuju strukturalni uvjeti i FTIP, a smatramo da se odabir zamjenice u istom rečeničnom kontekstu može objasniti pomakom perspektive. Naime, povratni izrazi (dakle i anafora *svoj*) takvi su da signaliziraju da je događaj predstavljen iz perspektive subjekta. U situacijama u kojima se umjesto povratno-posvojnog izraza *svoj* u rečenicama rabi posvojna zamjenica (v. pr. 5.231) događaj nije predstavljen iz perspektive subjektnog argumenta, a odabir između zamjenice i anafore zasigurno nije strukturno uvjetovan jer, da jest, za to da bude protumačena ovisnom o antecedentu ne bi bila odabrana zamjenica:

(5.231) Ponosno pro_i Vam_j predstavljamo naše_i novo ruho službenih Internetskih stranica.

Odabir zamjenice u tom kontekstu rezultat je pragmatički uvjetovanoga pomaka perspektive – stanje stvari predstavljeno je iz perspektive sugovornika ili primatelja poruke kao odabranoga subjekta svijesti, dakle domena perspektive pod semantičkim je dosegom subjekta svijesti koji odgovara sugovorniku ili primatelju poruke. Drugim riječima, kada govornik promatra situaciju iz perspektive sugovornika ili primatelja poruke, potonji predstavlja fokus empatije¹⁷⁶, a kada je rečenica pod dosegom takvoga fokusa empatije, zamjenica je procijenjena kao bolji odabir od anafore za to da bude protumačena ovisnom o antecedentu.¹⁷⁷

Dakle, iza odabira zamjenice u primjerima koje smo naveli stoji pragmatička motivacija. Možemo reći da u tim slučajevima odabir između dvaju elemenata – anafore ili zamjenice – može ovisiti isključivo o pragmatičkim uvjetima. Zaključujemo stoga da u kontekstima s antecedentom prvoga ili drugoga lica pod utjecajem toga pragmatičkog činioca dolazi do odstupanja u distribuciji anafore i zamjenice, a komplementarna distribucija anafore *svoj* i posvojnih zamjenica može pritom biti isključena jer u tom slučaju pretpostavljena ovisnosna ljestvica izraza nije relevantna, a FTIP ne djeluje.

¹⁷⁶ O utjecaju empatije na distribuciju anafore *svoj*, ali iz teorijske perspektive i s tumačenjem dijelom drugačijim od našega v. Mihaljević (1990: 148-149).

¹⁷⁷ Moglo bi se kazati da je tomu tako stoga što se pomakom perspektive naglašava odnos govornik – sugovornik, što se anaforam *svoj* ne može postići s obzirom na to da je neodređena s obzirom na lice.

Osim promjene perspektive ili fokusa empatije, moguća su odstupanja i u fokusnim konstrukcijama. Fokus – isticanje elementa u rečenici kao novog obavijesnog dijela za koji govornik ili autor procjenjuje da je od velika komunikativnog interesa, te ga naglašava (usp. GLT¹⁷⁸, Trask 2005: 84), – može također biti odgovoran za narušavanje komplementarnosti. To potvrđuju sljedeći primjeri:

(5.232) samo ja znam *MOJE* motive

(5.233) O njemu ti pro pojem O jeziku *MOM*, a ne tvojem.

Tako se mogu protumačiti i neki od prethodno navedenih primjera, kao i pr. 5.234.

(5.214') *Ti* si *TVOJ* dio svakako pošteno odradio

(5.222') u predstavi *mi* predstavljamo *NAŠE* grupe

(5.234) *ja* jako dobro poznajem *MOJE* Hercegovce

U osnovi fokusa stoji pretpostavka „samo NP, a ne NP“ ili „samo NP i nitko drugi/ništa drugo“, koja može biti eksplicitno izražena kao u rečenici 5.233. ili implicitna.

S obzirom na to da su za pojavu odstupanja od komplementarnosti posvojne anafore *svoj* i zamjenica odgovorni pragmatički činioци, ne treba ih smatrati opasnošću za utvrđene sintaktičke zakonitosti, a nenarušenom treba smatrati i pretpostavljenu ljestvica izraza s obzirom na njihovu relativnu ovisnost.

5.4.3. Sintaksa hrvatske anafore *vlastit*

U ovom ćemo poglavlju opisati i analizirati rečeničnu distribuciju hrvatske posvojne anafore *vlastit* na temelju provedene korpusne analize.

5.4.3.1. Mogući antecedenti

Antecedent anafore *vlastit* može biti:

¹⁷⁸ GLT naša je kratica za *Glossary of Linguistic Terms* (v. 8. poglavlje „Literatura“).

- u prvom (5.235), drugom (5.236) ili trećem licu (5.237) te može biti u jednini (5.235-237a) ili u množini (5.235-237b):

(5.235) (a) *pro* imao sam *vlastitog* kuhara.

(b) *pro* slušamo *vlastite* instinkte

(5.236) (a) *pro* gledaš *vlastito* dijete kako *pro* se muči

(b) samo *pro* mislite na *vlastitu* zaradu

(5.237) (a) *Savez* je za 2000. godinu po prvi put pripremio *vlastiti* kamp

(b) *Autori* će čitati na *vlastitim* jezicima

- muškoga (v. pr. 5.238-239), ženskoga (5.240) ili srednjega roda (5.241):

(5.238) [*Art film*] posjeduje *vlastitu* opremu za snimanje

(5.239) [*Robert Andrejaš*] razvio je *vlastiti* stil snimajući vedute Šibenika, njegovu arhitekturu i neobične vinjete svakodnevice.

(5.240) [*Svaka obrazovna ustanova*] određuje *vlastitu* razinu rezultata ostvarenih na IELTS testu

(5.241) [*Ovo zemljište*] ima *vlastitu* trafostanicu

Dakle, obje hrvatske posvojne anafore mogu imati imenske antecedente različita lica, broja i roda.¹⁷⁹

5.4.3.2. Komplementarna distribucija

Anafora *vlastit*, poput anafore *svoj*, u posvojnom je rečeničnom kontekstu dostupna za to da bude protumačena kao ovisna o antecedentu bez obzira na to u kojem je licu, broju i rodu. Ako

¹⁷⁹ I ova hrvatska anafora, dakle, poput anafore *svoj* služi kao potvrda Faltzove (1985) hijerarhije lica za povratne izraze prema kojoj jezik koji ima poseban refleksivni marker za drugo lice ima ga i za treće, a ako ima marker za prvo lice, ima ga i za drugo. Osim toga, navedeni primjeri potvrđuju i Burzijevu formulaciju o slaganju anafore (1989) preoblikovanu u Safirovo načelo o slaganju antecedenta (2004a: 72) (usp. pogl. 5.4.2.1).

su zadovoljeni uvjeti konteksta i antecedenta, tumačenje anafore *vlastit* kao neovisnog izraza rezultira gramatički neovjerenom rečenicom (v. pr. 5.242-244):

(5.242) (a) pro_i imao sam $vlastitog_{i/*j}$ kuhara.

(b) pro_i slušamo $vlastite_{i/*j}$ instinkte

(5.243) (a) pro_i gledaš $vlastito_{i/*j}$ dijete_k kako pro_k se muči

(b) samo pro_i mislite na $vlastitu_{i/*j}$ zaradu

(5.244) (a) Savez_i je pripremio $vlastiti_{i/*j}$ kamp

(b) Autori_i će čitati na $vlastitim_{i/*j}$ jezicima

Anafora *vlastit* trebala bi biti u komplementarnoj distribuciji sa zamjenicama kao i anafora *svoj* što predviđa pretpostavljena ljestvica anafora >> zamjenica, odnosno *vlastit* >> zamjenica. Potvrdu za to da su zamjenice s tumačenjem 'ovisna o antecedentu' isključene ondje gdje je dostupan *vlastit* pružaju primjerice sljedeće rečenice:

(5.244) (a') Savez_i je pripremio njegov_{*i/j} kamp

(b') Autori_i će čitati na njihovim_{*i/j} jezicima

Budući da su u posvojnim kontekstima dostupne dvije anafore za nadmetanje, pretpostavili smo dvije moguće ovisnosne ljestvice podešene na posvojnu funkciju.¹⁸⁰ Inačica a predviđa da će se dvije anafore među sobom nadmetati i da će posljedično biti u komplementarnoj distribuciji te da neće moći biti protumačene kao ovisne o antecedentu u istom kontekstu jer je *svoj*, kao zamjenička anafora, ovisnija od relacijske pridjevske anafore *vlastit*. Prema inačici b one dijele isti položaj i tumače se kao jednako ovisne u posvojnim rečeničnim kontekstima.

Provjerimo potvrđuje li njihova distribucija u korpusnim primjerima predviđanja jedne ili druge inačice ljestvice. Zamijenimo li posvojnu anaforu *svoj* u rečenici 5.80a (iz pogl. 5.4.2.2), koju ovdje ponovo donosimo, anaforam *vlastit*, rečenica je gramatički ovjerena ako je tumačenje anafore ovisno o dostupnom antecedentu, ovdje *Ivan*.

(5.80) (a) Ivan_i voli svoju_i majku.

¹⁸⁰ Riječ je o sljedećim ljestvicama:

Inačica a: *svoj* >> *vlastit* >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

Inačica b: {*svoj, vlastit*} >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}.

(b) Ivan_i voli vlastitu_i majku.

Ako bismo protumačili bilo *svoj* bilo *vlastit* kao neovisne izraze, obje bi rečenice bile gramatički neovjerene (v. pr. 5.80. a' i b').

(5.80) (a') *Ivan_i voli svoju_j majku.

(b') *Ivan_i voli vlastitu_j majku.

Tumačenje izraza kao neovisnoga o antecedentu jedino je pak tumačenje dostupno za zamjenicu o čemu svjedoči gramatička neovjerenost rečenice 5.80c'.

(5.80) (c) Ivan_i voli njegovu_j majku.

(c') *Ivan_i voli njegovu_i majku.

Potvrdu za to da se *svoj* i *vlastit* rabe u istim kontekstima, nalazimo i u rečenici u kojem se obje anafore nalaze u odnosu ovisnosti o kovarijantnim antecedentima (*pro*):

(5.245) Da *pro* nisam pročitala *svojim* očima i *pro* čula *vlastitim* ušima, *pro* mislila bih da se netko tu šali.

Međuzamjenjivost dviju anafora u posvojnom rečeničnom kontekstu koja ne uzrokuje narušavanje gramatičke ovjerenosti rečenice potvrđuje inačicu b ljestvice prema kojoj su *svoj* i *vlastit* anafore ovisne u istoj mjeri.

U posvojnim je rečeničnim kontekstima, osim anafora *svoj* i *vlastit* te posvojnih zamjenica, dostupan za nadmetanje i posvojni pridjev kao R-izraz, ako je antecedent u trećem licu jednine. Provjerimo stoga kakvo je njegovo tumačenje moguće u istom kontekstu rečenice 5.80. Iz primjera 5.80d vidimo da R-izraz, iako dostupan u ovom kontekstu, nije dostupan za tumačenje koje bi ga predstavilo ovisnim o antecedentu jer rečenica u kojoj ima takvo tumačenje nije moguća. Dostupan je jedino kao neovisan izraz koji se kao takav može izravno odnositi na entitet koji u rečenici nije predstavljen nijednim izrazom, u suprotnom je gramatička ovjerenost rečenice kobno narušena (v. pr. 5.80d').

(5.80) (d) Ivan_i voli Ivanovu_j majku.

(d') **Ivan_i voli Ivanovu_i majku.

Dakle, kad je u posvojnom rečeničnom kontekstu antecedent u trećem licu, vrijedi sljedeća ovisnosna ljestvica izraza:

{*svoj, vlastit*} >> zamjenica {*njegov, njezin, njihov*} >> R-izraz (posvojni pridjev).

Navedeni su primjeri potvrdili pretpostavljene ljestvice, a osim toga komplementarnost između anafore *vlastit* i posvojnih zamjenica u posvojnem rečeničnom kontekstu pružila je potvrdu za to da zamjenica može biti protumačena jedino kao neovisan izraz ondje gdje je dostupna anafora.

Nadmetanje između dviju anafora u posvojnem rečeničnom kontekstu, međutim, ostaje neriješenim pitanjem. Naime, pretpostavljamo da u jeziku u kojem su dostupne dvije anafore za isti rečenični kontekst postoji neka vrsta podjele zadataka među njima. Smatramo da će analizom usmjerenosti anafore *vlastit* (v. pogl. 5.4.3.3) doći do izražaja specifične uporabe jedne i druge hrvatske posvojne rečenične anafore. Očekujemo da će njihove distribucijske specifičnosti potvrditi djelomičnu komplementarnost među dvjema anaforama.¹⁸¹

5.4.3.3. Usmjerenost

Pošto smo utvrdili da je posvojna anafora *svoj* gotovo isključivo, uz određena odstupanja istaknuta u pogl. 4.2.3, usmjerena na subjekt, preostaje nam provjeriti je li i druga hrvatska posvojna anafora ovisna samo o subjektnom NP-u ili dopušta i objektne antecedente. Provjerimo to na rečenicama u kojima je, osim subjekta, anafori dostupan i potencijalni antecedent sa službom objekta, i to:

a) izravnog objekta:

(5.246) U socijalističkim zemljama vlasti_i su ga_j koristite za vlastitu_{i/*j} promociju.

(5.247) Glumac_i ne želi da Šibenčanka_j koristi [njihovu_{i+j} dvogodišnju kćer]_k za vlastitu_{i/*j/*k} promociju.

(5.248) Ta_i bi i [tvora iz šume]_j primila u vlastiti_{i/*j} krevet na skrb

b) neizravnog objekta:

(5.249) Na današnjem druženju s novinarima [Hrvatski Telekom]_i prisutnimaj_j je pokazao vlastito_{i/*j} rješenje beskontaktnog plaćanja mobitelima.

¹⁸¹ Vjerujemo da će se pokazati da svaka od njih ima određenu zadaću te da će *svoj* i *vlastit* kao rezultat nadmetanja u određenim kontekstima biti u komplementarnoj distribuciji.

(5.250) Krajem listopada prošle godine Microsoft_i je tržištu_j ponudio vlastitu_{i/*j} varijantu tablet računala.

Budući da bi odabir objektnog antecedenta uzrokovao neovjerenost rečenica, svi navedeni primjeri potvrđuju subjektnu usmjerenost anafore *vlastit*.

Vidjeli smo u pogl. 5.4.2.3. da *svoj* za razliku od istovrijednica u nekim drugim slavenskim jezicima poput ruskoga ne može ovisiti o nenominativnom antecedentu ni u rečenicama s glagolima ili konstrukcijama psihološkoga stanja. Korpusni primjeri s anaforam *vlastit* s druge strane dokazuju da ona može biti usmjerena i na dativni i na akuzativni antecedent u kontekstima s takvim glagolima:

(5.251) žao *mi* je *vlastitog* auta

(5.252) Iznenaduje *me* *vlastita* hrabrost.

(5.253) Zaprepastila *me* *vlastita* mentalna atrofija

(5.254) često *me* iznenadi *vlastita* reakcija

(5.255) Nervira *me* *vlastita* dvoličnost

(5.256) Rastužuje *me* *vlastita* tuga i bol

(5.257) Puležani su pokazali da *ih* *vlastito* zdravlje zanima

(5.258) dok sam istovremeno u srcu osjećala da *mi* zapravo nedostaje *vlastito* dijete¹⁸²

(5.259) Dosta *nam* je *vlastitih* problema, pa je utješno vidjeti da i „bogati plaču“ svaki dan

(5.260) strah *me* *vlastite* sjene

Dakle, anafora *svoj* nedostupna je u posvojnim rečeničnim kontekstima za dativne iskustvenike (uz eventualne izuzetke u kontekstima s R-antecedentima), dok je anafora *vlastit* za takve antedecente dostupna (v. tablicu 5.26). Stroga ograničenost anafore *svoj* na nominativne antedecente, naime, može biti prevladana isključivo uz antecedirajuće R-izraze u kontekstima s glagolima psihološkoga stanja, no izuzetci nisu mogući uz akuzativne doživljavače uz koje je anafora sama dijelom subjektne imenske skupine (usp. pogl. 5.4.2.3). Zanimljivo je da, s druge

¹⁸² Primjer je prilagođen prema izvornom korpusnom primjeru: ...*dok sam istovremeno u srcu osjećala da je ono što činim pogrešno, da mi zapravo nedostaje vlastito dijete.*

strane, anaforu *vlastit* ništa ne priječi da bude ovisna o akuzativnom doživljavaču ako je dijelom subjektne imenske skupine (v. pr. 5.252-257) (v. tablicu 5.26).

Tablica 5.26. Ovisnost anafora *svoj* i *vlastit* o nenominativnim iskustvenicima: supostavni prikaz

ANAFORA ANTECEDENT	<i>svoj</i>	<i>vlastit</i>
dativni iskustvenik	* (✓) ¹⁸³	✓
akuzativni iskustvenik	*	✓

Osim što za mogućnost ovisnosti anafore *vlastit* o nenominativnim antecedentima možemo smatrati odgovornima psihološke glagole s jedne strane i semantički zaostatak punoznačne osnove svojsten ovoj relacijskoj anafori s druge, možemo dati dodatno objašnjenje za ovu pojavu pretpostavljajući da je u ovim kontekstima puna struktura *posvojna zamjenica* + *vlastit*, kao na primjer:

(5.251') žao *mi* je *mojeg vlastitog* auta

(5.252') Iznenaduje *me moja vlastita* hrabrost.

(5.257') Puležani su pokazali da *ih njihovo vlastito* zdravlje zanima

(5.260') strah *me moje vlastite* sjene

Pretpostavimo li praznu zamjenicu, dobivamo strukturu *[e]-vlastit*.¹⁸⁴ Mogli bismo, dakle, pretpostaviti da ondje gdje je dostupan nenominativni antecedent s doživljajnom semantičkom

¹⁸³ Dopuštena su eventualno odstupanja uz R-antecedente.

¹⁸⁴ O strukturi posvojne anafore s praznom zamjenicom (*e* prema engl. *empty*) govori Burzio analizirajući *proprio* (*u tisku*: 25) (usp. pogl. 5.4.4.2).

ulogom, odnosno ulogom iskusitelja, postoji prazno mjesto u apstraktnoj morfološkoj strukturi *[e]-vlastit* gdje prazno mjesto zauzima posvojna zamjenica.¹⁸⁵

Rečenice 5.251'-260' bile bi neovjerene kada bi izrazu *vlastit*, umjesto posvojne zamjenice, prethodio *svoj*:

(5.251'') *žao *mi* je *svojeg vlastitog* auta

(5.252'') *Iznenaduje *me svoja vlastita* hrabrost

(5.257'') *Puležani su pokazali da *ih svoje vlastito* zdravlje zanima

(5.260'') *strah *me svoje vlastite* sjene

To bi moglo služiti kao potvrda tomu da je *vlastit*, kada je antecedirani iskusiteljem u kontekstima sa psihološkim glagolima anafora, a ne obični intenzifikator. Uostalom, nalazimo i gramatički ovjerene primjere (npr. v. pr. 5.261-264) u kojima *vlastiti* slijedi anaforu *svoj*, a u kojima zaista ima pojačajnu funkciju:

(5.261) Ako vaša zemlja prihvati euro, *pro* gubi kontrolu nad *svojim vlastitim* gospodarstvom.

(5.262) Došlo je vrijeme da i *mi* počnemo *PRO* štititi *svoju vlastitu* slobodu...

(5.263) *pro* pokušaj *PRO* složiti ormar u *svojoj vlastitoj* sobi.

(5.264) Vrlo su česti snovi u kojima se *majka* vraća u *svoje vlastito* djetinjstvo.

Analiza dosad navedenih rečenica koje oprimjeruju usmjerenost anafore *vlastit* potvrđuje našu pretpostavku iz pogl. 5.4.1. da će relacijska anafora u kontekstima s dostupnim atipičnim antecedentom nadjačati zamjениčku anaforu *svoj*. Atipični su antecedenti u ovom slučaju bili nenominativni iskustvenici u kontekstima s glagolima i konstrukcijama psihološkoga stanja.

U korpusu se pronalaze brojni primjeri u kojima anaforu *vlastit* antecedira *PRO*, i to u infinitivnim surečenicama uvedenim sljedećim glagolima i konstrukcijama:

a) *treba* + infinitivna surečenica:

(5.265) Treba *PRO* naučiti slušati *vlastite* osjećaje i intuiciju

¹⁸⁵ Osim toga, jedna od mogućih pretpostavki bila bi i da se u kontekstima s glagolima psiholoških stanja intenzifikator *vlastiti* specijalizirao u anaforu.

(5.266) Treba *PRO* slijediti *vlastite* želje

(5.267) Nikada ne treba *PRO* kriviti druge za *vlastite* postupke

(5.268) Mnogi stručnjaci se slažu kako treba *PRO* vjerovati *vlastitom* osjećaju gladi koji je savršeni indikator prehrambenih potreba trudnice.

b) *dobro je/teško je/važno je/potrebno je (...)* + infinitivna surečenica:

(5.269) ovog puta najbolje je *PRO* slijediti *vlastito* srce

(5.270) tako da je najbolje *PRO* vjerovati *vlastitim* procjenama

(5.271) bolje je *PRO* ići *vlastitim* životnim putem, ma koliko trnovit bio

(5.272) važno je *PRO* slijediti *vlastito* srce

(5.273) Jako je bitno *PRO* slušati *vlastito* tijelo

(5.274) Utrka je to sama za sebe, 50.000 gledatelja je toliko glasno da je teško *PRO* slijediti *vlastite* misli.

(5.275) Ali je kršćanski *PRO* razmišljati o *vlastitim* grijesima

(5.276) Ipak, još uvijek je mudro *PRO* razmišljati o *vlastitim* ciljevima i ljudima kojima želite biti okruženi.

(5.277) Istina je da, dok vam je Saturn nepovoljno položen, najbolje je *PRO* oslanjati se na *vlastite* snage i ne očekivati preveliku pomoć od prijatelja i znanaca

(5.278) Izvrsno je *PRO* gledati *vlastitu* utakmicu na televiziji.

(5.279) Potrebno je *PRO* vjerovati u *vlastiti* uspjeh jer stara poslovice kaže: Kad vam je cilj poznat - već ste na pola puta.

Naime, *PRO* može biti protumačen arbitrarno (usp. Manzini 1983, Giorgi 1990), a upravo takvo tumačenje ima *PRO* kako u prethodnim tako i u sljedećim primjerima¹⁸⁶:

(5.280) *PRO*_{arb} odreći se ega ne znači *PRO*_{arb} biti pokoran, ponižen i poslušan, *PRO*_{arb} ne slušati *vlastite* hirove...

¹⁸⁶ Može se reći da takav *PRO* otprilike znači 'netko' (usp. Carnie 2006: 410).

(5.281) To bi značilo *PRO*_{arb} poštovati *vlastite* osjećaje

(5.282) To također znači i *PRO*_{arb} vjerovati *vlastitom* razumu

(5.283) *PRO*_{arb} slušati *vlastito* tijelo uvijek je najbolja stvar/medicina.

Treba istaknuti da nad arbitrarnim PRO nijedan element nema kontrolu za razliku od infinitivnih rečenica u kojima je PRO pod nadzorom objekta ili subjekta (tzv. *object control*, *subject control*, v. pogl. 5.4.2.5).¹⁸⁷ Ni u jednoj od navedenih rečenica o arbitrarnom PRO-u ne može ovisiti zamjenica:

(5.280') **PRO*_{arb} odreći se ega ne znači *PRO*_{arb} biti pokoran, ponižen i poslušan, *PRO*_{arb} ne slušati *moje* hirove...

(5.281') *To bi značilo *PRO*_{arb} poštovati *njihove* osjećaje

(5.282') *To također znači i *PRO*_{arb} vjerovati *vašem* razumu

(5.283') **PRO*_{arb} slušati *njezino* tijelo uvijek je najbolja stvar/medicina.

Iako je *PRO*_{arb} mogući antecedent anafori *svoj*, kako smo utvrdili u pogl. 5.4.2.3, te primjere značajno nadmašuju oni u kojima antecedira posvojnu anaforu *vlastit*. Nije isključeno da se u tim kontekstima više rabi *vlastit* jer se intuiciji izvornoga govornika to čini boljim odabirom. Ako je zaista tako, to bi se moglo pripisati tendenciji uporabe izraza *vlastit* u kontekstima s uopćenim antecedentom, za što je pak odgovorna njegova pripadnost nezamjeničkim anaforama. I ovdje bismo dakle mogli govoriti o (djelomično) potvrđenoj pretpostavci o tome da relacijska anafora ima tendenciju nadjačati zamjeničku u kontekstima s atipičnim antecedentom.¹⁸⁸

Analizom korpusa utvrdili smo značajan broj primjera u kojima se *vlastit* rabi u rečenicama s bezličnim konstrukcijama u kojima je anafori antecedent bezlični „se“:

(5.284) ne sluša *se vlastiti* narod

(5.285) kada *se* sluša *vlastiti* egoizam upada se u suparništva i sukobe

¹⁸⁷ Kao takav, arbitrarni PRO dobiva značenje od negdje izvan rečenice te se ponaša poput zamjenice ili R-izraza.

¹⁸⁸ Ističemo da je riječ o djelomičnoj potvrdi pretpostavke jer zamjenička anafora u tim kontekstima ne uzrokuje gramatičku neovjerenost rečenice, samo je manje zastupljenija od relacijske te bi se za njezinu uporabu u tim kontekstima moglo reći da je riječ o obilježenijoj pojavi.

(5.286) Most nije izravno pogođen ali je oštećen i nije za uporabu jer je sigurnost prelaza vrlo slaba i ide *se* na *vlastitu* odgovornost

(5.287) „Nacija se gubi ako *se* razmišlja o *vlastitoj* krivnji“, rekao je Gauck u Zagrebu, kako je prenio njemački list Hamburger Abendblatt.

(5.288) Kada se reagira sa simpatijom, svijest o sebi je smanjena i gubi *se vlastiti* identitet.

(5.289) Upravo se njegov Neptun našao na Avinom ascendentu u jednom od astrološki najjasnijih simbola zaljubljenosti zbog koje se gubi razum, zbog koje se ne jede i ne spava, zbog koje *se* gubi *vlastita* osobnost sve dok se ne ispune ljubavne čežnje.

(5.290) Ne *čeka se vlastita* infrastruktura, već se radi na njoj, a sad koliko brzo to samo oni znaju.

(5.291) Također, zbog šire kompatibilnosti, umjesto Bluetooth konekcije koristi *se vlastita* Wi-Fi konekcija na 2.4 GHz putem malog USB odašiljača/prijemnika.

(5.292) Prije svega treba postojati nacionalna svijest, volja i želja da *se* da *vlastiti* doprinos svojoj domovini.

(5.293) Jer, kad *se vlastite* pameti nema, investitorskom se glavom misli.

Izgleda da dostupnost anafore *vlastit* u kontekstima s bezličnim „se“ isključuje i zamjenice i anaforu *svoj*. Je li tako, provjerit ćemo zamjenjujući anaforu *vlastit* u nekoliko gore navedenih primjera:

a) posvojnomo zamjenicom:

(5.284') *ne sluša *se njegov* narod

(5.285') *kada *se* sluša *njihov* egoizam upada se u suparništva i sukobe

(5.286') *Most nije izravno pogođen ali je oštećen i nije za uporabu jer je sigurnost prelaza vrlo slaba i ide *se* na *našu* odgovornost

b) anaforom *svoj*:

(5.287') *, „Nacija se gubi ako *se* razmišlja o *svojoj* krivnji“, rekao je Gauck u Zagrebu, kako je prenio njemački list Hamburger Abendblatt.

(5.290') *Ne čeka se *svoja* infrastruktura, već se radi na njoj, a sad koliko brzo to samo oni znaju.

(5.291') *Također, zbog šire kompatibilnosti, umjesto Bluetooth konekcije koristi se *svoja* Wi-Fi konekcija na 2.4 GHz putem malog USB odašiljača/prijemnika.

Kao što je razvidno iz primjera 5.284'-291', kad bi se zamjenica ili anafora *svoj* protumačile ovisnima o bezličnom „se“, to bi uzrokovalo neovjerenost rečenica. Stoga možemo zaključiti da je u bezličnim konstrukcijama anafora *vlastit* u komplementarnoj distribuciji i sa zamjenicama i s anaforam *svoj* te da tada vrijedi sljedeća ljestvica: *vlastit* >> *svoj*, zamjenice.

Osim što se rabi u bezličnim konstrukcijama, kada nije riječ o bezličnim konstrukcijama, korpusni primjeri ukazuju na tendenciju da *vlastit* ima generičke, nespecifične antecedente, dok *svoj* s druge strane radije odabran u kontekstu sa specifičnim antecedentom.¹⁸⁹ *Vlastit* je, naime, često ovisan o imenskom antecedentu koji se odnosi na općega posjednika. Često ga nalazimo u kontekstima u kojima se njegov antecedent ne odnosi na nekog specifičnog referenta, nego znači općenitu osobu, dakle referent antecedenta je obezličen i generaliziran na općega referenta. Antecedenti mu mogu biti:

a) *čovjek/ljudi*:

(5.294) *Čovjek* treba priznati *vlastite* slabosti.

(5.295) Gdje se *čovjek* treba odgovorno zabavljati ako ne u *vlastitom* domu?

(5.296) Smatra da bi *ljudi* prilikom izbora namirnica trebali znatno više slušati *vlastito* tijelo nego savjete navodnih stručnjaka.

b) uopćeno 1. lice množine:

(5.297) ipak *pro* ćemo radije žrtvovati *vlastito* zdravlje za nešto tako imaginarno, amorfno i nepotrebno kao što je još jedan sastanak ili još jedan napisani e-mail nego da se ustanemo, protegnemo i odemo barem malo prošetati.

(5.298) (a) *pro* ne znamo *PRO* slušati *vlastito* tijelo i procjenjujemo vlastite mogućnosti

¹⁸⁹ To je u skladu i s već utvrđenom tendencijom da *PRO*_{arb} bude procijenjen prikladnim antecedentom za *vlastit*, dok je to u manjoj mjeri za *svoj*.

(b) Kada *pro* naučimo *PRO* slušati *vlastito* tijelo, onda možemo i po osjećaju primijetiti dolazi li do pretreniranosti

(5.299) *pro* imamo pravo *PRO* slijediti *vlastite* vrijednosti i kriterije; *pro* imamo pravo *PRO* određivati i poštovati *vlastite* prioritete

(5.300) Ako slijedimo *vlastito* samoljublje onda smo nemirni u poslu. Naš duh nije slobodan ako smo u konfliktu s okolinom i [*pro* robujemo isključivo *vlastitim* poslovnim projekcijama i planovima]

(5.301) Mentori mogu pokazati smjer, ali mi moramo prijeći put. Stoga življenje sa svrhom obuhvaća, iznad svega, povjerenje u sustav unutarnjeg vodstva. Ako [*pro* ne vjerujemo *vlastitim* srcima] – svojim najdubljim željama i sudbini – čemu možemo vjerovati

c) uopćeno 2. lice jednine i množine:

(5.302) Ako *pro* slijedite *vlastito* blaženstvo, tada *pro* živite u neprestanoj radosti.

(5.303) *PRO* proučavajući povijest zdravlja *vlastite* obitelji, *pro* otvorit ćete prozor u *vlastito* genetsko naslijeđe i *pro* najbolje procijeniti *vlastiti* rizik od razvoja specifičnih bolesti što će vam otvoriti put ka ranoj dijagnozi i prevenciji.

Dakle, zaključujemo da u distribuciji hrvatskih posvojnih anafora postoji sljedeća tendencija:

(5.304) Anafora *vlastit* usmjerena je na generičke antecedente, dok su specifični antecedenti prikladniji za anaforu *svoj*.

Naša dosadašnja razmatranja o anaforama *svoj* i *vlastit* ukazuju na to da postoji korelacija između distribucije hrvatskih posvojnih anafora i preferiranog antedecenta ovisno o tome odnosi li se on na specifičnoga referenta ili općenita. Čini se da je specifičan antecedent prikladniji za anaforu *svoj*, dok se prednost daje anafori *vlastit* kod uopćenih antedecenata. Budući da *svoj* i *vlastit* u rečenicama s antecedentima koje ne preferiraju ne uzrokuju gramatičku neovjerenost, potrebno je istaknuti da je riječ isključivo o tendenciji koju smo primijetili. Mogli bismo stoga pretpostaviti da u posvojnim rečeničnim kontekstima postoji tendencija da u nadmetanju za to da bude protumačena kao ovisna o antecedentu koji se odnosi

na specifičnoga referenta pobjedu često odnosi anafora *svoj*, dok se anafora *vlastit* radije pojavljuje u bezličnim i kontekstima s uopćenim antecedentima.¹⁹⁰

Upravo ta razlika među dvjema anaforama objašnjava zašto *vlastit* ne može biti ovisan o objektnom antecedentu kojemu prethodi distribucijski kvantifikator *svaki*, za koji smo utvrdili da je prikladan antecedent anafori *svoj*. Usporedimo rečenice 5.179' i 5.180' pod a i b koje se razlikuju samo u odabiru anafore:

a) *svoj*:

(5.179') pro_i spremite [svaku ogrlicu]_j u svoju_j kutiju, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja.

(5.180') Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću [svaku bobicu]_j spremit u svoju_j kutiju

b) *vlastit*:

(5.179'') *pro_i spremite [svaku ogrlicu]_j u vlastitu_j kutiju, jer ovosezonski hit su naušnice svih oblika i boja.

(5.180'') *Ja sam si uzela najviše tih bobica i sve mi je sad to u pernici pa pro_i ću [svaku bobicu]_j spremit u vlastitu_j kutiju

Naime, dok su rečenice 5.179'-180' ovjerene, rečenice u kojima smo *svoj* zamijenili anaforam *vlastit* (5.179''-180'') i pretpostavili njihovu ovisnost o objektnom antecedentu gramatički su neovjerene. *Vlastit* je u ovim kontekstima isključen jer distribucijski kvantifikator *svaki* određuje objekt kao individualni, dakle specifičan entitet. Prema tome, *svoj* i *vlastit* u ovom su kontekstu u komplementarnoj distribuciji.

FTIP procjenjuje dvije anafore u određenim kontekstima te u nekima derivaciju s izrazom *svoj* procjenjuje kao optimalnu, dok u drugima odabire izlazni oblik s anaforam *vlastit*. Empirijski smo potvrdili komplementarnost dviju anafora u kontekstima s antecedirajućim nenominativnim iskustvenicima (*vlastit*), bezličnim „se“ (*vlastit*) i objektnim kvantificiranim antecedentom (*svoj*). Tendenciju ka komplementarnosti s obzirom na preferirane im

¹⁹⁰ Želimo istaknuti da do ovoga saznanja vjerojatno ne bismo došli da ne temeljimo istraživanje na analizi korpusa. Upravo nam je korpusna analiza omogućila uvid u specifičnosti rečenične distribucije proučavanih izraza poput ove koja nam je rasvijetlila važnu razliku između izraza *svoj* i *vlastit* koja, koliko nam je poznato, nije spomenuta u dosadašnjim opisima hrvatskoga jezika.

antecedente uočili smo uz PRO_{arb} antecedente (*vlastit*) i specifične (*svoj*) naspram generičkih antecedenta (*vlastit*).

5.4.3.4. Distribucijska posebnost¹⁹¹

Posvojni izraz *vlastit*, za razliku od anafore *svoj*, može se ostvariti i u nepovratnom kontekstu što oprimjeruju rečenice 5.305-308. u kojima se nalazi na subjektom položaju.¹⁹² *Vlastit*, naime, može imati arbitrarno tumačenje, odnosno može se ponašati kao slobodna varijabla (usp. Giorgi 1990: 80 za tal. *proprio*). Arbitrarno protumačen izraz *vlastit* gubi anaforično svojstvo te ne treba imati antecedent. To pokazuju sljedeći primjeri:

(5.305) Istina je da vlastite_{arb} pogreške mogu najbolje poučiti, ali se često ne mogu ispraviti ili nanesu nepopravljive štete.

(5.306) Poanta je da vlastita_{arb} interpretacija čest zastrani u neku vrst devijacije.

(5.307) Zar je moguće da vlastiti_{arb} radnici najmanje vrijede?

(5.308) Ti si očito uvjeren da vlastiti_{arb} interes mora biti na štetu interesa nekog drugog.

U primjerima 5.305-308. naime *vlastit* može biti protumačen kao 'nečiji' ili 'koji komu pripada' i ne može se u tom slučaju pretpostaviti prazno mjesto koje bi mu prethodilo u apstraktnoj strukturi i koje bi pripadalo posvojnoj zamjenici [*e*]-*vlastit* što dokazuje gramatička neovjerenost primjera 5.305'-308' u kojima je slijed *posvojna zamjenica* + *vlastit* protumačen arbitrarno:

(5.305') *Istina je da *moje* vlastite_{arb} pogreške mogu najbolje poučiti, ali se često ne mogu ispraviti ili nanesu nepopravljive štete.

(5.306') *Poanta je da *njegova* vlastita_{arb} interpretacija čest zastrani u neku vrst devijacije.

(5.307') *Zar je moguće da *njihovi* vlastiti_{arb} radnici najmanje vrijede?

¹⁹¹ Usp. pogl. 5.4.4.2. u kojem će biti riječi o distribucijskoj posebnosti talijanske anafore *proprio* te u kojem će se supostaviti ova talijanska hrvatskoj anafori *vlastit*.

¹⁹² Na subjektom se položaju *svoj* može ostvariti ako mu prethodi intenzifikator *sam*. O tome ćemo raspraviti u pogl. 5.4.4.2.

(5.308') *Ti si očito uvjeren da *njihov vlastiti*_{arb} interes mora biti na štetu interesa nekog drugog.

Primjeri 5.305'-308' dokazuju da slijed *posvojna zamjenica* + *vlastit* ne može imati arbitrarno tumačenje.¹⁹³ Treba istaknuti da *vlastit* može imati arbitrarno tumačenje isključivo unutar imenske skupine na subjektivnom položaju.

Zamjenička posvojna anafora *svoj*, s druge strane, ne može biti arbitrarno protumačena što potvrđuje neovjerenost rečenica u kojima smo *vlastit* zamijenili anaforam *svoj*.

(5.305'') *Istina je da *svoje*_{arb} pogreške mogu najbolje poučiti, ali se često ne mogu ispraviti ili nanese nepopravljive štete.

(5.306'') *Poanta je da *svoja*_{arb} interpretacija čest zastrani u neku vrst devijacije.

(5.307'') *Zar je moguće da *svoji*_{arb} radnici najmanje vrijede?

(5.308'') *Ti si očito uvjeren da *svoji*_{arb} interes mora biti na štetu interesa nekog drugog.

Naša saznanja ukazuju na ključnu razliku između dviju hrvatskih posvojnih anafora: *vlastit* se može ponašati kao slobodna varijabla, dok je *svoj* uvijek obvezno ovisan izraz. Razlog tomu možemo potražiti u njihovoj različitoj morfološkoj naravi: dok *vlastit* pripada leksičkoj kategoriji pridjeva te ga kao takvoga definiramo relacijskom anaforam, *svoj* je, kao zamjenička anafora, nužno ovisan.¹⁹⁴

5.4.3.5. Domena

Da bismo odredili je li anafora *vlastit* poput anafore *svoj* isključivo lokalno ovisna o antecedentu, preispitat ćemo može li biti ovisna o udaljenu prototipnom subjektivnom antecedentu.

Promotrimo stoga sljedeće rečenice:

(5.309) Autorica_i želi potaknuti čitatelja_j da razmišlja o vlastitoj_{*i/j} starosti

¹⁹³ O slijedu *posvojna zamjenica* + *vlastit* vidi još i u pogl. 5.4.4.2.

¹⁹⁴ *Vlastit* u ovome nalikuje talijanskoj relacijskoj anafori *proprio*, no više o njihovu sličnu ponašanju pisat ćemo u pogl. 5.4.4.2.

(5.310) Naime, EU_i prepušta svakoj državi_j da brine o vlastitoj*_{i/j} poreznoj politici.

(5.311) pro_i želim da pro_j volimo vlastite*_{i/j} greške i da tako prokleta ne tražimo savršenstvo od sebe

(5.312) Iz iskustva pro_i znam da oni_j cijene jezik argumenta i profesionalnost, a pro_j preziru bespogovornu servilnost, ali i da pro_j misle na vlastite*_{i/j} interese i probitak u mjeri u kojoj im se to dopusti.

(5.313) takva gimnastika_i štetna je za omladinu_j jer pro_i ju_j upućuje da pro_j misli na vlastito*_{i/j} tijelo.

U svim su rečenicama anafori dostupna dva subjektna antecedenta, no u svakoj je njezino tumačenje ovisno isključivo o surečeničnom subjektu. Dakle, poput anafore *svoj* osjetljiva je na udaljenost antecedenta i postoji područje ili domena unutar koje mora biti ovisna o antecedentu.

Anafora *vlastit* može ovisiti o najbližem antecedentu unutar surečenice. Njezin je antecedent u načelu subjekt, osim u kontekstima sa psihološkim glagolima u kojima može biti ovisan i o dativnom ili akuzativnom NP-u, kao što smo prethodno utvrdili u pogl. 5.4.3.3. Možemo stoga reći sljedeće:

(5.314) Anafora *vlastit* mora biti ovisna o imenskoj skupini unutar surečenice u kojoj se i sama nalazi.

Ili drugim riječima:

(5.314') Anafora *vlastit* mora biti ovisna o komandirajućoj imenskoj skupini unutar iste surečenice.

Možemo utvrditi da je distribucija anafore *vlastit* podložna načelu Odobrenje lokalne anafore ili LAL-u koje određuje lokalnost¹⁹⁵. Pritom u načelu treba biti zadovoljeno dodatno ograničenje da unutar domene D bude protumačena ovisnom isključivo o subjektnom nominativnom antecedentu, iako može doći do odstupanja uz psihološke glagole.¹⁹⁶

I ovi primjeri dokazuju da dostupnost anafore blokira zamjenicu za ovisnosno tumačenje. S obzirom na to da su zamjenice isključene na istom položaju gdje su odobrene anafore što

¹⁹⁵ Usp. pogl. 5.4.2.4. u kojem je opisano načelo LAL.

¹⁹⁶ Takvo odstupanje nije moguće kad je riječ o anafori *svoj* (v. pogl. 5.4.2.3. i 5.4.2.4).

potvrđuju primjeri 5.309'-312', domenu D još jednom definiramo negativnom domenom zamjenica.

(5.309') Autorica_i želi potaknuti čitatelja_j da razmišlja o njezinoj_{i/*j/?k} starosti

(5.310') Naime, EU_i prepušta svakoj državi_j da brine o njezinoj_{i/*j/?k} poreznoj politici.

(5.311') pro_i želim da pro_j volimo njihove_{i/*j/?k} greške i da tako prokleto ne tražimo savršenstvo od sebe

(5.312') Iz iskustva pro_i znam da oni_j cijene jezik argumenta i profesionalnost, a pro_j preziru bespogovornu servilnost, ali i da pro_j misle na moje_{i/*j} interese i probitak u mjeri u kojoj im se to dopusti.

5.4.4. Sintaksa talijanske anafore *proprio*

Slijedi analiza rečenične distribucije talijanske posvojne anafore *proprio* utemeljena na korpusnim primjerima.¹⁹⁷

5.4.4.1. Mogući antecedenti i komplementarna distribucija¹⁹⁸

Talijanski jezik za razliku od hrvatskoga, kako smo ranije utvrdili, raspolaže samo jednom posvojnomo anafom – *proprio*. *Proprio* je poput hrvatske anafore *vlastit* pridjevska anafora relacijske naravi te spada u skupinu jakih anafora (usp. Burzio *u tisku*).

¹⁹⁷ U hrvatskim prijevodima izvornih talijanskih korpusnih primjera *proprio* ćemo prevoditi najčešće izrazom *svoj*, ali i izrazom *vlastit* ili slijedom *zamjenica* + *vlastit*. Pri odabiru prijevodnog ekvivalenta slijedimo zaključke do kojih smo došli analizirajući rečeničnu distribuciju hrvatskih anafora *svoj* i *vlastit*. Tako ćemo, primjerice, izraz *svoj* radije odabirati kao prijevodni ekvivalent kada je antecedent specifičan, dok ćemo u kontekstima s generičkim antecedentom ili bezličnim rabiti izraz *vlastit*. Treba istaknuti, međutim, da najčešće *vlastit* nije isključen kao potencijalni ekvivalent talijanske anafore *proprio* ako smo je u danoj rečenici preveli izrazom *svoj* i obratno, osim u slučajevima u kojima smo dokazali komplementarnu distribuciju hrvatskih posvojnih anafora. Također, u nekim ćemo rečenicama odabirati stilski primjereniji ekvivalent bez obzira na provedenu analizu o hrvatskim anaforama, no nema potrebe ulaziti u daljnju raspravu o prevođenju s obzirom na to da to nije cilj ovoga rada.

¹⁹⁸ Usp. pogl. 5.4.4.3.

Anafora *proprio* može imati antecedente u trećem licu, i to:¹⁹⁹

a) jednine

(5.315) *il direttore* manifesta in un Commiato la *propria* amarezza

'Direktor u oproštajnom pismu pokazuje svoju gorčinu'

(5.316) *Il comitato* esprime *il proprio* parere

'Odbor izražava svoje mišljenje'

b) množine:

(5.317) *gli Usa* potevano meglio coltivare i *propri* interessi

'*Sjedinjene Američke Države* mogle su bolje razviti svoje interese'

(5.318) Autoanticorpi sono degli anticorpi che *pro* agiscono contro le *proprie* cellule

'Autoantitijela jesu antitijela koja djeluju protiv vlastitih stanica'

Posvojni rečenični konteksti u kojima potencijalni antecedirajući imenski izraz nije u trećem licu nisu odgovarajući za anaforu *proprio*. U tim kontekstima rečenica može biti gramatički ovjerena samo ako je u njoj izražena posvojna zamjenica, dok anafora *proprio* rečenicu čini gramatički neprihvatljivom:

(5.319) (a) *pro* ho appena concluso *il mio/*proprio* secondo tirocinio

'Upravo sam završio svoju (POS-1SG) drugu praksu'

(b) Negli anni passati *pro* abbiamo portato i *nostri/*propri* studenti in visita alla Regione Basilicata e oggi siamo nel palazzo provinciale proprio per consentire ai nostri alunni un percorso educativo completo

'Prošlih smo godina vodili svoje (POS-1PL) studente u posjet pokrajini Basilicati i danas se nalazimo u zgradi upravnog sjedišta županije upravo kako bismo pružili svojim studentima cjelovito edukativno razgledavanje'

(5.320) (a) *pro* hai mandato il *tuo/*proprio* manoscritto in giro

'Poslao si svoj (POS-2SG) rukopis okolo'

(b) *pro* mi avete parlato dei *vostri/*propri* progetti in questo campo, in fase di elaborazione e realizzazione: anche in questi casi, ponetevi degli obiettivi

¹⁹⁹ Usp. Giorgi (1982: 124).

concreti, delle scadenze precise entro cui realizzarli: e procedete sistematicamente al monitoraggio del lavoro svolto.

'Pričali ste mi o svojim (POS-2PL) projektima u ovom području, koji su u fazi razrade i realizacije: i u ovim slučajevima postavite si konkretne ciljeve, jasne rokove unutar kojih ih trebate realizirati: i nastavite sustavno s nadgledanjem odrađenog posla'

U posvojnim rečeničnim kontekstima talijanska je anafora *proprio*, za razliku od hrvatskih posvojnih anafora, dostupna za to da bude protumačena kao ovisna samo o antecedentima u trećem licu. Zadaća je načela Izraz za tumačenje (FTIP) da procijeni dostupne izraze s obzirom na dani antecedent (Safir 2004a: 76). Pritom djeluju činioci poput Slaganja antecedenta i Odobravanja lokalnog antecedenta koji suzuju moguća nadmetanja. Naša je pretpostavka da poput načela slaganja antecedenta (ibid.)²⁰⁰ – prema kojemu morfološki oblik anafore ne može imati obilježje slaganja koje bi bilo konfliktno s obilježjima antecedenta – postoji načelo kompatibilnosti anafore i antecedenta kada je riječ o anaforama koje nisu zamjeničke i kao takve ne nose obilježja te ne mogu biti predmetom provjere načela slaganja antecedenta:

(5.321) Kompatibilnost anafore i antecedenta (za relacijske anafore): Anafora i antecedent moraju biti kompatibilni.

Ako odnos kompatibilnosti antecedenta i anafore nije zadovoljen, onemogućena je dostupnost anafore za nadmetanje. U talijanskom jeziku u posvojnim rečeničnim kontekstima odnos je kompatibilnosti između anafore i antecedenta ostvaren ako je antecedent u trećem licu, dakle vrijedi sljedeće:

(5.322) Kompatibilnost anafore i antecedenta (za *proprio*): Antecedent mora biti u trećem licu.

Stoga, ako je antecedent u prvom ili drugom licu, anafora *proprio* nije dostupna za nadmetanje. Zbog toga su rečenice 5.319-320 s anaforam *proprio* gramatički neovjerene.²⁰¹

I posvojne zamjenice trećega lica mogu, baš kao i anafora *proprio*, biti protumačene ovisnima o antecedentu, no za razliku od anafore *proprio* koja je nedvojbeno ovisna o antecedentu,

²⁰⁰ V. pogl. 5.4.2.1.

²⁰¹ Hrvatski i talijanski jezik potvrđuju da u jeziku u kojem anafora može imati antecedent u prvom i drugom licu ujedno može imati antecedent u trećem licu, dok suprotno ne vrijedi: ako u nekom jeziku anafora može imati antecedent u trećem licu ne znači da će moći imati antecedent u prvom i drugom licu (Safir 2004a: 78).

posvojne zamjenice *suo* 'njegov', 'njezin' i *loro* 'njihov' mogu upućivati i na nekog drugog referenta, stoga rečenicu čine dvosmislenom. O tome svjedoče primjeri s izrazom:

a) *suo*:

(5.323) In tal modo Mario_i potrebbe avvisare in anticipo il suo_{i/j} team manager circa le corse che vuole o non vuole disputare

suo_i: 'Na taj način Mario bi mogao unaprijed obavijestiti svojega menadžera tima o stvarima o kojima želi i ne želi raspravljati'

suo_j: 'Na taj način Mario bi mogao unaprijed obavijestiti njegova/njezina menadžera tima o stvarima o kojima želi i ne želi raspravljati'

(5.324) Bollani_i, più che suonare, balla con il suo_{i/j} pianoforte

suo_i: 'Bollani, više nego što svira, pleše sa svojim klavirom'

suo_j: 'Bollani, više nego što svira, pleše s njegovim/njezinim klavirom'

(5.325) Anche se teneva per mano sua_{i/j} figlia non badava al fatto che stava attraversando la strada

sua_i: 'Iako je držao za ruku svoju kćer, nije pazio na to da prelazi cestu'

sua_j: 'Iako je držao za ruku njegovu/njezinu kćer, nije pazio na to da prelazi cestu'

b) *loro*:

(5.326) [Giovanardi_i e Vescovi_j]_{i+j} fanno associazione contro i loro_{i+j/k} fantasmi

loro_{i+j}: 'Giovanardi i Vescovi se udružuju protiv svojih prikaza (strahova) '

loro_k: 'Giovanardi i Vescovi se udružuju protiv njihovih prikaza (strahova) '

(5.327) Molto probabilmente i Saraceni_i in difficoltà sarebbero fuggiti dirigendosi verso i loro_{i/j} territori

loro_i: 'Vjerojatno bi Saraceni potaknuti neprilikama bili pobjegli prema svojim teritorijima'

loro_j: 'Vjerojatno bi Saraceni potaknuti neprilikama bili pobjegli prema njihovim teritorijima'

Ovi primjeri dokazuju da *suo* i *loro* nisu anafore, dakle nisu obvezno ovisni izrazi, već zamjenice koje mogu imati anaforičnu uporabu, ali i biti neovisno protumačene. S druge strane,

da je *proprio* anafora, potvrđuje i gramatička neovjerenost primjera 5.315'-318' uzrokovana tumačenjem izraza *proprio*:

(5.315') *il direttore_i manifesta in un Commiato la propria_j amarezza

'Direktor u oproštajnom pismu pokazuje gorčinu nekog drugog'

(5.316') *Il comitato_i esprime il proprio_j parere

'Odbor izražava mišljenje nekog drugog'

(5.317') *gli Usa_i potevano meglio coltivare i propri_j interessi

'Sjedinjene Američke Države mogle su bolje razviti interese nekog drugog'

(5.318') *Autoanticorpi sono degli anticorpi che pro_i agiscono contro le proprie_j cellule

'Autoantitijela jesu antitijela koja djeluju protiv stanica nekog drugog'

Naime, *proprio* za razliku od zamjenica *suo* i *loro* ne može biti neovisan o dostupnom antecedentu jer je njegovo tumačenje ovisno o antecedentu, što potvrđuje njegov status anafore.

Treba istaknuti da posvojne zamjenice trećega lica, međutim, ne uzrokuju uvijek dvosmislenost rečenice. One, naime, mogu ponekad biti i nedvosmisleno protumačene ovisnima o antecedentu, što dokazuju sljedeći primjeri s izrazom:

a) *suo*:

(5.328) [*Il Centro PEN dalla Croazia*] non aveva mandato *il suo* rappresentante.

'Hrvatski centar PEN nije poslao svojeg predstavnika'

(5.329) *Roy* li ha visti con *i suoi* occhi

'Roy ih je vidio svojim očima'

(5.330) *Messner* non cura di persona *i suoi* yak: se ne occupa un pastore.

'Messner ne brine osobno o svojim jakovima: o njima se brine jedan pastir'

b) *loro*:

(5.331) *I maestri*, prima di entrare nel laboratorio informatico, hanno parlato con *i loro* allievi per presentare il lavoro che si voleva fare e per stabilire con loro le regole da rispettare sia verso i compagni del gruppo, sia verso gli strumenti da utilizzare

'Učitelji su, prije nego što su ušli u informatički laboratorij, razgovarali sa svojim učenicima da im predstave posao koji su htjeli obaviti i postavili pravila koja se

trebaju poštovati bilo prema drugim učenicima u grupi, bilo prema spravama koje će koristiti'

(5.332) *I genitori* devono parlare con i *loro* figli sulla necessità di prendere questo farmaco e di come si sentono

'Roditelji moraju razgovarati sa svojom djecom o nužnosti uzimanja ovog lijeka i o tome kako se osjećaju'

(5.333) Noi chiediamo con urgenza che *le Nazioni Unite* si assumano le *loro* responsabilità sulla base della Convenzione di Ginevra

'Hitno tražimo da Ujedinjeni Narodi preuzmu svoje odgovornosti temeljem Ženevske Konvencije'

U svim ovim rečenicama umjesto posvojne zamjenice mogao je stajati i *proprio*:

(5.328') [*Il Centro PEN dalla Croazia*] non aveva mandato *il proprio* rappresentante.

(5.329') *Roy* li ha visti con *i propri* occhi

(5.330') *Messner* non cura di persona i *propri* yak: se ne occupa un pastore.

(5.331') *I maestri*, prima di entrare nel laboratorio informatico, hanno parlato con *i propri* allievi per presentare il lavoro che si voleva fare e per stabilire con loro le regole da rispettare sia verso i compagni del gruppo, sia verso gli strumenti da utilizzare

(5.332') *I genitori* devono parlare con i *propri* figli sulla necessità di prendere questo farmaco e di come si sentono

(5.333') Noi chiediamo con urgenza che *le Nazioni Unite* si assumano le *loro* responsabilità sulla base della Convenzione di Ginevra

Dostupnost anafore *proprio* u posvojnim rečeničnim kontekstima za tumačenje izraza ovisnim o antecedentu ne isključuje uporabu posvojne zamjenice u tom istom kontekstu (usp. Burzio *u tisku*: 25). Talijanska anafora *proprio* i posvojne zamjenice trećega lica *suo* i *loro* nisu, dakle, nužno u komplementarnoj distribuciji. Anafora *proprio*, međutim, svakako je ovisnija od posvojnih zamjenica, dakle nadjačava ih u stupnju ovisnosti. U kontekstima u kojima je moguće dvosmisleno tumačenje posvojne zamjenice, stoga, za tumačenje izraza ovisnim o antecedentu vrijedi ovisnosna ljestvica *proprio* >> zamjenica {*suo*, *loro*}.

Dok je zadatak ljestvice predvidjeti rezultat nadmetanja, načelo FTIP treba u konačnoj derivaciji odabrati najovisniji dostupni izraz za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu. Derivaciju odabire na temelju provjere niza mogućih derivacija koje se među sobom razlikuju u odabiru izraza dostupnoga za ovisno tumačenje, dok sam odnos ovisnosti između potencijalno ovisnog izraza i antecedenta mora ostati nepromijenjen.

FTIP u posvojnom rečeničnom kontekstu u talijanskom jeziku, pojednostavljeno, funkcionira na sljedeći način:

Dani input:

(5.334) (a) obročanje: Gianni, ama, sua moglie

(b) LF (pojednostavljeno): [*Gianni* [ama *sua* moglie]

Test:

(5.335) (a) obročanje: Gianni, ama, la propria moglie

(b) LF (pojednostavljeno): [*Gianni* [ama la *propria* moglie]

(5.336) Output, rezultat FTIP-a: *Gianni* ama la *propria* moglie. (*/Gianni* ama *sua* moglie.)²⁰²

Dani input sadrži metu *sua* čija je vrijednost identificirana vrijednošću onoga koji voli, agensa *Giannija*. *Gianni* je ujedno antecedent s obzirom na koji se procjenjuje izraz *sua*, odnosno ovisnost tog izraza.

Budući da je *sua* posvojna zamjenica, za iduće je provjere potrebno pratiti hijerarhiju potencijalno ovisnih posvojnih izraza dostupnih u talijanskom jeziku. Izraz *sua* u izračunu se zamjenjuje sljedećim dostupnim izrazom na ovisnosnoj ljestvici – *proprio*. Iako u talijanskom jeziku nema drugih provjerljivih izraza za mjesto mete osim posvojne zamjenice, od koje je izraz *proprio* ovisniji i stoga načelno optimalni kandidat za ovisno tumačenje o danom antecedentu, u talijanskom se jeziku ne ruši nijedna od dviju mogućih derivacija. FTIP stoga u načelu daje prednost ovisnijem izrazu *proprio* na položaju mete koji je jedini od dvaju izraza tumačljiv kao isključivo ovisan o antecedentu, dok *sua* može imati i neovisno tumačenje.

²⁰² Ovaj izlazni oblik ima dvojbeno tumačenje jer se zamjenica *sua* može odnositi i na izvanrečeničnoga referenta.

U konačnici, međutim, usporedba mogućih derivacija ne razrješava se potpunim isključivanjem jedne od mogućih derivacija. Iako je optimalni izlazni oblik *Gianni ama la propria moglie* 'Gianni voli svoju suprugu', i *Gianni ama sua moglie* prihvatljiv je oblik.

Zadatak je načela pragmatičkog izbjegavanja da u kontekstima u kojima je moguće njezino dvojbeno tumačenje zamjenicu detektira kao izbjegavajući izraz za dani antecedent, odnosno za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu. U drugim kontekstima ono nije relevantno.

O djelovanju FTIP-a i načela pragmatičkog izbjegavanja bit će još riječi u poglavlju 5.4.4.3 posvećenom usmjerenosti anafore *proprio*.

5.4.4.2. Distribucijska posebnost

Izraz *proprio* pokazuje određenu posebnost u distribuciji u odnosu na druge anafore. Naime, *proprio* se osim u povratnima može pojaviti i u nepovratnim kontekstima, poput sljedećih:

(5.337) Ogni lavoro è il proprio autoritratto

'Svaki je posao sam svoj (PROPRIO) autoportret'

(5.337) il regista del primo film è il proprio padre

'Redatelj prvoga filma jest sam svoj (PROPRIO) otac'

(5.338) l'Europa deve dichiarare che Arafat è il proprio unico interlocutore

'Europa mora izjaviti da je Arafat jedini sam svoj (PROPRIO) sugovornik'

Ovu značajku možemo opravdati njegovom drugačijom naravi od većine anafora. Kao što smo već utvrdili, *proprio* nije zamjenička anafora, već relacijska anafora pridjevske naravi, odnosno morfološki jaka anafora. Zamjeničke anafore, morfološki slabe, ne bi se trebale moći naći u sličnim kontekstima. Prema Burziju (*u tisku*: 25), naime, nepovratni konteksti zahtijevaju morfološki jake oblike, poput *his own* u engleskom jeziku.²⁰³ U talijanskom jeziku tomu bi odgovarao *suo proprio* (ili *proprio* prethoden posvojnom zamjenicom u bilo kojem drugom licu):

(5.339) Tavernier sa bene qual è il suo proprio compito

²⁰³ Hrvatska uporaba određenoga lika pridjeva *vlastit* potvrđuje ovu Burzijevu (ibid.) tvrdnju.

'Tavernier dobro zna koja je njegova vlastita zadaća'

(5.340) l'uomo è il suo proprio esperimento

'čovjek je sam svoj eksperiment'

Da Burzio (ibid.) ima pravo kada tvrdi da nepovratni konteksti zahtijevaju morfološki jake oblike, potvrđuje i hrvatski jezik, u kojem se u tim kontekstima mogu ostvariti:

a) *sam svoj* (unutar imenskoga predikata)²⁰⁴:

(5.341) Stand up komičar je sam svoj majstor.

(5.342) Knjaz je sam svoj šef pa često diskutira sam sa sobom.

b) posvojna zamjenica + *vlastit*, koji pritom dolazi u određenom obliku kao intenzifikator posvojne zamjenice²⁰⁵:

(5.343) Ovo je samo *moj vlastiti* dojam i ništa više.

(5.344) Jedini život čiju vrijednost možeš prosuditi jest *tvoj vlastiti*, a ta vrijednost ovisi o tome kako ćeš živjeti.

(5.345) Dopušta mu se da ga *njegov vlastiti* sluga poslužuje i da tamo prenoći, te da mu moji ljudi donose hranu u sobu, ali da se ujutro i uvečer vrati kući.

(5.346) Razmislimo samo koliko se *naš vlastiti* govorni jezik razlikuje od onoga kojim pišemo...

(5.347) Možemo vam pomoći osmisлити *vaš vlastiti* newsletter, od koncepta, preko dizajna i izrade svakog izdanja na temelju vašeg materijala pa sve do privlačenja novih pretplatnika.

Burzio (ibid.) je u pravu, stoga, kada predlaže da se uporaba izraza *proprio* u nepovratnim kontekstima poput onih u pr. 5.348-355. treba smatrati eliptičnom za *suo proprio* odnosno *loro proprio*, tj. da ima apstraktnu morfološku strukturu *[e]-proprio*. To se primjenjuje i na sljedeće primjere:

(5.348) un arbitro crede che la propria moglie lo tradisca con un calciatore

²⁰⁴ Moglo bi biti zanimljivo spomenuti još jedan složeni izraz koji sadrži *svoj* a koji se ostvaruje unutar imenskoga predikata – *svaki svoj* te koji zahtijeva subjekt u množini. U korpusu smo pronašli samo jedan primjer u kojem je ostvaren u nominativu: *Firmware za flashanje se sastoji od 3 dijela: MAIN, FS i custpack. MAIN i FS su svaki svoj file, a custpack je arhiva.*

²⁰⁵ To najbolje oprimjeruju rečenice u kojima je *vlastit* u nominativu ili akuzativu muškoga roda uz imenice koje znače što neživo. Za uporabu izraza *vlastit* u svojstvu intenzifikatora usp. pogl. 5.4.3.3.

'Jedan sudac vjeruje da ga njegova vlastita supruga vara s jednim nogometašem'

(5.349) Chi vive in prigionia non capisce la libertà finché non la vede, crede che la propria sia una condizione naturale.

'Tko živi u zatvoru ne razumije slobodu dok je ne vidi, vjeruje da je njegovo vlastito stanje prirodno'

(5.350) *Diana WALLIS* (ELDR, UK) ha dichiarato invece che il *proprio* gruppo sostiene compatto il risultato della conciliazione, ritenendo la direttiva in esame una vera pietra angolare del piano d'azione sui servizi finanziari europei.

'Diana Wallis je pak izjavila da njezina vlastita grupa smatra kompaktnim rezultat pomirbe, smatrajući direktivu u pitanju kamenom spoticanja akcijskoga plana o europskim financijskim uslugama'

(5.351) Ma la richiesta delle mamme non è questa. *pro* non vogliono che i *propri* figli non siano lasciati per strada: *pro* vogliono che i *propri* figli, in classe, imparino.

'Ali zahtjev majki nije taj. One ne žele da su njihova vlastita djeca ostavljena na ulici: žele da njihova vlastita djeca, u razredu, uče.'

(5.352) Con l'accettazione delle Condizioni di Contratto, *l'Utente* dichiara che i *propri* dati personali sono aggiornati, corretti e veritieri.

'Prihvaćanjem Uvjeta ugovora, korisnik izjavljuje da su njegovi vlastiti osobni podatci osvježeni, točni i istiniti.'

(5.353) Rientrato a casa *pro* ha notato che il *proprio* cane era tremolante, con chiari sintomi di avvelenamento

'Vrativši se kući, primijetio je da njegov vlastiti pas ima drhtavicu, s jasnim simptomima trovanja'

(5.354) *L'Azione Cattolica* in questi ultimi anni si è detta che "il Concilio è il proprio programma"

'Katolički pokret si je proteklih godina govorio da je Koncil njegov vlastiti program'

(5.355) Come si può infatti mettere in discussione che i principi fondamentali del pensiero di Popper in particolare, e del pensiero contemporaneo in generale (...) , non portino a una nuova consapevolezza che ha come risultato la modestia intellettuale di *chi non crede* che le *proprie* teorie siano eterne e inconfutabili?

'Kako se može sumnjati u to da temeljna načela osobito Popperove misli, i uopće suvremene misli, neće dovesti do nove svijesti koja kao rezultat ima intelektualnu skromnost onoga koji ne vjeruje da su vlastite teorije vječne i neupitne'

Iz tih je primjera razvidno da u takvim kontekstima mora postojati prazno mjesto u apstraktnoj morfološkoj strukturi ispred izraza *proprio* koje zauzima posvojna zamjenica.²⁰⁶ Da je zaista tako, konačno potvrđuje i primjer u kojem se u rečeničnom kontekstu koji nalikuje prethodnima rabi *suo proprio*:

(5.356) Io vi rispondo: *chiunque* crede che la *sua propria* vita e quella dei suoi simili sia priva di significato e non soltanto infelice, ma appena capace di vivere.

'Ja vam odgovaram: tko god vjeruje da je njegov vlastiti život i onaj njemu nalik bez značenja i ne samo nesretan, nego jedva sposoban živjeti'

Proprio, osim toga, može imati i arbitrarno tumačenje kada, kako ističe Giorgi (1982: 127), to kontekst dopušta. U korpusu nalazimo primjere u kojima *proprio* može biti protumačen arbitrarno. *Proprio* se pritom nalazi na subjektivnom položaju u kontekstima prethodnima bezličnim konstrukcijama poput „è normale/importante/necessario(...) che”, „bisogna che” i sl.:

(5.357) È normale che i *propri* ricordi si disperdano nel fiume sempre in movimento che è la vita...

'Normalno je da se vlastita sjećanja izgube u rijeci koja je uvijek u pokretu i koja jest život'

(5.358) è importante che la *propria* caldaia venga pulita una volta all'anno

'Važno je da se vlastita peć očisti jednom godišnje'

(5.359) Per poter partecipare ad una simile dialettica è necessario che *le proprie* argomentazioni abbiano un buon grado di consistenza non troppo distante da quelle degli interlocutori

'Da bi se moglo sudjelovati u sličnoj dijalektici, nužno je da vlastite argumentacije imaju dobar stupanj konzistencije ne previše udaljene od onih sugovornika'

²⁰⁶ To potvrđuje i hrvatski jezik (v. pogl. 5.4.3.3).

(5.360) per collegarsi permanentemente a Internet bisogna che il *proprio* computer parli, almeno verso l' esterno, il linguaggio

'Da bi se trajno spojilo na internet, potrebno je da vlastito računalo govori, barem prema van, jezik'

(5.361) E mi piace dirlo così, in modo infantile e arrogante come quando si crede che le *proprie* scoperte possano cambiare il mondo.

'Sviđa mi se to reći ovako, djetinjasto i arogantno kao kada se vjeruje da vlastita otkrića mogu promijeniti svijet'

(5.362) La scuola conferma , anche con questa iniziativa, di avere una missione rilevante e di grande delicatezza (...) Una scuola che pro insegna che i *propri* diritti mai possono ledere i diritti degli altri.

'Škola potvrđuje, i ovom inicijativom, da ima misiju koja je važna i vrlo osjetljiva (...) Škola koja poučava da vlastita prava ne mogu nikada uništiti prava drugih'

Kada mu se pripisuje arbitrarno značenje, *proprio* nije ovisan o antecedentu, dakle riječ je o nepovratnom kontekstu.

5.4.4.3. Usmjerenost

U primjerima koje smo do sada naveli antecedent je anafore *proprio* uvijek imao gramatičku funkciju subjekta. Da je usmjeren na subjekt, dokazuju i sljedeći primjeri:

(5.363) *Van Gogh* interpretava *il proprio* lavoro come un servizio

'Van Gogh je tumačio svoj posao kao službu'

(5.364) A luglio l'università di Udine aveva già dotato *la propria* sede dei Rizzi di una postazione Wi-Fi

'U srpnju je već Sveučilište u Udinama opskrbilo svoje sjedište Rizzi pristupom wi-fi-ju'

(5.365) Il senatore AYALA (DS-U) ritira *la propria* firma

'Senator Ayala povlači svoj potpis'

(5.366) Al contrario di quanto accade normalmente nei Paesi del nord Africa, qui *gli adulti* insegnano ai *propri* figli il rispetto per i turisti

'Suprotno od toga što je inače uobičajeno u zemljama sjeverne Afrike, ovdje odrasli uče svoju djecu poštovanju prema turistima'

(5.367) *La UNIDEA* garantisce ai *propri* clienti qualità, informazione e servizio

'Unidea garantira svojim klijentima kvalitetu, informaciju i uslugu'

(5.368) il 40 % punta il dito contro *il proprio* capo-ufficio

'Četrdeset posto upire prstom u vlastitog šefa ureda'

(5.369) *pro* combatte contro *il proprio* paese

'Bori se protiv svoje domovine'

(5.370) *Il vecchio* si alzò dallo sgabello, allungò la mano verso *il proprio* bastone

'Starac se ustade sa stolca, ispruži ruku prema svom štapu'

Potvrdu subjektne usmjerenosti anafore *proprio* prije svega potvrđuju primjeri u kojima su dostupni i subjekt i objekt, a *proprio* je ovisan o subjektnom antecedentu:

(5.371) Uno sviluppatore_i che abbia fatto una gran mole di lavoro originale non vorrà vedere un altro_j che pro_j la_k usa per il proprio_{i/j/*k} guadagno.

'Netko tko se bavi razvojem i tko je napravio puno originalnoga posla nema namjeru vidjeti nekog drugog koji ga koristi za svoju zaradu'

(5.372) [Chi ha organizzato e seguito il meeting]_i conosce la Rete_j e pro_i la_j usa per i propri_{i/*j} scopi comunicazionali

'Onaj koji je organizirao i slijedio sastanak poznaje Mrežu i koristi je za svoje komunikacijske potrebe'

(5.373) [molte persone]_i ci_j hanno raccontato il proprio_{i/*j} disagio

'Mnogo nam je osoba ispričalo svoj problem'

(5.374) il relatore, sia in Commissione sia in Aula, è il senatore Agoni, qualificato ed autorevole rappresentante della Lega, il quale_i vi_j ha dedicato il proprio_{i/*j} impegno

'Izlagáč, bilo u komisiji bilo u dvorani, jest senator Agoni, kvalificirani i autoritativni predstavnik Lege, koji vam je posvetio svoje zalaganje'

(5.375) [Un sacco di gente]_i mi_j ha offerto il proprio_{i/*j} consiglio

'Puno mi je ljudi ponudilo svoj savjet'

Proprio može, međutim, biti usmjeren nesubjektivno kada je u rečenici s glagolima psihološkoga stanja, što primjećuje Giorgi (1982, 1990). U tim slučajevima antecedent anafore ima ulogu iskustelja što odgovara našim zaključcima o hrvatskoj anafori *vlastit*. U korpusima nalazimo primjere s glagolom *piacere* 'svidati se'²⁰⁷ (v. pr. 5.376-380), a navodimo i nekoliko primjera iz Giorgi (1982: 141, 2004: 158) s glagolima *preoccupare* 'zabrinjavati, brinuti' i *turbare* 'uznemiravati' (v. pr. 5.381-383), tj.:

a) *piacere*:

(5.376) si vede che *gli piace il proprio* mestiere

'Vidi se da mu se sviđa vlastito zanimanje'

(5.377) *A sei donne inglesi su dieci non piace la propria* immagine allo specchio.

'Šest Engleskinja od deset ne sviđa se vlastiti izgled u zrcalu'

(5.378) Visti allo specchio, *gli americani non sono poi del tutto dissimili da quelle donne a cui non piacciono i propri* capelli in quel modo, o la forma delle loro labbra.

'Gledani u zrcalu, Amerikanci nisu potpuno nenalik onim ženama kojima se ne sviđa vlastita kosa na taj način ili oblik njihovih usana'

(5.379) *Agli americani non piacciono le proprie* origini

'Amerikancima se ne sviđa vlastito porijeklo'

(5.380) lei non era orgogliosa di avere un marito sindaco, ma di avere un marito sempre allegro, *a cui piace il proprio* lavoro

'Ona nije bila ponosna na to što ima gradonačelnika za supruga, nego što ima supruga uvijek vesela kojemu se sviđa vlastiti posao'

b) *preoccupare*:

(5.381) *La propria* salute preoccupa molto *Oswaldo*.

'?Vlastito zdravlje puno brine Oswalda'²⁰⁸

²⁰⁷ Istaknuli smo u poglavlju o metodologiji rada (v. pogl. 4.1) da ćemo izbjegavati kontekste s leksički povratnim glagolima, stoga je važno naglasiti da u talijanskom ovaj glagol nije povratan.

²⁰⁸ Čini se dvojbenom gramatičnost ovoga prijevoda u hrvatskom jeziku, i to vjerojatno zbog poretka riječi, bolje bi zvučala ovako: 'Oswalda brine vlastito zdravlje', a bila bi možda čak prihvatljivija rečenica u kojoj bi *vlastit* s pojačajnom funkcijom slijedio posvojnu zamjenicu: 'Oswalda brine njegovo vlastito zdravlje' ili 'Njegovo vlastito zdravlje brine Oswalda'.

(5.382) *La propria* moglie preoccupa molto *Gianni*.

'?Vlastita supruga puno zabrinjava Gianni_j'²⁰⁹

c) *turbare*:

(5.383) *La propria* salute turba i sogni di *Gianni*.

'?Vlastito zdravlje uznemirava Gianni_jve snove'²¹⁰

Anafora *proprio* može biti usmjerena nesubjektivno i u kontekstima bez psiholoških glagola. Njezinu ovisnost o objektivnom antecedentu (usp. Giorgi 1990, 2004) potvrđuju ovi korpusni primjeri:

(5.384) Del resto già il filosofo greco Aristotele riteneva che [ripetuti diluvi e altri disastri naturali]_i avessero riportato ripetutamente [il genere umano]_j agli inizi della propria_{i/j} storia.

'Osim toga već je grčki filozof Aristotel smatrao da su ponavljane poplave i druge prirodne katastrofe više puta vraćali ljudsku vrstu počecima njihove/*vlastite/*svoje povijesti'

(5.385) Non pro_i crede che [lo scontro in atto]_j, al contrario, stia ricacciando ciascuno_k verso la propria_{i/*j/k} appartenenza?

'Ne vjerujete li da sukob koji je upravo u tijeku, suprotno tomu, tjera svakoga natrag k svojoj pripadnosti'²¹¹

(5.386) Era dunque un angelo, e nell'angelo il Signore_i rispondeva a Mosè_j che [pro_j gli_i chiedeva il proprio_i nome]: Io sono Colui che sono.

'Bio je dakle anđeo, i u anđelu je Gospodin odgovarao Mojsiju koji ga je pitao njegovo/*vlastito/*svoje ime: Ja sam onaj koji jesam

²⁰⁹ I ovdje vrijedi isto – prihvatljivija bi možda bila rečenica drugačijega poretka: 'Gianni_j zabrinjava vlastita supruga', a možda čak i više rečenica sa slijedom posvojna zamjenica + *vlastit*: 'Njegova vlastita supruga puno zabrinjava Gianni_j' ili, još bolje, 'Gianni_j puno zabrinjava njegova vlastita supruga'.

²¹⁰ Čini se dvojbenom gramatičnost i ove rečenice – prihvatljiviji bi bio prijevod s drugim poretkom riječi: 'Gianni_jve snove uznemirava vlastito zdravlje' ili sa slijedom posvojna zamjenica + *vlastit*: 'Gianni_jve snove uznemirava njegovo vlastito zdravlje' te 'Njegovo vlastito zdravlje uznemirava Gianni_jve snove'.

²¹¹ Ovo je jedini primjer u kojem prijevod na hrvatski sadrži anaforu *svoj*. U ovom je primjeru dopušteno tumačenje anafore *svoj* o izravnom objektu jer je između posjednika i posjedovanoga uspostavljen odnos stalne ili neotuđive posvojnosti odnos neotuđive posvojnosti (usp. pogl. 5.4.2.6).

Giorgi (2004: 111, 122) navodi sljedeće primjere objektne antecedencije anafore *proprio*:

(5.387)²¹² Ho_i presentato gli studenti_j ai propri_{*i/j} professori

'Predstavio sam studente njihovim/*vlastitim/*svojim profesorima'

(5.388)²¹³ Ho_i convinto Maria_j del proprio_{*i/j} valore.

'Uvjerio sam Mariju u njezinu/*vlastitu/*svoju vrijednost'

Najreprezentativniji primjeri među navedenima jesu primjeri 5.384-386. koje smo pronašli u korpusu. Naime, u prvim je dvama anafora ovisna o antecedentu s gramatičkom ulogom izravnog objekta, a u pr. 5.386. o antecedentu s gramatičkom ulogom neizravnoga objekta unatoč tomu što joj je dostupan i subjekt kao njezin potencijalni antecedent. Što uzrokuje isključivanje subjekta u ovim primjerima, teško je reći s obzirom na to da u sličnim rečeničnim kontekstima *proprio* može ovisiti i o subjektu. U dvama primjerima preuzetima iz Giorgi (2004)²¹⁴ subjekt je u prvom licu jednine, zbog čega je prema načelu kompatibilnosti antecedenta i anafore *proprio* on *a priori* isključen kao mogući antecedent anafori. Dakle, jedino je moguće tumačenje anafore ono prema kojem ovisi o objektnom antecedentu koji je s njom kompatibilan jer je u trećem licu. Zanimljivo je da bi u istim kontekstima posvojna zamjenica uzrokovala dvosmislenost rečenice:

(5.389)²¹⁵ Ho_i presentato gli studenti_j ai loro_{*i/j/k} professori

'Predstavio sam studente njihovim profesorima'

(5.390)²¹⁶ Ho_i convinto Maria_j del suo_{*i/j/k} valore.

'Uvjerio sam Mariju u njezinu_{j/k}/njegovu_k vrijednost'

Primjećujemo u korpusu jednu zanimljivost koja se tiče objektne usmjerenosti anafore *proprio*.²¹⁷ Naime, u rečenicama s glagolima *abbandonare* i *lasciare* sa značenjem 'prepustiti (koga čemu)' – u kojima su izraženi subjekt, izravni objekt i neizravni objekt, svi kompatibilni

²¹² Primjer je preuzet iz Giorgi (2004: 111).

²¹³ Ibid.: 122.

²¹⁴ V. pr. 5.387. i 5.388.

²¹⁵ Primjer je preuzet iz Giorgi (2004: 111).

²¹⁶ Ibid.: 122.

²¹⁷ Činjenica da u dosadašnjim analizama talijanskih anafora nije istaknuta ova zanimljivost navodi nas na zaključak da je opravdan naš odabir korpusnog istraživanja. Naime, bez uvida u stvarnu uporabu jezika, koji nam omogućuje korpusno istraživanje, nije uvijek jednostavno steći saznanja o određenim specifičnostima karakterističnima za distribuciju pojedinih izraza.

s anaforam, tj. u trećem licu, a *proprio* je izražen u imenskoj skupini unutar prijedložne skupine koja je u službi neizravnog objekta *al proprio destino* 'vlastitoj sudbini' – anafora je usmjerena na antecedent ili čak postecedent u službi izavnog objekta. Naime, o tome svjedoče primjeri 5.391-396. iz kojih zaključujemo da ustaljena sveza riječi *abbandonare/lasciare qcn. al proprio destino* 'prepustiti vlastitoj/svojoj sudbini' zahtijeva od anafore da bude usmjerena na izravni objekt.

(5.391) È un lavoro desolato, il nuovo di Alias, quasi che il produttore di casa Anticon l'avesse creato e poi abbandonato al *proprio* destino.

'To je jedan otužan uradak, novi Aliasov uradak, takav da ga je skoro producent kuće Anticom kreirao i onda prepustio vlastitoj sudbini'

(5.392) Infine, perchè Confalonieri ha abbandonato al *proprio* destino *la Filarmonica della Scala*?

'Konačno, zašto je Confalonieri prepustio Filharmonijski orkestar Scale vlastitoj sudbini'

(5.393) I fanti italiani (...) ²¹⁸ combattono con accanimento ed eroismo con la ferma volontà di non cedere alle sempre più potenziato forze nemiche, nonostante il mancato sostegno del Comando Supremo Italiano, che di fatto ha abbandonato al *proprio* destino *la Divisione Acqui*.

'Talijanski se pješaci bore ustrajno i herojski s čvrstom voljom da ne popuste pred sve jačom neprijateljskom silom, unatoč izostaloj podršci Višeg talijanskog zapovjedništva, koje je praktički prepustilo Diviziju Acqui vlastitoj sudbini'

(5.394) Dure, quindi, le critiche del capo dell'opposizione alle manovre economiche della maggioranza che si è illusa di "uscire da un ciclo difficile (...) "²¹⁹ uccidendo la prospettiva della ricerca e impoverendo il futuro del Paese con l'attuazione di una politica miope ed irresponsabile che ha abbandonato al *proprio* destino *scuola, istruzione, ricerca e sanità...*

'Teške su, dakle, kritike šefa opozicije na ekonomsko upravljanje većine koja je u iluziji da može izaći iz jednog teškog ciklusa uništavanjem mogućnosti

²¹⁸ Iz izvornoga je primjera ispušten ovaj dio: *nonostante bombardamenti continui di Stukas in picchiata che mitragliano a vista d'uomo e reparti tedeschi della Wehrmacht rinforzati e ampiamente riforniti*.

²¹⁹ Iz izvornoga je primjera ispušten ovaj dio: *attraverso provvedimenti tampone e non ha adottato nessuna misura significativa*.

istraživanja i osiromašujući budućnost zemlje realizacijom kratkovidne i nesposobne vlade koja je prepustila vlastitoj sudbini školu, školstvo, znanost i zdravstvo'

(5.395) Per difendere la Polonia gli inglesi sacrificarono un solo uomo (uno solo!), poi avevano lasciato al *proprio* destino *quel Paese*.

'Da bi obranili Poljsku, Englezi su žrtvovali samo jednog čovjeka (samo jednog!), a poslije su ostavili tu zemlju vlastitoj sudbini'

(5.396) (...) ²²⁰ che si crea attorno all'eroico sacerdote, abbandonato, in special modo, dalle istituzioni, dallo stato e dalla chiesa, che *lo lasciano* al *proprio* destino, insieme ai giudici Falcone e Borsellino, e alle vittime delle stragi di Milano, Roma e Firenze.

'koja se stvara oko junačkoga svećenika, napuštenoga prije svega od institucija, države i crkve, koji ga prepuštaju vlastitoj sudbini, zajedno sa sucima Falconeom i Borsellinom, sa žrtvama pokolja u Milanu, Rimu i Firenci'

Izuzetno je zanimljivo da se prednost daje objektnom antecedentu čak i kada potonji slijedi anaforu, dakle kada joj je postcedent. ²²¹

Nalazimo i rečenice s glagolom *lasciare* u kojima je anafora subjektno usmjerena (v. pr. 5.397-398). Međutim, u tim rečenicama nije izražena ustaljena sveza *lasciare al proprio destino*.

(5.397) Il proprietario, pur non essendo presente, lascia ai propri ospiti ogni genere di comodità e di lusso ma anche un inquietante messaggio registrato su un grammofono che li accusa di essere tutti degli assassini...

'Vlasnik, iako nije prisutan, ostavlja svojim gostima svaku vrstu udobnosti i luksuza, ali čak i uznemirujuću poruku snimljenu na gramofonu koja ih optužuje da su svi ubojice'

(5.398) A pochi giorni dal referendum sulla fecondazione assistita il ministro leghista Roberto Maroni critica, in un'intervista a Repubblica, la posizione assunta da Alleanza Nazionale e Forza Italia che hanno lasciato ai propri elettori libertà di coscienza.

²²⁰ Iz izvornoga je primjera ispušten ovaj dio: *Questi elementi contribuiscono a costruire una precisa sensazione, quella di uno sconfinato mare di solitudine e di omertà*.

²²¹ Iako je riječ o ovisnosti anafore o izrazu koji slijedi, u sintaktičkim teorijama anafore ne govori se o katafori.

'Na nekoliko dana od referenduma o potpomognutoj oplodnji ministar iz Lege Roberto Maroni kritizira, u intervjuu za novine Repubblica, položaj Nacionalne alijanse i Forza Italia koji su su prepustile vlastitim biračima slobodu savjesti'

Inače, glagoli *abbandonare* i *lasciare* ponašaju se uobičajeno. U rečenicama u kojima otvaraju mjesto dvama argumentima, subjektu i izravnom objektu, pri čemu je *proprio* izražen u imenskoj skupini u službi izravnog objekta, a ne neizravnoga, anafora je ovisna o subjektnom antecedentu koji mu je ujedno i jedini dostupni antecedent:

(5.399) L'immigrato lascia il proprio paese e si sposta dove ci sono maggiori opportunità occupazionali e di miglioramento della condizioni di vita

'Imigrant napušta svoju zemlju i seli se gdje su veće mogućnosti za zaposlenje i poboljšanje uvjeta života'

(5.400) Quasi 8.000 ruandesi hanno lasciato il proprio paese nei mesi passati.

'Gotovo 8000 stanovnika Ruande napustilo je svoju zemlju proetklih mjeseci'

(5.401) Per sfuggire alle tasse, una coppia di liberi professionisti inglesi abbandona il proprio paese e si trasferisce in Italia.

'Da bi izbjegli plaćanje poreza, jedan engleski par slobodnjaka napušta svoju zemlju i seli se u Italiju'

(5.402) Quasi 2 milioni di persone hanno finora abbandonato i propri villaggi per rifugiarsi in campi che offrono ben poca protezione contro ulteriori attacchi.

'Skoro dva milijuna osoba dosad je napustilo svoja sela da bi se sklonili na poljima koja nude malo zaštite od daljnjih napada'

Izgleda, naime da, kada su glagoli *abbandonare* i *lasciare* dijelom sveze riječi *abbandonare/lasciare qcn./qcs. al proprio destino* mogu uzrokovati objektnu usmjerenost anafore.²²²

²²² U pogl. 6.4.2.4.1. razradit ćemo ovu temu na primjeru usmjerenosti anafore *sé* uz glagole *abbandonare* i *lasciare* i uvidjeti da razlog ovisnosti anafore o objektnom antecedentu treba tražiti u specifičnoj konfiguraciji unutar koje je odobrena.

Anafora *proprio*, poput hrvatske anafore *vlastit* može imati bezlični antecedent (usp. Giorgi 1982, 1984, 1990, Burzio 1991, *u tisku*)²²³:

(5.403) La verità è sempre più strana della finzione, soprattutto quando *si* pensa al *proprio* posto di lavoro.

'Istina je uvijek čudnija od fikcije, osobito kad se misli na vlastito radno mjesto'

(5.404) *Si* pensa al *proprio* interesse "egoistico" piuttosto che al bene comune.

'Misli se na vlastiti egoistični interes radije nego na zajedničko dobro'

(5.405) Generalmente *si* parla del *proprio* corpo fisico, delle *proprie* emozioni, dei *propri* pensieri.

'Općenito se govori o vlastitom fizičkom tijelu, o vlastitim emocijama, o vlastitim mislima'

(5.406) Le trasmissioni televisive in cui *si* parla dei *propri* sentimenti e delle *proprie* emozioni, dove persone comuni esternano i propri problemi e sentimenti, rappresentano un rovesciamento dell'ottica secondo la quale l'emozione richiedeva intimità per essere espressa e comunicata; all'improvviso il pubblico e la trasmissione televisiva diventano le nuove modalità comunicative delle emozioni.

'Televizijske emisije u kojima se govori o vlastitim osjećajima i emocijama, gdje obični ljudi javno izražavaju vlastite probleme i osjećaje, predstavljaju jedan preokret optike prema kojoj je emocija zahtijevala intimnost da bi bila izražena i kazana; odjednom publika i televizijski prijenos postaju novi načini iznošenja emocija'

(5.407) Perché si può restare al potere anche se si perde una guerra, ma è difficile rimanerci se *si* perde *il proprio* paese.

'Jer može se ostati na moći čak i ako se izgubi rat, ali je teško ostati ako se izgubi vlastita zemlja.'

(5.408) L'indirizzo email con cui ci si è registrati, quando *si* accede al *proprio* conto, può già risultare inserito nell'apposito campo in maniera automatica...

²²³ Za *proprio* se u rječničkim definicijama i gramatičkim opisima kaže da je obvezan u bezličnim konstrukcijama, odnosno kada se mora odnositi na bezlični antecedent (usp. Cordin 2001a: 628, De Mauro 2000: 1997).

'E-mail adresa s kojom se registrira, kad se pristupi vlastitom računu, može rezultirati kao već automatski unesena u polje u kojem treba biti'

(5.409) Le autorità danno la responsabilità alla centrale termo-elettrica perché sanno che molti di noi vi lavorano e che è impossibile protestare troppo perché in fin dei conti *si* protesterebbe contro il *proprio* mezzo di sussistenza

'Nadležni daju odgovornost termoelektričnoj centrali jer znaju da mnogi od nas tu rade i da je nemoguće previše prosvjedovati jer na kraju krajeva prosvjedovalo bi se protiv vlastitog sredstva održavanja'

(5.410) *Si* crede che sia possibile ottenere risultati solo attraverso il doping, non con le *proprie* forze

'Vjeruje se da je moguće ostvariti rezultate samo preko dopinga, ne i vlastitim snagama'

Ovdje treba istaknuti još jednu razliku između anafore i posvojnih zamjenica. U bezličnim posvojnim kontekstima dostupnost anafore *proprio* za to da bude protumačena ovisnom o bezličnom antecedentu blokira posvojnu zamjenicu, dakle u komplementarnoj su distribuciji. Posvojne zamjenice, naime, na položaju anafore i protumačene ovisnima o bezličnom antecedentu uzrokovale bi gramatičku neovjerenost rečenica 5.403-410:

(5.403') *La verità è sempre più strana della finzione, soprattutto quando *si* pensa al *suo* posto di lavoro.

(5.404') **Si* pensa al *suo* interesse "egoistico" piuttosto che al bene comune.

(5.405') *Generalmente *si* parla del *suo* corpo fisico, delle *sue* emozioni, dei *suoi* pensieri.

(5.406') *Le trasmissioni televisive in cui *si* parla dei *suoi* sentimenti e delle *sue* emozioni...

(5.407') *Perché si può restare al potere anche se si perde una guerra, ma è difficile rimanerci se *si* perde *il suo* paese.

(5.408') *L'indirizzo email con cui ci si è registrati, quando *si* accede al *suo* conto, può già risultare inserito nell'apposito campo in maniera automatica...

(5.409') **si* protesterebbe contro il *suo* mezzo di sussistenza

(5.410') **Si* crede che sia possibile ottenere risultati solo attraverso il doping , non con le *sue* forze

Osim bezličnoga „si“, PRO s arbitrarnim tumačenjem također je prikladan antecedent anafore *proprio* (usp. Giorgi 1982, 1984, 1990, Burzio *u tisku*), što oprimjeruju sljedeće rečenice:

(5.411) *PRO*_{arb} dare una visibilità alla *propria* attività e al *proprio* prodotto on line risulta fondamentale

'Omogućiti vidljivost vlastitoj aktivnosti i vlastitu proizvodu on line ključno je'

(5.412) *PRO*_{arb} credere nei *propri* talenti, nei *propri* mezzi, nelle *proprie* ambizioni...

'Vjerovati u vlastite talente, vlastita sredstva, vlastite ambicije'

(5.413) *PRO*_{arb} credere nel *proprio* linguaggio significa recitare.

'Vjerovati u vlastiti jezik, znači glumiti'

(5.414) *PRO*_{arb} affrontare i *propri* problemi facendosi aiutare è segno di equilibrio psicologico e di maturità

'Suočiti se s vlastitim problemima dajući drugima da ti pomognu znak je psihološke ravnoteže i zrelosti'

U i ovom kontekstu anafora isključuje zamjenicu (usp. *ibid.*):

(5.411') **PRO*_{arb} dare una visibilità alla *sua* attività e al *suo* prodotto on line risulta fondamentale

'Dati vidljivost njegovoj aktivnosti i njegovu proizvodu on line ključno je'

(5.412') **PRO*_{arb} credere nei *loro* talenti, nei *loro* mezzi, nelle *loro* ambizioni...

'Vjerovati u njihove talente, njihova sredstva, njihove ambicije'

(5.413') **PRO*_{arb} credere nel *suo* linguaggio significa recitare.

'Vjerovati u njegov jezik, znači glumiti'

(5.414') **PRO*_{arb} affrontare i *loro* problemi facendosi aiutare è segno di equilibrio psicologico e di maturità

'Suočiti se s njihovim problemima dajući drugima da ti pomognu znak je psihološke ravnoteže i zrelosti'

Arbitrarni PRO antecedira *proprio* i kada infinitivne surečenice uvode konstrukcije poput *bisogna* 'treba', *è possibile* 'moguće je' i sl.:

(5.415) bisogna *PRO*_{arb} porre la *propria* immaginazione al servizio della storia reale
'Treba staviti vlastitu maštu u službu prave povijesti'

(5.416) bisogna *PRO*_{arb} conoscere i *propri* limiti
'Treba poznavati vlastite granice'

(5.417) Durante l'abbonamento di prova, offerta gratuitamente, è possibile *PRO*_{arb} consultare l'intero database, *PRO*_{arb} creare il *proprio* profilo ed anche inviare messaggi agli iscritti.

'Tijekom probne pretplate, koja se nudi besplatno, moguće je konzultirati cijelu bazu podataka, kreirati vlastiti profil i slati poruke upisanima'

(5.418) Ciò che conta è *PRO*_{arb} cambiare il *proprio* cuore e mostrare in maniera adeguata che si vuole realmente la riconciliazione

'Ono što vrijedi jest promijeniti vlastito srce i pokazati na primjeren način da se zaista želi pomirba'

Komplementarna distribucija anafore *proprio* i posvojnih zamjenica u kontekstima s antecedentom "si" i *PRO*_{arb} rezultat je djelovanja FTIP-a koji u tim kontekstima procjenjuje da se derivacija sa zamjenicom ruši te odabire izlazni oblik s anaforom *proprio*. Pragmatičko načelo izbjegavanja pritom djeluje na način da zamjenica bude izraz koji se izbjegava za to da bude protumačen ovisnim o danom antecedentu.

5.4.4.4. Domena: je li *proprio* lokalna ili nelokalna anafora?

U nastavku ćemo provjeriti u korpusu je li i domena talijanske anafore *proprio* podložna načelu Odobrenje lokalnog antecedenta (LAL), odnosno je li *proprio* lokalna anafora poput hrvatskih ili, pak, dopušta veću udaljenost od antecedenta.²²⁴

5.4.4.4.1. Uvod

²²⁴ Prema Giorgi (1982, 1990, 2004, 2006) *proprio* je anafora koja može biti ovisna na daljinu, stoga ćemo korpusnim istraživanjem provjeriti njezine pretpostavke.

Govoreći o domeni unutar koje je anafora ovisna o antecedentu, ustanovili smo da anafore mogu biti osjetljive ne samo na gramatičku službu koju antecedent ima u rečenici već i na njegovu udaljenost. Obje hrvatske anafore tako od dvaju potencijalnih subjektivnih antecedanata u rečenici za svojeg će antecedenta odabrati onaj koji je manje udaljen. Dakle, područje unutar kojega se ostvaruje odnos ovisnosti anafore o antecedentu lokalno je. Poznato je, pak, za talijansku anaforu *proprio* da udaljenost njezina antecedenta nije ograničenje, odnosno da lokalnost nije uvjet (usp. Giorgi 1982, 1990, 2004, 2006).

Proprio može biti ovisan:

- a) lokalno, o bliskom antecedentu:

(5.419) *pro* esordirà *proprio* oggi contro la Scavolini e c'è da sperare che a soli quattro giorni dal suo arrivo nella capitale, *pro* non abbia ancora conosciuto bene i *propri* giocatori.

'Debitira upravo danas protiv Scavolinija i možemo se samo nadati da u samo četiri dana od dolaska u glavni grad još nije dobro upoznao svoje igrače'

(5.420) *pro_i* spero che tutti_j ricordino e comunque *pro_j* non si sottrarranno mai allo sguardo implacabile della *propria_{i/j}* coscienza

'Nadam se da se svi sjećaju i, kako bilo, da neće nikada izbjеći nemilosrdan pogled svoje savijesti'²²⁵

(5.421) *pro_i* ritiene che sia opportuno che [la Commissione agricoltura]_j esprima il *proprio_{i/j}* parere in proposito.

'Smatra da je nužno da poljoprivredna komisija izrazi svoje mišljenje u vezi s tim'

(5.422) La sbandierata minaccia degli ["Stati ribelli"]_i, come la Corea del Nord o l'Iraq, non convince davvero gli esperti_j che *pro_j* sanno bene come nessuna di questa nazioni abbia, o avrà, strumenti di lancio intercontinentali capaci di colpire [gli Stati Uniti]_k e *pro_j* dubitano che, semmai *pro_i* li avessero, *pro_i* oserebbero lanciare un attacco dal *proprio_{i/j/*k}* territorio, nella assoluta certezza di una rappresaglia nucleare totale.

'Otvoreno pokazana prijetnja pobunjenih država, kao što su Južna Korea ili Irak, ne uvjerava stručnjake koji dobro znaju da nijedna od ovih akcija nema, ili neće

²²⁵ Ovaj bi primjer možda vjernije prikazao prijevod s intenzifikatorom *vlastit*: 'Nadam se da se svi sjećaju i, kako bilo, da neće nikada izbjеći nemilosrdan pogled svoje vlastite savijesti.'

imati, sredstva za međunarodno lansiranje koja bi bila sposobna udariti na Ujedinjene Države te sumnjaju da bi se, kad bi ih imali, usudili pokrenuti napad sa svojeg teritorija, sa sigurnošću u potpunu nuklearnu odmazdu'

(5.423) Le opinioni degli intervistati, a questo proposito, appaiono piuttosto nette: ben [il 93 %]_i pensa che [Silvio Berlusconi]_j, se condannato al processo Sme, dovrebbe rimettere il proprio_{i/j} mandato

'Mišljenja intervjuiranih o ovome čine se poprilično jasnima: dobrih 93 posto misli da bi Silvio Berlusconi, ako bude optužen u procesu Sme, trebao dati otkaz na svoj mandat'

b) na daljinu, o udaljenom antecedentu:

(5.424) Infatti il [70 % degli studenti]_i ritiene che [gli studi in Scienze della Comunicazione]_j contribuiranno al proprio_{i/*j} inserimento lavorativo.

'Zapravo, 70 posto studenata smatra da će studij komunikacijske znanosti doprinijeti njihovu_{i/*j} vlastitu_{i/*j} svojem uključenju u poslovni svijet'

(5.425) Il concetto di R. è diffuso, in varie forme ed attribuzioni, presso i popoli primitivi, come tra le popolazioni agricole del Sudan, dove [pro_i ritengono che i morti_j si reincarnino in membri del proprio_{i/*j} gruppo etnico].

'Koncept reinkarnacije²²⁶ je raširen, u različitim oblicima i varijantama, među primitivnim narodima poput poljoprivrednih zajednica Sudana, gdje smatraju da se mrtvi reinkarniraju u članove njihova_{i/*j} vlastitoga_{i/*j} svojega društva'

(5.426) È infatti giusto che [il comune]_i, [la provincia]_j (organo peraltro in cui non credo) o [la città metropolitana]_k (organo, invece, difficile da costituire) possano promuovere la questione innanzi alla Corte costituzionale, qualora pro_{i+j+k} ritengano che [una legge]_l o [un atto avente valore di legge dello Stato o della regione]_m leda le proprie_{i+j+k} competenze.

'Zapravo je ispravno da općina, županija (tijelo u koje ne vjerujem) ili metropola (tijelo koje je, pak, teško izgraditi) mogu pomaknuti pitanje na Ustavni sud, u slučaju da smatraju da jedan zakon ili akt koji ima vrijednost državnoga ili zakona pokrajine uništava njihove_{i/*j} vlastite_{i/*j} svoje sposobnosti'

²²⁶ Širi kontekst dostupan u korpusu omogućio nam je da tako protumačimo i prevedemo na hrvatski „R“ iz korpusnoga primjera.

U prvom primjeru lokalne ovisnosti (v. pr. 5.419) *proprio* i ne može biti ovisan ni o jednom drugom antecedentu jer udaljeni antecedent nije dostupan. U drugome, pak (v. pr. 5.420), prvi je subjektni antecedent isključen kao mogući jer nije kompatibilan s anaforom *proprio*, odnosno nije u trećem licu, dok u posljednjim trima primjerima (v. pr. 5.421-423) anafora ovisi o lokalnom antecedentu, iako na raspolaganju ima i drugi kompatibilni antecedent, koji je međutim udaljeniji i nije u istoj surečenici s anaforom. U primjerima ovisnosti na daljinu, daljinski antecedent prikladniji je u pragmatičkom smislu zato što za razliku od bližega nosi semantičko obilježje [+ živo] ili [+ ljudsko]. Žive i ljudske bismo antecedente, naime, mogli smatrati prominentnijima u odnosu na nežive i neljudske.²²⁷

Možemo stoga zaključiti da anafora *proprio*, za razliku od hrvatskih posvojnih anafora, nije podložna načelu Odobrenje lokalnog antecedenta (LAL).

Prema Giorgi (1982, 1990, 2004), za utvrđivanje domene anafore *proprio* nužno je uzeti u obzir glagolski način u surečenici u kojoj je izražena anafora. Naime, anafore ovisne na daljinu pokazuju osjetljivost na distinkciju između konjunktiva ili subjunktiva (i infinitiva²²⁸) s jedne strane i indikativa s druge. Primjećujući da indikativ priječi ovisnost anafore na daljinu, za što postoje potvrde i iz nekih drugih jezika poput islandskoga (usp. Thráinsson 1976, Anderson 1986, Sigurðsson 1990), Giorgi (1982: 158-159, 1990: 64-65) razdvaja talijanske glagole s rečeničnom dopunom na one koji zahtijevaju konjunktiv i one koji zahtijevaju indikativ. Dok epistemični glagoli govorenja/znanja zahtijevaju indikativ, epistemični glagoli mišljenja i neepistemični glagoli otvaraju mjesto konjunktivu. Neepistemični jesu glagoli poput *volere* 'htjeti', *desiderare* 'željeti', *sperare* 'nadati se', a epistemični se mogu podijeliti na glagole mišljenja (*pensare* 'misliti', *credere* 'vjerovati', *sospettare* 'slutiti, nagađati, sumnjati', *supporre* 'pretpostavljati') i glagole govorenja/znanja (*dire* 'reći', *affermare* 'tvrditi', *sostenere* 'smatrati, držati', *sapere* 'znati') (v. tablicu 5.27).

²²⁷ Hijerarhijski, smatra se da se živi antecedenti nalaze na nižem položaju od živih antecedenata (usp. Faltz 1985).

²²⁸ Usp. Giorgi (2004: 124).

Tablica 5.27. Podjela glagola s obzirom na otvaranje mjesto indikativu odnosno konjunktivu prema Giorgi (1982: 158-159, 1990: 65)

EPISTEMIČNI GLAGOLI		NEEPISTEMIČNI GLAGOLI
GLAGOLI MIŠLJENJA	GLAGOLI GOVORENJA/ZNANJA	
<i>pensare</i>	<i>dire</i>	<i>volere</i>
<i>credere</i>	<i>affermare</i>	<i>sperare</i>
<i>sospettare</i>	<i>sostenere</i>	<i>desiderare</i>
<i>supporre</i>	<i>sapere</i>	

Giorgi (1982: 159-160, 1990: 66) tumači svoju hipotezu na primjerima koje u tu svrhu osmišlja:

a) s konjunktivom:

(5.427) Gianni_i suppone che tu_j sia innamorato della propria_i moglie.

'Gianni pretpostavlja da si (SUBJ) ti zaljubljen u njegovu (PROPRIO-SG.F) ženu'

(5.428) Gianni_i suppone che tu_j creda che io_k sia innamorato della propria_i moglie.

'Gianni pretpostavlja da ti vjeruješ da sam (SUBJ) ja zaljubljen u njegovu (PROPRIO-SG.F) ženu'

b) s indikativom:

(5.429) ?/*Gianni_i mi ha detto che tu_j sei innamorato della propria_i moglie.

'Gianni mi je rekao da si (IND) ti zaljubljen u njegovu (PROPRIO-SG.F) ženu'

(5.430) ?/*Gianni_i suppone che tu_j abbia detto in giro che io_k sono innamorato della propria_i moglie.

'Gianni pretpostavlja da si (IND) ti rekao okolo da sam ja zaljubljen u njegovu (PROPRIO-SG.F) ženu'

U primjerima pod a (v. pr. 5.427-428) u kojima se nalazi u surečenici s konjunktivom, anafora je ovisna o udaljenom subjektu *Gianni*, no potencijalni lokalni antecedenti nisu ni kompatibilni s anaforom jer nisu u trećem licu. U rečenici 5.429. dva su glagola, oba u indikativu, dok su u rečenici 5.430. ostvarena tri glagola, od kojih glagol glavne u indikativu, slijedi ga glagol u konjunktivu i zatim opet glagol u indikativu koji je ostvaren u surečenici s anaforom *proprio*.

Gramatičnost obiju rečenica s indikativom (pr. pod b) Giorgi (1982: 159-160, 1990: 66) procjenjuje ili upitnom ili neovjerenom ukoliko je anafora protumačena ovisnom o udaljenu antecedentu iz glavne rečenice (*Gianni*). Zaključak je stoga da konjunktiv omogućava ovisnost anafore na daljinu, dok se čini da indikativ, koji se nalazi između anafore i (glavne) surečenice koja sadrži potencijalni antecedent anafori, priječi njezinu ovisnost o udaljenom antecedentu (usp. *ibid.* 66-67).

U kasnijem radu (2004: 124-125) ističe da je domena daljinske anafore, odnosno područje unutar kojega mora biti ovisna o antecedentu, upravo indikativni način, dok za konjunktiv i infinitiv kaže da ih anafora može „preskočiti“ u rečenici, čega je rezultat njezina moguća ovisnost na daljinu. To oprimjeruje primjerima 5.431-434.²²⁹ u kojima procjenjuje gramatički ovjerenima rečenice u kojima je *proprio* u surečenici s konjunktivom ovisan o udaljenu antecedentu, dok gramatički neovjerenima smatra rečenice u kojima je anafora ostvarena s indikativom i protumačena ovisnom o udaljenu antecedentu, ne priznajući im ovoga puta ni eventualnu upitnu ovjerenost. Navodi sljedeće primjere, i to:

a) s indikativom:

(5.431) *[Quel dittatore]_i ha detto che [i notiziari televisivi]_j hanno parlato a lungo delle proprie_i gesta.

'Onaj je diktator rekao da su vijesti dugo govorile (IND) o njegovim pothvatima'

(5.432) *[Quel dittatore]_i ha detto che [i notiziari televisivi]_j parleranno a lungo delle proprie_i gesta.

'Onaj je diktator rekao da će vijesti dugo govoriti (IND) o njegovim pothvatima'

b) s konjunktivom:

(5.433) [Quel dittatore]_i spera che [i notiziari televisivi]_j parlino a lungo delle proprie_i gesta.

'Onaj je diktator se nada da će vijesti dugo govoriti (SUBJ) o njegovim pothvatima'

(5.434) [Quel dittatore]_i ha detto che [il primo ministro]_j era convinto che [i notiziari televisivi]_k avessero parlato a lungo delle proprie_{i/j} gesta.

²²⁹ Mi smo obilježili indeksima sve potencijalne antecedente radi dosljednosti, dok Giorgi (2004: 124-125) indeksira samo *quel dittatore*, a u pr. 5.434. *il primo ministro*.

'Onaj je diktator rekao da je premijer bio uvjeren da su vijesti dugo govorile
(SUBJ) o njegovim podvizima'

Ovi primjeri potvrđuju da glavni glagol rečenice u kojoj je izražena anafora mora biti u konjunktivu kako bi mogla biti protumačena ovisnom o udaljenom antecedentu, dok indikativ blokira mogućnost anafori da uzme antecedent izvan lokalne domene. Za razliku od anafora, na zamjenice i njihovu distribuciju glagolski način nema nikakva utjecaja. Na temelju zaključaka o utjecaju glagolskoga načina na domenu anafore, Giorgi (2004: 124) ovaj fenomen naziva posljedicom glagolskog blokiranja (prem engl. *verbal blocking effect*)²³⁰.

Da anafora zaista može preskočiti infinitiv i u nekim drugim jezicima, vidjeli smo u pogl. 5.4.2.5. govoreći o nekim slavenskim jezicima poput ruskoga, češkoga i poljskoga jezika, a u ovdje ćemo u istraživanju ovisnosti anafore *proprio* usmjeriti pozornost ponajprije na analizu njezine ovisnosti u kontekstima u kojima je u surečenici s konjunktivom, a potom ćemo komentirati i pronađene primjere infinitivnih rečenica.

5.4.4.4.2. Korpusna analiza

Da bismo provjerili to što Giorgi (1982, 1990, 2004) tvrdi o utjecaju glagolskoga načina na područje unutar kojega *proprio* mora pronaći antecedent, istražili smo korpus zadajući mu pretragu prema glagolu u glavnoj rečenici te ostvarivanju anafore *proprio* u zavisnoj surečenici. U tu smo svrhu proširili odabir epistemičnih glagola mišljenja i neepistemičnih glagola koji otvaraju mjesto rečeničnoj dopuni s konjunktivom (usp. tablicu 5.27) te uzeli u obzir: *pensare* 'misлити', *sperare* 'nadati se', *temere* 'bojati se', *ritenere* 'smatrati, držati', *credere* 'vjerovati', *volere* 'htjeti', *desiderare* 'željeti', *augurare* 'željeti, zaželjeti', *dubitare* 'sumnjati'.²³¹

Budući da je za istraživanje ovisnosti anafore *proprio* bilo nužno odabrati samo primjere s antecedentima koji su kompatibilni s njom, odnosno samo s onima u trećem licu, a da nije bilo moguće u pretrazi postaviti lica antecedenata, iz analize smo morali isključiti sve one primjere

²³⁰ Giorgi (2004: 114-155) time razlučuje talijanske od kineskih dalekometnih anafora, koje su pod utjecajem imenskog blokiranja. U kineskom, naime, zamjenice prvoga i drugoga lica u surečenici s anafom priječe anafori da antecedent traži u rečenici izvan lokalne domene (usp. ibid., Huang i Liu 2001).

²³¹ Pretraga koju smo zadali alatu za pretraživanje korpusa glasi ovako:

```
[lemma="(pensare|sperare|temere|ritenere|credere|volere|desiderare|augurare|dubitare)"] [word="che"]  
[word="([a-zA-Z0-9]+)\,\""]* [word="propri[oae]?"] [word="[a-zA-Z0-9]+"]* "(\\.|\\:|\\;|\\?|!)"
```

u kojima i antecedent u surečenici s anaforam i onaj u glavnoj rečenici nisu u trećem licu. Nakon složena probira primjera, došli smo do zaključaka koje iznosimo u nastavku.

U korpusu talijanskoga jezika nalazimo potvrde za to da konjunktiv otvara potencijalno obje mogućnosti. Treba istaknuti, međutim, da primjeri s lokalnim antecedentom daleko nadmašuju brojčano primjere s udaljenim antecedentom.

U rečenicama u kojima su dostupna dva kompatibilna antecedenta, i bliski i daleki, te u kojima je u surečenici s anaforam izražen konjunktiv pronašli smo velik broj potvrda za blisku antecedenciju, dakle lokalnu ovisnost anafore, među kojima izdvajamo sljedeće:

(5.435) pro_i non posso credere che $[i$ padri fondatori] $_j$ si illudessero che $[i$ futuri americani] $_k$ non sarebbero ricorsi a tutti i mezzi e i trucchi possibili per PRO_k favorire i propri $_{i/*j/k}$ interessi particolari e le proprie $_{i/*j/k}$ opinioni.

'Ne mogu vjerovati da su se oci osnivači zavaravali da budući Amerikanci neće pribjeći svim mogućim sredstvima i trikovima kako bi pogodovali svojim specifičnim interesima i svojim mišljenjima'²³²

(5.436) Una simile presa di posizione non può essere certamente condivisa dai tanti colleghi $_i$ che pro_i credono che il magistrato $_j$ debba svolgere umilmente e in silenzio il proprio $_{i/*j}$ lavoro...

'Sličan stav svakako ne mogu dijeliti mnogi kolege koji vjeruju da sudac mora skromno i u tišini izvoditi svoj posao'

(5.437) pro_i non è un padre che vuole imporre il suo nome, la sua immagine, la sua autorità, ma un padre che pro_i indica vie di libertà al figlio $_j$ e desidera che egli $_j$ viva la propria $_{i/*j}$ avventura.

'Nije otac onaj koji želi nametnuti svoje ime, svoju sliku, svoj autoritet, nego je otac onaj koji pokazuje pute slobode sinu i želi da on živi svoju avanturu'

(5.438) La Chiesa desidera che i suoi figli si impegnino, mediante la propria testimonianza e le proprie iniziative

'Crkva želi da se njezina djeca angažiraju putem svojega svjedočanstva i svojih inicijativa'

²³² Pragmatički i stilski primjerenija istovrijednica talijanskom *proprio* u ovoj rečenici bio bi izraz *svoj* praćen intenzifikatorom *vlastiti*: '... kako bi pogodovali svojim specifičnim interesima i svojim mišljenjima'.

(5.439) Molti scienziati pensano che la vita extraterrestre possa utilizzare per i propri processi vitali gli stessi elementi usati dalla vita terrestre.

'Mnogi znanstvenici misle da izvanzemaljski život može koristiti za svoje vitalne procese iste elemente koji se koriste u životu na zemlji'

(5.440) Altri ritengono che pro avesse un atteggiamento sdegnoso verso il proprio lavoro.

'Drugi smatraju da je imao preziran stav prema svojem poslu'

(5.441) La Commissione_i non pensa che sia per distrazione che [gli altri componenti del segretariato]_j non abbiano comunicato i propri_{i/j} rappresentanti.

'Komisija ne misli da se dogodilo zbog nepažnje to da druge sastavnice tajništva nisu javile svoje predstavnike'

U ovim je primjerima anafora ovisna o lokalnom antecedentu unatoč tomu što je u surečenici s anaforam konjunktiv koji u načelu dopušta preskakanje. Nailazimo i na rečenice koje potvrđuju tvrdnju Giorgi (1982, 1990, 2004) da konjunktiv dopušta anafori ovisnost o antecedentu iz udaljene surečenice. Osim primjera 5.425. i 5.426²³³, koje smo ranije spomenuli, pronašli smo još jedan primjer daljinske ovisnosti anafore o antecedentu:

(5.442) [Ogni autore di pagine]_i desidera che [[un grande numero]_j di [navigatori]_k]_i visitino il proprio_{i/*j/*k/*l} sito.

'Svaki autor stranica želi da velik broj surfera posjeti njegovu (PROPRIO) stranicu'

Kada je riječ o infinitivnim rečenicama, nalazimo nekoliko primjera nadzornih infinitivnih konstrukcija, i to:

a) objektnih nadzornih konstrukcija:

²³³ Primjere koje smo ranije naveli u pogl. 5.4.4.4.1. ovdje ponavljamo radi lakšega praćenja:

(5.425) Il concetto di R. è diffuso, in varie forme ed attribuzioni, presso i popoli primitivi, come tra le popolazioni agricole del Sudan, dove [pro_i ritengono che i morti_j si reincarnino in membri del proprio_{i/*j} gruppo etnico].

(5.426) È infatti giusto che [il comune]_i, [la provincia]_j (organo peraltro in cui non credo) o [la città metropolitana]_k (organo, invece, difficile da costituire) possano promuovere la questione innanzi alla Corte costituzionale, qualora pro_{i+j+k} ritengano che [una legge]_l o [un atto avente valore di legge dello Stato o della regione]_m lea le proprie_{i+j+k} competenze.

(5.443) Inoltre pro_i offre loro $_j$ l'opportunità PRO_j di accrescere il proprio $_{i/j}$ bagaglio di conoscenze, con un'offerta formativa che prevede argomenti che vanno dall'informatica all'economia, dalle lingue straniere alla comunicazione

'Osim toga nudi im priliku da obogate svoja znanja, i to informativnom ponudom koja predviđa teme koje se kreću od informatike do ekonomije, od stranih jezika do komunikacije'

(5.444) [L'Organizzazione Mondiale della Sanità] $_i$ sosterrà e incoraggerà i governi $_j$ PRO_j a rafforzare il proprio $_{i/j}$ ruolo politico, le loro capacità di gestione e i sistemi di responsabilità.

'Svjetska zdravstvena organizacija podržat će i potaknuti vlade da pojačaju svoju političku ulogu, svoje sposobnosti vođenja kao i sustave odgovornosti'²³⁴

b) subjektivnih nadzornih konstrukcija:

(5.445) pro_i penso che [la maggior parte delle persone] $_j$ tende a PRO_j non affrontare in modo adeguato i propri $_{i/j}$ limiti

'Mislim da većina osoba teži tome da se ne suočava na prikladan način sa svojim ograničenjima'

U svim je rečenicama *proprio* protumačen ovisnim o lokalnom subjektivnom PRO-u.

Sljedeći primjer, međutim, dokazuje da infinitiv s jedne strane omogućuje preskakanje lokalne domene te da otvarajući na taj način dvije mogućnosti anafori, što je posljedica glagolskoga blokiranja, može uzrokovati dvosmislenost rečenice:

(5.446) il re $_i$ crede che [il signore del castello] $_j$ stia usando un qualche potere arcano per $PRO_{i?/j?}$ incrementare il proprio $_{i?/j?}$ potere

proprio $_i$: 'Kralj vjeruje da gospodar dvorca koristi neku tajanstvenu moć da poveća njegovu moć'

proprio $_j$: 'Kralj vjeruje da gospodar dvorca koristi neku tajanstvenu moć da poveća svoju moć'

²³⁴ U hrvatskom jeziku inače nema potrebe za ponavljanjem anafore, dakle bilo bi dovoljno prevesti rečenicu na ovaj način: '...da pojačaju svoju političku ulogu, ~~svoje~~ sposobnosti vođenja kao i sustave odgovornosti', no odabrali smo vjerniji prijevod rečenice.

Nije, naime, jasno o kojem od dvaju antecedenta ovisi anafora, bliskome ili udaljenome. Sagledavajući, međutim, rečenicu u širem kontekstu, dvojbeno se tumačenje razrješava u korist bliskog antecedenta:

(5.446') il re_i crede che [il signore del castello]_j stia usando un qualche potere arcano per PRO_{*i/j} incrementare il proprio_{*i/j} potere. Per questo il re ha mandato due suoi fidati cavalieri, e infine me per fare luce sulla faccenda, anche perché il signore di questo castello sta acquisendo sempre maggiore potere, il re teme una ribellione.

'Kralj vjeruje da gospodar dvorca koristi neku tajanstvenu moć da poveća svoju moć. Zbog toga je kralj poslao svojih dvoje konjanika u koje se uzda, a na kraju i mene da rasvijetli čitavu situaciju, a i zato što gospodar ovoga dvorca stalno dobiva sve veću moć, kralj se boji pobune'

Mogli bismo zamisliti i kontekst koji bi dvojbu razriješio u suprotnom smjeru, primjerice²³⁵:

(5.446'') *Dopo che aveva espresso la preoccupazione per l'indebolimento del regno*, il re_i crede che [il signore del castello]_j stia usando un qualche potere arcano per PRO_{i/*j} incrementare il proprio_{i/*j} potere.

'Nakon što je izrazio zabrinutost o slabljenju kraljevstva, kralj vjeruje da gospodar dvorca koristi neku tajanstvenu moć da poveća njegovu moć'

U tom je primjeru anafora antecedirana na daljinu i potvrđuje se indikativ kao njezina domena. Osim što konjunktiv u surečenici s anaforam otvara mogućnost preskakanja lokalne domene, kontekst koji smo osmislili ključno je utjecao na tumačenje. Prema tome možemo utvrditi da je domena anafore *proprio* zaista indikativ, kako tvrdi Giorgi (1982, 1990, 2004). Osim toga, možemo zaključiti da je jedino moguće razrješenje tumačenja ovisnosti anafore *proprio* u surečenici s glagolskim načinima koje otvaraju dvije mogućnosti, dakle s konjunktivom ili infinitivom, kontekstualno.

Treba istaknuti, međutim, da smo analizirajući korpus uočili da je *proprio* ipak, iako ne isključivo, onda pretežito lokalna anafora, neovisno o glagolskom načinu. Naime, na takav nas zaključak navodi:

- a) malobrojnost primjera s dalekim antecedentima u odnosu na velik broj primjera s lokalnim antecedentom;

²³⁵ Kontekst nije izvoran, već osmišljen za potrebe argumentacije te je u rečenici istaknut kurzivom.

- b) činjenica da je u primjerima s dalekim antecedentom kontekstualno onemogućena lokalna antedecencija. Naime, ili su lokalni antecedenti semantički neprikladni (npr. neživi ili neljudski, v. pr. 5.425. i 5.426)²³⁶ ili (širi) kontekst navodi na tumačenje anafore ovisnom o daleku antecedentu.

Tako su primjerice u rečenici 5.447. načelno prema tvrdnjama Giorgi (1982, 1990, 2004) moguća dva tumačenja anafore *proprio*, bilo kao ovisne o dalekom praznu antecedentu *pro* ili bliskom antecedentu *AutoCart*:

(5.447) Ovunque pro_i costruiscano, pro_i ritengono che AutoCart $_j$ possa aiutare i $proprio_{i/*j}$ clienti a ridurre il tempo per una spesa e varie commissioni da due settimane, a soli dodici minuti.

'Gdje god gradili, smatraju da AutoCart može pomoći njihovim/svojim mušterijama da smanje vrijeme za jednu kupovinu i razne stvari koje moraju obaviti s dva tjedna na samo dvanaest minuta'

Budući da je međutim, *AutoCart* označuje što neživo, ne možemo zamisliti da ima mušterije, stoga smatramo da je bolje protumačiti anaforu ovisnom o udaljenom, živom, antecedentu.

(5.447') Ovunque pro_i costruiscano, pro_i ritengono che AutoCart $_j$ possa aiutare i $proprio_{i/*j}$ clienti a ridurre il tempo per una spesa e varie commissioni da due settimane, a soli dodici minuti.

'Gdje god gradili, smatraju da AutoCart može pomoći njihovim mušterijama da smanje vrijeme za jednu kupovinu i razne stvari koje moraju obaviti s dva tjedna na samo dvanaest minuta'

Značaj kontekstualno uvjetovanoga tumačenja ovisnosti anafore *proprio* u rečenici s konjunktivom, potvrđuje i sljedeći primjer:

(5.442') [Ogni autore di pagine] $_i$ desidera che [un grande numero di navigatori] $_j$ visitino il $proprio_{i/*j}$ sito.

'Svaki autor stranica želi da velik broj surfera posjeti njegovu/svoju stranicu'

Sljedeći razmatranja Giorgi (1982, 1990, 2004), mogli bismo reći da bi ova rečenica u načelu mogla biti dvosmislena jer anafora ima dva potencijalna antecedenta na raspolaganju. Međutim,

²³⁶ Za nežive bismo antecedente mogli reći da su manje prominentni od živih. Hijerarhijski, oni se smatraju na nižem položaju od onoga živih antecedenta (usp. Faltz 1985).

kontekstualno je nezamislivo tumačenje prema kojemu bi svaki autor želio da velik broj surfera posjećuje svoju stranicu, a ne njegovu.

S druge strane, treba istaknuti da u rečenicama koje smo naveli kao potvrdu bliske antedecencije (npr. pr. 5.421. u pogl. 5.4.4.4.1) nisu nužno prisutne tomu slične pragmatičke zapreke za tumačenje anaforom ovisnom o daleku antecedentu.

Kao što smo već rekli, prema Giorgi (ibid.), infinitiv i konjunktiv jedini su načini koji dopuštaju tumačenje anafore ovisnom o udaljenu antecedentu. Istražujući korpus talijanskoga jezika, nalazimo, međutim, primjer koji to opovrgava:

(5.424') Infatti il [70 % degli studenti]_i ritiene che [gli studi in Scienze della Comunicazione]_j contribuiranno al proprio_{i/*j} inserimento lavorativo.

'Zapravo, 70 posto studenata smatra da će studij komunikacijske znanosti doprinijeti njihovu (PROPRIO) uključenju u poslovni svijet'

Naime, u ovoj je rečenici anaforin antecedent nelokalan, no *proprio* se ne nalazi u surečenici ni s infinitivom ni s konjunktivom, već s indikativom futura. To bi moglo dovesti u pitanje teorijske spoznaje, no budući da smo u korpusu pronašli samo jedan takav primjer, ne možemo donositi daljnje zaključke. Svakako, potrebno je u budućim istraživanjima pomnije uzeti u obzir mogućnost daljinske ovisnosti anafore *proprio* i u indikativnim surečenicama te na temelju toga preispitati domenu unutar koje je *proprio* ovisan o antecedentu.

5.4.4.4.3. Ovisnost na daljinu i s njom u svezi dodatna saznanja o usmjerenosti

Ranije smo utvrdili (v. pogl. 5.4.4.3) da, iako jest dominantno subjektno usmjeren, *proprio* može biti usmjeren i na objektni antecedent, i to ne samo u rečenici s glagolima psihološkog stanja u kojima se objektni iskusitelj ponaša kao subjekt. Treba istaknuti, međutim, da to vrijedi isključivo za *proprio* u kontekstima u kojima je ovisan unutar lokalne domene. Kada je ovisan, pak, na daljinu, kako uočava Giorgi (1982: 143) i kasnije potvrđuje Burzio (*u tisku*), *proprio* ne može ovisiti o objektu (koji nije iskusitelj), nego isključivo o subjektu, za što navodimo primjer iz Burzija (*u tisku*: 28):

(5.448) Gianni_i ha informato Maria_j [di aver parlato colla propria_{i/*j} famiglia]

'Gianni je obavijestio Mariju da je razgovarao sa svojom/*njezinom obitelji'

U korpusu nismo pronašli primjere koji bi to opovrgnuli, a s obzirom na to da je subjektna usmjerenost nelokalnih anafora, koju uočava još Pica 1987. godine, dobro potvrđena i u drugim

jezicima (v. Reinhart i Reuland 1993), nemamo razloga sumnjati u točnost te tvrdnje. Dakle, daljinska ovisnost blokira objektnu usmjerenost anafore.

Motivaciju za takvo ponašanje mogli bismo pronaći u stupnju prominencije antecedenata. Naime, mogli bismo tvrditi da je subjektni antecedent prominentniji od objektnoga. To se ogleda i u Faltzovoj hijerarhiji antecedenata (1985), prema kojoj jezik koji prihvaća lijevo navedeni antecedent, mora dopuštati i desno navedeni, no obratno ne vrijedi:

- a) subjekt > objekt
- b) agens > iskustelj
- c) živi agens > neživi (agens)²³⁷

Govoreći o nelokalnoj anafori, primjećujemo da je ona osjetljiva na gramatičku prominenciju antecedenata, odnosno na njegovu gramatičku funkciju. S obzirom na dobru potvrđenost takve usmjerenosti nelokalnih anafora i međujezično, možemo utvrditi da je osjetljivost na gramatičku prominenciju univerzalno svojstvo takvih anafora.

Kako smo vidjeli u pogl. 5.4.4.3, bezlični „si“ prikladan je antecedent za *proprio*. U analizi korpusa primjećujemo da brojni primjeri potvrđuju, međutim, da anafora *proprio* u surečenici koju uvodi bezlična konstrukcija i u kojoj je izražen konjunktiv većinom ne ovisi o udaljenu bezličnom antecedentu, već o lokalnom subjektnom antecedentu:

(5.449) nessuna garanzia ci viene data oltre alle sue parole quando si_i crede che il soggetto_j abbia capito il proprio*_{i/j} errore

'nijedna nam garancija nije dana osim njegovih riječi kad se vjeruje da je subjekt shvatio svoju grešku'

(5.450) i metodi di scrittura creativa in filosofia vanno proposti quando [si_i desidera che lo studente_j giunga ad una compiuta ed oggettivata espressione del proprio*_{i/j} lavoro interiore] parallelamente al lavoro di approccio al testo filosofico

'Metode kretaivnoga pisanja u filozofiji predlažu se kada se želi da polaznik dođe do dovršenog i objektiviziranog izraza svojeg unutarnjeg posla paralelno s poslom pristupa filozofskom tekstu'

(5.451) non si_i dubita che [la pattuizione di caparra]_j possa esplicare i propri*_{i/j} effetti

'Ne sumnja se da dogovor o iznosu predujma može objasniti svoje posljedice'

²³⁷ Izostavljamo agens iz „neživi agens“ jer su agensi po definiciji živi.

(5.452) Si_i pensa che questo sia il computer $_j$ che pro $_j$ ha raggiunto la consapevolezza della propria $_{i/j}$ esistenza alla X iterazione di un algoritmo autoespandente.

'Misli se da je ovo to računalo koje je dostiglo svijest o svojem postojanju na deseto ponavljanje algoritma koji se samostalno širi'

Daljnjom analizom korpusa nailazimo na jedan primjer koji pak kazuje suprotno:

(5.453) quando si_i è sconvolti si_i pensa che nessuno $_j$ possa comprendere il proprio $_{i/*j}$ dolore e si trattano male gli altri.

U primjeru 5.453, naime, dostupna su dva potencijalna antecedenta: u lokalnoj surečenici nalazi se subjektni antecedent *nessuno* 'nitko', dok se u glavnoj rečenici nalazi bezlični „si“. U ovom je primjeru konjunktiv dopustio anafori da preskoči lokalni antecedent i bude ovisan o dalekom bezličnom antecedentu. Treba istaknuti da je u ovome primjeru bliski antecedent *nessuno* manje prominentan i manje specifičan u usporedbi s bliskim antecedentima u primjerima 5.449-452. Potonji nisu mogli biti preskočeni vjerojatno zbog toga što su specifičniji subjekti te kao takvi prominentniji od udaljenoga bezličnog antecedenta.

5.5. Zaključak o posvojnim rečeničnim anaforama

Supostavnu analizu rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku započeli smo analizom posvojnih anafora. Na početku smo istaknuli sličnosti i razlike u hrvatskom i talijanskom sustavu posvojnih izraza. Uočili smo da se inventari povratnih posvojnih izraza u proučavanim jezicima ne podudaraju: hrvatski za razliku od talijanskoga posjeduje zamjenicu kojom se istodobno izražava povratnost i posvojnost. S obzirom na to da hrvatski ne izriče određenost članom, dok talijanski određenost bilježi prednominalno, oni se uklapaju u tipologiju Reulanda (2011) i Despića (2011, 2015a, 2015b) koji dovode u vezu bilježenje određenosti i postojanje povratno-posvojnih izraza. Klasifikaciju jezika koju autori predlažu podvrgnuli smo provjeri te smo je nadopunili drugim jezicima.

Utvrdili da osim toga da izrazi *svoj* i *vlastit* u hrvatskom te *proprio* u talijanskom izražavaju posjednika u atributnoj posvojnosti te da je riječ o povratnim izrazima. Za razliku od nepovratnih posvojnih izraza oni nisu u stanju neposredno izraziti odnos posvojnosti. Naime, da bi se protumačio odnos posvojnosti u kojem sudjeluju povratno-posvojni izrazi, oni moraju uspostaviti odnos s nekim drugim izrazom u rečenici. Tomu je razlog njihova inherentna anaforičnost.

Njihovu pripadnost rečeničnim anaforama potom smo potvrdili analizirajući njihova unutarnja svojstva, a potom smo pristupili njihove sintakse na temelju korpusnog istraživanja.

U nastavku ćemo sažeti rezultate istraživanja supostavljajući hrvatski i talijanski jezik. Izložit ćemo prije svega zaključke s obzirom na opće pretpostavke istraživanja. Zatim ćemo prikazati saznanja o rečeničnoj distribuciji posvojnih anafora, predstaviti izazove koje je pred analizu postavila hrvatska anafora *svoj* kao i ponuđena rješenja te ćemo sažeto iznijeti zaključke o uočenoj distribucijskoj posebnosti relacijskih posvojnih anafora.

5.5.1. Zaključak o općim pretpostavkama

Analizom unutarnjih morfoloških i leksičkih svojstava povratnih posvojnih izraza *svoj*, *vlastit* u hrvatskom i *proprio* u talijanskom jeziku utvrdili smo da su to inherentno ovisni izrazi i potvrdili njihov status rečeničnih anafora. Pritom smo odlučili razlikovati zamjениčku anaforu *svoj* – funkcionalnu riječ koju čini skup obilježja – od nezamjениčkih relacijskih anafora koje se od zamjениčkih razlikuju kategorijom te su opterećeni zaostatom semantičkoga sadržaja – *vlastit* i *proprio*. Pretpostavili smo da će se ta razlika u njihovoj naravi odraziti na njihovu rečeničnu distribuciju te da se distribucija dviju istovrijednih anafora *vlastit* i *proprio* neće u potpunosti podudarati jer hrvatski i talijanski nemaju identične ovisnosne ljestvice. Također zaključili smo da će u hrvatskom jeziku nadmetanje biti složenije jer je dostupno i više anafora kao i veći broj posvojnih imenskih izraza.

Na temelju njihovih morfoloških i leksičkih obilježja predvidjeli smo da će kao izrazi kojima je ovisnost svojstvena u nadmetanju s drugim imenskim izrazima dostupnima u jeziku za to da budu protumačeni ovisnima o danome antecedentu anafore nadjačati sve druge – zamjenice i R-izraze (posvojne pridjeve u hrvatskom jeziku). Odlučujuću će ulogu u rezultatu nadmetanja odigrati sintaktička i pragmatička načela koja ravnaју njihovom rečeničnom distribucijom.

Osnovna je pretpostavka našega rada u skladu sa Safirovom teorijom rečenične anafore (2004a i 2004b) sljedeća:

- P 5.0: Anafore i zamjenice u komplementarnoj su distribuciji kao rezultat nadmetanja među dostupnim imenskim izrazima kojima upravlja jedinstveno sintaktičko načelo FTIP.

Polazišna pretpostavka (P0) empirijski je potvrđena u hrvatskom jeziku, no ne i u talijanskom. Nedostatak komplementarnosti između anafora i zamjenica, čini se, ima veze s činjenicom da talijanska posvojna anafora *proprio* nije lokalna. Naime, pokazalo se da se u jezicima koji imaju refleksivizacijske strategije na daljinu – poput norveškog, islandskog, nizozemskog, kineskog, korejskog malajalamskog itd. – distribucija anafora i zamjenica često podudara (usp. Huang 2000: 23-24).

Osim ove, donijeli smo i druge opće pretpostavke analize:

- P 5.1a: Posvojne anafore nadmetat će se za to da budu protumačene ovisnima o antecedentu s drugim posvojnim izrazima.

P1 smo opravdali pretpostavkom o postojanju načela interpretacije rečeničnoga konteksta kao gospodarnoga načela i preduvjeta koji jamči mogućnosti nadmetanja među imenskim izrazima koji jedni drugima sadržajno odgovaraju. Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta, kad je riječ o posvojnim anaforama, mora biti podešeno na posvojni kako bi se nadmetanje ograničilo na posvojne imenske izraze:

- P 5.1b: Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta: posvojni rečenični kontekst.
- P 5.2: Od dviju anafora od kojih je jedna zamjenička a druga relacijska, relacijska će biti manje ovisna.

P 5.2 je potvrđena: relacijska anafora *vlastit* može biti dijelom subjektne NP i pritom ovisna o nenominativnom NP-u. I hrvatska i talijanska relacijska anafora odlikuju se distribucijskom posebnosti da se, za razliku od zamjeničke anafore *svoj*, mogu rabiti u nepovratnim kontekstima (usp. 5.5.4).

- P 5.3: Ako se zamjenička i relacijska anafora nadmeću za to da budu protumačene ovisnima o atipičnom antecedentu, relacijska će nadjačati zamjeničku.

P 5.3 je djelomično potvrđena: u nadmetanju između dviju hrvatskih posvojnih anafora, od kojih je jedna *svoj* (zamjenička), a druga *vlastit* (relacijska), uočena je opća tendencija da u kontekstima s atipičnim antecedentom relacijska nadjača zamjeničku. U potpunosti je potvrđena u sljedećim kontekstima:

- s glagolima i konstrukcijama psihološkoga stanja, odnosno s nenominativnim dativnim i akuzativnim antecedentom u ulozi doživljavača – protumačeno upravo semantičkim zaostatom prisutnim u relacijskim anaforama i mogućom

interpretacijom pune strukture anafore *vlastit* [e]-*vlastit*, gdje praznu kategoriju *e* predstavlja posvojna zamjenica,

- s antecedirajućim bezličnim „se“.

Potvrđena je samo tendencija k tome da *vlastit* nadjačava *svoj*, i to na temelju većeg broja potvrda s anafom *vlastit* u korpusu, u sljedećim kontekstima:

- s antecedentom PRO_{arb},
- s uopćenim, generičkim subjektivnim NP antecedentima (*svoj* radije bira specifične antecedente).

Zbog tendencije anafore *vlastit* da bira uopćeni antecedent, objektni NP s kvantifikatorom *svaki* s distribuiranim tumačenjem – koji kao takav određuje NP kao individualan, specifičan entitet – ne može biti prikladan antecedent za *vlastit*, ali može za *svoj*, koji pak teži odabiranju specifičnih antecedenta.

Pretpostavili smo i ovisnosne ljestvice za istraživane jezike koje moraju biti podešene na odgovarajuću funkciju: posvojnu.

- P 5.4: Hrvatska ovisnosna ljestvica:
 - a) *svoj* >> *vlastit* >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}
 - b) {*svoj, vlastit*} >> zamjenica {*moj, tvoj, njegov, njezin, njen, naš, vaš, njihov*}

Hrvatska pomoćna ovisnosna ljestvica (3SG):

- c) { *svoj* >> *vlastit*

svoj, vlastit } >> zamjenica {*njegov, njezin*} >> R-izraz (posvojni pridjev)

- P 5.5: Talijanska ovisnosna ljestvica: *proprio* >> zamjenica {*suo, loro*}

Empirijski se pokazalo da se daje prednost inačici b hrvatske ovisnosne ljestvice prema kojoj dvije hrvatske anafore nisu komplementarne. Komplementarnost među njima, naime, potpuno je potvrđena u nekim kontekstima te je uočena tendencija ka samo djelomičnoj komplementarnosti u određenim kontekstima. Komplementarne su u kontekstima s antecedirajućim nenominativnim iskustvenicima (*vlastit*), bezličnim „se“ antecedentom

(*vlastit*) i objektnim kvantificiranim antecedentom (*svoj*)²³⁸. Tendenciju ka komplementarnosti s obzirom na preferirane im antecedente uočili smo uz PRO_{arb} antecedente (*vlastit*) i specifične (*svoj*) naspram generičkih antecedenta (*vlastit*).²³⁹

Predložena talijanska ovisnosna ljestvica također je djelomično potvrđena, i to u kontekstima u kojima je moguće dvojbeno tumačenje posvojne zamjenice kao ovisne ili neovisne o antecedentu. U suprotnom, anafora *proprio* nije u komplementarnoj distribuciji s posvojnim zamjenicama. Da *proprio* nije u komplementarnoj distribuciji sa zamjenicama *suo* i *loro*, potvrđuju i neki primjeri koje smo naveli u analizi, ali koje nismo sgađavali u tom svjetlu, stoga ih ponovo donosimo:

(5.444) [L'Organizzazione Mondiale della Sanità]_i sosterrà e incoraggerà i governi_j **PRO**_j a rafforzare il **proprio**_{*i/j} ruolo politico, le **loro**_{*i/j} capacità di gestione e i sistemi di responsabilità.

'Svjetska zdravstvena organizacija podržat će i potaknuti vlade da pojačaju svoju političku ulogu, sposobnosti vođenja kao i sustave odgovornosti'

(5.446') il re_i crede che [il signore del castello]_j stia usando un qualche potere arcano per **PRO**_{*i/j} incrementare il **proprio**_{*i/j} potere. Per questo il re_k ha mandato due **suoi**_k fidati cavalieri, e infine me per fare luce sulla faccenda, anche perché il signore di questo castello sta acquisendo sempre maggiore potere, il re teme una ribellione.

'Kralj vjeruje da gospodar dvorca koristi neku tajanstvenu moć da poveća svoju moć. Zbog toga je kralj poslao svojih dvoje konjanika u koje se uzda, a na kraju i mene da rasvijetli čitavu situaciju, a i zato što gospodar ovoga dvorca stalno dobiva sve veću moć, kralj se boji pobune'

To s jedne strane potvrđuje i da zamjenice mogu imati anaforičnu uporabu, no za razliku od anafora, njima ovisnost nije inheretno svojstvo, zbog čega mogu imati i rečenično neovisno tumačenje.

Na kraju, treba istaknuti da je nekomplementarnost između anafore *proprio* i zamjenica vidljiva u suvremenoj uporabi talijanskoga jezika. Uporaba posvojne rečenične anafore *proprio* sve je

²³⁸ *Vlastit* je, kako smo vidjeli u pogl. 5.4.3.3, isključen u kontekstima s distribucijskim kvantifikatorom *svaki* na objektnom položaju jer takav antecedirajući izraz određuje objekt kao individualan, specifičan, a *vlastit* za razliku od anafore *svoj* ima tendenciju da bude ovisan o uopćenim antecedentima.

²³⁹ U zagradama navodimo anaforu koja u konkretnom slučaju pobjeđuje drugu u nadmetanju za to da bude protumačena ovisnom o danom antecedentu.

manje zastupljena u govornom talijanskom jeziku te se čini da postaje rezervirana isključivo za pisanu jezičnu uporabu i stil službene komunikacije, a možemo se pitati je li samo pitanje vremena kada će potpuno nestati iz uporabe.

5.5.2. Zaključak o rečeničnoj distribuciji posvojnih rečeničnih anafora

Detaljnou analizom korpusa opisali smo sintaksu hrvatskih i talijanskih posvojnih rečeničnih anafora, i to s obzirom na distribucijske značajke vezane za moguće antecedente, komplementarnost sa zamjenicama, usmjerenost, domenu bilježeći pritom i specifične posebnosti u njihovoj distribuciji. Donosimo kratak pregled zaključaka analize:

1. Mogući antecedenti

- *Svoj i vlastit*: anafore su kompatibilne s antecedentima bez obzira na lice, rod i broj.
- *Proprio*: anafora je kompatibilna s antecedentima u trećem licu jednine ili množine, nedostupna je za to da bude protumačena ovisnom u kontekstima s antecedentom prvoga i drugoga lica.

Pretpostavili smo pritom postojanje Načela kompatibilnosti anafore i antecedenta kao pandan Safirovu Načelu slaganja antecedenta koje je u tom obliku prikladnije za relacijske anafore koje kao nezamjeničke nisu nositelji obilježja.

2. Komplementarna distribucija anafore sa zamjenicama

- *Svoj i vlastit*: potvrđena je kao rezultat nadmetanja kojim upravlja načelo FTIP.

Komplementarna distribucija između dviju anafora, međutim, djelomično je potvrđena jer je njihova komplementarnost podložna kontekstualnim ograničenjima.

- *Proprio*: djelomično je potvrđena:
 - a) Ondje gdje je moguće dvojbeno tj. dvosmisleno tumačenje posvojne zamjenice kao ovisne ili neovisne o antecedentu, FTIP daje prednost anafori, no derivacija sa zamjenicom ne ruši se. Drugim riječima usporedba dviju mogućih derivacija ne razrješava se isključivanjem jedne od njih. Načelo pragmatičkog izbjegavanja stoga nije relevantno.
 - b) Potvrđena je u kontekstima s antecedentom „si“ i PRO_{arb} u kojima je komplementarnost rezultat djelovanja FTIP-a koje procjenjujući zamjenicu kao neprikladnu za ovisno tumačenje o antecedentima rezultira rušenjem derivacije s

njima, dok derivacija s *proprio* konvergira, a načelo pragmatičkog izbjegavanja osigurava da zamjenica bude izbjegavani izraz za te antecedente.

3. Usmjerenost

- *Svoj*: subjektna usmjerenost, dok je usmjerenost zamjenica antisubjektna.

Utvrdili smo da uz tzv. psihološke glagole i konstrukcije nisu dopušteni nenominativni pronominalni antecedenti, dok bi nenominativni R-izrazi nekim govornicima mogli biti prihvatljivi antecedenti, i to samo pod uvjetom da anafora nije dijelom subjektne imenske skupine. Opravdanje za različito ponašanje zamjениčkih antecedenta od R-izraza pronašli smo pretpostavljajući postojanje hijerarhije antecedenta koji se također mogu usporediti na ljestvici, i to ljestvici neovisnosti prema kojoj je R-izraz nadređen zamjenici kojoj referencijalnost nije inherentna te može biti protumačena ovisnom ili neovisnom.

Osim toga, anafora *svoj* može biti usmjerena na subjektni PRO_{arb}, preferira specifične subjektne antecedente, a objektna se usmjerenost dopušta u određenim okolnostima:

- a) ako je objekt kvantificirana skupina (QP) s kvantifikatorom *svaki* koji odobrava distribuirano tumačenje objekta,
 - b) ako je objekt uopćena generička imenska skupina koja se smatra univerzalno kvantificiranom,
 - d) ako postoji odnos stalne ili neotuđive posvojnosti između posjedovanoga i posjednika. Kod odnosa stalne posvojnosti prijedložna skupina s izraženom anaforam *svoj* predstavlja posjednika.
- *Vlastit*: subjektna usmjerenost, dok je usmjerenost zamjenica antisubjektna.

Uz psihološke glagole dopušteni su dativni i akuzativni doživljivači. Osim toga, može biti usmjerena na PRO_{arb}, bezlični „se“ antecedent, a preferira uopćene ili generičke subjektne imenske skupine.

- *Proprio*: subjektna i objektna usmjerenost.

Osim što je usmjerena na nenominativne iskustelje uz psihološke glagole, potvrđena je usmjerenost i na izravni i neizravni objekt u kontekstima bez psiholoških glagola. Uočili smo i usmjerenost na objektni antecedent ili postcedent uz svezu *abbandonare/lasciare qcn. al proprio destino*. Osim toga, može biti usmjerena na bezlični „si“ antecedent i PRO_{arb}, gdje su isključene zamjenice.

4. Domena

- *Svoj i vlastit*: lokalno ovisne anafore podložne načelu Odođenje lokalnog antedecenta LAL, ovisna je u domeni D, i to o dostupnom subjektivnom antedecentu, koja je ujedno antidomena za zamjenice.

Anaforu *vlastit*, međutim, karakterizira jedan izuzetak: u kontekstima sa psihološkim glagolima u kojima joj antedecent može biti i nenominativni antedecent.

- *Proprio*: daljinski ovisna anafora: može biti lokalna i nelokalna, a njezina je domena indikativ.

Ovisnost anafore *proprio* podložna je posljedicama glagolskoga blokiranja: u surečenici s konjunktivom i infinitivom omogućeno joj je preskakivanje surečenice, dakle lokalne domene, i posljedično ovisnost o antedecentu iz nelokalne domene (ukoliko udaljeni potencijalni antedecent nije bezlični „si“). Anafora *proprio*, dakle, nije podložna načelu LAL.

Primijetili smo da, iako je moguća njezina nelokalna ovisnost, lokalna je domena ipak preferirana. To smo zaključili na temelju malobrojnosti korpusnih potvrda za udaljenu ovisnost i činjenice da je u postojećim tvrdama eventualna lokalna ovisnost blokirana semantičkim i kontekstualnim činocima: antedecenti su semantički neprikladni jer primjerice nisu nositelji obilježja živosti ili širi kontekst ne dopušta lokalno tumačenje. Zaključili smo prema tome da je razrješenje tumačenja domene u pojedinim rečenicama s izraženim konjunktivom prepušteno kontekstu. Oslonivši se na Faltzovu (1985) hijerarhiju antedecenta, uočili smo da je nelokalno ovisna anafora osjetljiva na tematsku ili semantičku i gramatičku prominenciju antedecenta. Radije će, naime, odabrati živog agensa za antedecent, makar iz glavne rečenice, negoli neživoga u lokalnoj surečenici. Ako ovisi o nelokalnom antedecentu, to nikada neće biti objekt, nego isključivo subjekt (usp. Giorgi 1982: 143).

Neke anafore, naime, iako im je ovisnost inherentna, ne ponašaju se u skladu s načelom LAL. Riječ je o tzv. *long distance* anaforama koje nisu ovisne u domeni D, a takva je i talijanska anafora *proprio*.

5.5.3. Zaključak o izazovima posvojne anafore *svoj*

U poglavlju 5.4.2.5. ispitali smo predstavlja li distribucija anafore *svoj* u infinitivnim konfiguracijama izazov za pretpostavljenu lokalnu domenu.

Naime, kako smo pokazali, povratno-posvojni izraz istovrijedan hrvatskome *svoj* u nekim slavenskim jezicima smatra se daljinski ovisnom anaforom jer u infinitivnim kontekstima može ovisiti o subjektu izvan svoje surečenice. Potaknuti time, razmotrili smo mogućnosti takva tumačenja hrvatske anafore *svoj* i podvrgnuli smo provjeri ustaljeno shvaćanje među jezikoslovcima koji su se bavili ovim izrazom u srpskom jeziku da je riječ o izrazito lokalnoj anafori. U nekim smo kontekstima s glagolima pod nadzorom objekta u prvoj analizi utvrdili da postoji mogućnost tumačenja anafore ovisnom o subjektu iz glavne rečenice, a ne o PRO-u, no daljnjom smo analizom i teorijskim razmatranjem došli do zaključka da je riječ o glagolima koji ne traže tipičnu infinitivnu CP dopunu, već je riječ o restrukturirajućim glagolima koji projiciraju goli VP bez PRO-a, stoga *svoj* nema o čemu biti ovisan lokalnije od subjekta iz (uvjetno rečeno)²⁴⁰ glavne rečenice. Na temelju smo takva razmatranja odbacili mogućnost tumačenja anafore *svoj* potencijalno daljinski ovisnom anaforom.

Osim izazova koje infinitivne konfiguracije naizgled predstavljaju za domenu posvojne anafore *svoj*, uhvatili smo se u koštac i s problemom odstupanja od komplementarne distribucije nje i posvojnih zamjenica u kontekstima s antecedentom prvoga i drugoga lica u poglavlju 5.4.2.7. Pokazalo se da, iako naizgled narušena, komplementarnost ne predstavlja stvaran problem za naša teorijska razmatranja jer su sintaktički mehanizmi (ovisnosna ljestvica izraza i FTIP) zaslužni za komplementarnu distribuciju isključeni kao nerelevantni pod utjecajem pragmatički uvjetovanoga pomaka perspektive ili točke gledišta te u kontekstima s fokusnim konstrukcijama.

5.5.4. Zaključak o distribucijskoj posebnosti relacijskih posvojnih anafora

Posebnu smo pozornost usmjerili na distribucijsku posebnost dviju analiziranih relacijskih anafora: *vlastit* i *proprio*. Obje se naime, za razliku od zamjeničke anafore *svoj*, mogu rabiti u nepovratnim kontekstima. Razlog te posebnosti leži upravo u njihovoj drugačijoj naravi od zamjeničkih anafora: relacijske su jake anafore, dok su zamjeničke slabe, a nepovratni konteksti zahtijevaju morfološki jake oblike (Burzio *u tisku*: 25).

Oni pritom mogu biti arbitrarno protumačeni izrazi ili ne. Kada imaju arbitrarno tumačenje, i *proprio* i *vlastit* samostalno se ostvaruju, i to unutar imenske skupine u subjektnoj službi. Ovi izrazi mogu također u nepovratnim kontekstima prethoditi posvojnoj zamjenici pri čemu imaju

²⁴⁰ Uvjetno rečeno jer, uzevši glagol kao restrukturirajući, rečenica nije složena.

pojačajnu funkciju, no dok se *proprio* pritom može i samostalno ostvariti, *vlastit* ne može. U hrvatskom se jeziku tada mogu ostvariti dvije konstrukcije: posvojna zamjenica + *vlastit* i intenzifikator *sam* + *svoj*, nipošto međutim nije dopuštena samostalna uporaba anafore *svoj*. Uporaba samostalno izraženog izraza *proprio* u nepovratnim kontekstima u kojima nema arbitrarno tumačenje ne može se međutim smatrati uporabom njega kao anafore, već je riječ o eliptičnoj uporabi slijeda posvojne zamjenice i izraza *proprio*, čija je apstraktna morfološka struktura *[e]-proprio/vlastit*, gdje je *e* prazna, tj. neizražena posvojna zamjenica.

U takvim uporabama ovi izrazi imaju pronominalna svojstva. Relacijske anafore, dakle, mogu se ponašati kao slobodne varijable za razliku od zamjeničke anafore *svoj*, a razlogom je ove distribucijske posebnosti upravo njihova narav morfološki jakih anafora, koje su izvorno pridjevske, a ne zamjeničke.

Zaključno, donosimo pregled osnovnih distribucijskih karakteristika posvojnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku (v. tablicu 5.28).

Tablica 5.28. Pregled osnovnih distribucijskih karakteristika posvojnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

KRITERIJ	ANAFORE ODREĐENJE	HRVATSKE POSVOJNE ANAFORE		TALIJANSKA POSVOJNA ANAFORA
		ZAMJENIČKA ANAFORA	RELACIJSKE ANAFORE	
		<i>svoj</i>	<i>vlastit</i>	<i>proprio</i>
ANTECEDENT				
	3	+	+	+
	2, 1	+	+	-
USMJERENOST				
	nominativni subjektni NP	+	+	+

	nenominativni iskustvenik (D/A)	-	+	+
	objektni NP	- (/+ QP objekt)	-	+
	PRO _{arb}	+	+	+
	bezlični (hr. <i>se</i> , tal. <i>si</i>)	-	+	+
DOMENA				
	lokalna	+	+	+
	nelokalna	-	-	+

6. LIČNE REČENIČNE ANAFORE

Predmet su ovoga poglavlja lične rečenične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku, odnosno njihova supostavna analiza. Nakon što pojasnimo odabir nazivlja, uvest ćemo u područje istraživanja uspoređujući povratne lične izraze u ovim jezicima s nepovratnima, a zatim ćemo im na temelju analize unutarnjih svojstava utvrditi status rečeničnih anafora. Nakon toga posvetit ćemo se supostavnoj analizi sintakse ovih izraza u proučavanim jezicima u kojoj ćemo opisati i teorijski objasniti njihovo rečenično ponašanje. Konačno, ponudit ćemo zaključak koji će biti svojevrstan supostavni pregled rezultata analize.

6.1. O licu i nazivu „lične anafore“

Lice je gramatička kategorija kojom se izražava razlika između govornika iskaza, primatelja poruke, odnosno diskursne uloge govornika i sugovornika, te onoga o kome ili čemu se govori (usp. Siewierska 2004: 1). Njima odgovaraju redom prvo, drugo i treće lice.

Može se činiti paradoksalnim odabir naslova „lične rečenične anafore“ za poglavlje koje govori o povratnim zamjenicama u hrvatskom i talijanskom jeziku koje same po sebi nisu određene s obzirom na lice. Osim toga, samo lice u načelu je deiktična kategorija (usp. Marković 2012: 198) te su lični oblici ili izrazi uglavnom deiktične naravi, a s obzirom na to da smo utvrdili da je jedno od ključnih svojstava anafora nemogućnost izricanja deikse, odabir se naziva može činiti neopravdanim. U tekstu koji slijedi nastojat ćemo opravdati odabrani naziv za izraze *sebe* i *samog sebe* u hrvatskom te *sé* ‘sebe’ i *se stesso* ‘sam(og) sebe’ u talijanskom jeziku.

Rečeničnim anaforama kojima je posvećeno ovo poglavlje morali smo dati neki nazivnik, no pritom smo naišli na nekoliko problema:

- Nismo ih mogli nasloviti samo „anafore“ jer su to i povratno-posvojni i recipročni ili uzajamnosni izrazi.
- Nismo ih mogli nazvati jednostavnim anaforama naspram posvojnih jer su anafore *sebe* i *svoj* obje jednostavne, a odnos između jednostavnih i složenih anafora uspostavljen je na primjer između tal. anafora *sé* i *se stesso*.

- Nismo ih mogli nazvati povratnim anaforama, iako je riječ o izrazima koji se tradicionalno nazivaju povratnim zamjenicama, jer anaforama je svojstvena povratnost, one jesu refleksivi ili povratni izrazi.

Nazivajući ih ličnim anaforama nastojali smo, naime, uspostaviti analogiju u odnosu na posvojne anafore kako bi bile međusobno usporedive. Posvojne su anafore povratno-posvojne zamjenice koje su u komplementarnoj distribuciji s posvojnim zamjenicama, a one u trećem licu i s posvojnim pridjevima (ako njima jezik raspolaže) kao posvojnim R-izrazima. Povratne zamjenice s druge strane, kako ćemo vidjeti, u komplementarnoj su distribuciji s ličnim zamjenicama od kojih su one trećega lica komplementarne i s imenicama²⁴¹. Zbog njihove komplementarnosti s ličnim zamjenicama i budući da je, kako smatramo u ovom radu, zadaća povratnih zamjenica lični oporavak²⁴² antecedenta o kojem ovisi njihovo tumačenje, odnosno tumačenje njihove referencije, mislimo da bi se o njima moglo govoriti i kao o povratnim ličnim zamjenicama, a naziv za njih koji se slijedom takva razmišljanja nametnuo bio je – lične rečenične anafore.²⁴³

Odabirući taj nazivnik za istraživane izraze, postignuta je njihova usporedivost s posvojnim rečeničnim anaforama. Razlika između posvojnih i ličnih anafora, naime, sadržana je u njihovoj funkciji, što se ogleda i u nazivima koje smo im pridali.

6.2. Lične i povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku

²⁴¹ Referencija na treće lice može se postići i zamjenicama i imenicama, dok se na prvo i drugo lice mogu odnositi samo obilježivači lica poput zamjenica (usp. Siewierska 2004: 5).

²⁴² Za informacije o tzv. kontekstu ličnog oporavka v. pogl. 6.4.1.

²⁴³ U Bhata (2004: 75) smo naišli na naziv koji je na tragu našega razmišljanja i koji bi mogao dodatno opravdati naš odabir. Govoreći o teoriji vezanja, spominje „personal pronoun anaphors“: „Further discussions of this topic deal only with personal pronoun anaphors. This is also true of the Binding Theory of Chomsky (1981), which forms the basis of most of the theoretical discussions of anaphora; it is restricted to personal pronoun anaphors, especially the ones that are locally bound.“

Potrebno je također istaknuti da Graffi (1994: 72), uspoređujući anaforičnu uporabu izraza *proprio* i *sé* s jedne strane i deiktičnu posvojnih i ličnih zamjenica s druge, spominje razliku između nepovratnih i povratnih ličnih zamjenica: „tra pronomi personali non riflessivi e riflessivi“. Iako to spominje samo na jednom mjestu, smatramo da je takvo razlikovanje opravdano te da bi se u načelu moglo govoriti o podjeli ličnih zamjenica na nepovratne i povratne/e.

U nastavku ćemo supostavno opisati paradigme i osnovne značajke hrvatskih i talijanskih ličnih zamjenica te rasvijetliti osnovne sličnosti i razlike među njima. Utvrdit ćemo kojim povratnim ličnim izrazima raspolažu ovi jezici te uvesti u analizu njihove morfologije i sintakse.

6.2.1. Lične zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku

Lične zamjenice čine zatvoren skup jedinica koje izražavaju tri diskursne uloge, odnosno uloge svojih referenata: govornika, sugovornika i onoga o kome ili čemu se govori a nema ulogu govornika ili sugovornika (usp. Siewierska 2004: 1, Mühlhäusler 2001: 741, Bhat 2004: 39).

Siewierska (2004: 3) primjećuje da obilježivači lica rijetko bilježe samo lice. Gramatička kategorija najbliža onoj lica jest broj, a zatim i rod, pa se tako lične zamjenice u hrvatskom jeziku u prvom i drugom licu razlikuju s obzirom na dva broja, jedninu i množinu, dok se zamjenice trećega lica razlikuju i u broju i u rodu (v. tablicu 6.1).²⁴⁴ Talijanske se lične zamjenice prvoga i drugoga lica također razlikuju s obzirom na broj; njima se pridružuju i zamjenice trećega lica množine, dok su samo zamjenice trećega lica u jednini određene i s obzirom na rod (v. tablicu 6.1).

Tablica 6.1. Lične zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

BROJ	HRVATSKI JEZIK		TALIJANSKI JEZIK	
	LICE	LIČNE ZAMJENICE	LICE	LIČNE ZAMJENICE
SG	1	ja	1	io
	2	ti	2	tu
	3 M, F, N	on, ona, ono	3 M, F	lui, lei
PL	1	mi	1	noi
	2	vi	2	voi

²⁴⁴ Bhat (2004: 139) ga smješta među dvolične jezike, a Marković (2012: 339-340) za hrvatski jezik kaže da pokazuje odlike dvoličnoga jezika između ostalog i zbog toga što se u troličnim jezicima u načelu ne iskazuje rod na zamjenicama trećega lica što ne vrijedi za hrvatski. Budući da to nije ključno za našu temu, upućujemo zainteresirane čitatelje na istaknute autore.

	3 M, F, N	oni, one, ona	3	loro
--	-----------	---------------	---	------

U talijanskoj paradigmi ličnih zamjenica, osim navedenih, postoje i oblici *essi* 'oni' i *esse* 'one' za treće lice množine u kojima se očituje razlika u rodu, no oni su u rijetkoj uporabi, osobito u govornom jeziku: koriste se u tekstovima znanstvenoga, administrativnoga i književnoga stila te u varijantama govornoga jezika visoka stila. Osim toga, treba istaknuti da postoje i dva oblika za treće lice jednine koji osim rodnoga nose obilježje [- ljudsko]: *esso, essa*. Njihova je uporaba izrazito rijetka i umjesto njih koriste se uglavnom pokazne zamjenice. Oblike *egli, ella, esso, essa, essi, esse* nismo uvrstili u pregled talijanskih ličnih zamjenica (v. tablicu 6.1) jer se od ostalih zamjenica razlikuju i po nekim sintaktičkim osobitostima, poput primjerice sljedećih: ne mogu se koordinirati s drugom imenskom skupinom i nemaju rečeničnu samostalnost, odnosno ne mogu samostalno tvoriti rečenicu (npr. u odgovorima na pitanja) jer glagol uz njih uvijek mora biti eksplicitno izražen.²⁴⁵

U kosim padežima oba jezika razlikuju dva oblika ličnih zamjenica:

- naglašene, jake ili slobodne,
- nenaglašene, slabe ili vezane tj. klitične.

Možemo stoga govoriti o dvjema paradigmama ličnih zamjenica u obama jezicima: paradigmi slobodnih odnosno naglašanih oblika i paradigmi klitika odnosno nenaglašanih oblika ličnih zamjenica (v. tablice 6.2. i 6.3).

Tablica 6.2. Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamjenica u hrvatskom jeziku²⁴⁶

	HRVATSKE LIČNE ZAMJENICE	
	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE
NOM	ja, ti, on/ona, mi, vi, oni/one	-
G	mene, tebe, njega/nje, nas, vas, njih	me, te, ga/nj, je, nas, vas, ih

²⁴⁵ Usp. Cordin i Calabrese (2001: 549).

²⁴⁶ Usp. Barić i dr. (1997: 208-209), Silić i Pranjković (2007: 118-121), Babić i dr. (2007: 473-474).

D	meni, tebi, njemu/njoj, nama, vama, njima	mi, ti, mu/joj, nam, vam, im
A	mene, tebe, njega/nju, nas, vas, njih	me, te, ga, je/ju, nas, vas, ih
V	- (ili: ti, mi, vi) ²⁴⁷	-
L	meni, tebi, njemu/njem/njoj, nama, vama, njima	-
I	mnom(e), tobom, njim(e)/njom(e), nama, vama, njima	-

Tablica 6.3. Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamjenica u talijanskom jeziku²⁴⁸

	TALIJANSKE LIČNE ZAMJENICE	
	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE
NOM	io, tu, lui/lei, noi, voi, loro	-
D	me, te, lui/lei, noi, voi, loro	mi, ti, gli/le, ci, vi, gli (/loro) ²⁴⁹
A		mi, ti, lo/la, ci, vi, - (loro) ²⁵⁰

Iz tablica 6.2. i 6.3. uočljive su praznine u paradigmi nenaglašenih oblika ličnih zamjenica, što je očekivano ako znamo da se klitike razvijaju iz slobodnih oblika, a ne obratno (usp. Mühlhäusler 2001: 743)²⁵¹. U hrvatskoj paradigmi nenaglašenih zamjenica nedostaju nominativni i vokativni te lokativni i instrumentalni oblici. Nenaglašene zamjenice u talijanskom jeziku ostvarive su u dativnim i akuzativnim oblicima, iako među akuzativnima nedostaje odgovarajući oblik za zamjenicu trećega lica množine zbog čega se njezin oblik iz

²⁴⁷ Barić i dr. (1997) i Babić i dr. (2007) navode vokativne oblike zamjenica drugoga lica jednine i množine kao i prvoga lica množine, dok Silić i Pranjeković (2007) ne navode vokativni oblik nijedne lične zamjenice.

²⁴⁸ Usp. Cordin i Calabrese (2001: 549-551).

²⁴⁹ „Loro“ nije nenaglašeni oblik, već se on preuzima iz paradigme naglašenih zamjenica.

²⁵⁰ V. prethodnu fusnotu.

²⁵¹ Mühlhäusler (2001: 743) temelji svoj zaključak na dostupnim istraživanjima iz različitih jezika, a navodi one Dixona (1980) za australske jezike, Wurma (1982) za papuanske i Wannera (1987) za romanske.

paradigme naglašenih zamjenica rabi i u rečeničnim kontekstima koji zahtijevaju uporabu nenaglašenih oblika.

Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamjenica različiti su fonološki i morfološki, imaju različitu sintaktičku distribuciju i semantičku interpretaciju (usp. Cordin i Calabrese 2001: 549).

Zamjenicama prvoga i drugoga lica svojstvena je deiktičnost, dok zamjenice trećega lica mogu imati deiktičnu uporabu, ali to im svojstvo nije inherentno. Značenje deiktičnih izraza ovisi o kontekstu govora (Bhat 2004: 40). Zamjenice prvoga i drugoga lica takve su jer predstavljaju sudionike komunikacijskoga čina, dok se zamjenice trećega lica mogu rabiti deiktično kada se odnose na referente koji su ili fizički prisutni ili ih situacija komunikacijskoga čina pretpostavlja.²⁵² Zamjenice trećega lica, osim deiktične, mogu imati i anaforičnu uporabu. U anaforičnoj su uporabi²⁵³ kada njihov referent nije protumačen na temelju poznavanja situacije komunikacijskoga čina, nego na temelju odnosa koji uspostavlja s izrazom koji je ranije spomenut u diskursu a koji je sam po sebi referentan.²⁵⁴

6.2.2. Povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku

Kad je riječ o imenskim izrazima, za povratnost se može reći da je jezično izražen asimetričan odnos između dvaju izraza od kojih se samo jedan odlikuje svojstvom samostalne referencije. Riječ je o binarnom odnosu koji se uspostavlja između dvaju konstituenata, pri čemu je referent jednoga odrediv jedino posredstvom odnosa koji uspostavlja s drugim. Povratnim je izrazima, naime, svojstvena odnosno inherentna ovisnost o drugom izrazu, uz pomoć odnosa s kojim je moguće utvrditi njihovu referenciju. Identifikacija njihova referenta, dakle, ostvaruje se posredstvom njegova rečeničnog odnosa s imenskim izrazom koji je nositelj referencije.²⁵⁵

Povratni imenski izrazi *par excellence* jesu povratne zamjenice. Hrvatske i talijanske povratne zamjenice, poput ličnih, mogu biti slobodni ili naglašeni oblici i klitike.

²⁵² Za više o deiksi v. pogl. 2.4. i 5.2.3.

²⁵³ Treba, međutim, razlikovati anaforičnu uporabu nekog izraza od anaforičnosti kao inherentnoga, leksičkoga svojstva nekog izraza (usp. pogl. 2.1).

²⁵⁴ Deiktična i anaforična narav ličnih zamjenica oprimjerit će se na kraju pogl. 6.2.2.

²⁵⁵ Takav se odnos ponekad naziva koreferentnim, no za više o povratnosti i referenciji v. pogl. 2.

U hrvatskom jeziku razlikujemo naglašeni oblik povratne zamjenice *sebe* i njegovu nenaglašenu inačicu *se*. Obje su neutralizirane s obzirom na lice, broj i rod. Talijanska povratna zamjenica određena je s obzirom na lice, no neodređena s obzirom na broj, stoga se može rabiti u trećem licu jednine ili množine. To je prikazano u tablici 6.4.

Tablica 6.4. Povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

POVRATNE ZAMJENICE						
BROJ	HRVATSKI JEZIK			TALIJANSKI JEZIK		
	LICE	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE	LICE	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE
SG	1	sebe	se	1	-	
	2			2		
	3			3	sé	si
PL	1			1	-	
	2			2		
	3			3	sé	si

Budući da je talijanska povratna zamjenica ograničena na treće lice, može se govoriti o ličnim zamjenicama prvoga i drugoga lica kao o zamjenicama koje mogu imati povratnu uporabu (v. tablicu 6.5). Iako ih Cordin (2001b: 607) sve svrstava među povratne zamjenice, prave povratne zamjenice samo su *sé* i *si* s obzirom na to da im je povratnost inherentno svojstvo, dok se oblici iz paradigme ličnih zamjenica po potrebi mogu rabiti u povratnim kontekstima.

Tablica 6.5. Povratna uporaba zamjenica u talijanskom jeziku

BROJ	LICE	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE
SG	1	(me)	(mi)
	2	(te)	(ti)
	3	sé	si

PL	1	(noi)	(ci)
	2	(voi)	(vi)
	3	sé	si

Tablica 6.6. Padežna paradigma povratne zamjenice u hrvatskom jeziku²⁵⁶

	HRVATSKE LIČNE ZAMJENICE	
	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE
NOM	-	-
G, A	sebe	se
D	sebi	si
V	-	-
L	sebi	-
I	sobom	-

Nenaglašeni oblici povratnih zamjenica u obama jezicima (hr. *se*, tal. *si*) osim povratne mogu imati i druge uporabe, poput sljedećih:²⁵⁷

a) recipročnu ili uzajamnosnu:

(6.1) hr. Oni *se* vole. (= Oni vole jedno drugo.)

tal. Loro *si* amano. (= Loro amano l'un l'altra.)

b) bezličnu:

(6.2) hr. Priča *se* o njima.

²⁵⁶ Usp. Barić i dr. (1997: 208), Babić i dr. (2007: 478). Zanimljivo je da Barić i dr. (ibid.) navode posebno paradigmu u množini, i to bez nenaglašenih oblika, dok se Silić i Pranjeković (2007) uopće ne bave povratnim zamjenicama, već je samo spominju kao jednu od mogućih vrsta zamjenica.

²⁵⁷ O uporabama *se* i *se*-konstrukcijama v. Marelj (2004).

tal. *Si parla di loro.*

c) pasivnu:

(6.3) hr. Prodaju *se* razglednice.

tal. *Si vendono le cartoline.*

Povratne zamjenice i u drugim su jezicima višefunkcionalne, a čini se da nema slaganja oko toga koliko uopće uporaba mogu imati (usp. König 2001: 751, Geniušienė 1987, Cennamo 1993). Prilazeći im iz tipološke perspektive, König (ibid.: 752) uporabe refleksiva svodi na sljedeću gramatikalizacijsku ljestvicu ili kognitivnu mapu:

(6.4) referencijalna (misli se: povratna) > tjelesni pokret (prema engl. *bodily motion*) > antikauzativ > facilitativ/medijal > pasiv > bezlična funkcija > aspektualna.

König (ibid.) ističe da su sve te funkcije ostvarive povratnom zamjenicom *se* u španjolskom jeziku te ih oprimjeruje rečenicama u tablici 6.7. Kao što vidimo, i u talijanskom i u hrvatskom sve su rečenice, osim posljednje (7), prevodive s elementom *se* odnosno *si* te bi se prema tome moglo tvrditi da je prvih šest funkcija ostvarivo nenaglašenim oblicima povratne zamjenice i u jezicima koje mi istražujemo.

Tablica 6.7. Višefunkcionalnost povratnih zamjenica u španjolskom, talijanskom i hrvatskom jeziku: supostavni prikaz

R.BR	FUNKCIJE	ŠPANJOLSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK	HRVATSKI JEZIK
1.	<i>referencijalna/povratna</i>	Juan se mató	Giovanni si è ucciso.	Ivan se ubio.
2.	<i>tjelesni pokret</i>	Juan se levantó.	Giovanni si è alzato.	Ivan se ustao.
3.	<i>antikauzativ</i>	La situación se agrava.	La situazione si aggrava.	Situacija se pogoršava.
4.	<i>facilitativ/medijal</i>	Aquí se vive muy bien.	Qui si vive molto bene.	Ovdje se živi jako dobro.

5.	<i>pasiv</i>	Se venden coches usados.	Si vendono le auto usate. / Vendonsi le auto usate.	Prodaju se korišteni automobili
6.	<i>bezlična</i>	Aquí se habla español y catalán.	Qui si parlano spagnolo e catalano.	Ovdje se govore španjolski i katalonski.
7.	<i>aspektualna</i>	Juan se duerme.	'Giovanni va a dormire'	'Ivan ide spavati'

Zanimljivo je to što König (2001, 1998) i König i Siemund (2000) primjećuju da ove proširene uporabe povratne zamjenice imaju samo jezici u kojima se formalno jasno razlikuju intenzifikatori od refleksiva. Naime, u nekim jezicima, poput slavenskih i romanskih, postoji formalna opreka između funkcionalne kategorije riječi intenzifikatora, poput hr. *sam* i tal. *stesso*, i povratnih zamjenica, poput hr. *sebe* i tal. *sé*. Intenzifikatori se ponekad i udružuju s refleksivima što se događa i u hrvatskom i u talijanskom jeziku: *sam sebe* naspram *se stesso*. Samo naglašeni oblik povratne zamjenice može biti popraćen intenzifikatorom.

U ovom ćemo radu i analizirati samo naglašeni oblik povratne zamjenice. Klitike neće biti predmetom našega rada zbog niza razloga. Klitike, naime, imaju specifičnu rečeničnu distribuciju, a mogu imati i druge uporabe osim lične anaforične, kao što smo vidjeli gore. Osim toga, hrvatski *se* za razliku od *sebe* morfološki nije određen s obzirom na padež, klitika *se* u hrvatskom i *si* u talijanskom jeziku nisu argumenti kao *sebe* odnosno *sé* te se ne mogu smatrati njihovim istovrijednicama (za hrvatski usp. Despić 2011: 249-251). One bi se, naravno, također mogle sagledavati kao anafore, i to i kao lične i kao recipročne anafore. Anafore, naime, mogu biti jednostavne (hr. *sebe*, tal. *sé*) ili složene (hr. *samog sebe*, tal. *se stesso*), a mogu biti i klitike (hr. *se*, tal. *si*), afiksi (npr. u ruskom jeziku) itd. Iako klitičke anafore postoje u hrvatskom i talijanskom jeziku, neće biti predmetom ovoga rada zbog njihovih spomenutih posebnosti u odnosu na naglašeni oblik povratne zamjenice kao i radi konciznosti rada. Pozorno ćemo se, dakle, baviti samo naglašenim oblikom povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku.

Budući da se naglašeni oblik povratne zamjenice i u hrvatskom i u talijanskom može ostvariti i s popratnim intenzifikatorom *sam* odnosno *stesso* 'isti', a da se ta talijanska kombinacija (*se stesso*) ustoličila kao anafora, sagledat ćemo mogućnost uvrštavanja te kombinacije i u hrvatsku paradigmu ličnih rečeničnih anafora.

Jezici naime mogu rabiti jednostavne i složene refleksivizacijske strategije (usp. König 2001: 758), koje mogu biti ostvarene u različitim oblicima: nominalna naspram verbalne strategije (npr. turski, hebrejski, grčki), neobvezni naspram obveznog povratnog obilježivača (npr. engleski glagoli njegovanja naspram drugih prijelaznih glagola)²⁵⁸, jednostavni pronominalni refleksiv naspram kombinacije zamjenica + intenzifikator (npr. skandinavski, talijanski), jednostavni intenzifikator naspram udvostručena intenzifikatora (npr. lezgijski, albanski, japanski itd.). Kombinacija povratne zamjenice i intenzifikatora, dakle, složena je refleksivizacijska strategija koju ćemo, osim u talijanskom, istražiti i u hrvatskom jeziku.²⁵⁹

Proučimo sada na primjerima uporabu povratne zamjenice *sebe* i *sé* u usporedbi s uporabom odgovarajućih ličnih zamjenica u istom kontekstu, kako bismo ustanovili specifičnu narav povratnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom jeziku.

Kako smo vidjeli u pogl. 5.2.3, posvojne se zamjenice od povratno-posvojnih razlikuju u naravi: dok su nepovratni posvojni izrazi deiktični, povratno-posvojni izrazi jesu anaforični. Isto vrijedi i za lične i povratne zamjenice: lične jesu ili mogu biti deiktične (v. pr. 6.5-6a), dok je narav povratnih anaforična (v. pr. 6.5-6b) (usp. Graffi 1994: 68-70). Da povratne zamjenice ne mogu biti deiktične, pokazuju sljedeći primjeri:

(6.5) hr. (a) On je izašao iz kuće.

(b) *Sebe je izašao iz kuće.

(6.6) tal. (a) Lui è uscito di casa.

(b) *Sé è uscito di casa.

²⁵⁸ Glagolima njegovanja (prema engl. *grooming*) König (ibid.) smatra glagole poput *prati se*, *brijati se*, *odijenuti se*, *oblačiti se* koji su uglavnom upućeni na samoga agensa, odnosno samoupućujući su (prema engl. *self-directed*). On naime ističe da samo vrlo stare ili vrlo mlade ljude peru, brijaju ili oblače drugi, stoga za takve slučajeve koreferencije brojni jezici koriste ili verbalnu strategiju refleksivizacije ili ne koriste uopće refleksivizaciju. S druge strane, nasilne radnje, pogotovo kad se čine s namjerom, upućene su na drugoga (prema engl. *other-directed*) i za takve slučajeve koreferencije jezici uglavnom odabiru najsloženije oblike refleksivizacije. König i Siemund (2000: 62) primjećuju sljedeću korelaciju između značenja predikata i refleksivizacijske strategije: „The more complex strategy tends to be used for the more remarkable (i. e. conventionally other-directed) situation; the less complex strategy tends to be used for inherently reflexive verbs and for conventionally non-other directed situations.“

²⁵⁹ U pogl. 6.3.3. opravdat ćemo uvrštavanje hrvatske kombinacije intenzifikatora i povratne zamjenice u složene lične rečenične anafore.

Nadalje, u primjerima 6.7b i 6.8b vidimo da lična zamjenica nije koindeksirana sa subjektom, dok povratna jest. Lična zamjenica, naime, ne odnosi se na referenta na koji upućuje subjekt (v. pr. 6.7-8b), dok se koreferencija ostvaruje između povratne zamjenice i subjekta (v. pr. 6.7-8a). Povratna zamjenica mora imati antecedenta u istoj rečenici, u suprotnom rečenica ne bi bila gramatički ovjerena, što također potvrđuje da zamjenica ne može imati deiktičnu službu.

(6.7) hr. (a) Studenti_i govore o sebi_i.

(b) Studenti_i govore o njima_{*i/j}.

(6.8) tal. (a) Gli studenti_i parlano di sé_i.

(b) Gli studenti_i parlano di loro_{*i/j}.

Lične zamjenice, s druge strane, imaju dvojaku narav. Osim što mogu biti deiktične, mogu imati i anaforičnu uporabu (v. pr. 6.9-10), no to je, kao što vidimo, moguće samo pod određenim okolnostima, odnosno ne u istom rečeničnom kontekstu u kojemu je, pak, povratna zamjenica anaforična:

(6.9) hr. Marko_i je izašao iz kuće s Anom_j. On_{i/*j} je izgledao zbunjeno.

(6.10) tal. Marco_i è uscito di casa con Anna_j. Lui_{i/*j} sembrava confuso.

Usporedimo li sada uporabu nepovratnih i povratnih ličnih zamjenica s onom posvojnih zamjenica i povratno-posvojnih izraza (usp. pogl. 5.2.3), potvrđuje se da njihova rečenična distribucija pokazuje sličan uzorak ponašanja (v. tablicu 6.8).

Tablica 6.8. Rečenična distribucija nepovratnih i povratnih ličnih zamjenica i nepovratnih i povratnih posvojnih zamjenica u hrvatskom i talijanskom: supostavni prikaz²⁶⁰

NEPOVRATNE I POVRATNE LIČNE ZAMJENICE	<p>(6.11) hr. (a) On je izašao iz kuće.</p> <p>(b) *Sebe je izašao iz kuće.</p> <p>(6.12) tal. (a) Lui è uscito di casa.</p> <p>(b) *Sé è uscito di casa.</p> <p>(6.13) hr. (a) On_i je mislio na sebe_{i/*j}.</p>
--	--

²⁶⁰ Primjeri nisu korpusno utemeljeni, nego su osmišljeni za potrebe argumentacije. Primjeri s posvojnim izrazima navedeni su u pogl. 5.2.3, a ovdje ih ponovo donosimo radi usporedbe s ličnima.

	<p>(b) On_i je mislio na njega_{*i/j}.</p> <p>(6.14) tal. (a) Lui_i pensava a se (stesso)_{i/*j}.</p> <p>(b) Lui_i gli_{*i/j} pensava.</p> <p>(6.15) hr. Marko_i je izašao iz kuće s Anom_j. On_{i/*j} je izgledao zbunjeno.</p> <p>(6.16) tal. Marco_i è uscito di casa con Anna_j. Lui_{i/*j} sembrava confuso.</p>
NEPOVRATNI I POVRATNI POSVOJNI IZRAZI	<p>(5.35) hr. (a) Njegova mačka nije pobjegla.</p> <p>(b) *Svoja mačka nije pobjegla.</p> <p>(c) *Vlastita mačka nije pobjegla.</p> <p>(5.36) tal. (a) Il suo gatto non è scappato.</p> <p>(b) *Il proprio gatto non è scappato.</p> <p>(5.37) hr. (a) Marin_i je ugledao njegovu_{*i/j} mačku.</p> <p>(b) Marin_i je ugledao svoju_{i/*j} mačku.</p> <p>(c) Marin_i je ugledao vlastitu_{i//*} mačku.</p> <p>(d) Petar_i ima mačku_j. Marin_k je ugledao njegovu_i mačku_i.</p> <p>(5.38) tal. (a) Marino_i ha visto il suo_{i//j} gatto.</p> <p>(b) Marino_i ha visto il proprio_{i/*j} gatto.</p>

6.2.3. Zaključno o ličnim i povratnim zamjenicama u hrvatskom i talijanskom jeziku

Nakon što smo protumačili odabir nazivnika lične rečenične anafore za izraze kojima se bavi ovo poglavlje, supostavili smo hrvatski i talijanski sustav ličnih i povratnih zamjenica.

Utvdili smo da oba jezika razlikuju dva oblika ličnih i povratnih zamjenica: naglašene, jake ili slobodne te klitike odnosno nenaglašene, slabe ili vezane oblike.

I u hrvatskom i talijanskom jeziku uočili smo praznine na pojedinim mjestima paradigme nenaglašenih oblika ličnih zamjenica, čemu je razlog činjenica da se klitike razvijaju iz slobodnih oblika (usp. Mühlhäusler 2001: 743). Naglašeni i nenaglašeni oblici razlikuju se ne samo fonološki i morfološki, već i sintaktički. Zbog njihove naravi predstavljanja sudionika govornoga čina, utvrdili smo da je ličnim zamjenicama prvoga i drugoga lica svojstvena deiktičnost. Lične zamjenice trećega lica mogu se rabiti deiktički i anaforički, no ni jedno ni drugo svojstvo nije im inherentno.

Utvrdili smo postojanje dvaju oblika povratne zamjenice u hrvatskom i talijanskom jeziku: hr. *sebe* naspram *se* te tal. *sé* naspram *si*. Za razliku od naglašena oblika, koji može imati samo povratnu funkciju, nenaglašeni oblici povratne zamjenice višefunkcionalne su. Iako bi se i one mogle uvrstiti u anaforički sustav obaju jezika, odlučili smo klitike *se* i *si* ne uzeti u obzir pri analizi iz nekoliko razloga: osim što su višefunkcionalne, imaju specifičnu distribuciju i nisu glagolski argumenti, a hr. *se* je k tome morfološki neodređen s obzirom na padež. Zbog svega navedenoga ova dva oblika povratne zamjenice nisu u potpunosti istovrijednice te kao takve nisu usporedive. Zbog tih razlika i radi konciznosti rada odlučili smo baviti se naglašenim oblikom povratne zamjenice, koji predstavlja jednostavnu refleksivizacijsku strategiju, kao i njezinom složenom varijantom *samog sebe* u hrvatskom odnosno *se stesso* u talijanskom jeziku.

Konačno, uočili smo sličnost u rečeničnoj uporabi povratnih zamjenica i povratnih posvojnih izraza. Bitno je određenje povratne zamjenice *sebe* odnosno *sé* jednako onome povratnih posvojnih izraza *svoj*, *vlastit* odnosno *proprio*. Odlikuju se naime nesposobnošću izražavanja deiktičnosti, što je i za lične i za posvojne zamjenice s druge strane uobičajeno.

Lične bismo izraze u dvama jezicima mogli i podijeliti na nepovratne i povratne (v. tablicu 6.9).

Tablica 6.9. Hrvatski i talijanski lični izrazi: supostavni prikaz

	NEPOVRATNI LIČNI IZRAZI		POVRATNI LIČNI IZRAZI		
JEZIK	LIČNE ZAMJENICE		POVRATNE ZAMJENICE (JEDNOSTAVNI OBLICI)		POVRATNI IZRAZI (SLOŽENI OBLICI)
	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE	NAGLAŠENE	NENAGLAŠENE ²⁶¹	
HRVATSKI JEZIK	<i>ja, ti, on/ona/ono, mi, vi, oni/one/ona</i>	₂₆₂	<i>sebe</i>	<i>(se)</i>	<i>samog sebe</i>
TALIJANSKI JEZIK	<i>io, tu, lui/lei, noi, voi, loro</i>	₂₆₃	<i>sé</i>	<i>(si)</i>	<i>se stesso</i>

6.3. Uvod u sintaksu ličnih anafora: morfološka i leksička svojstva ličnih rečeničnih anafora

U ovom ćemo dijelu poglavlja preispitati anaforičnu narav ličnih izraza za koje smo utvrdili da su povratni. Morfološki ćemo ih opisati i na temelju njihovih morfoloških i unutarnjih leksičkih svojstava potvrditi njihov status anafora.

Opisat ćemo morfološka i leksička svojstva hrvatskih i talijanskih ličnih anafora. Na temelju njihovih unutarnjih svojstava provjerit ćemo imaju li lični povratni izrazi koje proučavamo status anafora, odnosno utvrdit ćemo mogu li oni biti dostupni za to da u rečenici budu protumačeni ovisnima o antecedentu. Predvidjet ćemo nadmetanja u koja će ući s drugim

²⁶¹ Nenaglašeni oblici neće biti predmetom ovoga rada.

²⁶² Nenaglašeni oblici postoje u obama jezicima, ali u nenominativnim oblicima (v. tablice 6.5. i 6.6).

²⁶³ V. prethodnu fusnotu.

izrazima kojima raspolažu hrvatski i talijanski jezik, dok ćemo rezultate tih nadmetanja moći provjeriti jedino u sintaksi.²⁶⁴

6.3.1. Hrvatska anafora *sebe*

Baš kao što je to zamjenica *svoj* u odnosu na druge posvojne zamjenice, i zamjenica *sebe* odlikuje se specifičnim značajkama koje je razlikuju od ličnih zamjenica. Njezine morfološke i leksičke značajke utječu na njezino sintaktičko ponašanje, stoga ćemo je prvo morfološki i leksički opisati nudeći potvrdu za njezin status rečenične anafore.

*Sebe*²⁶⁵ se za razliku od nepovratnih ličnih zamjenica, ne može odnositi na određeno lice, broj ili rod, odnosno nema izražene vrijednosti kategorija lica, broja i roda. *Sebe* stoga, baš kao i zamjenicu *svoj*, karakterizira **neodređenost s obzirom na obilježja lica, broja i roda** ili **φ-defektnost** (v. tablicu 6.10).

Tablica 6.10. Morfološka određenost s obzirom na lice, broj i rod: *sebe* naspram nepovratnih ličnih zamjenica

ZAMJENICA	LICE	BROJ	ROD
<i>sebe</i>	-	-	-
nepovratne lične zamjenice	+	+	+/- ²⁶⁶

Zbog toga se *sebe* ne može odnositi na što iz izvanjezičnoga svijeta za razliku od nepovratnih ličnih zamjenica kojima se upućuje ili može upućivati na osobe u stvarnom svijetu: govornika, sugovornika ili neku treću osobu muškoga ili ženskoga spola ili više osoba. Među ličnim zamjenicama, referencijski su najmoćnije zamjenice trećega lica jer imaju izražene vrijednosti roda. Dakle, *sebe* ne može imati referencijalnu moć te se odlikuje značajkom **nereferencijalnosti**.

²⁶⁴ Sintaksu ćemo ovih izraza analizirati u poglavlju koje slijedi – pogl. 6.4.

²⁶⁵ Navodit ćemo je uvijek u ovom obliku.

²⁶⁶ Rodno su određene samo zamjenice trećega lica.

Zamjenica *sebe* ima i nepotpunu padežnu paradigmu. Usporedimo stoga padežne paradigme nepovratnih i povratne lične zamjenice. Od ličnih zamjenica odabrali smo zamjenice drugog lica jer je paradigma drugog lica jednine najsličnija onoj povratne zamjenice.

Tablica 6.11. Padežna paradigma lične zamjenice *ti* i povratne *sebe* u jednini

	SG	
NOM	ti	-
G, A	tebe	sebe
D/L	tebi	sebi
V	ti	-
I	tobom	sobom

Tablica 6.12. Padežna paradigma lične zamjenice *vi* i povratne *sebe* u množini

	PL	
NOM	vi	-
G,A	vas	sebe
D/L/I	vama	sebi
V	vi	-

Usporedbom paradigme ličnih zamjenica i one povratne zamjenice uočavaju se praznine u paradigmi povratne zamjenice. Naime, ona nema ni nominativni ni vokativni oblik. Tako na pitanje iz primjera 6.17. (*Tko je na slici?*)²⁶⁷ možemo odgovoriti nominativnim oblikom lične zamjenice, dok nije moguće dati odgovor povratnom zamjenicom:

(6.17) Tko je na slici? *Ja/ti/on/ona/?ono/mi/vi/oni/one/?ona.*

(6.17') Tko je na slici? **Sebe.*

²⁶⁷ Rečenica je preuzeta iz korpusa, no ne i odgovor.

Za razliku od ličnih zamjenica, dakle, povratna zamjenica *sebe* ne može imati gramatičku ulogu subjekta, što dodatno potvrđuju neovjereni primjeri 6.18' i 6.19':

(6.18) *On* je uvijek tu.

(6.18') **Sebe* je uvijek tu.

(6.19) *Oni* žive normalno.

(6.19') **Sebe* žive normalno.

Također, nalazimo rečenice u kojima su lične zamjenice u vokativu (v. pr. 6.20-21)²⁶⁸, no to isto nije moguće s povratnom zamjenicom (v. pr. 6.22).

(6.20) „Hej *ti* patko,“ poviče on...

(6.21) Hej *vi*, tamo dolje, naučite ove istine.

(6.22) *Hej, *sebe*!

Nepotpunost padežne paradigme, odnosno **pododređenost s obzirom na kategoriju padeža** značajka je i povratne zamjenice *sebe* baš kao i povratno-posvojne zamjenice *svoj*.

Kao što smo utvrdili u prethodnom poglavlju, rečenične anafore ne mogu se rabiti za izražavanje deikse što potvrđuje i činjenica da nema nominativni i vokativni oblik. Naime, dok su rečenice u kojima se lične zamjenice rabe za deiksu²⁶⁹ uobičajene (v. pr. 6.23-26) i za koje možemo zamisliti da ih može pratiti ostentativni pokret govornika rukom pokazujući referenta na koji zamjenica upućuje, dektična je uporaba povratne zamjenice *sebe* gramatički neovjerena, dakle nemoguća (v. pr. 6.27-28).

(6.23) to na slici sam ja

(6.24) Ovo su oni na pauzi

(6.25) Evo njih ovdje

(6.26) evo dolazi ona

(6.27) *Evo sebe!

²⁶⁸ Naravno, to vrijedi za lične zamjenice drugoga lica, upitno je imaju li zaista vokativ zamjenice prvoga i trećega lica.

²⁶⁹ Za više o deiksi v. pogl. 2.4. i 5.2.3.

(6.28) *Gledaj, eno sebe!

Dakle, **nemogućnost izricanja deikse** još je jedna značajka izraza *sebe*.

Anaforičan status izraza *sebe* potvrđuje upravo njegova referencijalna nemoć koja je odraz morfološke pododređenosti i u skladu s nemogućnošću izricanja deikse. *Sebe*, naime, upravo zbog toga ne može biti rečenično neovisan kao što su to nepovratne lične zamjenice koje su referencijalne jer su morfološki određene s obzirom na lice, broj i rod. Izraz *sebe*, dakle, jest intrinzično ovisan oblik i kao takav rečenična je anafora. Kao takav, u leksikonu nosi obilježje [– R], odnosno [+ anaforičan] te je u rečenici dostupan za to da bude protumačen kao ovisan o antecedentu (v. tablicu 6.13).

Tablica 6.13. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: *sebe* naspram nepovratnih ličnih zamjenica

IZRAZ	[± R]	[± anaforičan]
<i>sebe</i>	[– R]	[+ anaforičan]
nepovratne lične zamjenice	[+ R]	[– anaforičan]

Prema tome, dok su nepovratne lične zamjenice pronominalni imenski izrazi, *sebe* je anafora. Predviđamo stoga da će se anafora *sebe* u povratnim rečeničnim kontekstima nadmetati s ličnim zamjenicama za tumačenje 'ovisan o antecedentu' te će biti s njima u komplementarnoj distribuciji.

6.3.2. Talijanske anafore *sé* i *se stesso*

Talijanska povratna zamjenica *sé*, poput njezine hrvatske istovrijednice, odlikuje se svojstvima koje je razlikuju od nepovratnih ličnih zamjenica.

Za razliku od nepovratnih ličnih zamjenica *sé* nije određen s obzirom na broj i rod, no jest s obzirom na lice, dakle odlikuje se svojstvom **pododređenosti s obzirom na morfološka obilježja lica, broja i roda** (v. tablicu 6.14).

Tablica 6.14. Određenost s obzirom na lice, broj i rod: povratna i nepovratne lične zamjenice u usporedbi

ZAMJENICA	LICE	BROJ	ROD
<i>sé</i>	+	-	-
nepovratne lične zamjenice	+	+	+/- ²⁷⁰

Prema tome, odlikuje se **nereferencijalnošću** jer, ne izražavajući vrijednosti broja i roda, *sé* nije sposoban samostalno upućivati na osobe iz izvanjezičnoga svijeta.

Prema Giorgi (1982: 153) talijanska povratna zamjenica *sé* rabi se isključivo prethodena prijedlogom, dakle unutar prijedložne skupine (PP) (v. pr. 6.29-30), dok se na argumentnom besprijedložnom položaju uvedena glagolom koristi isključivo praćena izrazom *stesso* 'isti'²⁷¹, odnosno unutar sveze *se stesso*, 'sam(og) sebe' ili jednostavno 'sebe' (v. 6.31).²⁷² *Se stesso* može uvesti i glagol i prijedlog (v. pr. 6.32), iako izgleda da je njegova uporaba unutar prijedložne skupine ograničena i rijetka.

(6.29) egli rappresenta e raccoglie in *sé* tutti gli aspetti più negativi dell'uomo
'On predstavlja i sakuplja u sebe sve najnegativnije aspekte čovjeka'

(6.30) Oggi aveva Serena tutta per *sé*.
'Danas je imao/la Serenu cijelu za sebe'

(6.31) Perché la vita, così dura com'è, così di terra com'è, vuole *se stessa* lì e non altrove, ancora e sempre uguale.
'Jer život, težak kakav jest, načinjen od zemlje kakav jest, želi sebe tamo, a ne drugdje'

(6.32) Jeff Mace è deluso di *se stesso*
'Jeff Mace je razočaran u sebe'

²⁷⁰ U talijanskom jeziku vrijednost roda imaju izražene samo zamjenice trećega lica jednine.

²⁷¹ Izraz *stesso* 'isti' samostalno može se smatrati intenzifikatorom.

²⁷² Naša korpusna analiza distribucije ovih izraza u rečenici neće potvrditi ovakvo strogo odjeljivanje konteksta u kojemu se ostvaruje jednostavna od konteksta u kojemu se ostvaruje složena anafora.

Potrebno je međutim istaknuti da *se stesso* ne dijeli s jednostavnom anaforom *sé* potpunu morfološku gospodarnost s obzirom na to da element *stesso* nosi obilježja slaganja, roda i broja: *se stesso* (SG. M), *se stessa* (SG.F), *se stessi* (PL.M), *se stesse* (PL.F).

Poput hrvatske istovrijednice, na pitanje *tko je*, subjektni položaj u rečenici koja je odgovor na pitanje može zauzeti samo lična zamjenica (v. pr. 6.33), dok bi povratna zamjenica, bilo samostalno bilo praćena izrazom *stesso* 'isti' uzrokovala neovjerenost rečenice (v. pr. 6.34).

(6.33) „Chi è lei, scusi?“ „Io?“, disse il giovinotto, sorridendo con aria di trionfo.

'„Oprostite, tko ste vi?“ „Ja?“, reče mladić, smiješeći se slavodobitno'

(6.34) Chi è? *Se stesso.

'Tko je? Sebe'

Da *sé* i *se stesso* ne mogu imati subjektnu gramatičku ulogu, potvrđuju rečenice 6.35'-36' koje su gramatički neovjerene za razliku od istovjetnih rečenica u kojima ulogu subjekta imaju lične zamjenice:

(6.35) Senta un pochino, lo sa che *lei* sta dormendo e russando nel nostro giardino?

'Poslušajte malo, znate li da ona spava i hrče u našem vrtu?'

(6.35') *Senta un pochino, lo sa che *sé/se stessa* sta dormendo e russando nel nostro giardino?

'Poslušajte malo, znate li da sebe spava i hrče u našem vrtu?'

(6.36) *Loro* pensano all'arredamento, alla selezione ed alla gestione di tutto ciò che riguarda l'aspetto estetico del club.

'Oni misle na uređenje, odabir i vođenje svega što se tiče estetskog aspekta kluba'

(6.36') **Sé/se stessi* pensano all'arredamento, alla selezione ed alla gestione di tutto ciò che riguarda l'aspetto estetico del club.

'Sebe misle na uređenje, odabir i vođenje svega što se tiče estetskog aspekta kluba'

Isto vrijedi i za vokativni kontekst: dok je ovjerena uporaba nepovratne lične zamjenice, to ne vrijedi i za uporabu povratne:

(6.37) Ehi tu! Fermati!

'Hej, ti! Stani'

(6.37') *Ehi, *sé stesso*!

'Hej, sebe'

Ovi talijanski izrazi, dakle, **ne mogu imati ni subjektnu ni vokativnu uporabu**. Naime, anafora *sé* odnosno *se stesso* ne može izraziti deiksu. O tome svjedoči i činjenica da su nezamislive rečenice s njihovom deiktičnom uporabom, koja je pak uobičajena za lične zamjenice:

(6.38) Attenzione! Sta arrivando lui

'Pozor! Dolazi on'

(6.39) Ed *ecco lei*, la più intrigante, la più misteriosa, o forse solamente la più normale.

'I evo nje, najintrigantija, najtajanstvenija ili možda samo najnormalnija'

(6.40) Ecco loro i giovani

'Evo njih mladih'

Dakle, **nemogućnost izricanja deikse** svojstvena je i talijanskom izrazu *sé* odnosno *se stesso*. Time potvrđujemo da je riječ o izrazima kojima je ovisnost inherentna i koji su u talijanskom jeziku dostupni za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu u rečenici. Dakle, oba su izraza rečenične anafore koje u svojem leksikonskom unosu imaju određenje [– R], odnosno [+ anaforičan] (v. tablicu 6.15).

Tablica 6.15. Leksička određenost s obzirom na referencijalnost i anaforičnost: *sé* i *se stesso* naspram nepovratnih ličnih zamjenica

IZRAZ	[± R]	[± anaforičan]
<i>sé</i>	[– R]	[+ anaforičan]
<i>se stesso</i>		
nepovratne lične zamjenice	[+ R]	[– anaforičan]

Možemo stoga predvidjeti da se u povratnim rečeničnim kontekstima i *sé* i *se stesso* nadmeću s nepovratnim ličnim zamjenicama za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu, no dok se *se stesso* nadmeće za to tumačenje i na argumentnom besprijedložnom položaju i unutar prijedložne skupine, nadmetanje anafore *sé* sa zamjenicama odvija se samo u kontekstima

unutar prijedložnih skupina. Slijedom toga očekujemo da će anafore *sé* i *se stesso* biti u komplementarnoj distribuciji s ličnim zamjenicama.

6.3.3. Složene anafore: hr. *samog sebe* poput tal. *se stesso*

Hrvatska anafora *sebe* ostvaruje se bilo samostalno bilo u svezi sa zamjeničkim pridjevom *sam*. Sljedeće rečenice opiraju se uporabu povratne zamjenice *sebe* u svezi sa zamjeničkim pridjevom *sam*, i to:

a) sveza *sam sebe*:

(6.41) On je izabrao da siđe u svoj vlastiti svijet, da *sam_{SG.M.N} sebe_A* ograniči.

(6.42) Neki su stihovi nastajali i kad sam *sama_{SG.F.N} sebe_A* hrabrila

(6.43) U djetinjstvu *sami_{PL.M.N} sebe_A* definiramo prema tome kako nas definiraju drugi

(6.44) U cvjećarnici smo se uvjerali da ima žena i koje *same_{PL.F.N} sebi_D* poklanjaju cvijeće.

b) sveza *samog sebe*:

(6.45) Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira *samog_{SG.M.A} sebe_A*.

(6.46) iznenadila sam i *samu_{SG.F.A} sebe_A*

(6.47) Čestitajte *samima_{PL.M.D} sebi_D* na odlično obavljenom poslu

Slijed zamjenički pridjev *sam* + povratna zamjenica *sebe* u ovom radu promatramo kao dvije različite sveze riječi ovisno o tome: a) slaže li se *sam* sa subjektom u rodu, broju i padežu i b) ima li rodna i obilježja broja istovjetna onima subjekta, a padežna obilježja preuzima od povratne zamjenice *sebe* (usp. Birtić i Oraić Rabušić 2013: 346). Dok u svezi *sam sebe* zamjenički pridjev pokazuje slaganje sa subjektom u svim obilježjima (v. pr. 6.41-45), o svezi *samog sebe* govorimo kada se *sam* slaže sa zamjenicom *sebe* u padežu, npr. u pr. 6.45. i 6.46. i *sam* i *sebe* imaju akuzativno padežno obilježje, dok se u pr. 6.47. slažu u dativnom padežnom obilježju.²⁷³

²⁷³ Birtić i Oraić Rabušić (2013) istražuju položaj zamjeničkoga pridjeva *sam* isključivo u povratnim konstrukcijama, stoga je razumljivo da govore samo o nominativnom i akuzativnom obliku zamjeničkoga pridjeva uz povratnu zamjenicu *sebe*.

Prema Despiću (2011: 211-213), *sam* je u kontaktnom položaju s ličnom zamjenicom intenzifikator koji je uvijek u fokusu. Birtić i Oraić Rabušić (2013), slijedeći njega, Rappaporta (2000) i Hrvatsku gramatiku (1995), smatraju pridjev *sam* također intenzifikatorom odnosno emfatičnim obilježivačem, i to u određenim kontekstima: kada neposredno prethodi imenici, slijedi ličnu zamjenicu ili u povratnim konstrukcijama. Autorice točno primjećuju da je intenzifikator *sam* gotovo uvijek u izravnom dodiru s povratnom zamjenicom neovisno o padežu u kojemu je ostvaren te zaključuju da bi u povratnim konstrukcijama nominativni oblik zamjениčkoga pridjeva *sam* mogao ukazivati na to da je u fokusu subjekt koji se tako pojačava, a da se nalazi u akuzativnom obliku kada pojačava objekt koji je u tom slučaju fokaliziran.

Iako se većinom slažemo s analizom autorica, u našem ćemo radu ukazati na jednu zanimljivost u distribuciji sveze *samog sebe* koja će nam otkriti njezinu istinsku anaforičku narav, a potom ćemo argumentirati našu odluku da je svrstamo u paradigmu ličnih rečeničnih anafora.

Kada se zamjениčki pridjev *sam* slaže u padežu s povratnom zamjenicom *sebe*, možemo govoriti o anaforičkoj svezi *samog sebe* koju ćemo nazvati složenom anaforom te ćemo je uvrstiti u paradigmu hrvatskih ličnih anafora. Anafore naime mogu biti jednostavne (poput tal. *sé*) ili složene (poput tal. *se stesso*). Da *sam* u tom slučaju nema isključivo funkciju intenzifikatora te da je *samog sebe* složeni povratni izraz, potvrđujemo i ako na položaju povratne zamjenice zamislimo koju nepovratnu ličnu zamjenicu:

(6.45') *Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira samog njega.

(6.46') *iznenadila sam i samu nju

(6.47') *Čestitajte samima njima na odlično obavljenju poslu

Naime, time bismo dobili gramatički neovjerene rečenice što svjedoči o tome da se zamjениčki pridjev *sam* ne može smatrati intenzifikatorom kada prethodi zamjenici. Prema našem je viđenju *sam*, kada se slaže u padežu sa zamjenicom, intenzifikator samo ako je postpozicioniran, a to potvrđuju primjeri 6.45"-47" koji su gramatički ovjereni neovisno o tome nalazi li se u njima povratna (a) ili nepovratna lična zamjenica (b):

(6.45'') (a) Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira sebe samog.

(b) Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira njega samog.

(6.46") (a) iznenadila sam i sebe samu

(b) iznenadila sam i nju samu

(6.47") (a) Čestitajte sebi samima na odlično obavljenu poslu

(b) Čestitajte njima samima na odlično obavljenu poslu

Primjeri 6.45'-47", dakle, gramatički su neprihvatljivi jer *sam* u njima nema pojačajnu funkciju. Kada prethodi povratnoj zamjenici, *sam* čini s njom jednu složenu anaforu. Anafore su u komplementarnoj distribuciji sa zamjenicama, a status anafore složenog izraza *samog sebe* potvrđuje činjenica da je, kada je ostvarena, cijela sintagma u komplementarnoj distribuciji s ličnim zamjenicama (b), a ne samo izraz *sebe* (c), što oprimjeruju sljedeće rečenice:

(6.45'") (a) *Davor Šuker* je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira *samog sebe*

(b) Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira njega

(c) *Davor Šuker je očito ovu funkciju shvatio kao dobru priliku da reklamira samog njega

(6.46'") (a) *pro* iznenadila sam i *samu sebe*

(b) *pro* iznenadila sam i mene

(c) **pro* iznenadila sam i samu mene

(6.47'") (a) *pro* čestitajte *samima sebi* na odlično obavljenu poslu

(b) *pro* čestitajte vama na odlično obavljenu poslu

(c) **pro* čestitajte samima vama na odlično obavljenu poslu

Složenu ćemo anaforu uvijek navoditi u akuzativu jednine muškoga roda – *samog sebe*, u padežu u kojemu se navodi i anafora *sebe*, a njezinu cijelu paradigmu donosimo u tablicama 6.16. i 6.17.

Tablica 6.16. Padežna paradigma hrvatske anafore *samog sebe* u jednini

	M	N	F
NOM	-		
G	samog(a) sebe		same sebe
D	samom(u/e) sebi		samoj sebi
A	samog(a) sebe		samu sebe
V	-		
L	samom(e) sebi		samoj sebi
I	samim sobom		samom sobom

Tablica 6.17. Padežna paradigma hrvatske anafore *samog sebe* u množini

	M	N	F
NOM	-		
G	samih sebe		
D	samima sebi		
A	same sebe		
V	-		
L	samima sebi		
I	samima sobom		

Samim uvidom u njezinu padežnu paradigmu dobivamo dodatnu potvrdu za to da je i ona anafora, dakle nereferencijalni izraz koji se kao takav ne može rabiti ni kao subjekt, niti je ostvariv u vokativnom obliku. Svojstvena mu je nemogućnost izricanja deikse i prema tome inherentno je ovisan izraz, dakle [– R], odnosno [+ anaforičan].

U hrvatskom jeziku, dakle, kao i talijanskom, uz jednostavnu anaforu *sebe* postoji i složena lična anafora (v. tablicu 6.18).

Tablica 6.18. Jednostavne i složene lične anafore u hrvatskom i talijanskom jeziku²⁷⁴

LIČNE ANAFORE	HRVATSKI JEZIK	TALIJANSKI JEZIK
JEDNOSTAVNE	<i>sebe</i>	<i>sé</i>
SLOŽENE	<i>samog sebe</i>	<i>se stesso</i>

Iako u paradigmi ličnih anafora u obama istraživanim jezicima nalazimo i jednostavnu i složenu anaforu, treba istaknuti da se distribucija hrvatske i talijanske složene anafore razlikuje u jednoj važnoj činjenici. Naime, talijanska anafora *se stesso* istovrijednica je dvaju izraza u hrvatskom jeziku. Može odgovarati anafori *sebe* ili svezi *sam(og) sebe*. Talijanska anafora *se stesso*, naime, zamjenjuje jednostavnu anaforu *sé*, koja je ograničena na prijedložne skupine, u kontekstima u kojima se ona ne može ostvariti. To je razlogom tomu što anafora *se stesso* u brojnim slučajevima može biti istovrijedna hrvatskoj anafori *sebe*, a ne nužno složenom izrazu *sam(og) sebe*.

Zbog toga ćemo talijansku vezu *se stesso* analizirati u potpunosti usporedo s anaforam *sé*, a u analizi hrvatskih anafora pozornost ćemo usmjeriti na anaforu *sebe* te ćemo složenu anaforu *samog sebe* uključiti u analizu samo onda kada se pokaže da se od jednostavne anafore *sé* razlikuje u distribuciji.

6.4. Sintaksa ličnih anafora: korpusno utemeljena analiza

Potvrdivši njihov status rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku kao nereferencijalnih izraza koji u leksikonu nose pozitivnu vrijednost obilježja [anaforičan], definirali smo hr. *sebe* (i *samog sebe*) te tal. *sé* i *se stesso* kao inherentno ovisne izraze koji su u istraživanim jezicima dostupni za to da budu protumačeni ovisnima o (unutar)rečeničnom antecedentu. Na temelju toga predviđamo da će se one nadmetati sa zamjenicama za to da budu

²⁷⁴ U hrvatskom i talijanskom inventaru ličnih anafora, osim jednostavnih i složenih, postoje i klitike (hr. *se* odnosno tal. *si*), no one nisu predmetom ovoga rada (usp. pogl. 4.1. i 6.2.2).

protumačene ovisnima o dostupnom antecedentu, a da će rezultat nadmetanja za to tumačenje biti komplementarna distribucija anafora i zamjenica pri čemu će anafore, kao ovisniji izrazi, nadjačati zamjenice. Preostaje nam međutim utvrditi položaj ovih izraza na ljestvici ovisnosti, odrediti specifičan rečenični kontekst u kojem se ljestvica primjenjuje te potom empirijski na temelju primjera iz korpusa hrvatskog i talijanskog jezika provjeriti jesu li točna naša predviđanja o njihovoj distribuciji donesena na temelju njihovih morfoloških i leksičkih svojstava. Utvrdit ćemo njihovu distribuciju s obzirom na: njihove moguće antecedente, njihovu komplementarnost sa zamjenicama, usmjerenost i domenu, ističući pritom i njihove eventualne posebnosti. Konačno, bit će potrebno utvrditi načela koja upravljaju njihovom distribucijom.

6.4.1. Pretpostavke analize: načelo interpretacije rečeničnoga konteksta i ovisnosna ljestvica izraza

Ako posvojne anafore ovise o antecedentu u posvojnim rečeničnim kontekstima, kako smo utvrdili u pogl. 5.4.1, povratne su anafore ovisne o antecedentu u neposvojnim povratnim kontekstima, i to u kontekstu ličnog oporavka (v. dolje).

Kao što smo već utvrdili, polazimo od pretpostavke da distribucijom anafora, a posljedično i drugih imenskih izraza s kojima se anafore nadmeću za to da budu protumačene ovisnima o danom antecedentu, upravlja sintaktičko načelo Izraz za tumačenje (skraćeno FTIP prema engl. *Form to Interpretation Principle*). Anafora *sebe* u hrvatskom te anafore *sé* i *se stesso* u talijanskom jeziku nadmetat će se ne samo s ličnim zamjenicama već i s R-izrazima, kao što su vlastite i opće imenice koje denotiraju živa bića²⁷⁵, poput hr. *Ivan, Ana, student* ili tal. *Lorenzo, Giovanna, professore* 'profesor'. Od tih triju vrsta imenskih izraza anafore se odlikuju morfološkom i referencijalnom gospodarnošću, lične su zamjenice morfološki određene i referencijalne, no kao funkcionalne riječi nemaju inherentan semantički sadržaj, dok R-izrazi, kao punoznačnice, posjeduju i morfološki i semantički sadržaj (usp. Safir 2004a: 69).

Budući da je, dakle, na hijerarhijskoj ljestvici anafora ovisnija od zamjenice, a zamjenica od R-izraza te s obzirom na to da je anafori svojstvena ovisnost i ne može biti neovisna poput

²⁷⁵ U načelu nose obilježje [+ živo], a prototipno i [+ ljudsko].

zamjenice ili R-izraza, pretpostavljamo da će u nadmetanju za to da bude protumačena ovisnom o antecedentu nadjačati i zamjenice i R-izraze, stoga pretpostavljamo sljedeće ljestvice:

P 6.1a: Hrvatska ovisnosna ljestvica:

sebe >> zamjenica {*ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one, ona*},

P 6.2: Talijanska ovisnosna ljestvica:

{*sé, se stesso*} >> zamjenica {*lui, lei (/Lei), loro*} >> R-izraz.

Budući da će hrvatske anafore biti dostupne za nadmetanje neovisno o licu ili broju antecedenta, R-izraz će na ljestvici biti dostupan, samo kada je u rečenici ostvaren antecedent u trećem licu jednine, stoga donosimo pomoćnu ljestvicu za koju pretpostavljamo da će biti valjana u kontekstima s trećim licem:

P 6.1b: Hrvatska pomoćna ovisnosna ljestvica (3SG):

sebe >> zamjenica {*on, ona, ono, oni, one, ona*} >> R-izraz (osobne i opće imenice).²⁷⁶

Kao što smo već utvrdili za posvojne rečenične anafore, da bi izrazi s ljestvice bili dostupni za nadmetanje za to da budu protumačeni kao ovisni, mora im odgovarati kontekst.²⁷⁷ Dakle:

P 6.3a: Izraz je dostupan za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst.

Za lične izraze riječ je o povratnom rečeničnom kontekstu u kojemu tumačenje izraza mora biti lično i kojemu je cilj lični oporavak, stoga pretpostavljamo da je načelo interpretacije rečeničnoga konteksta u ovom slučaju podešeno na kontekst ličnog oporavka:

P 6.3b: Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta: rečenični kontekst ličnog oporavka.

Ličnim oporavkom smatramo postupak u kojemu je lični izraz u povratnom odnosu s antecedirajućim mu izrazom te ga u tom smislu oporavlja u rečenici. To je preduvjet koji mora biti ostvaren da bi se izrazi za koje pretpostavljamo da su u konačnici u komplementarnoj distribuciji mogli među sobom nadmetati za odnos ovisnosti o danom antecedentu. Na temelju njega lični izrazi neće se moći nadmetati s posvojnim ili recipročnim izrazima, nego će biti moguće nadmetanje isključivo ličnim zamjenicama i anaforama: *ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one* naspram *sebe* u hrvatskom te *lui, lei (/Lei), loro* naspram *sé* i *se stesso* u talijanskom jeziku,

²⁷⁶ Ovakvu ljestvicu pretpostavlja i Despić (2013: 47), no on ne precizira da je u tom slučaju riječ o zamjenicama trećega lica, niti ljestvicu podešava na određenu funkciju.

²⁷⁷ Usp. pogl. 5.4.1.

te naravno R-izraza.²⁷⁸ Drugim riječima, u tim slučajevima, i sama ljestvica mora biti podešena na ličnu funkciju, kako u numeraciju ili obrojčenje ne bi ušli i nelični potencijalno ovisni izrazi.

Sljedeći Faltza (1985) i Picu (1987), pretpostavljamo da će se razlikovati distribucija jednostavnih i složenih anafora.²⁷⁹

P 6.4: Domena složene obvezno će biti lokalna, dok će domena jednostavne moći biti i nelokalna.

To će vrijediti za talijanske anafore, ali ne i za hrvatske, za koje pretpostavljamo da će poput posvojnih biti dosljedno podložne načelu LAL.

Osim toga, pretpostavljamo i sljedeće:

P 6.5: Ako se dvije anafore, od kojih je jedna jednostavna a druga složena, nadmeću za to da budu protumačene ovisnima o antecedentu koji je atipičan, složena će nadjačati jednostavnu.

Talijanske anafore *sé* i *se stesso*, osim pod pretpostavkom P6, ne možemo u potpunosti promatrati u međusobnoj komplementarnoj distribuciji jer se većinom ne ostvaruju u istim kontekstima zbog čega njihova rečenična distribucija nije usporediva.

6.4.2. Antecedenti

U ovom ćemo dijelu utvrditi kakve anatecedente mogu imati hrvatske i talijanske lične rečenične anafore.

6.4.2.1. Antecedenti hrvatske anafore *sebe*

²⁷⁸ Pritom se podrazumijeva da lične zamjenice u komplementarnim kontekstima s anaforama nisu u nominativnim oblicima.

²⁷⁹ Faltz (1985) i Pica (1987) ističu da morfološki jednostavne anafore mogu biti nelokalne, dok su složene uvijek lokalne (usp. pogl. 5.4.2.5).

Anafora *sebe* može biti u odnosu ovisnosti o antecedentu prvoga, drugoga ili trećega lica, u jednini ili množini, bez obzira na njegov rod:²⁸⁰

(6.48) Predobro *pro* poznajem *sebe*, da bih to uspio, ikad.

(6.49) Cijeni drugoga kao što *pro* cijeniš *sebe*.

(6.50) U svakoj pjesmi *pro* daje *sebe* u potpunosti, ima nevjerojatni šarm i humor.

(6.51) Kršenje zakona je manje strašno od izdaje vlastitih načela, kada očajni, žarimo i palimo urlajući na sve i svakoga, jer nemamo snage priznati da *pro* smo izdali *sebe*.

(6.52) *pro* uvjerali ste *sebe* da ste najveće žrtve, jedini pravi borci za istinu i pravdu

(6.53) Oni vas, drugim riječima, pokušavaju prevariti onako kako *pro* su prevarili *sebe* i rado će vas uvjeriti da su plemeniti, kao što su to uvjerali *sebe*.

(6.54) *pro* gledao sam oko *sebe*. Svlačionica je bila ogromna.

(6.55) Nisi me ni doživljavao. *pro* mislio si samo na *sebe*.

(6.56) Takva osoba nema potrebu oslanjati se na druge, jer je oslonac *pro* pronašla u *sebi*.

(6.57) I *pro* trudit ćemo se da *pro* nikada ne budemo prema *sebi* brutalno iskreni kao što je to sistem prema nama kada nam nalaže da po njegovim pravilima pokušamo ispisati na list papira naš CV.

(6.58) Prethodnih dana *pro* prihvatili ste na *sebe* mnogo više nego što možete obaviti, ali sada – što je, tu je.

(6.59) *pro* rekli su mi najgore o tebi, *pro* nisu nikad pričali o *sebi*.

To vrijedi i za složenu anaforu *samog sebe*.

²⁸⁰ Ovo je očekivano s obzirom na to da *sebe* ima praznu matricu obilježja što je čini prikladnom za više nadmetanja. Drugim riječima, njezina je morfološka gospodarnost, odnosno neodređenost s obzirom na obilježja čini kompatibilnom s velikim brojem potencijalnih antecedenta (usp. Safir 2004a: 79). Isto vrijedi i za hrvatsku posvojnu anaforu svoj (v. pogl. 5.4.2.1). Osim toga, i ova hrvatska anafora poput posvojnih potvrđuje Faltzovu (1985) hijerarhiju lica za povratne izraze prema kojoj jezik koji ima poseban refleksivni marker za drugo lice ima ga i za treće, a ako ima marker za prvo lice, ima ga i za drugo, a navedeni primjeri potvrđuju i Burzijevu formulaciju o slaganju anafore (1989), odnosno Safirovo načelo o slaganju antecedenta (2004a: 72) (usp. pogl. 5.4.2.1).

6.4.2.2. Antecedenti talijanskih anafora *sé* i *se stesso*

Talijanske anafore za razliku od hrvatskih mogu biti ovisne samo o antecedentima trećega lica što oprimjeruju sljedeće rečenice:

(6.60) *pro* lo strinse a *sé* come non mai

'Stisne ga uza sebe kao nikad prije'

(6.61) [*Le nuove tecnologie*] portano con *sé* la necessità di leggere molto e scrivere molto.

'Nove tehnologije nose sa sobom potrebu za tim da se puno čita i piše'

(6.62) Infatti, se *l'uomo* sceglie *se stesso* fino in fondo, trova, secondo Kierkegaard, la propria origine...

'Zapravo, ako čovjek odabere sebe do kraja, prema Kierkegaardu, nađe svoj izvor'

(6.63) È nella relazione che [*l'uomo e la donna*] realizzano la verità di *se stessi*.

'U vezi čovjek i žena shvate istinu o sebi'

Treba istaknuti da se obilježje broja i roda na elementu *stesso* u anafori *se stesso* mora slagati s obilježjima roda i broja antecedenta, što je u skladu s načelom slaganja antecedenta „morfološki oblik izraza koji se tumači kao ovisan identitet ne može imati obilježje slaganja koje bi bilo u konfliktu s antecedentom“ (Safir 2004a: 72). To potvrđuju sljedeći primjeri u kojima je:

a) slaganje u muškom rodu jednine:

(6.64) *L'uomo* realizza pienamente *se stesso* solo quando riesce a dare libero sfogo alle passioni che si agitano dentro la sua anima travagliata

'Čovjek u potpunosti ostvari sebe samo kada uspije dati strastima koje su se uznemirile u njegovoj izmučenoj duši da se slobodno ispolje'

b) u ženskom rodu jednine:

(6.65) *La percezione* del mondo è in *se stessa* un atto creativo

'Percepcija svijeta je po sebi kreativan čin'

c) u muškom rodu množine:

(6.66) *I protagonisti non 'consumano', ma pro sono passivi spettatori di se stessi e preferiscono vivere la vita ed i sentimenti di chi visse, nonostante la dura etica e morale vittoriana, per davvero...*

'Protagonisti ne konzumiraju nego su pasivni promatrači sebe i radije žive život i osjećanja onih koji su, bez obzira na tešku etiku i viktorijanski moral, usitinu živjeli'

d) u ženskom rodu množine:

(6.67) "Esistono *specie* che *pro* racchiudono in *se stesse* sia l'aspetto maschile che quello femminile?" "Sì, le stelle marine.

'Postoje li vrste koje sadrže u sebi i muški i ženski aspekt? Da, morske zvijezde'

6.4.3. Komplementarna distribucija

U nastavku ćemo provjeriti jesu li hrvatske i talijanske lične anafore u odnosu komplementarnosti s ličnim zamjenicama.

6.4.3.1. Komplementarna distribucija hrvatskih zamjenica i anafore *sebe*

Anafora *sebe* u rečeničnom se kontekstu ličnog oporavka tumači ovisnom o antecedentu, kao što je to u sljedećim primjerima:

(6.68) *pro* volio je *sebe*, život, pjesmu, ples, društvo, ribarenje, kuhanje, cvijeće, životinje, unuke.

(6.69) *pro* mislila je na *sebe* i na svoju funkciju

U objema je rečenicama anafora protumačena ovisnom o neizraženom subjektivnom antecedentu, dakle *pro*. Da je kojim slučajem u tim rečenicama umjesto *sebe* bila izražena lična zamjenica, ona ne bi mogla biti protumačena ovisnom o istom antecedentu:

(6.68') **pro* volio je *njega*, život, pjesmu, ples, društvo, ribarenje, kuhanje, cvijeće, životinje, unuke.

(6.69') **pro* mislila je na *nju* i na svoju funkciju

Ako bismo zamjenicu protumačili ovisnom o antecedentu, rečenica bi bila gramatički neovjerena što potvrđuju rečenice 6.68' i 6.69'. Da smo u rečenici 6.69. osim povratne anafore izbacili i posvojnu anaforu te je zamijenili posvojnomo zamjenicom, dogodilo bi se isto – njezino ovisno tumačenje prouzrokovalo bi rečeničnu neovjerenost:

(6.69'') **pro* mislila je na *nju* i na *njezinu* funkciju

Naime, u tim rečenicama zamjenica može imati samo neovisno tumačenje:

(6.68'') *pro*_i volio je *njega*_{*i/j}, život, pjesmu, ples, društvo, ribarenje, kuhanje, cvijeće, životinje, unuke.

(6.69'') *pro* mislila je na *nju*_{*i/j} i na *njezinu*_{*i/j} funkciju

Za lične zamjenice i povratne anafore možemo stoga utvrditi da su u komplementarnoj distribuciji, koja je rezultat njihova nadmetanja za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu. U nadmetanju, kao što vidimo, ovisniji izraz nadjačava manje ovisni, dakle anafora *sebe* protumačena je ovisnom o antecedentu. Da se to događa bez obzira na lice antecedenta, vidimo u primjerima koji su prvi put spomenuti u pogl. 6.4.2.1, a koje ovdje ponovo donosimo:

(6.55') Nisi me ni doživljavao. *pro* mislio si samo na *sebe*.

(6.55'') *Nisi me ni doživljavao. *pro* mislio si samo na *tebe*.²⁸¹

(6.57') I *pro* trudit ćemo se da *pro* nikada ne budemo prema *sebi* brutalno iskreni kao što je to sistem prema nama kada nam nalaže da po njegovim pravilima pokušamo ispisati na list papira naš CV.

(6.57'') *I *pro* trudit ćemo se da *pro* nikada ne budemo prema *nama* brutalno iskreni kao što je to sistem prema nama kada nam nalaže da po njegovim pravilima pokušamo ispisati na list papira naš CV.

Gramatička neovjerenost rečenica u kojima je na položaju anafore zamjenica protumačena ovisnom o antecedentu potvrđuje još jednom komplementarnost anafore *sebe* i ličnih zamjenica koja je rezultat djelovanja načela Izraz za tumačenje FTIP, a činjenica da su zamjenice

²⁸¹ Ova bi se rečenica eventualno mogla smatrati ovjerenom, ali pod uvjetom da je: a) došlo do pragmatički uvjetovana pomaka perspektive ili točke gledišta ili b) *tebe* fokaliziran (v. pogl. 5.4.2.7).

isključene ondje gdje je *sebe* protumačen ovisnim o antecedentu, potvrđuje i ovisnosnu ljestvicu koju smo prethodno pretpostavili prema kojoj: *sebe* >> zamjenica.

Za komplementarnu distribuciju ličnih zamjenica i anafore *sebe*, koja je rezultat nadmetanja, nije zaslužna pretpostavljena ljestvica, nego načelo Izraz za tumačenje FTIP (usp. Safir 2004a: 50, 57, 2013: 548, pogl. 5.4.2.2). Dok ljestvica samo predviđa rezultat nadmetanja, FTIP osigurava da od svih izraza dostupnih na ljestvici podešenoj za lični rečenični kontekst odnosno kontekst ličnog oporavka u konačnoj derivaciji bude odabran najovisniji dostupni izraz. Odabrana je derivacija rezultat provjere i usporedbe niza mogućih derivacija koje se razlikuju samo u odabiru izraza dostupnih za ovisno tumačenje, pri čemu odnos ovisnosti među dvama imenskim izrazima mora ostati nepromijenjen.

FTIP u ličnom kontekstu, pojednostavljeno, funkcionira na sljedeći način:

Dani input:

- (6.70) (a) obrojčenje: Ivan, voli, Ivana
- (b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli Ivana*]]

Test:

- (6.71) (a) obrojčenje: Ivan, voli, njega
- (b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli njega*]]

Test:

- (6.72) (a) obrojčenje: Ivan, voli, sebe
- (b) LF (pojednostavljeno): [*Ivan* [*voli sebe*]]

(6.73) Output, rezultat FTIP-a: *Ivan voli sebe*.

Dani input sadrži metu *Ivana_A* koji nosi ulogu trpitelja u kontekstu s glagolom voljeti. Vrijednost izraza *Ivana_A* identificira se vrijednošću onoga koji voli, agensa *Ivana*. *Ivan* s ulogom agensa antecedent je s obzirom na kojega se procjenjuje izraz, odnosno ovisnost izraza *Ivana*.

Budući da je *Ivan* imenski izraz koji oporavlja antecedirajući mu imenski izraz, mora se pratiti hijerarhija potencijalno ovisnih ličnih izraza, odnosno ovisnosna ljestvica podešena na kontekst ličnog oporavka. Izraz *Ivana_A* u izračunu se zamjenjuje sljedećim dostupnim izrazom na ovisnosnoj ljestvici, a budući da R-izraz na hrvatskoj ljestvici slijedi lična zamjenica, odabrani

izraz za prosudbu jest *on* (*njega_A*). S obzirom na to da se ovaj izraz ne tumači ovisnim o danom antecedentu, derivacija se ruši, a provjera se ponavlja s izrazom koji je ovisniji od danoga na mjestu mete. Sljedeći je na hrvatskoj ovisnosnoj ljestvici izraz *sebe_A*. Zamjenom lične zamjenice *njega_A* anaforom *sebe_A* dobili smo optimalnu konvergentnu derivaciju jer se *sebe* tumači ovisnim o antecedentu *Ivan*, a osim toga na hrvatskoj ovisnosnoj ljestvici podešenoj na lični kontekst nema drugih dostupnih potencijalno ovisnih izraza provjerljivih umjesto mete *sebe* koji bi dopustili da derivacija konvergira.

U konačnici, dakle, algoritam FTIP rezultira izlaznim oblikom *Ivan voli sebe*.

Možemo još dodati i da shodno Načelu pragmatičkog izbjegavanja za ličnu zamjenicu *on* (tj. *njega*) kažemo da je u odnosu na antecedent *Ivan* „izbjegavajući“ izraz, odnosno da *Ivan* i *njega* tvore par čiji se članovi međusobno izbjegavaju (pema engl. *obviative pair*) s obzirom na to da je lična zamjenica u rečenici isključena za to da bude protumačena ovisnom o danom antecedentu.

6.4.3.2. Komplementarna distribucija talijanskih zamjenica i anafora *sé* i *se stesso*

Slijedom Safirove (2004a) teorijske pretpostavke o tome da je zamjenica isključena ondje gdje je dostupna anafora, koju smo prihvatili u ovom radu, anafore *sé* i *se stesso* trebale bi biti u komplementarnoj distribuciji s ličnim zamjenicama. Provjerimo to na rečenicama koje opimjeruju uporabu obiju anafora s mogućim antecedentima, i to:

a) uporabu anafore *sé*:

(6.74) [*Chi educa intellettualmente e moralmente*] non presenta *sé* come modello, ma discute e si fa mettere in discussione

'Tko obrazuje intelektualno i moralno ne predstavlja sebe kao model, ali raspravlja i stavlja se u raspravu'

(6.75) [*Entrambi i registi*], fatte le debite proporzioni, parlano di *sé* nei rispettivi film.

'Oba redatelja, vodeći računa o potrebnim omjerima, govore o sebi u tim filmovima'

b) uporabu anafore *se stesso*:

(6.76) *Michael*, icona postmoderna, fa di *se stesso* la propria opera d'arte

'Michael, postmoderna ikona, čini od sebe vlastito umjetničko djelo'

(6.77) Imprese indebitate con le banche diventano azioniste delle banche medesime, con il risultato che [*le banche controllano se stesse*].

'Tvrte koje su zadužene s bankama postaju dioničari samih banka s rezultatom da banke kontroliraju same sebe'

Zamijenimo li anafore u ovim rečenicama ličnim zamjenicama te ih protumačimo ovisnima o antecedentu, rezultat su rečenice koje su ili gramatički neovjerene ili upitne ovjerenosti (v. pr. 6.74'-77').

(6.74') *[*Chi educa intellettualmente e moralmente*] non presenta *lui* come modello, ma discute e si fa mettere in discussione

'Tko obrazuje intelektualno i moralno ne predstavlja njega kao model, ali raspravlja i stavlja se u raspravu'

(6.75') ?[*Entrambi i registi*], fatte le debite proporzioni, parlano di *loro* nei rispettivi film.

'Oba redatelja, vodeći računa o potrebnim omjerima, govore o sebi?/njima u tim filmovima'

(6.76') **Michael*, icona postmoderna, fa di *lui* la propria opera d'arte

'Michael, postmoderna ikona, čini od njega vlastito umjetničko djelo'

(6.77') *Imprese indebitate con le banche diventano azioniste delle banche medesime, con il risultato che [*le banche controllano loro*].

'Tvrte koje su zadužene s bankama postaju dioničari samih banka s rezultatom da banke kontroliraju same sebe'

Naime, u rečenicama 6.74'-77' uporaba zamjenice umjesto anafore uzrokuje ponegdje gramatičku neovjerenost, a drugdje rečeničnu dvosmislenost. Gramatički je neovjerena rečenica u kojoj joj prethodi antecedent u jednini jer u tom slučaju zamjenica može imati samo neovisno tumačenje. U rečenicama s antecedentom u množini zamjenica vjerojatnije je da se zamjenica protumači ovisnom o antecedentu, no u tom slučaju ovjerenost je rečenice rubna ili granična, a zamjenica uzrokuje dvosmislenost:²⁸²

²⁸² Usp. pr. 6.74" i 6.76" u kojima zamjenica protumačena ovisnom o antecedentu uzrokuje neovjerenost s pr. 6.75" čija je ovjerenost upitna u slučaju da zamjenicu protumačimo ovisnom o antecedentu.

(6.74'') [Chi educa intellettualmente e moralmente]_i non presenta lui_{i/j} come modello, ma discute e si fa mettere in discussione

'Tko obrazuje intelektualno i moralno ne predstavlja sebe_i/njega kao model, ali raspravlja i stavlja se u raspravu'

(6.75'') [Entrambi i registi]_i, fatte le debite proporzioni, parlano di loro_{i/j} nei rispettivi film.

'Oba redatelja, vodeći računa o potrebnim omjerima, govore o sebi_i/njima u tim filmovima'

(6.76'') Michael_i, icona postmoderna, fa di lui_{i/j} la propria opera d'arte

'Michael, postmoderna ikona, čini od sebe_i/njega vlastito umjetničko djelo'

(6.77'') Imprese indebitate con le banche diventano azioniste delle banche medesime, con il risultato che [le banche_i controllano loro_{i/j}].

'Tvrtke koje su zadužene s bankama postaju dioničari samih banka s rezultatom da banke kontroliraju sebe_i/njih'

U posljednjim dvjema rečenicama *se stesso* odnosno *se stesse* može se zamijeniti ličnom zamjenicom *lui* odnosno *loro*, koje su rečenično neovisne, ali i s *lui stesso* odnosno *loro stesse*:

(6.76''') Michael_i, icona postmoderna, fa di lui stesso_{i/*j} la propria opera d'arte

'Michael, postmoderna ikona, čini od njega vlastito umjetničko djelo'

(6.77''') Imprese indebitate con le banche diventano azioniste delle banche medesime, con il risultato che [le banche_i controllano loro stesse_{i/*j}].

'Tvrtke koje su zadužene s bankama postaju dioničari samih banka s rezultatom da banke kontroliraju same sebe'

Zanimljivo je da *lui stesso* u 6.76''' odnosno *loro stesse* u 6.77''', dakle kombinacija lične zamjenice i izraza *stesso*, može imati isključivo ovisno tumačenje.²⁸³ To nas navodi na zaključak da element *stesso* doprinosi anaforičnosti zamjenice trećega lica, što ujedno služi i kao dodatna potvrda za to da *stesso* u svezi *se stesso* nije intenzifikator, već da ta sveza ima status prave anafore baš kao i *sé*.

²⁸³ U hrvatskom jeziku takvi konteksti nisu ovjereni: slijed *lična zamjenica* + *sam* ne može imati ovisno tumačenje.

Kad bismo, pak, anafore ili zamjenice zamijenili R-izrazima, potonji bi morali biti tumačeni kao potpuno neovisni:

(6.75'') [Entrambi i registi]_i, fatte le debite proporzioni, parlano dei registi_{*i/j} nei rispettivi film.

'Oba redatelj, vodeći računa o potrebnim omjerima, govore o redateljima u tim filmovima'

(6.76'') Michael_i, icona postmoderna, fa di Michael_{*i/j} la propria opera d'arte

'Michael, postmoderna ikona, čini od Michaela vlastito umjetničko djelo'

(6.77'') Imprese indebitate con le banche diventano azioniste delle banche medesime, con il risultato che [le banche_i controllano le banche_{*i/j}].

'Tvrtke koje su zadužene s bankama postaju dioničari samih banka s rezultatom da banke kontroliraju banke'

Naime, iako smo anaforu iz pr. 6.75, 6.76. i 6.77, odnosno zamjenicu iz pr. 6.75'', 6.76'' i 6.77'', zamijenili referirajućim izrazom koji je identičan antecedentu u danoj rečenici – *i registi* 'redatelji' u pr. 6.75'', Michael u pr. 6.76'' i *le banche* 'banke' u pr. 6.77'' – on ni u jednom primjeru ne može imati tumačenje istovjetno onome koje ima antecedirajući mu R-izraz niti o njemu može ovisiti njegova interpretacija. To dokazuje da je R-izraz neovisni identitet, odnosno da mu je svojstvena isključivo samostalna referencija, zbog čega ima potpuno neovisno tumačenje.

Navedene rečenice potvrđuju, dakle, pretpostavljenu ovisnosnu ljestvicu u talijanskom jeziku prema kojoj anafore *sé* i *se stesso*, s obzirom na to da im je ovisnost svojstvena, nadjačavaju lične zamjenice u nadmetanju za to da budu protumačene ovisnima o antecedentu: {*sé*, *se stesso*} >> zamjenica {*lui*, *lei*, *Lei*, *loro*} >> R-izraz.

Algoritam FTIP, zaslužan za odabir konvergenetne derivacije u talijanskom jeziku u ličnom kontekstu, djeluje na sljedeći način:

Dani input:

(6.78) (a) obrojčenje: Gianni, parla, di, Gianni

(b) LF (pojednostavljeno): [*Gianni* [parla di *Gianni*]]

Test:

(6.79) (a) obrojčenje: Gianni, parla, di, lui

(b) LF (pojednostavljeno): [*Gianni* [parla di *lui*]]

Test:

(6.80) (a) obrojčanje: Gianni, parla, di, sé

(b) LF (pojednostavljeno): [*Gianni* [parla di *sé*]]

(6.81) Output, rezultat FTIP-a: *Gianni* parla di *sé*.

Dani input sadrži metu *Gianni* čija se vrijednost identificira vrijednošću onoga koji govori, agensa *Giannija*. S obzirom na antecedent procjenjuje se izraz na položaju mete, odnosno njegova ovisnost.

Budući da *Gianni* oporavlja antecedirajući mu imenski izraz, drugi izrazi koji će se s njime usporediti u istom odnosu s antecedentom moraju biti s ovisnosne ljestvice ličnih izraza. Izraz *Gianni* u izračunu se zamjenjuje sljedećim dostupnim izrazom na ovisnosnoj ljestvici, a budući da ga slijedi lična zamjenica, odabrani izraz za prosudbu bit će odgovarajuća lična zamjenica *lui*. S obzirom na to da se ovaj izraz ne tumači ovisnim o danom antecedentu, derivacija se urušava, a provjera se ponavlja s novim izrazom koji se odlikuje većom ovisnošću od prethodnoga – *sé*. Zamjenom lične zamjenice anaforam *sé* postiže se derivacija u kojoj je meta protumačena ovisnom o danom antecedentu. To je, dakle, optimalna konvergentna derivacija te je rezultat postupka koji je proveo FTIP izlazni oblik *Gianni* parla di *sé*.

Možemo osim toga utvrditi da je u rečenici 6.82. lična zamjenica *lui* „izbjegavajući“ izraz u odnosu na dani antecedent *Gianni*, s obzirom na to da je isključena za to da budu protumačena ovisnom o danom antecedentu. Zamjenica *lui* i *Gianni*, dakle, prema načelu Pragmatičkoga izbjegavanja tvore par čiji se članovi međusobno izbjegavaju (prema engl. *obviative pair*).

(6.82) *Gianni* parla di *sé*/**lui*.

Kada se govori o komplementarnoj distribuciji, ipak je potrebno istaknuti da, iako anafore *sé* i *se stesso* jesu ovisnije od zamjenica jer im je ovisnost inherentna, u talijanskom jeziku ipak nije uvijek potvrđeno isključenje zamjenice ondje gdje je dostupna anafora. Da povratna zamjenica odnosno anafora i lične zamjenice nisu uvijek nužno komplementarne, potvrđuju sljedeći primjeri:

(6.83) La complessità dell'interpretazione di Adam, in particolare, sta nel fatto che [*egli* rappresenta e raccoglie in *sé* tutti gli aspetti più negativi dell'uomo].

'Složenost tumačenja Adama prije svega stoji u činjenici što on predstavlja i sadrži u sebi sve najnegativnije aspekte čovjeka'

(6.83') La complessità dell'interpretazione di Adam, in particolare, sta nel fatto che [egli_i rappresenta e raccoglie in lui_{i/*j} tutti gli aspetti più negativi dell'uomo].

'Složenost tumačenja Adama prije svega stoji u činjenici što on predstavlja i sadrži u ?sebi/njemu sve najnegativnije aspekte čovjeka'

(6.84) I cittadini che intervengono [pro_i dovranno portare con sé la copia delle ultime bollette Tarsu].

'Građani koji će intervenirati morat će ponijeti sa sobom presliku posljednjeg računa za Tarsu'

(6.84') I cittadini_i che intervengono [pro_i dovranno portare con loro_{i/*j} la copia delle ultime bollette Tarsu].

'Građani koji će intervenirati morat će ponijeti sa sobom ?/njima presliku posljednjeg računa za Tarsu'

Naime, u primjerima 6.83' i 6.84' rečenična semantika gotovo da priječi tumačenje po kojemu bi zamjenica *lui* imala neovisno tumačenje, semantički se sugerira da je interpretacijski ovisna o antecedentu. Semantika, dakle, utječe na to koje će zamjenica imati tumačenje te ovi primjeri potvrđuju da bi lična zamjenica možda mogla imati ovisno tumačenje unatoč tomu što je u talijanskom jeziku dostupan ovisniji izrazi – anafora *sé*, odnosno *se stesso*.²⁸⁴

S druge strane, isključenost R-izraza ondje gdje je dostupna anafora neupitna je:

(6.83'') La complessità dell'interpretazione di Adam, in particolare, sta nel fatto che [egli_i rappresenta e raccoglie in Adam_{*i/j} tutti gli aspetti più negativi dell'uomo].

'Složenost tumačenja Adama prije svega stoji u činjenici što on predstavlja i sadrži u Adamu sve najnegativnije aspekte čovjeka'

(6.84'') I cittadini_i che intervengono [pro_i dovranno portare con i cittadini_{*i/j} la copia delle ultime bollette Tarsu].

'Građani koji će intervenirati morat će ponijeti s građanima presliku posljednjeg računa za Tarsu'

²⁸⁴ Treba, međutim, naglasiti da su ovi primjeri ipak upitne gramatičke ovjerenosti te da nismo pronašli potvrdu lokalne ovisnosti lične zamjenice u korpusu.

Iako u načelu anafore *sé* i *se stesso* jesu ovisnije od zamjenica i načelno su s njima komplementarne, njihova komplementarnost nije bezuvjetna i bespogovorna kao što je slučaj s hrvatskim anaforama i zamjenicama.

6.4.4. Usmjerenost

Predmet je ovoga dijela analizirati svojstva hrvatskih i talijanskih ličnih anafora s obzirom na njihovu usmjerenost.

6.4.4.1. Usmjerenost hrvatske anafore *sebe*

Do sada smo utvrdili da je anafora *sebe* u komplementarnoj distribuciji s ličnim zamjenicama. Potrebno je utvrditi kojim je ograničenjima podložna takva distribucija te ima li veze s eventualnom specifičnom usmjerenosti anafore ili s udaljenošću od antecedenta. U poglavlju 5.4.2.3 vidjeli smo da je posvojna rečenična anafora *svoj* osjetljiva na gramatičku ulogu antecedenta te da može biti ovisna isključivo o subjektu, izuzev u slučaju specifičnih okolnosti pod kojima joj je dopuštena ovisnost o objektu, što je opisano u pogl. 5.4.2.6. Lična rečenična anafora *sebe* u dosad navedenim primjerima ovisila je o subjektu, no potrebne su dodatne provjere na rečenicama u kojima je anafori podjednako dostupan antecedent s ulogom subjekta kao i antecedent s ulogom objekta, kao što je to u sljedećim primjerima:

(6.85) Kad pastir_i izvodi stado ovaca_j na pašnjake, on_i ide pred njima_j, a pro_i ne tjera ih_j ispred sebe_{i/*j}.

(6.86) U obje utrke, četiri vozača: [Lavery, Guintoli, Melandri i Sykes]_i ostavili su ostale vozače_j daleko iza sebe_{i/*j}

(6.87) Uglavnom pro ne želimo takvim ljudima pomoći, jer mislimo da nisu zavrijedili. Čak i da je stvarno tako, pro_i trebamo ih_j voljeti zbog sebe_{i/*j}, jer pro_i time pomažemo sebi_{i/*j} više nego njima_j.

(6.88) Održavanjem vibracija ljubavi, kako smo opisali u uvodu u blagostanje, pro_i činimo prije svega dobro sebi_i, a tek onda drugima_j jer pro_i kreiramo magnetsko polje

oko sebe_{i/*j} koje privlači pozitivnosti (dobre prilike, ljude...) u naše živote, a odbija negativnosti (stres, zlobne ljude, nesreće, viruse...).

(6.89) pro_i pričao sam mu_j o sebi_{i/*j}, o životu općenito

(6.90) pro_i dat ćete mu_j najljepši rođendanski dar koji može zamisliti, pro_i darovat ćete mu_j svoje vrijeme, trud i pažnju, jednom riječju, pro_i darovat ćete mu_j sebe_{i/*j}.

(6.91) Ako pro tražimo sreću nekomu do sebe, [ako pro_i se trudimo usrećiti čovjeka_j do sebe_i, onda pro_i ćemo naći i sebi_i i onomu_j do sebe_{i/*j} sreću].

Iako su u ovim rečenicama anafori dostupna dva potencijalna, kompatibilna antecedenta, od kojih joj je ponekad čak bliži objektni, i to bilo u službi izravnoga bilo u službi neizravnog objekta, ona je protumačena ovisnom o subjektnom antecedentu.

Subjektna usmjerenost anafore *sebe* razlogom je antisubjektne usmjerenosti ličnih zamjenica u istom kontekstu. Naime, da su na položaju anafore kojim slučajem bile zamjenice, one ne bi mogle biti ovisne o subjektu:

(6.85') Kad pastir_i izvodi stado ovaca_j na pašnjake, on_i ide pred njima_j, a pro_i ne tjera ih_j ispred njih_{i/j/k}.

(6.86') U obje utrke, četiri vozača: [Lavery, Guintoli, Melandri i Sykes]_i ostavili su ostale vozače_j daleko iza njih_{i/j/k}.

(6.87') Uglavnom pro ne želimo takvim ljudima pomoći, jer mislimo da nisu zavrijedili. Čak i da je stvarno tako, pro_i trebamo ih_j voljeti zbog sebe_{i/*j}, jer pro_i time pomažemo njima_{i/j/?k} ~~više nego njima_j~~

(6.88') Održavanjem vibracija ljubavi, kako smo opisali u uvodu u blagostanje, pro_i činimo prije svega dobro sebi_i, a tek onda drugima_j jer pro_i kreiramo magnetsko polje oko njih_{i/j} koje privlači pozitivnosti (dobre prilike, ljude...) u naše živote, a odbija negativnosti (stres, zlobne ljude, nesreće, viruse...).

(6.89') pro_i pričao sam mu_j o njemu_{i/j/k}/njoj_{i/l}/njima_{i/m}, o životu općenito

(6.90') pro_i dat ćete mu_j najljepši rođendanski dar koji može zamisliti, pro_i darovat ćete mu_j svoje_i vrijeme, trud i pažnju, jednom riječju, pro_i darovat ćete mu_j njega_{i/j/k}.

(6.91') Ako pro tražimo sreću nekomu do sebe, [ako pro_i se trudimo usrećiti čovjeka_j do sebe_i, onda pro_i ćemo naći i sebi_i i onomu_j do njega_{i/*j/k} sreću].

Tumačenje zamjenice ovisnom o subjektu uzrokovalo bi gramatičku neovjerenost rečenica. Zamjenica je, dakle, na istom položaju ili ovisna o objektu ili rečenično neovisna upućujući samostalno na entitet izvan (su)rečenice, bilo negdje u tekstu bilo u izvanjezičnoj stvarnosti.

Prema teorijskim pretpostavkama ovoga rada, subjektna usmjerenost anafore razlogom je antisubjektne usmjerenosti zamjenice (Safir 2004a). Analiza distribucije anafore *sebe* i ličnih zamjenica – baš kao i ona posvojnih anafora i posvojnih zamjenica²⁸⁵ – pruža dakle empirijsku potvrdu Safirovoj (ibid.: 55) pretpostavci prema kojoj ne postoji zasebno sintaktičko načelo²⁸⁶ koje upravlja distribucijom zamjenica, već je njihova distribucija rezultatom distribucije ovisnijih izraza, odnosno djelovanja načela FTIP koje upravlja distribucijom svih izraza koji se u jeziku potencijalno mogu nadmetati za to da budu protumačeni ovisnima o antecedentu.

Ovisnost anafore *sebe* o nesubjektnom antecedentu moguća je, ali samo ako je riječ o antecedentu kojem je dodijeljena tematska uloga iskusitelja, dakle u rečenicama s glagolima ili konstrukcijama psihološkoga stanja, što oprimjeruju rečenice 6.92-95:

(6.92) Strah *me sebe*, drugih, života, smrti, ludila...

(6.93) *Njemu* je jedino žao *sebe* i činjenice da će u zatvoru provesti veliki dio svojega života.

(6.94) *Takvim* je *gnjavatorskim moralistima* žao *sebe*, jer se sami odriču užitaka i ne uživaju više i češće kao hedonisti.

(6.95) Dosta *mi* je *sebe* svaki dan, još da gledam njih.

Korpusni primjeri pružaju potvrdu i za to da antecedent anafore *sebe* može biti i bezličan:

(6.96) Ukoliko je riječ o računalnoj prevari s ciljem da *se sebi* ili drugome pribavi protupravna imovinska korist, minimalna kazna zatvora je šest mjeseci

(6.97) Kazneni zakon određuje kako je kazneno djelo zlouporabe položaja i ovlasti počinjeno od strane službenih osoba samom zlouporabom položaja u namjeri da *se sebi* ili drugom pribavi kakva korist, a ta korist ne mora biti ostvarena niti mjerljiva u novcu.

(6.98) Prigoda da *se sebe* pogleda u nekom zrcalu

²⁸⁵ Usp. pogl. 5.4.2. i osobito pogl. 5.4.2.2.

²⁸⁶ Ovo bi načelo odgovaralo načelu B u standardnoj teoriji vezanja.

(6.99) ono se konkretno sastoji u tome da *se o sebi* malo govori, da se ne podaje lako na smijeh, da se obdržavaju pravila bez ikakva mrmljanja, da *se do sebe* mnogo ne drži i da *se sebe* smatra beskorisnim, da se drugima uvijek bude na raspolaganju, da se nikada ne čini vlastita volja²⁸⁷

(6.100) glavno da *se sebe* i obitelj zbrine a za društvo koga briga

(6.101) Ne, ne radi se o moralnoj superiornosti, nego o blesavoj navici da *se sebe* drži najpametnijim

(6.102) Bio sam ugodno iznenađen jer nisam očekivao da *se sebe* može pronaći i u trbuhu a ne samo u srcu.

(6.103) Jedna od najgorih maski putem djela je kritiziranje, koje je čisti produkt ega i težnje da *se sebi* da veći značaj neko nekom drugom.

(6.104) Ta teorija u prvom redu skriva ljubomoru na to da su oni bili kolonizatori, a mi nismo, a onda i manjak volje da *se sebe* sredi.

(6.105) Pavlova izjava znači odricanje od vlastitog ega, vlastitih potreba i želje da *se sebi* ugoditi.

(6.106) Valjda je to jedini način da *se sebi* i drugima dokaže neka svoja osobna vrijednost u vrijeme kad se sumnja u istu pokazuje sve i više opravdanom...

(6.107) svi ti izgovori su samo opet pokušaj da *se SEBE* zaštiti

Osim bezličnoga „se“, lične anafore može antecedirati i arbitrarni PRO:

(6.108) Druga dobra prevencija ljubomore jest *PRO_{arb}* voljeti i cijeniti *sebe*.

(6.109) *PRO_{arb}* misliti na *sebe* i na osobni interes je prirodno i tu nema ništa loše.

(6.110) U jednoj utakmici sreća ti je naklonjena dok je u drugoj utakmici naklonjena malo manje, no treba *PRO_{arb}* vjerovati u *sebe* i ustrajati jer to je jedini pravi put.

²⁸⁷ Ovo je širi kontekst rečenice: *Govorila im je da u raj vode dvoje „stepenice“. Prve se sastoje od kreposti, duha redovnicke klauzure, prihvatanja Božje volje, šutnje, cednosti, ugladenosti, marljivosti, jednostavnosti, ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Druge pak od poniženja, a ono se konkretno sastoji u tome da se o sebi malo govori, da se ne podaje lako na smijeh, da se obdržavaju pravila bez ikakva mrmljanja, da se do sebe mnogo ne drži i da se sebe smatra beskorisnim, da se drugima uvijek bude na raspolaganju, da se nikada ne čini vlastita volja.*

(6.111) Valja *PRO_{arb}* biti ozbiljan te *PRO_{arb}* vjerovati *sebi*

(6.112) Mir bez kojeg je nemoguće *PRO_{arb}* razmišljati o *sebi* kao dijelu svijeta.

(6.113) pro uživaš *PRO_{arb}* slušati *samog sebe*

Nedostupnost zamjenice za tumačenje ovisnom o antecedentu zbog dostupnosti ovisnije anafore i u kontekstima s bezličnim i arbitrarnim antecedentom također potvrđuje komplementarnu distribuciju anafore i zamjenica:

(6.100') *glavno da *se njega* i obitelj zbrine a za društvo koga briga

(6.101') *Ne, ne radi se o moralnoj superiornosti, nego o blesavoj navici da *se njih* drži najpametnijim

(6.102') *Bio sam ugodno iznenađen jer nisam očekivao da *se mene* može pronaći i u trbuhu a ne samo u srcu.

(6.103') *Jedna od najgorih maski putem djela je kritiziranje, koje je čisti produkt ega i težnje da *se njima* da veći značaj neko nekom drugom.

(6.107') *svi ti izgovori su samo opet pokušaj da *se nju* zaštititi

(6.108') *Druga dobra prevencija ljubomore jest *PRO* voljeti i cijeniti *nas*.

(6.109') **PRO* misliti na *njih* i na osobni interes je prirodno i tu nema ništa loše.

Sve navedeno vrijedi i za anaforu *samog sebe*, no dok je anafora *sebe* usmjerena na subjekt²⁸⁸, čini se da složena anafora *samog sebe* može biti usmjerena i na objekt:

(6.114) Oni imaju svoju ljudsku prošlost, svoj početak, svoj život, pa i svoj kraj, ako čovjek_i zaboravi na njih_j i prepusti ih_j samima sebi_j.

(6.115) ponekad, u drugim slučajevima, te iste žene budu grozne majke koje pro_i zanemaruju svoju djecu_j, pro_i prepustaju ih_j samima sebi_j, ulici, i sl.

(6.116) Osjećam ih kako napuštaju moju glavu i pro_i prepustaju mene_j samom sebi_j

(6.117) To je isto kao da kažemo da je roditelj dobio sina, a onda pro_i ga_j istog trenu ostavio samome sebi_j i prepustio vlastitoj sudbini.

²⁸⁸ Iako, iznimno, može imati nenominativnu usmjerenost u kontekstima sa psihološkim glagolima (v. pogl. 6.4.4.1).

(6.118) Do onog trenutka kad pro_i ga_j je prepustio samome sebi_j.

(6.119) pro_i njih_j je prepustio samima sebi_j.

(6.120) [Redatelj Slavko Brankov]_i glumce_j kao da je svjesno prepustio samima sebi_j, pun povjerenja u njihove mogućnosti.

Izgleda da je to moguće samo uz glagole *ostaviti* i *prepustiti* jer uz ostale dvoprijelazne glagole *samog sebe* ima subjektnu usmjerenost:

(6.121) Ja bih također htio čuti jedan velebni spjev o samom sebi. pro_i posvećujem ga_j samom sebi_{i/*j}

(6.122) Prodao bih auto svojoj tvrtci, praktično gledajući, pro_i prodao bih ga_j samom sebi_{i/*j}

(6.123) pro_i možete ga_j samom sebi_{i/*j} iznajmiti na lizing

(6.124) Kaže kako joj ta pjesma nema nikakvo značenje, a pro_i posvetila ju_j je samoj sebi_{i/*j}.

Browne (1993: 367) primjećuje da anafora *sebe* može biti objektno usmjerena kada je modificira *sam*, no s obzirom na to da smo mi već utvrdili da u tom slučaju nije riječ o anafori *sebe* nego o složenoj anafori *samog sebe*, a sada i da je njezina objektna usmjerenost moguća jedino uz glagole *prepustiti* i *ostaviti* potrebno je objasniti zašto je tomu tako.²⁸⁹

Izgleda naime da glagoli *prepustiti* i *ostaviti* argumentne strukture [NP _ NP NP] koji otvaraju mjesto izravnom i neizravnom objektu, pri čemu se anafora *samog sebe* ostvaruje kao neizravni objekt u dativu, neposredno utječu na njezinu usmjerenost. Ako bi se pretpostavilo da ovi glagoli uzrokuju da izravni objekt s neizravnim kao njegovom NP dopunom tvori malu surečenicu (prema engl. *small clause*)²⁹⁰, to bi moglo biti objašnjenje njezine objektna usmjerenosti.²⁹¹ Mala bi se rečenica mogla shvatiti kao domena u kojoj je odobrena ovisnost anafore što za posljedicu ima njezinu objektnu usmjerenost.

²⁸⁹ Primjer koji navodi Browne (ibid.) također sadrži glagol *prepustiti*, no on ne ističe da je objektna usmjerenost anafore *sebe* uz *sam* moguća samo uz glagole *prepustiti* i *ostaviti*.

²⁹⁰ Za objašnjenje pojma male surečenice (engl. *small clause*) v. fusnotu 169.

²⁹¹ Zlatić (1997a: fusnota 3 u pogl. 5.2), pišući o primjeru koji spominje Browne (ibid.), također smatra da bi mala rečenica mogla ponuditi objašnjenje za ovu pojavu.

6.4.4.2. Usmjerenost talijanskih anafora *sé* i *se stesso*

Subjektну usmjerenost anafora *sé* i *se stesso*, osim primjera koje smo do sada naveli, potvrđuju i rečenice 6.125-128. u kojima unatoč dostupnosti dvaju potencijalnih antecedirajućih izraza – subjektnoga i objektnoga – njihov antecedent ima gramatičku ulogu subjekta.

(6.125) Una volta sola pro_i mi_j ha parlato di $sé_{i/*j}$.

'Samo jednom mi je pričao o sebi'

(6.126) pro_i ci_j ha dato $se\ stesso_{i/*j}$ come oggetto da amare e ci ha dato la capacità di amarlo.

'Dao nam je sebe kao objekt voljenja i dao nam je sposobnost da ga volimo'

(6.127) Dopo tutto quello che pro_i mi_j aveva raccontato di $sé_{i/*j}$ si permetteva pure di dire che in me non c'era nulla di buono!

'Nakon svega onoga što mi je ispričao o sebi dopuštao si je čak reći da u meni nema ničega dobrog'

(6.128) Mi_i piacerebbe che la mia vita_j non lasciasse dietro di $sé_{i/*j}$ altro mormorio che quello di una canzone di veglia, di una canzone per ingannare l'attesa.

'Volio bih (dosl. svidjelo bi mi se) da moj život ne ostavi za sobom drugi zvuk od onoga jedne pjesme iščekivanja, pjesme koja bi prevarila očekivanje'

U istim bi rečenicama zamjenica uzrokovala dvosmislenost.

Izgleda da tzv. psihološki glagoli mogu utjecati na usmjerenost anafore *sé*, no ne i na usmjerenost složene anafore *se stesso* (usp. Giorgi 1982: 155). Giorgi tvrdi da *sé* može imati za antecedenta iskustvenika ukoliko je umetnut u subjekt u rečenici s glagolom psihološkoga stanja (v. pr. 6.129) za razliku od *se stesso* koji u istom kontekstu rečenicu čini gramatički neovjerenom jer, kako argumentira, „subjekt (*ministri*) čini kontekst neprozirnim“ (v. pr. 6.129').

(6.129) La fedeltà dei ministri a *sé* ed alla sua famiglia sorprese molto *il re*.

'Povjerenje ministara njemu i njegovoj obitelji jako je iznenadila kralja'

(6.129') *La fedeltà dei ministri a *se stesso* ed alla sua famiglia sorprese molto *il re*.

'Povjerenje ministara njemu i njegovoj obitelji jako je iznenadila kralja'

Možemo provjeriti usmjerenost anafore *se stesso* i uzmemo li za primjer rečenicu s posvojnomo anaforom koju smo prvi put naveli u pogl. 5.4.4.3. (v. pr. 5.379). Mogli bismo njoj nalik načiniti rečenicu 5.379' s anaforom *se stesso*, no ona bi bila gramatički neovjerena i kao takva neprihvatljiva u talijanskom jeziku što potvrđuje da ne može biti usmjerena na iskustvenika.

(5.379) *Agli americani non piacciono le proprie origini*

'Amerikancima se ne sviđa vlastito porijeklo'

(5.379') **Agli americani non piacciono se stessi.*

'Amerikancima se ne sviđaju oni sami'

Nadalje, Giorgi (ibid.: 154, 2006: 1013) ističe da je objektna usmjerenost anafore *se stesso* moguća, dok to ne vrijedi za anaforu *sé* te za oprimjerivanje svoje tvrdnje osmišljava rečenice 6.130-132.

(6.130) Gianni_i ha ricondotto Maria_j a se stessa*_{i/j} con una lunga terapia psicoanalitica.

'Gianni je povratio Mariju samoj sebi dugom psihoanalitičkom terapijom'

(6.131) [Una lunga terapia psicoanalitica]_i ha restituito Maria_j a se stessa*_{i/j}.

'Duga psihoanalitička terapija vratila je Mariju samoj sebi'

(6.132) Gianni_i ha intrattenuto Maria_j su di sé/*_j.

'Gianni je zabavio Mariju pričajući o sebi'

Burzio (*u tisku*: 29) objektnu usmjerenost anafore *se stesso* i neobjektnu anafore *se* tumači ističući da objektni antecedenti zahtijevaju jake anafore. Zbog toga što je riječ o jakoj anafori, tolerira se složena anafora, no ne i jednostavna.

Naša korpusna istraživanja to potvrđuju, iako samo konteksti s dvama glagolima koji su utjecali i na usmjerenost posvojne anafore *proprio*.²⁹² Na sumnju da je moguće da je za objektnu usmjerenost anafore zaslužna sama narav glagola u rečenici navode nas brojni primjeri posvjedočeni u korpusu talijanskoga jezika u kojima je anafora *se stesso* uz glagole *abbandonare* i *lasciare* sa značenjem 'prepustiti (koga/što čemu)' ovisna o objektu, kao i potvrde objektno usmjerenosti hrvatske anafore *samog sebe* u kontekstima s istovrijednim glagolima (v. pogl. 6.4.2.4.1). Promotrimo te talijanske primjere:

²⁹² Da podsjetimo, objektnu usmjerenost talijanske posvojne anafore *proprio* posvjedočili su primjeri u kojima je anafora izražena u PP-u u službi neizravnog objekta i dijelom je ustaljene sveze riječi *abbandonare/lasciare qcn./qcs. al proprio destino* 'prepustiti koga/što vlastitoj sudbini' (v. pogl. 5.4.4.3).

(6.133) Dio_i non lo_j ha abbandonato a se stesso*_{i/j}

'Bog ga nije prepustio samome sebi'

(6.134) Una scena è esemplificativa: l'inquadratura rimane fissa, la macchina da presa imperterrita e immobile; li_j lascia andare e li_j abbandona a se stessi*_{i/j}, immersi già fino al collo nel mare che li aspetta.

'Jedna scena može služiti za primjer: kompozicija ostaje fiksirana, kamera ih bez prekida i nepomična pušta da idu i prepusta ih samima sebi, uronjene već do vrata u moru koje ih čeka'

(6.135) La società_i spesso li_j lascia a se stessi*_{i/j} senza offrire soluzioni alle loro esigenze.

'Društvo ih često prepusta samima sebi a da im ne ponudi rješenja za njihove potrebe'

(6.136) Quindi una strategia_i, ripeto, che non colpisce il sindacato_j come organizzazione, colpisce le persone_k, le_k lascia a se stesse*_{i/j/k} in un rapporto impari.

'Dakle strategija, ponavljam, koja ne pogađa sindikat kao organizaciju, već pogađa osobe, ostavlja ih samima sebi u jednom nepravednom odnosu'

Anafora u tom kontekstu može biti ovisna i o postcedirajućem imenskom izrazu²⁹³:

(6.137) Il Governo_i ha fatto finta di intervenire e sta fingendo di intervenire, in realtà pro_i ha abbandonato a se stesse*_{i/j} [le molte famiglie interessate]_j.

'Vlada se pravila da intervenira i pravi se da intervenira, a zapravo je prepustila samima sebi mnoge obitelji kojih se to tiče'

(6.138) Lo si vede dall'atteggiamento assunto negli ultimi referendum. Il modo in cui Berlusconi_i ha abbandonato a se stessi*_{i/j} [quelli sulla giustizia e sul lavoro]_j la dice lunga sul tasso liberista di quella parte.

'To se vidi iz stava zauzetoga u posljednjim referendumima. Način na koji je Berlusconi prepustio samima sebi one o pravu i poslu puno govori o tome koliki je ekonomski liberalizam te političke strane/orijentacije'

(6.139) Egli_i non ha lasciato a se stessi*_{i/j} [coloro che lo hanno abbandonato]_j.

'On nije prepustio samima sebi one koji su ga napustili'

²⁹³ Zanimljivo je da se, kako pokazuje naše korpusno istraživanje, talijanske i hrvatske anafore uz ove glagole ponašaju na isti način.

Izgleda naime da kada glagoli *abbandonare* i *lasciare*, koji su inače prijelazni glagoli s jednom objektom [NP _ NP], imaju dvoprijelaznu argumentnu strukturu [NP _ NP PP] gdje se u PP-u ostvaruje anafora *se stesso*, njezina usmjerenost ne može biti subjektna, nego objektna.

Možemo pretpostaviti da u tom slučaju objekt s PP dopunom tvori tzv. malu surečenicu (prema engl. *small clause*)²⁹⁴, zbog čega je anafora ovisna o objektnom antecedentu. Dakle, moglo bi se stoga misliti da je uz dvoprijelazne glagole *abbandonare* i *lasciare*, ovisnost anafore *se stesso*, baš kao i hrvatske istovrijednice *samog sebe*,²⁹⁵ odobrena u maloj surečenici koja se sastoji od objekta s dopunom.

Anaforu *sé* ne nalazimo u istom kontekstu, što potvrđuje i spomenutu tvrdnju Giorgi (1982: 154) o njezinoj neobjektnoj usmjerenosti.

Anafore *sé* i *se stesso*, poput posvojne anafore *proprio*, mogu biti ovisne o bezličnom antecedentu (usp. Giorgi 1982, 1984, 1990, Burzio 1991):

a) *sé*:

(6.140) ogni identità si definisce in rapporto alle altre, ogni volta che si parla dell'altro e con l'altro *si* parla di *sé*

'Svaki se identitet definira u odnosu prema drugima, svaki put kad se govori o drugome i s drugim govori se o sebi'

(6.141) prima *si* pensa a *sè* e poi agli altri

'Prvo se misli na sebe, a onda na druge'²⁹⁶

b) *se stesso*:

(6.142) Più *si* conosce *se stessi*, più *si* è ricchi dentro di *sé* e più *si* è liberi

'Što čovjek više poznaje sebe, to je bogatiji u sebi i slobodniji'

(6.143) Una delle cose più difficili da fare, quando *si* parla di *se stessi*, è conservare la capacità di non prendersi troppo sul serio.

'Najteža stvar koju čovjek treba napraviti kada govori o sebi, jest sačuvati sposobnost da se ne shvati preozbiljno'

²⁹⁴ Za objašnjenje pojma male surečenice (engl. *small clause*) v. fusnotu 169.

²⁹⁵ Usp. pogl. 6.4.4.1.

²⁹⁶ Slobodniji bi prijevod ove rečenice mogao ovako glasiti: 'Čovjek prvo misli na sebe, a onda na druge.'

(6.144) È proprio nei momenti più difficili che *si* pensa a *se stessi* e alla vita.

'Upravo u najtežim trenucima čovjek misli na sebe i na život'

(6.145) Perché *si* crede in *se stessi*

'Jer se vjeruje u sebe'/'Jer čovjek vjeruje u sebe'

Komplementarnu distribuciju ličnih anafora i ličnih zamjenica u tom kontekstu potvrđuje neovjerenost rečenica 6.140'-145' u kojima su anafore zamijenjene zamjenicama:

(6.140') *ogni identità si definisce in rapporto alle altre, ogni volta che si parla dell'altro e con l'altro *si* parla di *loro*

(6.141') *prima *si* pensa a *me* e poi agli altri

(6.142') *Più *si* conosce *loro (stessi)*, più *si* è ricchi dentro di *loro* e più *si* è liberi

(6.143') *Una delle cose più difficili da fare, quando *si* parla di *loro (stessi)*, è conservare la capacità di non prendersi troppo sul serio.

(6.144') *È proprio nei momenti più difficili che *si* pensa a *noi (stessi)* e alla vita.

(6.145') *Perché *si* crede in *voi (stessi)*

Bezlični „si“ prikladan je antecedent objema ličnim anaforama, a čini se da ih i arbitrarni PRO može antecedirati (usp. Giorgi 1982, 1984, 1990, Burzio *u tisku*)::

a) *sé*:

(6.146) „È stata una sofferenza *PRO_{arb}* parlare di *sé*“, ammette.

'Bila je to patnja pričati o sebi, priznaje'

(6.147) *PRO_{arb}* pensare a *sé* non vuol dire necessariamente disinteressarsi delle persone a cui siamo legati, anzi

'Misliti na sebe ne treba nužno značiti biti nezainteresiran za osobe za koje smo vezani'

b) *se stesso*, tj. *se stessi*:

(6.148) L'importante è *PRO_{arb}* credere in *se stessi* e in ciò che si fa.

'Važno je vjerovati u sebe i u ono što se radi'

(6.149) Però bisogna *PRO_{arb}* usare *se stessi* un po' come un filtro e cercare di lasciare anche una propria impronta.

'Ali treba koristiti sebe malo kao filter i nastojati ostaviti i vlastiti trag'

(6.150) Bisognava *PRO*_{arb} credere in *se stessi* e nella professione scelta.

'Trebalo je vjerovati u sebe i odabrano zanimanje'

(6.151) Per Freud, allora, *PRO*_{arb} conoscere *se stessi* non è soltanto una virtù socratica, ma è anche una necessità clinica se si vuole essere curati.

'Za Freuda, dakle, poznavati sebe nije samo sokratovska vrlina, nego i klinička potreba ako se čovjek želi izliječiti'

(6.152) il problema è *PRO*_{arb} riconoscere *se stessi* culturalmente

'Problem je prepoznati sebe kulturalno'

(6.153) Credo che per raggiungere la condizione migliore di serenità dell'animo sia necessario *PRO*_{arb} stimare *se stessi*, avere autostima, avere la coscienza a posto, dignità ed equilibrio.

'Vjerujem da je dostizanje najboljega stanja smirenosti duše potrebno cijeniti sebe, imati samopoštovanje, imati savjest na mjestu, dostojanstvo i ravnotežu'

I u tom je slučaju anafora komplementarna s ličnim zamjenicama što potvrđuje neovjerenost primjera 6.148'-153'.

(6.148') *L'importante è *PRO*_{arb} credere in *me* e in ciò che si fa.

'Važno je vjerovati u mene i u ono što se radi'

(6.149') *Però bisogna *PRO*_{arb} usare *noi* un po' come un filtro e cercare di lasciare anche una propria impronta.

'Ali treba koristiti nas malo kao filter i nastojati ostaviti i vlastiti trag'

(6.150') *Bisognava *PRO*_{arb} credere in *loro* e nella professione scelta.

'Trebalo je vjerovati u njih i odabrano zanimanje'

(6.151') *Per Freud, allora, *PRO*_{arb} conoscere *lui* non è soltanto una virtù socratica, ma è anche una necessità clinica se si vuole essere curati.

'Za Freuda, dakle, poznavati njega nije samo sokratovska vrlina, nego i klinička potreba ako se čovjek želi izliječiti'

(6.152') *il problema è *PRO*_{arb} riconoscere *loro* culturalmente

'Problem je prepoznati ih kulturalno'

(6.153') *Credo che per raggiungere la condizione migliore di serenità dell'animo sia necessario *PRO_{arb}* stimare *loro*, avere autostima, avere la coscienza a posto, dignità ed equilibrio.

'Vjerujem da je dostizanje najboljega stanja smirenosti duše potrebno cijeniti sebe, imati samopoštovanje, imati savjest na mjestu, dostojanstvo i ravnotežu'

Dok jednostavna anafora *sé* ne može biti ovisna o objektu, složena *se stesso* može biti usmjerena na objektni antecedent unutar male surečenice. Obje su usmjerene na antecedirajući bezlični „si“ i *PRO_{arb}*, pri čemu je potvrđena i komplementarnost anafore s ličnim zamjenicama.

6.4.5. Domena

U ovom ćemo poglavlju analizirati jesu li hrvatske i talijanske lične anafore podložne načelu Odobravanje lokalne anafore (LAL), odnosno utvrdit ćemo je li područje unutar kojega trebaju ostvariti ovisnost o antecedentu lokalno ograničeno ili ne.

6.4.5.1. Domena hrvatske anafore *sebe*

Pošto smo utvrdili subjektnu usmjerenost anafore *sebe* uz mogućnost iznimne usmjerenosti na nesubjektnog iskusitelja u kontekstima sa psihološkim konstrukcijama, predstoji nam provjeriti može li u kontekstima s više subjekata, dakle u složenim rečenicama, biti ovisna na daljinu ili je ovisna isključivo lokalno. Naposljetku ćemo odrediti područje unutar kojega *sebe* mora ostvariti ovisnost o antecedentu, odnosno njezinu domenu.

U rečenici 6.154. imamo tri surečenice, anafori su dostupna tri potencijalna antecedenta: lokalni surečenični *one*, udaljeni *ja* i najudaljeniji *pro*. Anafora je međutim ovisna o najlokalnijem antecedentu *one*. Njezino tumačenje kao identiteta ovisnog o udaljenim antecedentima uzrokuje gramatičku neovjerenost rečenice.

(6.154) [Često **pro_i** mij postavljaju pitanje [kako **ja_k** to mislim [da **one_i** **sebe_{*i/*j/*k/l}** ne poznaju.]]]

Možemo stoga zaključiti da je anafora *sebe* osjetljiva na udaljenost antecedenta i može samo ovisiti o najbližem subjektnom antecedentu, i to o onome unutar iste surečenice. Da je tako, potvrđuju i tumačenja ovih rečenica:

(6.155) U pismu pro_i mi_j je rekao da pro_j se ne brinem zbog njega nego da pro_j mislim na $sebe_{i/j}$ i dijete

(6.156) pro_i rekao bih im_j da pro_j ne bježe od problema, da pro_j vjeruju u $sebe_{i/j}$, da pro ne kopiraju druge, nego pro_j da grade $sebe_{i/j}$.

(6.157) pro_i možda je $natjera$ da pro_j razmisli o $sebi_{i/j}$ i $svom_{i/j}$ odnosu prema financijama

(6.158) pro_i ponudila sam mu_j opciju da pro_j razmisli o $sebi_{i/j}$

(6.159) pro_i uvijek mi_j je govorio da pro_j slušam $sebe_{i/j}$, da pro_j poslušam $svoju_{i/j}$ nutrinu

I ovi primjeri dokazuju da dostupnost anafore blokira zamjenicu za to da bude protumačena ovisnom o antecedentu. Zamjenice, naime, na istom položaju ne mogu biti protumačene ovisnima o lokalnom subjektnom antecedentu:

(6.154') Često pro_i mi_j postavljaju pitanje kako ja_k to mislim da one_l $mene_{i/*j/k/*l}$ ne poznaju.

(6.154'') Često pro_i mi_j postavljaju pitanje kako ja_k to mislim da one_l $njih_{i/*j/*k/*l/m}$ ne poznaju.

(6.159') pro_i uvijek mi_j je govorio da pro_j slušam $njega_{i/*j}$, da pro_j poslušam $njegovu_{i/*j}$ nutrinu

(6.159'') pro_i uvijek mi_j je govorio da pro_j slušam $nju_{i/*j/k}$, da pro_j poslušam $njezinu_{i/*j/k}$ nutrinu

Zamjenice ne mogu biti ovisne o subjektu u surečenici, već mogu biti protumačene:

- a) ovisnima o lokalnom nesubjektnom antecedentu²⁹⁷,
- b) ovisnima o nelokalnom antecedentu (v. pr. 6.154' i 6.159') ili

²⁹⁷ To primjeruju rečenice iz pogl. 6.4.4.1. koje ovdje ponovno donosimo:

(6.85'') pro_i ne tjera ih_j ispred $njih_{i/j/k}$

(6.89'') pro_i pričao sam mu_j o $njemu_{i/j/k}$

- c) neovisnima u kojem se slučaju odnose na izvanrečenični entitet (v. pr. 6.154" i 6.159"²⁹⁸).

Drugim riječima, domena anafore mora biti antidomena zamjenice.

Za anaforu *sebe*, kako primjeri pokazuju, vrijede ista ograničenja domene kao i za anaforu *svoj*, dakle:

(6.160) Anafora *sebe* mora biti ovisna o subjektnoj imenskoj skupini unutar surečenice u kojoj se i sama nalazi.

Ili drugim riječima:

(6.160') Anafora *sebe* mora biti ovisna o komandirajućoj subjektnoj imenskoj skupini unutar iste surečenice.

Distribucija anafore *sebe* u skladu je sa Safirovim predviđanjima o ograničenjima udaljenosti anafore i antecedenta (usp. Safir 2004a: 77, 150, 2004b: 39) te je podložna načelu LAL (Odobrenje lokalnog antecedenta) zaslužnom za njihovu lokalnost.²⁹⁹

Osim što je anafora *sebe* podložna načelu LAL, kako bi bila ovisna o danom antecedentu, njezin antecedent u domeni D mora biti subjekt.

Konačno, možemo utvrditi da antisubjektna usmjerenost zamjenica proizlazi iz subjektne usmjerenosti anafore pod uvjetom iskazanom načelom LAL. Drugim riječima, budući da zamjenica ne može biti c-antecedirana unutar domene D, ta je domena ujedno njezina antidomena.

6.4.5.2. Domena talijanskih anafora *sé* i *se stesso*

S osobitim obzirom pristupamo analizi domene talijanskih ličnih anafora s obzirom na to da smo potvrdili da talijanska posvojna anafora *proprio* za razliku od hrvatskih nije isključivo lokalno ovisna. U nastavku ćemo podvrgnuti analizi lične anafore analogno načinu na koji smo analizirali domenu talijanske posvojne anafore.

²⁹⁸ Ovaj nam primjer potvrđuje da to vrijedi i za posvojne zamjenice.

²⁹⁹ Funkcioniranje načela LAL opisano je u pogl. 5.4.2.4.

6.4.5.2.1. Uvod

Distribucija između dviju talijanskih ličnih anafora prema Giorgi (1982, 1990) trebala bi se razlikovati upravo u domeni unutar koje su *sé* i *se stesso* ostvarive. Jednostavne i složene anafore inače mogu imati različite domene (usp. König 2001: 757-758). To primjećuju Faltz (1985) i Pica (1984, 1991). Oni naime na primjeru nekih europskih jezika uočavaju da jednostavne anafore mogu biti vezane na daljinu, dok složene anafore mogu biti samo lokalno ovisne. A da zaista i jest tako u brojnim jezicima, kasnije potvrđuju Reinhart i Reuland (1993). Prema Giorgi (1982: 154), anafora *sé* ovisi o udaljenom subjektu (v. pr. 6.161), dok je *se stesso* lokalno ovisna anafora jer ne može ovisiti o antecedentu izvan iste surečenice (v. pr. 6.162).

(6.161) Quel dittatore_i pensava che i libri di storia avrebbero parlato a lungo di sé_i e delle sue gesta.

'Onaj je diktator mislio da će povijesne knjige dugo govoriti o njemu i njegovim podvizima'

(6.162) *Quel dittatore_i pensava che i governi di tutto il mondo stimassero di più se stesso_i.

'Onaj je diktator mislio da vlade cijeloga svijeta više cijene njega'

Ističe osim toga (ibid.: 160, 1990: 65-66) da za anaforu *sé* vrijede ista ograničenja kao i za posvojnu anaforu *proprio* (v. pogl. 5.4.4.4.1), odnosno da je glagolski način ostvaren u surečenici s anaforam ključan za domenu unutar koje ona može biti ovisna o antecedentu. Dok joj konjunktiv dopušta ovisnost na daljinu, indikativ je priječi, što oprimjeruje ovim rečenicama:³⁰⁰

(6.163) Quel dittatore_i pensava che i governi europei avessero parlato a lungo di sé_i e delle sue gesta.

³⁰⁰ Pažljivi će čitatelj uočiti da, tumačeći domenu anafore *proprio*, Giorgi (2004: 124-125) osmišlja rečenicu 6.163. s konjunktivom gotovo identičnu rečenici 5.433. iz prošloga poglavlja s anaforam *proprio*, no dok u potonjoj rabi *proprio* kako bi dokazala njegovu ovisnost na daljinu, u primjeru u kojem tumači domenu anafore *sé* ipak se odlučuje za zamjenicu *suo*, a ne anaforu *proprio*. Usp. pr. 6.163. s pr. 5.433. iz pogl. 5.4.4.4.1:

(5.433) [Quel dittatore]_i spera che [i notiziari televisivi]_j parlino a lungo delle proprie_i gesta.

'Onaj je diktator se nada da će vijesti dugo govoriti (SUBJ) o njegovim pothvatima'

'Onaj je diktator mislio da su europske vlade dugo pričale (SUBJ) o njemu/*sebi i njegovim pothvatima'

(6.164) ?*Quel dittatore_i ha detto a Reagan_j che i governi europei_k hanno parlato a lungo di sé_i e delle sue gesta.

'Onaj je diktator rekao Reaganu da su europske vlade dugo pričale (IND) o njemu/*sebi i njegovim pothvatima'

S obzirom na to da glagolski način, baš kao i što je to slučaj s posvojnomo anaforom, ključno utječe na područje unutar kojega je lična anafora *sé* ovisna o antecedentu te da baš poput *proprio* može biti daljinski ovisna kad je u surečenici s konjunktivom, njezina ovisnost na daljinu mora također biti rezultatom glagolskoga blokiranja. Pretpostavljena je domena anafore *sé* stoga indikativ.

Zanimljivo je, međutim, da Burzio (*u tisku*: 29) procjenjuje gramatički vrlo dvojbenim primjer 6.165. koji osmišlja za potrebe argumentacije, a u kojem anaforu *sé* ostvarenu u surečenici s konjunktivom tumači ovisnom o udaljenom antecedentu:

(6.165) Gianni_i sperava [che i giornali_j parlassero di ??sé_i/lui_i]

'Gianni se nadao da novine govore (SUBJ) o njemu'

Dok ličnu zamjenicu na istom mjestu procjenjuje gramatički ovjerenim odabirom, tumačenje anafore na istom mjestu ovisnom o subjektu iz glavne rečenice (*Gianni*) prema njegovu je mišljenju vrlo upitno. Burzio se (*u tisku*), dakle, ne bi složio s tvrdnjama Giorgi (1982, 1990), kojoj se tumačenje anafore ovisnom o nelokalnom antecedentu u rečenici s konjunktivom beziznimno čini potpuno prihvatljivim.³⁰¹

6.4.5.2.1. Korpusna analiza

³⁰¹ Treba istaknuti, međutim, da se slaže s tim da indikativ priječi anaforinu ovisnost na daljinu (usp. Burzio *u tisku*: 29):

(6.166) Gianni_i diceva [che i giornali_j parlavano di *sé_i/lui_i]

'Gianni je govorio da novine pričaju (IND) o njemu'

U rezultatima korpusne pretrage dobili smo zavisno-složene rečenice u kojima je glagol glavne rečenice (*pensare* ‘misliti’, *sperare* ‘nadati se’, *temere* ‘bojati se’, *ritenere* ‘smatrati, držati’, *credere* ‘vjerovati’, *volere* ‘htjeti’, *desiderare* ‘željeti’, *augurare* ‘željeti, zaželjeti’, *dubitare* ‘sumnjati’) zahtijevao konjunktiv u zavisnoj surečenici u kojoj je zajedno s glagolom u konjunktivu bila izražena i anafora *sé*.

Od rečenica koje opimjeruju njezinu ovisnost o lokalnom surečeničnom antecedentu, izdvajamo sljedeće:

'Tražio je od njih da stave njezinu sliku u kuću i htio je da ponesu sa sobom nešto što će ih na nju podsjećati'

'Nadao se da će kraj hladnoga rata donijeti sa sobom kraj rata uopće'

'Ja sam među onima koji misle da znanost u sebi krije veliku ljepotu'

³⁰² Pretraga koju smo zadali alatu za pretraživanje korpusa glasi ovako:
 [lemma="(pensare|sperare|temere|ritenere|credere|volere|desiderare|augurare|dubitare)"] [word="che"]
 [word="([a-zA-Z0-9+)]\,")* [word="sé"] [word="[a-zA-Z0-9+)]* (\.:;|!?)"]

(6.171) Spesso la famiglia del primo marito non consente che i figli la seguano a casa del nuovo marito, oppure [[la famiglia del nuovo marito]_i non vuole [che la donna_j porti con sé_{i/j} i figli del precedente matrimonio.]

'Često obitelj prvoga supruga ne dopusti da je djeca slijede u kuću novoga supruga, ili obitelj novoga supruga ne želi da žena povede sa sobom djecu iz prethodnoga braka'

(6.172) La gioia di quella visita durò poco perché la potente Grais era preoccupata per le sorti del suo regno e [pro_i temeva [che il figlio minore Ninis_j reclamasse per sé_{i/j} il trono.]]

'Zadovoljstvo onim posjetom kratko je trajalo jer je moćna Grais bila zabrinuta za sudbinu svojeg kraljevstva i bojala se da će mlađi sin tražiti prijestolje za sebe'

(6.173) [pro_i sperava che [Duncan_j avesse portato con sé_{i/j} la chitarra.]]

'Nadao se da je Duncan ponio gitaru sa sobom'

Ove dvije rečenice oprimjeruju sposobnost anafore *sé* da, preskočivši antecedenta iz svoje konjunktivne surečenice, ovisi o udaljenom antecedentu iz glavne rečenice:

(6.174) Solo l'errore ci può fare credere che Krishna e Balarama siano semplici esseri umani; pro saremmo allora come l'uomo [che pro_i, preso da vertigini, crede [che tutto il mondo_j ruoti intorno a sé_{i/*j}.]]

'Samo nas pogreška može uvjeriti da su Krishna i Balarama jednostavna ljudska bića; tada bismo bili kao čovjek koji, pod utjecajem vrtoglavice, vjeruje da se cijeli svijet vrti oko njega/*sebe'

(6.175) Lei ha lavorato sei anni negli studios della Disney occupandosi di selezionare le sceneggiature. pro_i ritiene che pro_j sia stata una esperienza importante per sé_{i/*j}?
Assolutamente sì.

'Vi ste šest godina radili u studiju Disney baveći se odabirom scenografije.

Smatrate li da je to bilo važno iskustvo za Vas/*sebe? Svakako'

Dok je u primjerima 6.167-173. anafora ovisna o lokalnom antecedentu unatoč tomu što je u surečenici s konjunktivom, koji bi načelno anafori trebao dopustiti preskakanje antecedenta iz lokalne surečenice, u korpusu smo pronašli samo dva primjera (6.174. i 6.175) koja potvrđuju tvrdnju Giorgi (ibid.) da konjunktiv dopušta anafori ovisnost o antecedentu iz udaljene glavne surečenice. Ta dva primjera, dakle, potvrđuju indikativ kao domenu anafore *sé*.

Zanimljivo je da Giorgi (1982) tvrdi da je za razliku od posvojne anafore *proprio*, koja može biti i lokalna i ovisna na daljinu, anafora *sé* samo ovisna na daljinu. Nije potpuno jasna njezina tvrdnja, no možemo je odbaciti temeljem provedene korpusne analize: svi primjeri s lokalnom antecedencijom anafore (6.167-173) potvrđuju da *sé* u surečenici s konjunktivom nije uvijek ovisna na daljinu te da baš poput posvojne anafore *proprio* može uzrokovati rečeničnu dvosmislenost.

Analizom korpusa uočili smo da se *sé* ipak, poput posvojne anafore *proprio*, ponaša kao pretežito lokalna anafora neovisno o glagolskom načinu, iako daljinska antecedencija nije isključena. Na takav nas zaključak navodi:

- a) malobrojnost primjera s dalekim antecedentom u odnosu na velik broj primjera s lokalnim antecedentom;
- b) činjenica da je u primjerima s dalekim antecedentom kontekstualno onemogućena lokalna antecedencija. Naime, ili su lokalni antecedenti neživi (potvrđeno u oba primjera s ovisnošću anafore na daljinu, v. pr. 6.174. i 6.175) ili je kontekst takav da navodi na tumačenje anafore ovisnom o daleku antecedentu.

Budući da smo utvrdili svojevrstu osjetljivost nelokalnih talijanskih anafora – i posvojne i ličnih – na semantiku antecedenta, izgleda da bismo mogli tvrditi da postoji hijerarhija antecedenata. Faltz (1985), primjerice, predlaže sljedeću hijerarhiju:

- a) subjekt > objekt
- b) agens > iskusitelj
- c) živi agens > neživi (agens)³⁰³

Iako je riječ o međujezično uspostavljenoj hijerarhiji i odnosi se na svojstvo jezika da, ako prihvaća antecedent koji je naveden s desne strane, obvezno prihvaća i lijevo istaknuti tip antecedenta. Mi, međutim, ovdje želimo istaknuti da su nelokalne anafore osjetljive na gramatičku, tematsku i semantičku prominenciju antecedenta³⁰⁴, pri čemu je prominentniji

³⁰³ Izostavljamo agens iz „neživi agens“ jer su agensi u načelu živi.

³⁰⁴ O tematskoj prominenciji antecedenata govori Burzio (*u tisku*: 27), no on navodi agensa i iskusitelja kao jednako prominentne.

lijevo navedeni antecedent: subjekt je prominentniji od objekta, a živi je agens prominentniji od neživog antecedenta.³⁰⁵

Što se tiče infinitivnih rečenica, Burzio (1996, *u tisku*: 29) rečenicom 6.176. oprimjeruje sposobnost anafore *sé* da preskoči infinitivnu dopunu (ovdje pod nadzorom objekta) kako bi bila protumačena ovisnom o subjektu iz glavne rečenice:

(6.176) L'oratore_i persuase la folla_j PRO_j a venire verso di sé_i.

'Govornik uvjeri gomilu da dođe prema njemu'

U korpusu smo, međutim, u infinitivnim konstrukcijama pronašli samo potvrde lokalne ovisnosti anafore *sé*, i to u:

a) subjektnim nadzornim konstrukcijama:

(6.177) La ragazza_i, senza farsi pregare, andò a sedersi vicino a lui_j e pro_j cominciò a PRO_i parlare di sé_{i/*j} e della settimana trascorsa al mare in compagnia di una cara amica

'Djevojka je, a da nije tražila da je se moli, otišla sjesti blizu njega i počela govoriti o sebi i o tjednu koji je provela na moru u društvu drage prijateljice'

(6.178) diavolo_i non riusciva a parlargli_j di sé_{*i/j}

'Vrag mu nije uspijevao pričati o sebi'

b) objektnim nadzornim konstrukcijama:

(6.179) Odisseo, giunto nell'isola dei Feaci, racconta le sue disavventure e tutte le prove affrontate davanti al re Alcinoò, che pro_i gli_j ha chiesto di PRO_j parlare di sé_{*i/j} con assoluta sincerità

'Odisej, pošto je stigao na otok Faeci, pripovijeda o svojim nesrećama i svim testovima s kojima se suočio ispred kralja Alcinoò koji ga je tražio da govori o sebi potpuno iskreno'

(6.180) Tuttavia, la voce interna_i disse a colui noto come Morris_j di PRO_j andare da sé_{*i/j} in un altro luogo

'Sve u svemu, unutarnji glas reče onome poznatome pod imenom Morris da ode samostalno na neko drugo mjesto'

³⁰⁵ Da je subjekt prominentniji od objekta, potvrđuje činjenica da posvojna anafora *proprio* može biti ovisna o nelokalnom subjektu, ali ne i o objektu izvan svoje domene (v. pogl. 5.4.4.4.3).

Unatoč tomu što potvrde lokalne antecedencije u istraživanom korpusu nadmašuju one u kojima je *sé* ovisan o udaljenu antecedentu, s obzirom na to da su, iako malobrojni, neki primjeri potvrdili i mogućnost ovisnosti na daljinu, možemo potvrditi sugeriranu domenu indikativa kao domenu ove anafore (usp. Giorgi 1982, 1990).

Anafora *se stesso*, pak, ne može biti ovisna na daljinu (usp. *ibid.*) što oprimjeruju sljedeći korpusni primjeri:

(6.181) Quindi anche Bernanos_i ritiene che la storia_j non sia mai uguale a se stessa^{*_{i/j}}

'Dakle i Bernanos smatra da povijest nikad nije ista samoj sebi'

(6.182) pro_i crede che il mercato_j basti a se stesso^{*_{i/j}} e ai suoi attori.

'Vjeruje da je tržište dovoljno sebi i svojim glumcima'

To dodatno potvrđuje činjenica da u korpusu nijedan primjer ne svjedoči o njezinoj ovisnosti o udaljenu antecedentu.

Dok je, dakle, složena lična anafora *se stesso* podložna lokalnim uvjetima ovisnosti, odnosno njome upravlja načelo Odobrenje lokalnog antecedenta (LAL), iako pritom nije nužno usmjerena na subjektni antecedent, jednostavna lična anafora *sé* to nije jer može biti i ovisna na daljinu.

6.5. Zaključak o ličnim rečeničnim anaforama

Zaključke o ličnim rečeničnim anaforama donosimo u nekoliko dijelova. Prvo ćemo supostavno iznijeti opća saznanja o njima, a zatim ćemo sažeti zaključke o njihovoj rečeničnoj distribuciji do kojih smo došli provodeći korpusno utemeljenu analizu.

6.5.1. Zaključak o općim pretpostavkama

Pošto smo na temelju njihovih morfoloških i leksičkih svojstava utvrdili status anafore izrazima *sebe* i *sé*, to smo učinili i za složene izraze *samog sebe* i *se stesso*, dokazujući da inače pojačajni izrazi *sam* i *stesso* nisu u toj svezi obični intenzifikatori, već s povratnom zamjenicom čine anaforu. Svrstali smo ih u složene, a *sebe* i *se* u jednostavne anafore. Pritom smo, međutim, istaknuli da talijanska složena lična anafora može istodobno imati istovrijednicu u objema hrvatskim ličnim anafora, i u složenoj i u jednostavnoj. Tomu je tako zbog toga što je

distribucija anafore se ograničena uglavnom na kontekste unutar prijedložne skupine, dok se *se stesso* osim u prijedložnoj skupini ostvaruje i u drugim kontekstima. Distribucija ni jedne od dviju hrvatskih ličnih anafora nije ograničena na određeni kontekst, stoga smo u korpusnoj analizi talijanskoga jezika posvetili pozornost podjednako i jednoj i drugoj anafori, dok smo analizirajući hrvatski korpus usmjerili pozornost na detaljnu analizu jednostavne anafore, a složenu smo uključili u analizu kada se distribucijski razlikovala od jednostavne. Iako hrvatski i talijanski jezik raspolažu i klitikama *se* odnosno *si* koje bi se također mogle smatrati anaforama, isključili smo ih iz analize radi konciznosti rada i stoga što se morfološkim i sintaktičkim svojstvima značajno razlikuju od jednostavnih ličnih anafora *sebe* odnosno *sé*. Na temelju njihovih morfoloških i leksičkih obilježja predvidjeli smo da će, kao izrazi kojima je ovisnost svojstvena, u nadmetanju s drugim imenskim izrazima dostupnima u jeziku za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu anafore nadjačati sve druge – zamjenice i R-izraze poput općih i vlastitih imenica. Odlučujuću će ulogu u rezultatu nadmetanja odigrati sintaktička i pragmatička načela koja upravljaju njihovom rečeničnom distribucijom i za izlazni oblik odabiru optimalnu konvergentnu derivaciju.

Osnovna je pretpostavka našega rada u skladu sa Safirovom teorijom rečenične anafore (2004a i 2004b):

- P 6.0: Anafore i zamjenice u komplementarnoj su distribuciji kao rezultat nadmetanja među dostupnim imenskim izrazima kojima upravlja jedinstveno sintaktičko načelo FTIP.

Komplementarnost između hrvatskih ličnih anafora i zamjenica čvrsto je potvrđena. Čini se da su u talijanskom jeziku anafore i zamjenice pretežito u komplementarnoj distribuciji, no u određenim slučajevima semantika rečenice dopušta i da zamjenice budu protumačene ovisnima o danim antecedentima.

Osim ove donijeli smo i druge opće pretpostavke analize, a donesene smo pretpostavke provjerili empirijski na korpusnim primjerima hrvatskoga i talijanskoga jezika. Pretpostavili smo sljedeće ovisnosne ljestvice koje moraju biti podešene na kontekst ličnog oporavka:

- P 6.1a: Hrvatska ovisnosna ljestvica: *sebe* >> zamjenica {*ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one, ona*} ,
- P 6.1b: Hrvatska pomoćna ovisnosna ljestvica (3SG): *sebe* >> zamjenica {*on, ona, ono, oni, one, ona*} >> R-izraz (osobne i opće imenice).

- P 6.2: Talijanska ovisnosna ljestvica: {*sé, se stesso*} >> zamjenica {*lui, lei (/Lei), loro*} >> R-izraz.

Hrvatske ovisnosne ljestvice koje vrijede za rečenični kontekst ličnog oporavka potvrđene su, dok je talijanska samo djelomično potvrđena.

Pretpostavili smo osim toga:

- P 6.3a: Izraz je dostupan za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst.

P4a smo opravdali pretpostavkom o postojanju načela interpretacije rečeničnoga konteksta kao gospodarnoga načela i preduvjeta koji jamči mogućnosti nadmetanja među imenskim izrazima koji jedni drugima sadržajno odgovaraju. Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta, kad je riječ o ličnim anaforama, mora biti podešeno na kontekst koji smo nazvali kontekstom ličnog oporavka:

- P 6.3b: Načelo interpretacije rečeničnoga konteksta: rečenični kontekst ličnog oporavka.

Lični smo oporavak definirali kao postupak u kojemu je lični izraz u povratnom odnosu s antecedirajućim mu izrazom te ga u tom smislu oporavlja u rečenici. U takvim kontekstima u nadmetanju za to da budu protumačeni ovisnima o danom antecedentu sudjeluju dakle lične rečenične anafore, lične zamjenice, a od R-izraza vlastite imenice kao i opće imenice koje su u stanju oporaviti antecedirajući imenski izraz (najčešće one koje u načelu denotiraju živa bića).

S obzirom na to da smo utvrdili postojanje jednostavnih i složenih ličnih anafora, slijedeći Faltza (1985) i Picu (1987) pretpostavili smo njihove različite distribucije na temelju njihova različita sastava:

- P 6.4: Domena složene obvezno će biti lokalna, dok će domena jednostavne moći biti i nelokalna.

Kao što smo i pretpostavili, empirijski smo potvrdili da to vrijedi za talijanske anafore, dok su hrvatske pokazale dosljedno vladanje u skladu s načelom LAL.

Osim toga, pretpostavili smo i petu pretpostavku:

- P 6.5: Ako se dvije anafore, od kojih je jedna jednostavna a druga složena, nadmeću za to da budu protumačene ovisnima o antecedentu koji je atipičan, složena će nadjačati jednostavnu.

Pretpostavka je potvrđena samo djelomično. U hrvatskom i talijanskom jeziku, naime, samo uz objektni antecedent složena anafora nadjačava jednostavnu. Nenominativni antecedent uz glagole psihološkoga stanja, bezlični „se“ i PRO_{arb} procijenjeni su kao prikladni antecedenti i za jednostavnu anaforu *sebe*, odnosno *sé*.

6.5.2. Zaključak o rečeničnoj distribuciji ličnih rečeničnih anafora

Detaljnou analizom korpusa opisali smo sintaksu hrvatskih i talijanskih ličnih rečeničnih anafora, i to s obzirom na distribucijske značajke vezane za njihove moguće antecedente, komplementarnost sa zamjenicama, usmjerenost i domenu. Donosimo kratak pregled zaključaka analize.

1. Mogući antecedenti

- *Sebe/samog sebe*: anafore su kompatibilne s antecedentima bez obzira na lice, rod i broj.
- *Se/se stesso*: anafore su kompatibilne s antecedentima u trećem licu jednine ili množine, a nedostupne su za to da budu protumačene ovisnima u kontekstima s antecedentom prvoga i drugoga lica. U složenoj se anafori očituje slaganje na elementu *stesso* u rodu i broju s antecedentom.

2. Komplementarna distribucija

- *Sebe*: potvrđena kao rezultat nadmetanja kojim upravlja načelo FTIP koje za izlazni oblik odabire optimalnu konvergentnu derivaciju. Pritom u skladu s načelom pragmatičkog izbjegavanja lična zamjenica s danim antecedentom tvori par čiji se članovi izbjegavaju.³⁰⁶
- *Se/se stesso*: u većoj mjeri potvrđena, no moguće su određene iznimke u kojima semantika priječi neovisno tumačenje zamjenica; komplementarnost dakle nije beskompromisna.

Primijetili smo utjecaj broja antecedenta na prihvatljivost tumačenja zamjenice ovisnom o njemu: ako je antecedent u jednini, zamjenica je isključena i komplementarnost je potvrđena, a ako je u množini, veća je vjerojatnost da bi zamjenica mogla biti prihvatljiva, no ipak rubno.

³⁰⁶ To vrijedi i za složenu anaforu *samog sebe*, no nju smo navodili u analizi samo kad je njezina distribucija odstupala od one jednostavne anafore *sebe*.

Unutarrečenična anaforična uporaba zamjenice trećega lica jednine uzrokuje gramatičku neovjerenost, dok je u množini prihvatljivija opcija, iako i dalje na granici.

3. Usmjerenost

- *Sebe*: subjektna usmjerenost, dok je usmjerenost ličnih zamjenica antisubjektna.

Dopušteni su nenominativni antecedenti – iskustvenici u dativu i akuzativu – uz psihološke glagole i konstrukcije, moguća je njezina usmjerenost na bezlični „se“, dok je PRO_{arb} prikladan za obje hrvatske lične anafore.

Objektna usmjerenost moguća je za složenu anaforu *samog sebe*, i to uz glagole *ostaviti* i *prepustiti*. Zaključili smo da je objektna usmjerenost omogućena u tom slučaju jer ovi glagoli uzrokuju tvorbu male surečenice (engl. *small clause*) koja se sastoji od izravnog objekta i NP dopune, prema čemu je mala rečenica domena u kojoj je odobrena ovisnost anafore.

- *Sé*: subjektna usmjerenost.
- *Se stesso*: subjektna i objektna usmjerenost.

Objektna usmjerenost anafore *se stesso* empirijski je potvrđena uz glagole *lasciare* i *abbandonare* 'prepustiti', pri čemu je objektna usmjerenost odobrena u maloj surečenici.

Bezlični „si“ antecedent i PRO_{arb} prikladni su i za jednostavnu i za složenu talijansku ličnu rečeničnu anaforu.

4. Domena

- *Sebe*: lokalno ovisna anafora podložna načelu Odobrenje lokalnog antedecenta LAL. Ovisna je u domeni D, i to o dostupnom subjektnom antedecentu, koja je ujedno antidomena ličnih zamjenica.³⁰⁷
- *Sé*: daljinski ovisna anafora: može biti lokalna i nelokalna, a njezina je domena indikativ.

Ovisnost na daljinu jednostavne lične anafore *sé*, baš kao i ona posvojne anafore *proprio*, posljedica je glagolskoga blokiranja: u surečenici s konjunktivom i infinitivom omogućeno joj je preskakivanje surečenice, dakle lokalne domene, i ovisnost o antedecentu iz nelokalne domene. Dakle, nije podložna načelu LAL.

³⁰⁷ V. prethodnu fusnotu.

Iako je ona moguća, nelokalna ovisnost anafore *sé* čini se gotovo iznimnom pojavom. Uočili smo, naime, da se preferira lokalna domena, i to na temelju malobrojnosti korpusnih potvrda za udaljenu ovisnost i činjenice da je u postojećim potvrdama eventualna lokalna ovisnost blokirana kontekstualnim činiocima: nedostupan je semantički prikladan lokalni antecedenti (nositelj obilježja živosti) ili širi kontekst sprječava lokalnu ovisnost. I analiza lične nelokalne anafore potvrdila je zaključak poglavlja o nelokalnoj posvojnoj anafori *proprio*: nelokalno ovisna anafora osjetljiva na tematsku ili semantičku i gramatičku prominenciju antecedenta.³⁰⁸

Zaključno, donosimo pregled osnovnih distribucijskih karakteristika ličnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku (v. tablicu 6.19).

Tablica 6.19. Pregled osnovnih distribucijskih karakteristika ličnih rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku: supostavni prikaz

KRITERIJ	ANAFORE ODREĐENJE	HRVATSKE ANAFORE		TALIJANSKE ANAFORE	
		JEDNOSTAVNA	SLOŽENA	JEDNOSTAVNA	SLOŽENA
		<i>sebe</i>	<i>samog sebe</i>	<i>sé</i>	<i>se stesso</i>
ANTECEDENT					
	3	+	+	+	+
	2, 1	+	+	-	-
USMJERENOST					
	nominativni subjektni NP	+	+	+	+
	nenominativni iskustvenik (D/A)	+	+	-	+
	objektni NP	-	+	-	+

³⁰⁸ Usp. pogl. 5.5.2.

	PRO _{arb}	+	+	+	+
	bezlični (hr. <i>se</i> , tal. <i>si</i>)	+	+	+	+
DOMENA					
	lokalna	+	+	+	+
	nelokalna	-	-	+	-

7. ZAKLJUČAK

U ovom smo radu analizirali rečeničnu anaforu supostavljajući hrvatski i talijanski jezik. Predmet su istraživanja bili povratni izrazi koje smo podijelili na dvije vrste anafora ovisno o njihovoj funkciji:

- c) posvojne rečenične anafore: hr. *svoj*, *vlastit* naspram tal. *proprio* i
- d) lične rečenične anafore: hr. *sebe*, *samog sebe* naspram tal. *sé*, *se stesso*.

Pritom smo prvi put u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja uvrstili izraze *vlastit* i *samog sebe* u sustav hrvatskih rečeničnih anafora. Supostavljajući dva jezična sustava, cjelovito smo opisali morfologiju proučavanih izraza uspoređujući ih s njihovim nepovratnim inačicama – posvojnim, odnosno ličnim zamjenicama – s kojima su u komplementarnoj distribuciji. Pritom smo naveli nedostatke dosadašnjih opisa analiziranih izraza, istaknuli potrebu za iscrpnijim opisom povratnih imenskih izraza te ponudili niz supostavnih hrvatsko-talijanskih prikaza njihovih paradigmi.

Pošto smo im utvrdili status rečeničnih anafora na temelju njihovih unutarnjih, morfoloških i leksičkih svojstava – određivši ih kao pododređene s obzirom na morfološka obilježja lica, broja i roda i kategoriju padeža i kao nedeiktične izraze leksički određene kao anaforične, odnosno nereferencijalne – podijelili smo ih s obzirom na složenost njihova ustrojstva na morfološki jednostavne i složene te ih svrstali u jedan od dvaju tipova anafora: zamjениčke ili relacijske anafore. Analizirali smo potom njihovu sintaksu na temelju referentnih korpusa hrvatskoga i talijanskoga jezika. Jedinstvenim pristupom oba jezika opisali smo rečeničnu distribuciju istraživanih izraza, i to s obzirom na antecedente koje mogu imati, njihovu komplementarnu distribuciju sa zamjenicama, usmjerenost i domenu, odnosno područje unutar kojega moraju ostvariti odnos s danim antecedentom, upućujući pritom i na eventualne varijacije i distribucijske posebnosti koje smo otkrili istražujući korpus.

Osim što smo istraživane jedinice opisali, proučavajući njihovu sintaksu ponudili smo teorijski relevantna objašnjenja analiziranih pojava, primjenjujući pritom ponajprije teorijska sagledavanja rečenične anafore Kena Safira (2004a, 2004b), no oslanjajući se u velikom dijelu i na razmatranja Luigija Burzija (1989, 1991, 1994, 1996, *u tisku*). Osim njih, istražujući hrvatske anafore uzeli smo u obzir analize Despića (2011, 2013, 2015a), Mihaljevića (1990), Kune (2008), Birtić i Oraić Rabušić (2013), a u analizi talijanskih anafora najviše smo se oslonili na Alessandru Giorgi (1982, 1984, 1990, 2004, 2006). Opisujući rečenične anafore,

služili smo se saznanjima i drugih jezikoslovaca, poput onih Faltza (1985), Manzini (1983), Pice (1987), Zribi-Hertz (1989), Reulanda (2011), Königa (2001, 1998), Königa i Siemunda (2000).

Slijedeći Safirove (2004a, 2004b) teorijske pretpostavke o tome da se distribucija rečeničnih anafora i komplementarnih im zamjenica može sagledati kao rezultat nadmetanja među izrazima koji su u jeziku dostupni za to da budu protumačeni kao ovisni o antecedentu u danom rečeničnom kontekstu, predvidjeli smo nadmetanja u kojima istraživane anafore sudjeluju. Ponudili smo jezično specifične ljestvice na kojima su ti imenski izrazi rangirani s obzirom na njihov relativan stupanj ovisnosti, a analizom smo njihove distribucije utvrdili da njome upravlja jedinstveno sintaktičko načelo Izraz za tumačenje (FTIP), pri čemu relevantnu ulogu ima i načelo Pragmatičko izbjegavanje. Analiza empirijskih podataka, do kojih smo došli korpusnim istraživanjem, potvrdila je pritom naše pretpostavke o razlikama u distribuciji istovrijednih izraza u istraživanim jezicima: one proizlaze s jedne strane iz razlika u njihovim ϕ -obilježjima (usp. Burzio 1989, 1991, 1994, *u tisku*) i/ili iz njihove pripadnosti različitom tipu anafora (usp. Safir 2004a), kao i iz činjenice da hrvatski i talijanski jezik nemaju u potpunosti podudarne inventare rečeničnih anafora. Naime, s obzirom na to da istraživani jezici raspolažu različitim izrazima koji u danom kontekstu mogu biti protumačeni kao ovisni o antecedentu, razlikuju se i njihove ovisnosne ljestvice na kojima su ti izrazi raspoređeni.

Safirovu smo teoriju, međutim, dopunili potrebnim izmjenama pretpostavivši postojanje načela interpretacije rečeničnoga konteksta čiji je zadatak omogućiti dostupnost pojedinog izraza za nadmetanje pod uvjetom da mu odgovara kontekst. Dok se pokazalo da kontekst mora biti posvojan da bi se među sobom nadmetali samo posvojni izrazi, kontekst ličnog oporavka osigurava da u nadmetanju sudjeluju samo lični izrazi. Sukladno tomu, pretpostavili smo i da sama ovisnosna ljestvica mora biti podešena na funkciju imenskih izraza u nadmetanju: posvojnu ili ličnu.

U skladu s našim polazišnim pretpostavkama, Safirova je teorija (2004a, 2004b), koja počiva na ideji o isključivosti zamjenica u kontekstima u kojima su ostvarive anafore, ponudila optimalna objašnjenja distribucije hrvatskih rečeničnih anafora, dok se pokazala manje uspješnom u tumačenju distribucije talijanskih rečeničnih anafora. Naime, kao što smo i pretpostavili na početku istraživanja, a korpusnom analizom rečenica kasnije potvrdili, odnos komplementarnosti među talijanskim anaforama i zamjenicama nije tako čvrst kao u hrvatskom jeziku, što predstavlja izazov za Safirovu teoriju nadmetanja (2004a, 2004b). Tako smo, primjerice, vidjeli da se u posvojnim kontekstima u kojima bismo prema teorijskim

pretpostavkama očekivali isključivo uporabu anafore *proprio* mogu ostvariti i posvojne zamjenice, koje protumačene ovisnima o danom antecedentu ne uzrokuju nužno gramatičku neovjerenost rečenice. Labavi odnos komplementarnosti potvrđen je i između talijanskih ličnih zamjenica i anafora. U hrvatskom jeziku, s druge strane, u neobilježenoj uporabi tumačenje posvojne odnosno lične zamjenice ovisnom o surečeničnom antecedentu dovodi u načelu do neprihvatljive rečenice, koja se pak može smatrati gramatički ovjerenom samo ako antecedent prethodi anafori, i to anafori *svoj* ili *vlastit* u posvojnom kontekstu, odnosno *sebe* ili *samog sebe* u ličnom. Odstupanja od toga, osim u kontekstima s fokusnim konstrukcijama, u hrvatskom su jeziku moguća samo pod uvjetom da je riječ o posvojnom kontekstu u kojem se antecedent ostvaruje u prvom ili drugom licu. Iako smo na početku ovakvu uporabu posvojne zamjenice na mjestu očekivane anafore *svoj*, koja je karakteristična za suvremenu uporabu hrvatskoga jezika, procijenili kao potencijalni izazov za naše istraživanje, analizom smo utvrdili da je takva uporaba ostvariva u slučaju pragmatički uvjetovanoga pomaka perspektive ili točke gledišta te da kao takva ne predstavlja stvaran problem za sintaktičke mehanizme koji upravljaju distribucijom ovih izraza. Osim toga, dok se pokazalo da Safirovo (ibid.) Lokalno povratno načelo (LAL) odgovara području u kojem se ostvaruje ovisnost hrvatskih anafora o antecedentu, ono nije u skladu s distribucijom talijanskih anafora *proprio* i *sé* koje u određenim uvjetima – u surečenici s konjunktivom ili infinitivom (usp. Giorgi 1982, 1990, 2004, 2006) – mogu biti ovisne o antecedentu na većoj udaljenosti. Možemo stoga zaključiti da smo supostavnom analizom dvaju jezika stekli bolji uvid u ograničenja odabranoga teorijskog razmatranja do kojega ne bismo došli analizirajući samo hrvatske anafore. Ovaj je pristup doprinio i samim opisima kako morfologije tako i rečenične distribucije proučavanih izraza te možemo reći da smo temeljeći rad na njemu stekli bolje razumijevanje istraživane pojave u obama jezicima.

Korpusno utemeljeno istraživanje rasvijetlilo nam je određene aspekte rečenične distribucije analiziranih anafora i time omogućilo saznanja do kojih u suprotnome ne bismo mogli doći. Tako su nam, na primjer, korpusni primjeri rasvijetlili jednu od razlika među dvjema hrvatskim posvojnim anaforama koja se sastoji u tendenciji da *vlastit* teži uopćenim, generičkim subjektivnim antecedentima, dok anafora *svoj* radije bira specifične antecedente. Upravo se zbog toga anafora *vlastit* za razliku od anafore *svoj* ne može protumačiti ovisnom o objektnoj imenskoj skupini s kvantifikatorom *svaki* s distribuiranim tumačenjem, koji kao takav određuje skupinu kao individualan, specifičan entitet. Zahvaljujući korpusno utemeljenoj analizi primijetili smo neke od posebnosti talijanskih anafora koje ne spominju talijanski jezikoslovci

koji su se bavili anaforama, a koji analize temelje isključivo na vlastitoj intuiciji (npr. Giorgi 1982, 1984, 1990, 2004, 2006, Burzio 1989, 1991, 1994, *u tisku*). Tako nas je, primjerice, malobrojnost korpusnih potvrda daljinske ovisnosti anafore *proprio* navela na zaključak da se ipak preferira njezina lokalna ovisnost, a primijetili smo i da postojeće potvrde ovisnosti na daljinu svjedoče o takvoj uporabi samo u slučajevima kada je lokalna ovisnost spriječena određenim semantičkim činiocima poput semantičke neprikladnosti neživih antecedenata, ili širim kontekstom. Osim toga, korpusi su nam dopustili da izdvojimo kontekst u kojemu je omogućena objektna usmjerenost i hrvatske i talijanske složene lične anafore – hr. *samog sebe* i tal. *se stesso*: uz hrvatske glagole *ostaviti* i *prepustiti*, odnosno talijanske *lasciare* i *abbandonare* 'prepustiti'. Uz ove, zamijetili smo i druge distribucijske značajke i posebnosti proučavanih izraza, a rezultate smo istraživanja opširno izložili u zaključku na kraju petoga i šestoga poglavlja. Konačno, možemo zaključiti da nam je istraživanje utemeljeno na korpusu omogućilo da dođemo do zanimljivih i empirijski relevantnih spoznaja o distribuciji hrvatskih i talijanskih rečeničnih anafora.

Smatramo da bi uz provedenu korpusnu analizu bilo korisno istražiti distribuciju analiziranih izraza ispitujući intuiciju izvornih govornika hrvatskoga i talijanskoga jezika. To bi, vjerujemo, ponajprije trebalo napraviti za kontekste za koje se pokazalo da ih je teško analizirati istražujući korpus. Primjerice, ovisnost bi talijanskih anafora na daljinu, iako potvrđena korpusnim istraživanjem, zbog relativno niske brojnosti potvrda u korpusu bilo zanimljivo podvrgnuti provjeri, i to propitujući izvorne govornike o gramatičkoj ovjerenosti rečenica u kojima bi one bile protumačene ovisnima o udaljenom antecedentu.

Kako bi analiza proučavanih izraza bila potpuna, predlažemo da se budućim istraživanjima obuhvati analiza njihove ovisnosti unutar imenske skupine te da se istraži utjecaj leksički povratnih glagola na njihovu distribuciju. Osim toga, vjerujemo da bi zanimljive rezultate moglo pokazati i istraživanje ponašanja anafora kad su one sastavnim dijelom višerječnih izraza (prema engl. *multi-word expressions*) ili sveza riječi koje su u većoj ili manjoj mjeri frazeologizirane, čime su se dosad bavili Batinić i Angster (*u tisku*).

Iako analizom nismo obuhvatili cjelokupan anaforički sustav proučavanih jezika, ustanovili smo sustav rečeničnih anafora u hrvatskom i talijanskom jeziku predstavljajući i druge imenske izraze koji ga sačinjavaju. Predstoji podvrgnuti analizi izraze neistražene u ovom radu, poput klitika (hr. *se*, tal. *si*) te recipročnih ili uzajamnosnih anafora (hr. *jedan drugog*, tal. *l'un l'altro*). Njihovom bi analizom opis sustava rečeničnih anafora dvaju jezika bio potpun.

Mi smo, analizirajući sustavno odabrane jedinica koje čine bitan dio anaforičkoga sustava hrvatskoga i talijanskoga jezika, napravili prvi korak ka supostavnoj analizi čitava anaforičkog sustava ovih dvaju jezika i utrli put budućim istraživanjima ove pojave. Nadamo se da ćemo, istaknuvši relevantnost ove teme u suvremenom jezikoslovlju te ponudivši uvod u područje istraživanja i pregled suvremenih generativnih pristupa u proučavanju rečenične anafore, potaknuti buduća razmatranja ove pojave.

8. LITERATURA

- Adger, David. 2002. *Core Syntax: A Minimalist Approach*. Oxford: Oxford University Press.
Rukopis.
- Aissen, Judith; Perlmutter, David. 1976. Clause reduction in Spanish. *Proceedings of the Second Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society (BLS 2)*. Ur. Thompson, Henry; Whistler, Kenneth; Edge, Vicki; Jaeger, Jeri; Javkin, Ronya; Petruck, Miria; Smeall, Christopher; Van Valin Jr., Robert D. 1-30. Berkeley, CA: Berkeley Linguistic Society.
- Ambrazas, Vytautas; Geniušienė, Emma; Girdenis, Aleksas; Sližienė, Nijolė; Tekorienė, Dalija; Valeckienė, Adelė; Valiulytė, Elena. 1997. *Lithuanian grammar*. Baltų kalbų leidyba.
- Anderson, Stephen R. 1986. The typology of anaphoric dependencies: Icelandic (and other) reflexives. *Topics in Scandinavian Syntax*. Ur. Hellan, Lars; Christensen, Kirsti Koch. Dordrecht: Reidel. 65–88.
- Babić, Stjepan; Težak, Stjepko; Škarić, Ivo; Brozović, Dalibor. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: NZ Globus.
- Balazs, Julie Elizabeth. 2012. *The syntax of small clauses*. Magistarski rad. Ithaca: Cornell University.
- Baroni, Marco; Bernardini, Silvia; Ferraresi, Adriano; Zanchetta, Eros. 2009. The WaCky Wide Web: A Collection of Very Large Linguistically Processed Web-Crawled Corpora. *Language Resources and Evaluation* 43 (3): 209-226.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1997. *Hrvatska gramatika* (2. promijenjeno izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Batinić, Mia; Angster, Marco. *U tisku*. A suo tempo. Studio contrastivo del possessivo (riflessivo) in espressioni multiparola. *Tipologia e "dintorni"*. Atti del XLIX Congresso internazionale di studi della Società di Linguistica Italiana. Roma: Bulzoni.

- Battistella, Edwin. 1989. Chinese reflexivization: a movement to INFL approach. *Linguistics* 27. 987-1012.
- Battistella, Edwin, Xu, Yong Hui. 1990. Remarks on the reflexive in Chinese. *Linguistics* 28. 205-240.
- Bech, Gunnar. 1955. *Studien zum deutschen Verbum infinitum*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Belaj, Branimir; Kučanda, Dubravko. 2007. On the syntax, semantics and pragmatics of some subject-like NPs in Croatian. *Suvremena lingvistika* 63, 1. 1-12.
- Belletti, Adriana; Rizzi, Luigi. 1988. Psych-verbs and a-theory. *Natural Language and Linguistic Theory* 6. 291-352.
- Bhat, D. N. S. 2004. *Pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Birtić, Matea; Oraić Rabušić, Ivana. 2013. Položaj zamjeničkoga pridjeva *sam* unutar povratnih konstrukcija. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39 (2). 345-360.
- Boeckx, Cedric; Hornstein, Norbert; Nunes, Jairo. 2007. Overt copies in reflexive and control structures: A movement analysis. *Working Papers in Linguistics* 15. Ur. Conroy, Anastasia; Jing, Chunyuang; Nakao, Chizuru; Takahashi, Eri. University of Maryland. College Park. MD: UMWPiL. 1-46.
- Borg, Albert; Azzopardi-Alexander, Marie. 1997. *Maltese*. London: Routledge.
- Bouchard, Denis. 1984. *On the content of empty categories*. Dordrecht: Foris.
- Bresnan, Joan. 1978. A realistic transformational grammar. *Linguistic Theory and Psychological Reality*. Ur. M. Halle, J. Bresnan, & G. Miller II. Cambridge, MA: The MIT Press. 1-59.
- Bresnan, Joan 2000. *Lexical-Functional Syntax*. Oxford: Blackwell.
- Browne, Wayne. 1993. Serbo-Croat. *The Slavonic languages*. Ur. Comrie, Bernard; Corbett, Greville G. London, New York: Routledge.
- Burzio, Luigi. 1989. On the non-existence of disjoint reference principles. *Rivista di Grammatica Generativa* 14. 3-27.
- Burzio, Luigi. 1991. The morphological basis of anaphora. *Linguistics* 27. 81-105.

- Burzio, Luigi. 1994. Weak Anaphora. *Paths towards Universal Grammar. Studies in honor of Richard S. Kayne*. Ur. Cinque, Guglielmo; Koster, Jan; Rizzi, Luigi; Zanuttini, Raffaella. Georgetown University Press. 59-84.
- Burzio, Luigi. 1996. The role of the antecedent in anaphoric relations. *Current issues in comparative grammar*. Ur. Robert Freidin. Dordrecht: Kluwer. 1-45.
- Burzio, Luigi. 2005. Sources of Paradigm Uniformity. *Paradigms in Phonological Theory*. Ur. Downing, Laura J.; Hall, T. A.; Raffelsiefen, Renate. Oxford: Oxford University Press. 65-106.
- Burzio, Luigi. *U tisku*. The anaphoric and pronominal system of Italian. *Syntax of Italian*. Ur. Longobardi, Giuseppe. Cambridge: Cambridge University Press. Rukopis. 1-50.
- Burzio, Luigi i Tantalou, Niki. 2007. Modern Greek Accent and Faithfulness Constraints in OT. *Lingua* 117, 6. 1080-1124.
- Büring, Daniel. 2005. *Binding Theory. Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brunet, Jacqueline. 1980. *Grammaire critique de l'italien*. Vol. 3 (*Le possessif*). Vincennes: Université de Paris VIII.
- Calabrese, Andrea. 1986. PRONOMINA: Some properties of the Italian pronominal system. *MIT Working Papers in Linguistics*, Vol. 8. Ur. Fukui, Naoki; Rapoport, Tova R.; Sagey, Elizabeth. 1-46. Cambridge: MIT Department of Linguistics and Philosophy.
- Cantrall, William. 1974. *View Point, Reflexives and the Nature of Noun Phrases*. The Hague: Mouton.
- Cardinaletti, Anna; Starke, Michal. 1999. The typology of structural deficiency: A case study of the three classes of pronouns. Ur. Henk van Riemsdijk. *Clitics in the Languages of Europe. Empirical Approaches to Language Typology*. Mouton de Gruyter. 145-233.
- Carnie, Andrew. 2006. *A generative introduction*. Malden, Oxford: Blackwell Publishing.
- Cennamo, Michela. 1993. *The reanalysis of reflexives: A diachronic perspective*. Naples: Liguori Editore.
- Cinque, Guglielmo. 1976. Proprio e l'unità del si. *Rivista di Grammatica Generativa* 1(2). 101-113.

- Clements, George N. 1975. The logophoric pronoun in Ewe: its role in discourse. *Journal of West African Languages* 2. 141-177.
- Chierchia, Gennaro. 1995. *Dynamics of Meaning: Anaphora, Presupposition, and the Theory of Grammar*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chierchia, Gennaro. 1984. Anaphoric properties of infinitives and gerunds. *Proceedings of the 3rd West Coast Conference on Formal Linguistics (WCCFL 3)*. Ur. Cobler, Mark; MacKaye, Susannah; Wescot, Michael T. 28-39. Stanford, CA: Stanford Linguistics Association.
- Chomsky, Noam. 1973. Conditions on transformations. *A festschrift for Morris Halle*. Ur. Anderson, Stephen; Kiparsky, Paul. New York: Holt, Rinehart and Winston. 232–286.
- Chomsky, Noam. 1980. On binding. *Linguistic Inquiry* 11. 1-46.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on government and binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam. 1982. *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Chomsky, Noam. 1986a. *Lectures on government and binding: the Pisa lectures*
- Chomsky, Noam. 1986b. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Chomsky, Noam. 1986c. *Barriers*. Cambridge, Massachusetts: MIT.
- Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Chomsky, Noam; Lasnik, Howard. 1993. The theory of principles and parameters. *Syntax: An International Handbook of Contemporary Research*, Vol. 1. Ur. J. Jacobs i dr. Berlin: Walter de Gruyter. 506-569.
- Clark, Robin. 1992. Towards a modular theory of coreference. *Logical Structure and Linguistic Structure*. Ur. C.-T. Huang; May, R. 49–78. Dordrecht: Kluwer.
- Cojocaru, Dana. 2003. *Romanian Grammar*. Durham: Slavic and East European Language Research Center (SEELRC), Duke University.
- Cole, Peter; Hermon, Gabrella; Sung, Li-May 1990. Principles and parameters of long-distance reflexives. *Linguistic Inquiry* 21. 1-22.

- Corbett, Greville. 2006. *Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cordin, Patrizia. 2001a. I possessivi: pronomi e aggettivi. Ur. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi i Anna Cardinaletti. *Grande grammatica italiana di consultazione. La Frase. I sintagmi nominale e preposizionale* (vol. I). Bologna: Il Mulino. 619-630.
- Cordin, Patrizia. 2001b. I pronomi riflessivi. Ur. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi i Anna Cardinaletti. *Grande grammatica italiana di consultazione. La Frase. I sintagmi nominale e preposizionale* (vol. I). Bologna: Il Mulino. 607-617.
- Cordin, Patrizia; Calabrese, Andrea. 2001. I pronomi personali. Ur. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi i Anna Cardinaletti. *Grande grammatica italiana di consultazione. La Frase. I sintagmi nominale e preposizionale* (vol. I). Bologna: Il Mulino. 549-606.
- Dardano, Maurizio, Trifone, Pietro. 1997. *La nuova grammatica della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli Editore.
- De Mauro, Tullio. 2000. *Il dizionario della lingua italiana per il terzo millennio*. Torino: Paravia.
- Despić, Miloje. 2011. *Syntax in the absence of determiner phrase*. Doktorski rad. Connecticut: University of Connecticut.
- Despić, Miloje. 2013. Binding and the Structure of NP in Serbo-Croatian. *Linguistic Inquiry* 44. Rukopis.
- Despić, Miloje. 2015a. Phases, Reflexives and Definiteness. *Syntax* 18-3. 201-234. Rukopis.
- Despić, Miloje. 2015b. *Possessives Reflexives and the Phase-based Binding Theory*. Izlaganje na 48th Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea. 2-5. 9. 2015. Leiden, Nizozemska. Uručak.
- Dixon, Robert M. W. 1980. *The Languages of Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dotlačil, Jakub. 2005. Non-local binding in Slavic languages and restructuring. Rukopis. *Proceedings of ConSOLE XIII*. 1-16.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. *Armenian: Modern Eastern Armenian*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Evans, Gareth. 1980. Pronouns. *Linguistic Inquiry* II. 337-362.

- Everaert, Martin. 1991. Contextual determination of the anaphor/pronominal distinction. *Long-distance anaphora*. Ur. Koster, Jan; Reuland, Eric. 77-118.
- Everaert, Martin; Anagnostopoulou, Elena. 1997. Thematic hierarchies and binding theory: evidences from Greek. *Empirical Issues in Formal Syntax and Semantics*. Ur. Corblin, F., D. Godard; J.-M. Marandin. 433–460. Bern: Peter Lang.
- Faltz, Leonard M. 1985. *Reflexivization: A study in universal syntax*. New York: Garland.
- Fiengo, Robert; Robert May. 1994. *Indices and Identity*. Cambridge: MIT Press
- Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. 2000a. Reflexives: forms and functions. *Reflexives: forms and functions*. Ur. Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. Amsterdam: John Benjamins. vii-xiii.
- Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. 2000b. Reciprocals: forms and functions. *Reciprocals: forms and functions*. Ur. Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. Amsterdam: John Benjamins. vii-xi.
- Franks, Steven. 1995. *Parameters of Slavic morphosyntax*. Oxford: Oxford University Press.
- GDI: *Grande Dizionario di Italiano*. 2013. Versione digitale 1.0.2. Garzanti Linguistica.
- Gast, Volker. 2006. *The Grammar of Identity: Intensifiers and Reflexives in Germanic Languages*. Routledge Studies in Germanic Linguistics. London: Routledge.
- Gast, Volker; Siemund, Peter. 2006. Rethinking the relation between SELF-intensifiers and reflexives. *Linguistics* 44 (2). 243–282.
- Geniušienė, Emma. 1987. *The typology of reflexives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Giorgi, Alessandra. 1982. Per una teoria delle anafore lunghe. *Rivista di Grammatica Generativa*, vol. 7. 123-195.
- Giorgi, Alessandra. 1984. Toward a Theory of Long Distance Anaphors: a GB Approach. *The Linguistic Review* 3. 307-361.
- Giorgi, Alessandra. 1990. *On the Italian Anaphoric/Pronominal System*. Padova: Unipress.
- Giorgi, Alessandra. 2004. Long Distance Anaphors and the Syntactic Representation of the Speaker. *University of Venice Working Papers in Linguistics* 14. 107-172.

- Giorgi, Alessandra. 2006. From Temporal anchoring to long distance anaphors. *Natural language and linguistic theory*, 24. 1009-1049.
- Giorgi, Alessandra. 2007. On the Nature of Long-Distance Anaphors. *Linguistic Inquiry*, 38. 321-342.
- Giorgi, Alessandra; Haroutyunian, Sona. 2015. *Residual V2: The case of Modern Eastern Armenian*. Izlaganje na XLIX Congresso internazionale di studi della Società di Linguistica Italiana: Tipologia e "dintorni". Il metodo tipologico alla intersezione di piani d'analisi. 24-26. 9. 2015. Valletta, Malta. Uručak.
- Giusti, Giuliana. 2010. I possessivi. Ur. Gianpaolo Salvi i Lorenzo Renzi. *Grammatica dell'italiano antico* (vol. I). Bologna: Il Mulino. 359-375.
- Giusti, Giuliana. 2015. *Nominal syntax at the interfaces. A Comparative Analysis of Languages With Articles*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- GLT: *Glossary of linguistic terms*. 2003. Ur. Eugene E. Loos, Dwight H., Day, Jr., Paul C. Jordan i J. Douglas Wingate. LinguaLinks Library, Version 5.0 objavljeno na CD-ROM-u od SIL International. Inačica online dostupna na: <http://www-01.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsFocus.htm> (Pristupljeno 4. 4. 2016).
- Gnjatović, Tena; Matasović, Ranko. 2013. Some observations on verbs with obligatory control in Croatian. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/2. 405-422.
- Gönczöl Davies, Ramona. 2008. *Romanian, an essential grammar*. London, New York: Routledge.
- Graffi, Giorgio. 1994. *Sintassi*. Bologna: Il Mulino.
- Grestenberger, Laura. 2012. *Did Vedic have anaphors? A closer look at svá-*. Izlaganje na Formal Approaches to South Asian Languages 2. 8. 3. 2012. MIT. Uručak.
- Grice, Paul. 1989. *Studies in the way of words*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Grimshaw, Jane. 1989. *Extended Projection*. Rukopis. Brandeis University and Rutgers University.
- Grimshaw, Jane. 1990. *Argument Structure*. Cambridge MA: MIT Press.

- Grodzinsky, Yosef; Reinhart, Tanya. 1993. *The innateness of binding and coreference*. *Linguistic Inquiry* 24. 69-101.
- Haegeman, Liliane. 1994. *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford, Malden: Blackwell.
- Haiman, John; Benincà, Paola (ur.). 1992. *The Rhaeto-Romance Languages*. London, New York: Routledge.
- Harbert, Wayne. 1983. On the definition of binding domains. *Proceedings of the West Coast Conference of Formal Linguistics* 2. 102–113.
- Haspelmath, Martin. 2008. A frequentist explanation of some universals of reflexive marking. *Linguistic Discovery* 6, 1. 40-63.
- Haspelmath, Martin. 2013. Ditransitive Constructions: The Verb 'Give'. *The World Atlas of Language Structures Online*. Ur. Dryer, Matthew S.; Haspelmath, Martin. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (Dostupno online na <http://wals.info/chapter/105>, Pristupljeno 2015-12-08.)
- Heim, Irene. 1982. *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*. Doktorski rad. Amherst: University of Massachusetts.
- Heine, Bernd. 1997. *Possession: cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hellan, Lars. 1988. *Anaphora in Norwegian and the theory of grammar*. Dordrecht: Foris.
- Herslund, Michael, Baron, Irene. 2001. Introduction: Dimensions of possession. *Dimensions of Possession*. Ur. Irène Baron, Michael Herslund, Finn Sørensen. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Hicks, Glyn. 2009. *The derivation of anaphoric relations*. John Benjamins.
- Hornstein, Norbert. 1999. Movement and Control, *Linguistic Inquiry* 30, 1. 69-96.
- Hornstein, Norbert. 2001. *Move! A minimalist theory of construal*. Oxford: Blackwell.
- Hornstein, Norbert. 2007. Pronouns in a minimalist setting. *The copy theory of movement*. Ur. Corver, Norbert; Nunes, Jairo. 351-384. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.

- Huang, Yan. 1989. *Anaphora in Chinese: Toward a Pragmatic Analysis*. Doktorski rad. University of Cambridge.
- Huang, Yan. 1991. A neo-Gricean pragmatic theory of anaphora. *Journal of Linguistics* 27. 301–35.
- Huang, Yan. 1994. *The syntax and pragmatics of anaphora*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huang, Yan. 2000. *Anaphora. A cross-linguistic Approach*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Huang, James C.-T. 1983. A note on the binding theory. *Linguistic Inquiry* 14. 554-61.
- Huang, James C.-T.; Liu, Luther C.-S. 2001. Logophoricity, attitudes, and ziji at the interface. *Long-Distance Reflexives*. Ur. Cole, Peter; Hermon, Gabriella; Huang, James C.-T. Academic Press, New York. 141-195.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge MA: MIT Press.
- Jackendoff, Ray. 1992. Mme Tussaud meets the binding theory. *Natural Language and Linguistic Theory* 10. 1–33.
- Kayne, Richard. 2002. Pronouns and their antecedents. *Derivation and explanation in the minimalist program*. Ur. S. D. Epstein i dr. 133-166. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Keenan, Edward. 1971. Names, quantifiers and a solution to the sloppy identity problem. *Papers in Linguistics* 4-2. 211-232.
- Keenan, Edward. 1996. *Creating anaphors: An historical study of the English reflexive pronouns*. UCLA. Neobjavljeni rukopis.
- Keenan, Edward. 2002. Explaining the creation of reflexive pronouns in English. *Studies in the History of English: A Millenial Perspective*. Ur. D.Minkova and R.Stockwell. 325–55. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Koptjevskaja-Tamm, Maria. 2001. Adnominal possession. *Sprachtypologie und sprachliche Universalien: ein internationales Handbuch/Language typology and language universals: an international handbook, vol. 2*. Ur. Haspelmath, Martin, König, Ekkehard; Oesterreicher, Wulf; Wolfgang Raible. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 960-970.

- Koster, Jan. 1985. Reflexives in Dutch. *Grammatical Representation*. Ur. Gueron, Jacqueline; Obenauer, Hans Georg; Pollock, J.-Y. 141–168. Dordrecht: Foris.
- Koster, Jan. 1987. *Domains and Dynasties*. Dordrecht: Foris.
- König, Ekkehard. 1998. Towards a typology of intensifiers. *Proceedings of the XVIth International Congress of Linguists*. Ur. Bernard, Caron. Amsterdam: Pergamon (CD-ROM).
- König, Ekkehard. 2001. Intensifiers and reflexives. *Sprachtypologie und sprachliche Universalien: ein internationales Handbuch/Language typology and language universals: an international handbook, vol. 1*. Ur. Haspelmath, Martin; König, Ekkehard; Oesterreicher, Wulf; Wolfgang Raible. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 747-760.
- König, Ekkehard; Gast, Volker 2002. Reflexive pronouns and other uses of *self*-forms in English. *Reflexives and Intensifiers—the Use of Self-forms in English*. Special Issue of the *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. Ur. König, Ekkehard; Gast, Volker. Tübingen: Stauffenburg. 225–238.
- König, Ekkehard; Siemund, Peter. 2000. Intensifiers and reflexives: A typological perspective. *Reflexives: forms and functions*. Ur. Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. Amsterdam: John Benjamins. 41-74.
- Kučanda, Dubravko. 1998. *Is dative subject a viable syntactic notion?* *Suvremena lingvistika* 24, 1-2. 3-16.
- Kuna, Branko. 1999. O izricanju posvojnosti prijedložnim genitivnim izrazima. *Jezikoslovlje* 2-3. 34-44.
- Kuna, Branko. 2003. Između atributne i predikatne posvojnosti. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29 (2003), 1. 157-171.
- Kuna, Branko. 2008. O antecedentu povratno-posvojne zamjenice *svoj* u hrvatskom jeziku. *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: Opis, konfrontacja, przekład*. Ur. Sarnowski, Michał; Wysoczański, Włodzimierz. 199-208.
- Kuna, Branko. 2012. *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

- Kuno, Susumu. 1987. *Functional Syntax: Anaphora, Discourse and Empathy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kuno, Susumu. 1983. Reflexivization in English. *Communication and Cognition* 16. 65-80.
- Kuno, Susumu. 1972. Pronominalization, Reflexivization, and Direct Discourse. *Linguistic Inquiry* 3-2. 161-195.
- Kuroda, Sigi-Yuki. 1973. Where epistemology, style, and grammar meet: a case study from Japanese. *A Festschrift for Morris Halle*. Ur. Anderson, Stephen; Kiparsky, Paul. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston. 377-391.
- Landau, Idan. 2000. *Elements of control: Structure and meaning in infinitival constructions*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Lasnik, Howard. 1989. *Essays on Anaphora*. Dordrecht: Kluwer.
- Larsson, Lars-Gunnar. 2001. Baltic influence on Finnic languages. Ur. Östen Dahl i Maria Koptjevskaja-Tamm. *Circum-Baltic Languages. Vol. I: Past and Present*. 237–253.
- Lebeaux, David. 1983. A distributional difference between reciprocals and reflexives. *Linguistic Inquiry* 14. 723-30.
- Levin, Beth. 1993. *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Levinson, Stephen. 1987. Pragmatics and the grammar of anaphora. *Journal of Linguistics* 23. 379–434.
- Levinson, Stephen. 1991. Pragmatic reduction of the Binding Conditions revisited. *Journal of Linguistics* 25. 445–472.
- Longobardi, Giuseppe. 1994. Reference and proper names: A theory of N-movement in syntax and logical form. *Linguistic Inquiry* 25. 609–665.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyutikova, Ekaterina A. 2000. Reflexives and Emphasis in Tsaxur (Nakh-Dagestanian). *Reflexives: forms and functions*. Ur. Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. Amsterdam: John Benjamins. 227-256.
- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. {bs,hr,sr} WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian

- and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*. Association for Computational Linguistics. 29-35.
- Manzini, Maria Rita. 1983. On Control and Control Theory. *Linguistic Inquiry* 3. 421-446.
- Manzini, Maria Rita. 1991. Locality, Parameters and Some Issues in Italian Syntax. *Long-Distance Anaphora*. Ur. Koster, Jan; Reuland, Eric. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manzini, Maria Rita. 1992. Parasitic gaps and Locality Theory. *UCL working papers in linguistics* 4. 11-39.
- Manzini, Maria Rita. 1994. Locality, Minimalism, and Parasitic Gaps. *Linguistic Inquiry* 25, 3. 481-508
- Manzini, Maria Rita; Wexler, Kenneth. 1987. Parameters, binding, and learning theory. *Linguistic Inquiry* 18. 413-444.
- Marelj, Marijana. 2004. *Middles and Argument Structure across Languages*. Doktorski rad. Utrecht: LOT.
- Marelj, Marijana. 2011. Bound-variable anaphora and left branch condition. *Syntax* 14. 205-229.
- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput
- Matasović, Ranko. 2002. Otudiva i neotudiva posvojnost u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28. 151-160.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mićanović, Krešimir. 2000. Posvojni pridjevi i izražavanje posvojnosti. *Suvremena lingvistika* 49-50, 1-2. 111-123.
- Mićanović, Krešimir. 2001. Posvojnost. *Suvremena lingvistika* 51-52, 1-2. 173-190.
- Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Mihaljević, Milan. 1990. Upotreba povratnuposvojne zamjenice svoj u hrvatskom ili srpskom jeziku. *Croatica, Slavica, Indoeuropaea (Wiener Slavistisches Jahrbuch,*

- Ergänzungsband VIII*). Ur. Holzer, Georg. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 145-156.
- Mühlhäusler, Peter. 2001. Personal pronouns. *Sprachtypologie und sprachliche Universalien: ein internationales Handbuch/Language typology and language universals: an international handbook, vol. 1*. Ur. Haspelmath, Martin; König, Ekkehard; Oesterreicher, Wulf; Wolfgang Raible. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 741-747.
- Palmer, Frank Robert. 1986. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pianigiani, Ottorino. 1907. *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*. Inačica online dostupna na <http://www.etimo.it/>.
- Pica, Pierre. 1984. Subject, tense and truth: Toward a modular approach to binding. *Grammatical representation*. Ur. Guéron, Jacqueline; Obenauer, Hans-Georg; Pollock, Jean-Yves. Dordrecht: Foris. 259-291.
- Pica, Pierre. 1987. On the Nature of the Reflexivization Cycle. *Proceedings of The North East Linguistic Society*. Ur. McDunough, Joyce; Plunkett, Bernadette 17-2. 483-499.
- Pica, Pierre. 1991. On the interaction between antecedent-government and binding: The case of long-distance reflexivization. *Long-distance anaphora*. Ur. Koster, Jan; Reuland, Eric. Cambridge: Cambridge University Press. 119-136.
- Pollard, Carl; Sag, Ivan. 1994. *Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Stanford and Chicago: CSLI and University of Chicago Press.
- Prince, Alan; Smolensky, Paul. 2004. (Prema rukopisu iz 1993.) *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*, Malden: Blackwell.
- Postal, Paul. 1971. *Crossover phenomena*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Progovac, Ljiljana. 1992. Relativized SUBJECT: Long-distance reflexives without movement. *Linguistic Inquiry*, 23, 4. 671-680.
- Progovac, Ljiljana. 1993. Long-distance reflexives. Movement-to-Infl. Versus relativized SUBJECT. *Linguistic Inquiry*, 24, 55-772.
- Progovac, Ljiljana. 1998. Determiner phrase in a language without determiners. *Journal of Linguistics* 34, 165-179.

- Rainer, Franz. 2004. From Latin to French. Ur. Geert Booij, Christian Lehmann, Joachim Mugdan, Stavros Skopeteas. *Morphologie: Ein Internationales Handbuch Zur Flexion und Wortbildung. 2. Halbband/Morphology. An International Handbook on Inflection and Word-Formation. Volume 2.* 1698-1712.
- Rappaport, C. Gilbert. 1986. On anaphor binding in Russian. *Natural Language and Linguistic Theory* 4, 97–120.
- Rappaport, C. Gilbert. 2000. *The Slavic Noun Phrase in Comparative Perspective*. Dostupno online na: <http://www.utexas.edu/courses/slavling/grapp/papers/Slavnp.pdf>.
- Reinhart, Tanya. 1976. *The syntactic domain of anaphora*. Doktorski rad. Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Reinhart, Tanya. 1983. *Anaphora and semantic interpretation*. London: Croom Helm.
- Reinhart, Tanya. 2000. Strategies of anaphora resolution. *Interface Strategies*. Ur. Bennis, Hans; Everaert, Martin; Reuland, Eric. 295-324. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences.
- Reinhart, Tanya. 2006. *Interface Strategies: Reference Set Computation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Reinhart, Tanya; Reuland, Eric. 1993. Reflexivity. *Linguistic Inquiry*, 24. 657-720.
- Reuland, Eric. 2000. The fine structure of grammar: anaphoric relations. *Reflexives: forms and functions*. Ur. Frajzyngier, Zygmunt; Curl, Traci S. Amsterdam: John Benjamins. 1-40.
- Reuland, Eric. 2001. Primitives of binding. *Linguistic Inquiry*, 32, 432-495.
- Reuland, Eric. 2005a. Agreeing to bind. *Organizing grammar: Linguistic studies in honor of Henk van Riemsdijk*. Ur. Broekhuis, Hans; Corver, Norbert; Huybregts, Riny; Kleinhenz, Ursula; Koster, Jan. Berlin: Walter de Gruyter. 505-513.
- Reuland, Eric. 2005b. Binding conditions: How are they derived? *Proceedings of the HPSG05 Conference*. Ur. Müller, Stefan. 578–593. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Reuland, Eric. 2011. *Anaphora and Language Design*. Cambridge, Massachusetts/London, England: The MIT Press.

- Reuland, Eric; Everaert, Martin. 2001. Deconstructing Binding. *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*. Ur. Baltin, Mark; Collins, Chris. Malden, Oxford: Blackwell Publishing. 634-669.
- Reuland, Eric; Reinhart, Tanya. 1995. Pronouns, Anaphors and Case. *Studies in Comparative Germanic Syntax*. Ur. Haider, Hubert; Olsen, Susan; Vikner, Sten. 241-268. Dordrecht: Kluwer.
- Richards, Norvin. 1997. Competition and disjoint reference. *Linguistic Inquiry* 28. 178– 186.
- Riemsdijk, Henk van. 1990. Functional prepositions. *Unity in diversity: Papers presented to Simon C. Dik on his 50th birthday*. Ur. Pinkster, Harm; Genée, Inge. Dordrecht: Foris.
- Riemsdijk, Henk van. 1998. Categorical feature magnetism: The endocentricity and distribution of projections. *Journal of Comparative Germanic Syntax* 2. 1–48.
- Rizzi, Luigi. 1976. Ristrutturazione. *Rivista di grammatica generativa* 1. 1-54.
- Rizzi, Luigi. 1990a. On the anaphor-agreement effect. *Rivista Linguistica* 2. 27-42.
- Rizzi, Luigi. 1990b. *Relativized Minimality*. Cambridge, Massachusetts: MIT.
- Ross, John R. 1967. On the cyclic nature of English pronominalization. *To Honor Roman Jakobson III, 1669-1682*. Ur. Reibel, D. A.; Schane, S. A. The Hague: Mouton and Co.
- Rozental', Ditmar Élj'jaševič. 1974. *Praktičeskaja stilistika russkogo jazyka* (3. izdanje). Moskva: Vysšaja škola.
- Sabatini, Francesco; Coletti, Vittorio. 2011. DISC: Dizionario italiano Sabatini Coletti. Inačica online http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano.
- Safir, Ken. 2004a. *The Syntax of Anaphora*. Oxford: Oxford University Press.
- Safir, Ken. 2004b. *The Syntax of (In)dependence*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Safir, Ken. 2013. Syntax, binding, and patterns of anaphora. *The Cambridge Handbook of Generative Syntax*. Ur. Den Dikken, Marcel. Cambridge: Cambridge University Press. 515-575.
- Satta, Luciano. 1981. *Parole. Divertimenti grammaticali*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.
- Schlenker, Philippe. 2005. Non-redundancy: Towards a semantic reinterpretation of binding theory. *Natural Language Semantics* 13(1). 1–92.

- Seiler, Hansjakob. 1983. *Possession as an operational dimension of language*. Tübingen: Gunter Narr.
- Serianni, Luca. 1988. *Grammatica italiana: Italiano comune e lingua letteraria. Suoni, forme, costrutti*. Torino: Unione Tipografico-Editrice Torinese (UTET).
- Serianni, Luca. 2006. *Grammatica italiana: Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET.
- Shevelov, George Y. 1993. Ukrainian. *The Slavonic languages*. Ur. Comrie, Bernard; Corbett, Greville G. London, New York: Routledge.
- Siewierska, Anna. 2004. *Person*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sigurðsson, Halldór Ármann. 1990. Long distance reflexives and moods in Icelandic. *Modern Icelandic Syntax*. Ur. Maling, Joan; Zaenen, Annie. 309–346.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stojanov, Tomislav. 2001. Razredba zamjenica i zamjениčkih pridjeva, te pravila sintaktičke povratnosti. *Suvremena lingvistika* 51-52. 227-243.
- Stone, Gerald. 1993. Cassubian. *The Slavonic languages*. Ur. Comrie, Bernard; Corbett, Greville G. London, New York: Routledge.
- Stowell, Tim. 1981. *Origins of Phrase Structure*. Doktorski rad. MIT.
- Taylor, John. R. 1995. *Linguistic Categorization. Prototypes in linguistic theory* (2. izdanje). Oxford: Clarendon Press.
- Thráinsson, Höskuldur. 1976. Reflexives and subjunctives in Icelandic. *Proceedings of the North-Eastern Linguistics Society* 6. 225–239.
- Thráinsson, Höskuldur. 1991. Long-distance reflexives and the typology of NPs. *Long-distance anaphora*. Ur: Jan Koster i Eric Reuland. Cambridge: Cambridge University Press. 49-75.
- Tognini-Bonelli, Elena. 2001. Corpus linguistics at work. *Studies in Corpus Linguistics* 6. Amsterdam/Atlanta, GA: John Benjamins.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.

- Vanelli, Laura; Renzi, Lorenzo. 2001. La deissi. Ur. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi i Anna Cardinaletti. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Tipi di frase, deissi, formazione delle parole (vol. III). Bologna: Il Mulino. 261-375.
- Van Gelderen, Elly. 2000. *A History of English Reflexive Pronouns: Person, Self, and Interpretability*. Amsterdam: Benjamins.
- Vasilescu, Andra. 2015. The Romanian Reflexive sine “self”: *Grammar and Beyond*. Ur. Pană Dindelegan, Gabriela; Zafiu, Rodica; Dragomirescu, Adina; Nicula, Irina; Nicolae, Alexandru; Esher, Louise. *Diachronic Variation in Romanian*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Vine, Brent. 1997. On the expression of the reflexive possession in the Rig-Veda: RV svá-. Ur. E. Pirart. *Syntaxe des langues indo-iraniennes anciennes*. Barcelona: Editorial Ausa. 203-214.
- Vinkler, Jonatan; Grdina, Igor (ur.). 2005. *Zbrana dela Primoža Trubarja. Knjiga III*. Ljubljana: Rokus.
- Wanner, Dieter. 1987. *The development of Romance clitic pronouns*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Williams, Edwin S. 1983. Against small clauses. *Linguistic Inquiry* 14. 287–308.
- Williams, Edwin S. 2003. *Representation theory*. Cambridge: MIT Press.
- Wilkins, Wendy. 1988. Thematic structure and reflexivization. *Syntax and Semantics Vol. 21: Thematic Relations*. Ur. W. Wilkins. 190–213. New York: Academic Press.
- Wilson, Colin. 2001. Bidirectional optimization and the theory of anaphora. Optimality-theoretic syntax. Ur. Legendre, Geraldine; Grimshaw, Jane; Vikner, Sten. 465– 507. Cambridge: MIT Press.
- Wurm, Stephen A. 1982. *Papuan languages of Oceania*. Tübingen: Narr.
- Wurmbrand, Susanne. *Infinitives: Restructuring and Clause Structure*. 2003. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Yang, Dong-Whee. 1984. The extended binding theory of anaphors. *Theoretical Linguistic Research* 1. 195–218.

- Zlatić, Larisa. 1997a. *The structure of the Serbian noun phrase*. Doktorski rad. Austin: University of Texas.
- Zlatić, Larisa 1997b. Process nominals and anaphor binding in Serbian. *Fourth Formal Approaches to Slavic Linguistics Conference Proceedings*. Ur. Browne, Wayles i dr. Ann Arbor: Michigan Slavic Publications. 464-487.
- Zribi-Hertz, Anne. 1989. Anaphor binding and narrative point of view: English reflexive pronouns in sentence and discourse. *Language* 65. 695-727.
- Zwart, C. Jan-Wouter. 2002. Issues relating to a derivational theory of binding. Derivation and Explanation in the Minimalist Program. Ur. Epstein, Samuel; Seely, Daniel. 269-294. Malden, MA: Blackwell.

ŽIVOTOPIS

Mia Batinić Angster rođena je 1984. godine u Splitu. Studij kroatistike i talijanistike završila je 2010. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje je iste godine upisala Poslijediplomski doktorski studij lingvistike. Provela je jedan semestar dodiplomskog studija na razmjeni na Sveučilištu u Udinama, a kao doktorandica pet je mjeseci boravila na Sveučilištu u Padovi na Erasmus+ razmjeni.

U ak. god. 2010/2011. bila je ugovorna lektorica hrvatskoga pri Croaticumu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, zatim je pet mjeseci radila u jednoj gimnaziji u Splitu, a od 21. veljače 2012. godine zaposlena je kao znanstveni novak na Odjelu za lingvistiku Sveučilišta u Zadru. Radila je na znanstveno-istraživačkom projektu *Transfer kao strategija u istraživanju stranih jezika* pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Marijane Kresić, a od lipnja 2014. istraživačica je na projektu *Coordinated Research in the Experimental Morphosyntax of South Slavic Languages* dr. sc. Andrewa Nevinsa (UCL). Na diplomskom studiju lingvistike održala je 285 norma-sati nastave iz obveznih predmeta Morfologija i Sintaksa. Bila je predsjednica organizacijskog odbora skupa *Zadarski lingvistički forum (ZLF)* i radionice *2. ZLF: Metodologija istraživanja i pisanje znanstvenih radova u lingvistici*, te članica odbora međunarodnih skupova *Agreement Across Borders Conference* i *New perspectives on cross-linguistic influence in language learning*. Suorganizatorica je Lingvističke sride te izvršava funkcije predstavnika suradnika u Vijeću Odjela i člana odjelnog Povjerenstva za kvalitetu.

Usavršavala se na školama *Words: structure, meaning, acquisition, processing* (Trondheim), *Language Development: Evolution, Change, Acquisition* (Berlin), *19th Central European Summer School in Generative Grammar* (Wrocław) i *Classi di parole: modelli, tipologia, computazione* (Rim), a talijanski je jezik usavršavala u Perugi, Pisi i Firenci. Izlagala je na 13 međunarodnih skupova, održala jedno pozvano izlaganje, autorica je jedne knjige i više znanstvenih radova. Članica je društva Società di Linguistica Italiana.

POPIS RADOVA:

Kresić, Marijana; BATINIĆ ANGSTER, MIA; Diewald, Gabriele. *U tisku*. A format for the description of German modal particles and their functional equivalents in Croatian and English. *Pragmatic Markers, Discourse Markers and Modal Particles: New Perspectives. (Studies in Language Companion Series.)* Ur. Sansò, Andrea; Fedriani, Chiara. Amsterdam: John Benjamins.

BATINIĆ, MIA; Angster, Marco. *U tisku*. A suo tempo. Studio contrastivo del possessivo (riflessivo) in espressioni multiparola. *Tipologia e "dintorni". Il metodo tipologico alla intersezione di piani d'analisi. Atti del XLIX Congresso internazionale di studi della Società di Linguistica Italiana*. Roma: Bulzoni.

Peša Matracki, Ivica; BATINIĆ ANGSTER, MIA. 2017. Evidenzialità in italiano e in croato. *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*. 61. 27-44.

Willer-Gold, Jana; Arsenijević, Boban; BATINIĆ, MIA; Čordalija, Nermina; Kresić, Marijana; Leko, Nedžad; Marušić, Lanko; Miličev, Tanja; Milićević, Nataša; Mitić, Ivana; Nevins, Andrew; Peti-Stantić, Anita; Stanković, Branimir; Šuligoj, Tina; Tušek, Jelena. 2016. Conjunct Agreement and Gender in South Slavic: From Theory to Experiments to Theory. *Journal of Slavic Linguistics*. 24 (1). Special issue: *Agreement in Slavic*. 187–224.

BATINIĆ, MIA; Kresić, Marijana; Pavić Pintarić, Anita. 2015. The intensifying function of modal particles and modal elements in a cross-linguistic perspective. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 41, 1. 1-27.

Kresić, Marijana; BATINIĆ, MIA. 2014. *Modalpartikeln: Deutsch im Vergleich mit dem Kroatischen und Englischen/Modalne čestice: njemački jezik u usporedbi s hrvatskim i engleskim*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

BATINIĆ, MIA. 2014. Optimalnosna teorija ili kako se jezik (s)našao u igri između dvije vatre. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 40, 1. 1-33.

Kresić, Marijana; BATINIĆ, MIA. 2013. Förderung des mündlichen Ausdrucksvermögens am Beispiel der Modalpartikeln und äquivalenten modalen Ausdrücke. *KD info Jg. 22, Nr. 42/43*. Ur. Kroatischer Deutschlehrerverband. 90-96.

Peša Matracki, Ivica; BATINIĆ, MIA. 2012. Adattamento morfologico dei verbi italiani nell'idioma croato-molisano di Montemitro. Ur. Tullio Telmon, Gianmario Raimondi, Luisa Revelli. *Coesistenze Linguistiche nell'Italia pre- e postunitaria. Atti del XLV Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana, Aosta-Bard-Torino 26-28 settembre 2011*, vol. I. Roma: Bulzoni. 391-407.

BATINIĆ, MIA. 2011. Kako postajemo višejezični govornici. *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, Vol. 1, No. 11*. 97-99.

BATINIĆ, MIA. 2007. Krležin i Andrićev Goya: poredbena skica. *Republika, godište LXIII, br. 4*. 59-64.